

CINGHIZ
AITMATOV

adio,
floare - galbenă!

Cinghiz Aitmatov
Adio, Floare-galbenă!

Cinghiz Aitmatov

Adio,
Floare-galbenă!

Editura pentru
Literatură Universală
București — 1968

Culegere din :

Чингиз Айтматов

ВЕРБЛЮЖИЙ ГЛАЗ

— повести и рассказы —

«Советский писатель — 1962»

și

Роман-газета № 24/372/1966

Adio, Floare-galbenă!

În românește de
Iulian Vesper
și Nicolae Stoian

Un bărbat în vîrstă conducea încet o teleguță veche, tare hîrbuită. Șargul înhămat la cotigă, buiestrașul Gulsari era și el bătrîn, apăsător de ani...

Drumul spre marele tîpșan urca chinuitor și părea nesfîrșit de lung. Iarna, printre obcinele acestea vinete, pustii, se învîrtejea într-una viforul, iar vara se încropea o arșiță, de jurai că te afli în iad, nu alta.

Pentru Tanabai, acest urcuș fusese, de cînd ține minte, o nespusă caznă. Nu-i era pe plac, nu putea suferi mersul cîtinel, agale ; nu-l răbda inima pur și simplu. Cînd i se întîmpla în tinerețe, destul de des, de altfel, s-o întindă călare la centrul raional, de fiecă dată, la înapoiere, își îndemna calul s-o rupă la deal, în galop. Nu-l cruța de loc, îl atingeau mereu cu cravașa. Dacă se pornea uneori cu alți tovarăși de drum, care se duceau cu carul, și, colac peste pupăză, tras de boi, zvicnea din mers de pe draghină, își lua haina și-o croia pe jos. Pășea înverșunat, ca la atac, și nu se oprea decît tocmai sus, pe podiș. Acolo, trăgea adînc aerul cu gura larg deschisă, așteptînd să-l ajungă din vale nenorocita căruță, ce abia se tîra. Umbuletul repede făcea să-i bată inima nebunește și-l înțepa ceva în piept. Dar chiar și-așa, tot parcă era mai acatării decît să se miște domol în carul cu boi.

Cîteodată îi făcea plăcere lui Cioro, cînd trăia, să-și ia prietenul peste picior pentru această ciudățenie. Îi spunea :

— Vrei să știi, Tanabai, pentru ce nu te salți și tu ca lumea ? Pentru că n-ai nici un pic de răbdare. Zău așa ! Tu o ții una și bună — iutișor, iutișor. Și revoluția mon-

dială o vrei cît a-i bate din palme ! Da ce-mi stric eu gura de revoluție, cînd un drum ca atîtea altele, cum e urcușul de la Aleksandrovka, și-acela n-ai astîmpăr să-l dovedești ca lumea. Toți merg ca oamenii, fără nici o grabă, da tu, ți-ai găsit, sfîr ! sari din loc și mi-o iei la goană în sus, de parcă te-ar fugări lupii. Și ce folos, mă rog ? Tufă. Oricum, tot tu stai colo sus și-i adăști pe ceilalți din urmă. Și, ia seama, nici la revoluția mondială n-ai să ajungi singur. O s-aștepți pînă s-or scula toți.

Dar aceasta se întîmplase cîndva, de mult, foarte de mult timp.

De astă dată, Tanabai nici nu băgase de seamă cînd trecu urcușul de la Aleksandrovka. Se deprinsese, pesemne, cu bătrînețea. Umbla nici prea repezor, nici agale. Pășea într-un rînd cu toată lumea. Acum se pornea mai totdeauna singur. Pe cei cu care bătuse cîndva acest drum, în cete gălăgioase, nu-i mai puteai găsi. Unii muriseră în război, alții se prăpădiseră de moarte bună, o seamă ședeau și-și duceau traiul acasă. Tinerii umblau cu mașinile. N-o luau tîrîș-grăpiș cu jalnica mîrtoagă cu care mergea el.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi. Mai aveau încă mult de duruit. În față se întindea stepa, iar dincolo, de cealaltă parte a canalului, mai aveau cale lungă de mers pe tăpșan, pînă-n munți.

De-un timp începuse el să bage de seamă că nu mai e calul cum îl știa ; slăbea, îl lăsau puterile. Dar, frămîntat mereu de gînduri grele, Tanabai nu prea punea la inimă ceea ce i se arăta ochilor. Ce mare nenorocire, dacă îi ostenea calul la drum ? Au fost ele necazuri și mai mari. Las'că avea să tragă, avea să ajungă el unde trebuie...

De unde să fi putut ști că bătrînul său cal, buiestrașul Gulsarî — Floare-galbenă — poreclit așa pentru neobiș-

nuita culoare a părului său galben-deschis, înfruntase pentru ultima oară dealul de la Aleksandrovka și-l purta acum pe cele din urmă verste? De unde să fi înțeles că în capul animalului își făcuse loc, ca după o otravă, o cruntă amețală, că în privirea lui tulburată se legăna pământul în cercuri de toate culorile, că se cumpenea într-o parte și-n alta, atingînd marginile cerului cînd cu un capăt, cînd cu celălalt? Cum să fi aflat bătrînul că uneori drumul dinaintea mîrtoagei se prăvălea dintr-o dată ca într-o prăpastie neagră și-atunci i se năzărea că în fața ei, spre locul unde mergea și unde trebuiau să fie munții plutea o ceață roșietică sau un fum?

Calul simțea tot mai viu surda, îndelunga durere a inimii aflată de mult în suferință, iar acum, prins în strînsarea colacului, răsufila tot mai anevoie. Hamul, lăsat pe-o parte, îi rodea spinarea, iar în stînga, sub gîtar, îl înțepa într-una ceva ascuțit. Era, poate, un ghimpe sau un vîrf de cui ieșit prin căptușeala de pîslă a colacului. O mică rană deschisă pe gîlca unei bătăturei de la piept îl ardea și-l ustura într-un chip de neîndurat. Picioarele îi erau tot mai grele, de parcă ar fi umblat pe-un cîmp arat, hleios.

Totuși, bătrînul cal mergea mereu, biruindu-și slăbi-ciunea, iar bătrînul Tanabai îl îndemna din răstimp în răstimp, smucind de hățuri, și cugeta adînc. Avea la ce să cugete.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi. Floare-galbenă încă mai păsea cu umbletu-i obișnuit, în buiestru, în același ritm fără pereche, de trap mărunt, de la care nu se abătuse vreodată din ziua cînd pentru întîia oară se ridicase în picioare și începuse să alerge șovăielnic, în treapăd, peste pășune, după maică-sa — o iapă mare cu coamă lungă.

Floare-galbenă era buiestraș înăscut, și pentru buiestrul său vestit avusese în viață parte de multe zile bune, dar și de multe amare. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap, pe vremuri, să-l înhame cumva la căruță, ar fi fost o nelegiuire. Însă, cum spune vorba din bătrâni, la strîmtoare calul cu zăbala-n gură se adapă, iar voinicu trece și-ncălțat prin apă.

Dar toate acestea se întîmplaseră cîndva și rămăseseră departe în trecut. Acum buiestrașul se îndrepta cu cele din urmă puteri spre ultimul său potou. Niciodată nu mersese atît de încet spre potou și niciodată nu se apropiase de el atît de repede ca azi. Ultima linie de sosire era acum la numai un pas depărtare.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi.

Calul simțea mereu clătinîndu-se pămîntul sub copite și faptul acesta îi răscolea nedeslușit în memoria lîncezită zilele acelea văratice de demult, pășunea hleioasă și parcă mișcătoare din munți, lumea uimitoare, de necrezut, în care soarele necheza și sărea peste culmî, iar el, prostuțul, se avînta în urmărirea astrului peste pășune, peste rîu, peste tufișuri, pînă cînd singurul armăsar al hergheliei, cu urechile strînse a mînie, îl ajungea din urmă și-l aducea îndărăt. Pe-atunci, în zilele acelea de mult apuse, hergheliile păreau să umble cu picioarele-n sus, ca în adîncă oglindă a vreunui lac, iar maică-sa — iapa mare cu coamă lungă — se preschimba într-un nor cald de lapte. Tare-i plăcea clipa cînd maică-sa se prefăcea dintr-o dată într-un nor mîngîios, fornăitor. Gurguiele i se învîrtoșau și se făceau dulci, laptele spumega pe buzele lui, și Floare-galbenă se îneca de atîta belșug și dulceață. Îi plăcea să stea așa, cu botul virît în pîntecul maică-si, al iepei celei mari și cu coamă lungă. Ce îmbătător, ce desfătător era laptele acela! Soarele, pămîntul, mama, își găseau loc într-o înghițitură de lapte. Apoi, după ce se

sătura, putea să mai tragă o sorbitură, pe urmă încă una și încă...

Dar, vai, asta ținu puțin, nespus de puțin ! Curînd se schimbară toate. Soarele de pe cer încetă să mai necheze și să mai sară peste culmi, prinse a se ivi neabătut la răsărit și o apuca drept spre apus, hergheliile încetară să mai umble cu picioarele în sus, pășunea bătută de copitele lor clefăia și se înnegrea, iar pietrele de pe fișia de nisip trosneau și crăpau. Iapa cea mare și cu coamă lungă se dovedi o mamă aspră, și-l mușca dureros de greabăn, cînd o sîcîia din cale-afară. Nu-i mai ajungea laptele. Trebui să mănînce iarbă. Începea o altă viață, care avea să se îndelunge mulți ani și care, acum, se apropia de sfîrșit.

Buiestrašul nu se mai întorsese vreodată în tot lungul său veleat, la vara aceea apusă o dată pentru totdeauna. Umblase cu tarnița pe el, bătuse cu picioarele tot felul de drumuri, purtase chipuri și chipuri de călăreți, dar nu dăduse vreodată de capăt tuturor drumurilor. Abia acum, cînd soarele se urnise iarăși din loc, iar pămîntul prinsese a i se legăna sub picioare, cînd ochii i se încețoșaseră și începuse să vadă tulbure, i se năzări din nou vara aceea, care apusese de atîta vreme. Munții aceia, pășunea aceea hleioasă, hergheliile, iapa aceea mare cu coama lungă stăruiau acum în fața ochilor lui într-o ciudată licărire mișcătoare. Încordîndu-se din răsputeri, întinzîndu-se, Floaregalbenă își puse cu deznădejde picioarele la încercare, cu gîndul să scape odată de sub colacul de lemn, să iasă din jug și din hulube și să pășească în lumea cea de demult, care i se dezvăluise acum pe neașteptate, din nou. Dar înșelătoarea vedenie se tot depărta de fiecare dată, și asta era cel mai chinuitor. Ca și în copilărie, maică-sa îl chema, cu un nechezat ușor ; ca și în copilărie, hergheliile treceau în goană atingîndu-l cu coastele și cu cozile, iar lui nu-i mai ajungeau puterile să biruie pîcla sclipitoare stîrnită

de viscol. Vijelia se dezlănțuia în jur tot mai aprig, îl șfichiuia cu cozile-i tăioase, îi astupa nările și ochii cu zăpadă. Năpădit de-o sudoare fierbinte, dîrdîia de frig, iar lumea aceea de neatîns se topea fără zgomot, se pierdea în vîrtejurile de zăpadă. Pieriră munții, pășunea, riul, fugiră hergheliile ; numai umbra maică-si — iapa cea mare, cu coamă lungă — i se năzărea mereu în față ca o pată tulbure. Ea n-ar fi vrut să-l părăsească. Îl tot chema la dînsa. Floare-galbenă necheză o dată din toate puterile, plîngînd, dar nu-și auzi glasul. Și totul pieri, se șterse și viscolul. Roțile căruței își curmară durătul. Mica rană de sub colacul de pîslă încetă să-l mai doară.

Buiestrașul se opri, se cumpeni de pe o parte pe alta. Cînd se sforța să vadă, îl usturau ochii. Un vijiit ciudat îi stăruia în cap.

Tanabai aruncă hățurile pe-o leucă din față, coborî anevoie din căruță, își îndreptă picioarele înțepenite și se apropie posomorit de cal.

— Eh, fir-ai tu să fii al naibii ! sudui el încet, cu ochii la buiestraș.

Acesta stătea cu capu-i uriaș și gîtul lung, numai os, scos din ham. Coastele animalului se mișcau greu în sus și în jos, șalele prăpădite se umflau sub crucea spinării. Din galben-deschis, auriu, cum fusese odinioară, Gulsari ajunsese acum murg de-atîta sudoare și murdărie. Broboane cenușii-albăstrui se prelingeau în șiroaie de spumă de pe încheietura ciolănoasă a șalelor pe foale, pe picioare, pe copite.

— Parcă nu l-am mînat prea tare — îngăimă Tanabai și, neliniștit, începu să umble de colo-colo. Slăbi chinga, dete drumul la strup, scoase zăbala din gura calului. Zăbala era plină de bale fierbinți, lipicioase. Șterse cu mîneca șubei botul și gîtul buiestrașului. Apoi se repezi spre căruță să strîngă rămășițele finului, adună o jumătate de

braț și-l aruncă la picioarele calului. Floare-galbenă însă nu se atinse de nutreț, scuturat de-un tremur mărunț.

Tanabai ridică un șumoioș de fin la botul buiestrașului.
— Na, mănincă, mănincă, ce stai așa !

Buzele buiestrașului fremătară, dar nu izbutiră să apuce finul. Tanabai i se uită în ochi și se întunecă la chip. În ochii calului adânc căzuți în găvane, pe jumătate acoperiți de cutele năpîrlite ale pleoapelor, bătrînul nu deslușă nimic. Păreau stinși, pustii, ca ferestrele unei case părăsite.

Tanabai privi în jur buimăcit : departe în zări, se ivea tivitura munților, în jur se întindea stepa goală, iar pe drum nu se vedea țiipenie de om. Pe timp de iarnă călătorii treceau nespuse de rar pe-acolo.

Bătrînul cal și bătrînul om stăteau singuri pe drumul pustiu.

Erau ultimile zile de februarie. Zăpada se retrăsese de pe șesul întins ; doar prin ripe și prin viroagele cu stuf mai rămăseseră, în vizuinele ascunse ale iernii, spinările ca de lup ale ultimelor troiene. Vîntul aducea un iz slab de zăpadă stătută, pămîntul era încă înghețat, vînat, bătînd în albastru, încă fără viață. Tristă și neprimitoare e stepa de piatră la sfîrșit de iarnă. Aruncînd asupra-i doar o privire, Tanabai simți cum îi îngheață inima.

Își înălță barba aproape sură, zbîrlită și privi îndelung pe sub mîneca scorțoasă a șubei, spre apus. Soarele mai zăbovea printre nori la marginea pămîntului. În zare răzbăteau răsfrîngerile tulburi, fumegoase, ale asfințitului. Nu se deslușea nici un semn că s-ar înăspri vremea, totuși era frig, și în văzduh plutea ceva neliniștitor.

„De știam, mai bine nu mă porneam la drum, se căia Tanabai. Acum nici tu la deal, nici tu la vale, stai cuc în mijlocul cîmpului deschis. Și pe deasupra-mi pierd și calul de pomană.“

Păi da, nici vorbă, ar fi trebuit să plece a doua zi de dimineață. De ți se întâmplă ceva ziua pe drum, poate se mai nimerește totuși vreun trecător. Or, el se pornise tocmai la amiază. Cum de putuse oare să facă una ca asta pe-o asemenea vreme ?

Tanabai se urcă pe o movilă să zărească de nu se arăta în depărtare din față sau din spate, vreo mașină. Dar nici dinainte, nici din urmă nu se vedea și nu se auzea nimic. Se înapoie încet la căruță.

„Hotărît, n-ar fi trebuit să plec la drum“ gîndi din nou Tanabai, muștrîndu-se — a cîta oară ? — pentru veșnica sa grabă. Era mînios, înciudat și pe sine, și pe împrejurarea ce-l silise să-și grăbească plecarea din casa feciorului său. Negreșit, ar fi fost mai bine să aștepte, să înnopteze la fecior și să lase calul să se odihnească. Pe cînd el...

Tanabai dădu din mîină, supărat. „Nu, totuși n-aș fi rămas. Aș fi plecat pe jos, se desvinovăți el față cu sine. Se poate să se oțărască așa la tatăl soțului ei ? Oricum aș fi, îi sînt totuși părinte. Auzi la ea : — ce ți-a trebuit să te vîri în partid, la ce, mă rog, dacă toată viața ai fost cioban și herghelie, iar la bătrînețe te-au zvîrlit afară... Las'că și băiatul e-o poamă bună. Tace chitic, îi e teamă parcă să ridice ochii. Dacă i-ar fi zis ea : leapădă-te de tatăl tău — s-ar fi lepădat. E o cîrpă, da' se-nfige să ajungă șef. Eh, ce mai vorbă. Nu mai e lumea cum a fost, nu mai e.“

Îl apucă o fierbințeală ; Tanabai își descheie gulerul cămășii și, răsufliînd anevoie, începu să se învîrtă în jurul căruței, uitînd de cal, de drum, de noaptea care cădea. Nu se putea liniști în ruptul capului. Da, se stăpînise, acolo, în casa feciorului, socotise că era mai prejos de obrazul lui să se ciondănească cu noră-sa. Dar acum își ieșise chiar din sărite, acum i-ar fi turnat între ochi tot ce gîndise cu amărăciune pe drum : „Nu m-ai primit tu

în partid și nu tu m-ai dat afară. De unde să știi tu, noră, hăi, ce-a fost atunci. Astăzi, de, e tare ușor să judeci totul. Astăzi fiecare, mă rog, e știutor de carte, se bucură de cinstire și respect. Dar nouă ni s-a cerut, da, da, socoteală, și încă ce socoteală ni s-a mai cerut ! Pentru tăicuțul tău, pentru măicuța, pentru prietenul și pentru vrăjmașul tău, pentru tine însuși, pentru cotarla vecinului, răspundeam pentru tot ce era pe lume. Iar că am fost dat afară, de asta să nu te-atingi ! Țasta-i oful meu cel mare, noră dragă. De ăsta să nu te-atingi !

— De asta să nu te-atingi ! — repetă cu glas tare, foindu-se pe lingă căruță. De asta să nu te atingi ! — o ținea el una și bună. Cel mai supărător, cel mai neghiob lucru din toată tevatura asta era că afară de acest „să nu te-atingi“ parcă nici nu mai avea de spus altceva.

Tanabai se tot învîrtea pe lingă căruță, umblă într-una pînă cînd își aduse aminte că trebuia să facă ceva — doar n-avea să rămînă acolo, toată noaptea, în mijlocul drumului.

Floare-galbenă sta în ham tot nemișcat ca și înainte, nepăsător la ce se întîmpla în jur, gîrbovit, cu picioarele adunate la un loc, parcă înțepenise.

— Ce-i cu tine ? Tanabai se repezi la el și-i auzi geamătul încet, prelung. Ai ațipit ? Nu ți-i bine, bătrîne ? Ești bolnav ? Pipăi în grabă urechile reci ale buiestrașului, își vîrî mîna pe sub coamă. Și acolo pielea era rece și umedă. Cel mai mult îl neliniști însă simțămîntul că acum coama nu-i mai era așa de grea ca de obicei. „S-a hodorogit de tot, coama i s-a rărit, e ușoară ca puful. Îmbătrînim cu toții, nu-i vorbă, pe toți ne așteaptă cam același sfîrșit“ gîndi el cu amărăciune. Se ridică încurcat, neștiind ce să facă. De-ar fi lăsat calul cu teleguța pe loc și-ar fi întins-o la drum, la miezul nopții ar fi putut ajunge acasă, la căsuța lui de paznic din trecătoare. Locuia acolo, la bază,

cu nevastă-sa, vecini cu supraveghetorul de la stația limnometrică, aflată la un kilometru și jumătate pe riu în sus. Vara avea Tanabai în grijă fineața, iarna — stogurile, ca să nu care ciobanii finul și să nu-l părăduiască înainte de vreme.

În toamna trecută dăduse el într-o zi cu treburi pe la birou, iar brigadierul cel nou, un agronom tânăr, din cei veniți de pe alte meleaguri, i-a și spus :

— Duceți-vă, *aksakal*¹, la herghelie, v-am ales acolo un alt cal. E el, ce-i drept, cam bătrîior, dar pentru munca pe care o faceți, merge.

— Cam ce cal ? întrebuse Tanabai prevăzător. Iar vreo mîrtoagă ?

— O să vă arate acolo. Un cal șarg. Trebuie să-l știți, zice-se că ați mai mers cu el cîndva.

Tanabai se dusesese la herghelie și cînd îl văzu pe buiestraș i se strînse inima de durere. „Uite că iar ne întîlnirăm, va să zică“, spusese el în gînd calului bătrîn, slăbănogit din cale-afară. Totuși nu se încumetase să se lepede de dînsul. Îl luase cu sine.

Acasă nevastă-sa abia-l recunoscuse pe buiestraș.

— Tanabai, să fie oare Gulsari de altădată ? făcu ea uimită.

— El e, chiar el, ce te miri așa ? bombănise Tanabai, căutînd să-și ferească privirile de-ale neveste-si.

Soții n-ar fi trebuit să meargă prea departe cu amintirile legate de buiestraș. Avea Tanabai un păcat al tîne-reții, îl avea ; o știa bine. De aceea, ca să n-aducă vorba pe-un făgaș nedorit se răsti la femeie :

— Ei, ce stai ca mireasa, încălzește mîncare ! Sint lihnit de foame ca un lup.

¹ Termen de respect pentru bătrînii satului.

— Păi, mă uit și mă gîndesc — i-o întorsese ea — ce înseamnă bătrînețea ! De nu mi-ai fi spus că-i Gulsari de altădată, zău că nu l-aș fi recunoscut.

— Cam ce crezi că-i de mirare aici ? Te gîndești că noi doi arătăm mai acătării ? Toate se trec, cînd le vine vremea.

— Tocmai asta vroiam să zic și eu. Ea clătinase din cap, gînditoare, și, luîndu-l cu blindețe în rîs, adăugase : Te pomenești că iar o să-mi umbli nopțile cu buiestrașul tău ? Despre mine, iacă, îți dau voie.

— Da de unde, se lepădase el stînjenit și se întorsese cu spatele la nevastă. Ar fi trebuit să răspundă la glumă cu vreo altă glumă, dar tulburat cum era, Tanabai se urcase în podul grajdului, după fin. Zăbovise cam mulțisor acolo. Crezuse că nevastă-sa uitase tărășenia asta, dar, precum se vedea, o ținea încă destul de bine minte.

Fumul năvălea din horn, nevasta încălzea pentru cină mîncarea de la prînz, iar el se tot mocoșea cu finul, pînă cînd ea îl strigă din prag :

— Coboară, hai, că iar se răcește mîncarea !

Femeia nu mai adusese vorba despre cele petrecute mai demult ; la ce bun ?...

Toată toamna și întreaga iarnă Tanabai îl îngrijise pe buiestraș, îl ținuse numai cu tărițe încălzite și cu sfeclă tăiată mărunt. Dinții lui Floare-galbenă își trăiseră de-acum traiul, rămăseseră numai niște cioturi. I se păru că pusese calul pe picioare, și cînd colo, uite că trebuia să se întîmple nevoia asta. Ce să înceapă acum cu el ?

Nu, hotărît, nu se putea încumeta să-și lase buiestrașul în mijlocul drumului.

— Ei, ce facem, Gulsari, o să stăm mult aici ? — Tanabai împinse calul cu mîna, Floare-galbenă se cumpeni, își trecu greutatea trupului de pe un picior pe altul. Ia, stai nițel, uite, vin îndată.

Ajutîndu-se cu codiriştea, el ridică din coşul căruţei sacul deşertat, în care dusesse nore-sî cartofi şi scoase de-acolo o legăturică. Nevastă-sa îi copsese pită să aibă la drum, iar el uitase de pîine şi de tot, nu-i ardea lui de-ale gurii. Tanabai rupse o jumătate de lipie, o fărîmă mărunţel în poala scurtei vătuite, întinse calului firmiturile. Floare-galbenă trase în piept zgomotos mirosul piinii, dar nu izbuti să apuce. Atunci Tanabai începu să-l hrănească din palmă. Îi îndesă în gură cîteva bucăţele şi calul prinse a le mesteca.

— Îmbucă, îmbucă, poate ajungem acasă, ai ? Tanabai se înveseli. Uşurel, uşurel, poate răzbim, ai ? Ajunşi acasă, nu ne-o mai fi frică, acolo eu şi bătrînica mea te-om pune iar pe picioare, numaidecît, grăi el. De pe buzele calului se prelingeau bale pe palmele-i tremurătoare, iar el se bucura că balele erau acum ceva mai calde.

Într-un tirziu, îl apucă pe buiestraş de dîrlogi.

— Ei, acum, hai să mergem ! N-are rost să mai stăm, zău, așa. Să mergem ! porunci el hotărît.

Buiestraşul se urni din loc, teleguţa scîrţîi, roţile începură să duruie încet pe drum. Se porniseră cei doi — un om bătrîn şi-un cal bătrîn.

„S-a hîrbuit rău de tot, gîndi Tanabai despre cal, păşind pe marginea drumului. Cîţi ani să ai tu, Gulsari ? douăzeci, da' poate şi mai mult. Pare-mi-se că ai peste douăzeci...”

II

Se întîlniseră întîia oară după război.

Soldatul-fruntaş Tanabai Bakasov făcuse frontul în Apus şi în Răsărit şi fusese demobilizat după capitularea Armatei de la Kwangtung. Bătuse aproape şase ani in-

cheiați drumurile războiului. Și nu pățise nimic, îl cruțase Cel-de-sus, afară doar că o dată fusese contuzionat, pe cînd se afla în coloana sa de transport, iar altă dată îl rănise în piept o schijă, zăcuse vreo două luni în spital, după care-și ajunsese iarăși, din urmă, unitatea.

Cînd se înapoia acasă, vînzătoarele de prin gări îi spuneau „bătrîne“. Ei și ? Asta o spuneau așa, mai mult în glumă. Tanabai nu se supăra pe ele. Firește, nu mai era tînăr; dar nici bătrîn, doar ca înfățișare părea mai trecut, căpătase în timpul războiului o culoare brun-cărămizie, avea mustața înspicată, dar la minte și la trup se ținea încă bine. După un an nevasta îi și născu o fată, iar ceva mai tîrziu, încă una. Amîndouă se măritară, aveau și copii acum. Vara veneau adeseori să-și vadă părinții. Bărbatul fetei celei mari era șofer. El îi încărca pe toți ai lui în camion și plecau în munți, la bătrîni. Nu, în ce privește fetele și ginerii lor, nimic de zis, n-aveau de ce se plînge, toate erau cum trebuie. Atît doar că feciorul se dovedise a nu fi om de înțeles, ca oamenii. Dar aici, vorba aceea, era altă mîncare de pește...

Atunci însă, la întoarcere, după victorie, i se părea că viața adevărată abia-i la început. Nu mai avea inimă-n el de atîta bucurie. La gările mai mari trenul era întîmpinat și petrecut de fanfare. Acasă nevasta îl aștepta, băiatul mergea pe-al optulea an, se pregătea de școală. Tanabai se îndrepta spre casă cu simțămîntul că se născuse a doua oară, ca și cum tot ceea ce fusese pînă atunci nu mai intra la socoteală. Ar fi vrut să uite totul, ar fi vrut să se gîndească numai la viitor. Viitorul i se înfățișa senin, simplu : trebuia să trăiască, să-și crească copiii, să-și pună în gospodărie treburile pe roate, să-și clădească o casă ; într-un cuvînt, să trăiască. Nimic nu trebuia să-i mai întunece aceste planuri, pentru că tot trecutul părea dat cheazășie, că de-acum, în sfîrșit, va începe viața cea

adevărată către care năzuiseră tot timpul, de dragul căreia biruiau și-și dădeau viața în război.

Se vădi însă că Tanabai se pripea, prea se pripea — pentru viitor trebuia să mai fie dați cheazășie ani și ani.

La început lucră un timp la fierărie, la ciocan. Avusese pe vremuri oarecare îndemînare la treaba asta și, ajuns la nîcovala mult jînduită, izbea în ea de dimineată pînă seara cu putere și cu atîta repeziciune, că fierarul abia mai prididea să întoarcă sub ciocan bucata de fier încinsă. Chiar și-acum, din cînd în cînd, îi mai stăruiau în urechi loviturile ritmice și zăngănitul din făurărie, ce-i înăbușeau atunci toate grijile și neliniștile. N-aveau pîine, haine de-ajuns ; femeile umblau cu galoși pe piciorul gol, copilașii nu știau ce-i aceea zahăr, întreg colhozul era înglodat în datorii, conturile de la bancă, puse sub sechestru, iar dînsul trecea peste toate acestea izbînd cu ciocanul. Tuna cu el, nicovala zăngănea, scînteile țîșneau în stropi albaştrii. „Uh-ha, uh-ha ! — răsufila ridicînd și coborînd ciocanul, și gîndea : — Au să se rînduiască toate ; cel mai de seamă e că am biruit, cel mai de seamă e că am biruit.“ Iar ciocanul îl îngîna : „Biruit, biruit, -uit, -uit, -uit !“ Și nu numai el ; în zilele acelea toți trăiau cu aerul victoriei, de parcă ar fi fost pîine.

După un răstimp Tanabai se tocmi herghelegiu, plecă în munți. Îl înduplecase Cioro. Răposatul Cioro era pe atunci președinte al colhozului ; președinte fusese de fapt în tot timpul războiului. Nu-l luaseră în armată din pricină că era bolnav de inimă. Cu toate că stătuse acasă, îmbătrînise mult. Tanabai băgă de seamă asta, de cum se întorsese de pe front.

Nimeni altul nu l-ar fi înduplecat să dea fierăria în schimbul hergheliei. Cioro însă era prietenul lui cel mai vechi. Împreună, pe cînd erau comsomoliști, începuseră, pe vremuri, să facă agitație pentru colhoz, împreună

fuseseră la deschiaburirea bogătaşilor. Mai cu seamă el, Tanabai, se străduise atunci din toate puterile. Nu-i cruțase de fel pe cei care ajungeau pe lista pentru deschiaburire...

Îl înduplecase Cioro, venind într-o zi la dînsul în fierărie, și părea foarte mulțumit de asta.

— Și eu care mă temeam că te-ai lipit de ciocan și nu te mai dezlipești de el, spunea zîmbind.

Cioro era bolnav, slab, gîtul i se lungise, obrajii supti îi avea brăzdați de zbîrcituri. Zilele călduroase nu se isprăviseră, dar el umbla și vara în veșnica-i pufoaică.

Ședeau amîndoi, ghemuiți lîngă *arîk*¹, nu departe de fierărie, la sfat. Tanabai își aminti cum fusese Cioro în tinerețe. În anii aceia Cioro era un flăcău chipeș, cel mai dibaci știutor de carte din sat. Oamenii îl prețuiau pentru firea lui domoală, blajină. Lui Tanabai însă nu-i plăcea blindețea lui Cioro. Nu o dată, la adunări, sărise în sus și-l luase la rost pentru moliciunea lui de neîngăduit în lupta de clasă cu dușmanul. Cuvintele îi ieșeau din gură năvalnic, de-a dreptul ca după ziar. Repeta pe dinafară tot ceea ce auzea pe la ședințele de lectură a presei. Cîteodată se speria singur de spusele lui. În schimb efectul era strașnic.

— Uite ce este, am fost alaltăieri în munți, îi vorbea Cioro. Bătrînii mă-ntreabă : „S-au întors soldații“ ? — Da, zic, s-au întors toți cei care au mai rămas în viață. „Da cînd au de gînd să se-apuce de lucru?“ — „Lucrează, răspund eu, care la cîmp, care la șantier ; unii într-un loc, alții într-altul“. — „Asta știm și noi. Da cine o să miie hergheliile ? Or să aștepte pînă murim ? Bine că nu ne-a mai rămas mult.“ Mi se făcuse rușine. Pricepi, cred, încotro băteau ei ! Pe bătrînii ăștia i-am trimis în munți

¹ Canal de irigație.

ca herghelegii în timpul războiului. De-atunci se află acolo. Asta nu-i o treabă pentru bătrâni ; nu trebuie să-ți-o spun, știi și tu. Veșnic în șa ; n-ai tu odihnă nici ziua, nici noaptea. Dar cum îi în noapțile de iarnă ? Îți aduci aminte de Derbișbai ? Ei bine, a înțepenit de ger în șa. Unde mai pui că s-au mai îndeletnicit și cu îmblinzirea cailor ; avea nevoie armata de cai ! Ia încearcă la șaizeci de ani și mai bine să sari pe-un drac de cal, să-și ia vînt și să te poarte prin munți și prin văi ! Nu-ți mai aduni oasele la loc. Da' bine că au făcut față. Să vezi alta. Cei întorși de pe front cam strimbă din nas, că deh, au văzut multă civilizație în străinătate și acum nu vor să se facă herghelegii. Pentru ce, zic ei, să colindăm noi prin munți ? Așa stau treburile. Fă bine, Tanabai, și dă-ne o mină de ajutor. Dacă te-nvoiești tu, o să-i înduplecăm și pe alții să meargă.

— Bine, Cioro, o să-ncerc să stau de vorbă cu nevas-tă-mea, răspunse Tanabai. Iar în sinea lui gîndea : „Ce viață furtunoasă a trecut peste noi, iar tu, Cioro, tot la fel ai rămas. Te mistuie propria ta bunătate. Poate că e bine. Am văzut atitea în timpul războiului ; ar trebui să fim cu toții mai buni. Să fie poate tocmai acesta lucrul cel mai adevărat în viață ?“

Cu asta se despărțiră și Tanabai se îndreptă spre fierărie. Deodată însă Cioro îl strigă :

— Stai nițel, Tanabai ! El veni mai aproape cu calul, se aplecă peste oblincul șei și-l privi țintă. — Nu cumva ești supărat ? — îl întrebă cu glas încet. — Uite ce, nu ajung de fel să-mi fac un pic de răgaz. Aș fi vrut să mai stau, să ne mai deschidem inimile, ca altădată. Nu ne-am văzut doar de atîția ani. Ziceam că se sfîrșește războiul, o să ne fie la toți mai ușor, dar grijile nu-s mai puține. Cîteodată nu poți să-nchizi ochii, îți intră-n cap

tot soiul de gînduri. Cum să faci să salți gospodăria, să le dai de mîncare oamenilor și pe deasupra să-ți îndeplinești și toate planurile ? Nici lumea nu mai e ca înainte, vrea să trăiască mai bine...

S-a nimerit însă ca ei să nu mai ajungă a-și deschide inimile, să nu mai găsească prilejul de-a sta de vorbă ei între ei. Și timpul trecea, iar apoi se făcu prea tîrziu...

Atunci, plecînd în munți ca herghelegiu, Tanabai l-a văzut pentru întîia oară acolo, în herghelia bătrînului Torgai, pe armăsărașul șarg numai de-un an și jumătate.

— Ce-mi lași ca moștenire, *aksakal* ? Că herghelia nu prea-i cine știe ce, ai ? il înțepase Tanabai pe bătrînul herghelegiu, după ce caii fuseseră numărați și scoși din ocol.

Torgai era un moșneag uscățiv, fără nici un fir de păr pe fața-i zbîrcită, înalt de-o șchioapă, ca un copil. Căciula mare, mișoasă, din blană de oaie, stătea pe capul lui ca o ciupercă. Moșnegii de felul său sînt mai toți ușor de urnit, cîrcotași și cu gura mare.

Torgai însă nu-și ieși din pepeni.

— Cum este, este ; o herghelie ca oricare alta, răspunse el netulburat. N-am cu ce mă lăuda ; o s-o paști, și-o să vezi.

— Tătucă, am zis și eu așa, într-o doară, pentru că veni vorba, rosti împăciuitor Tanabai.

— E unul ! Torgai ridică de pe ochi cușma căzută și, înălțîndu-se în scările șeii, arătă cu coada harapnicului. Iacă, armăsărașul acela șarg, care paște în marginea din dreapta. O să-ajungă departe.

— Care e, acela rotund ca o minge ? Pare cam mărunt, are șira scurtă.

— L-a fătat măicuță-sa mai tîrziu de cum îi era sorocu. Se-ndreaptă el, o să fie trupeș.

— Da ce-i cu el ? Prin ce e așa grozav ?

— E buiestraș din născare.

— Ei și ?

— N-am întâlnit mulți dintr-ăștia. În alte vremuri ar fi fost de neprețuit. Pentru unul ca el în prinsorile ce se făceau la alergări oamenii și-ar fi pus capul în joc

— Ia să-l vedem ! propuse Tanabai.

Dădură piteni cailor, merșeră pe lângă herghelie, îl atraseră pe buiestraș la o parte și-l goniră din urmă. Armăsărașul nu avea nimic împotriva să dea o fugă. Își scutură smocul de păr de pe frunte, fornăi și-o zbughi din loc, în buiestru năvalnic, precis, de parcă ar fi avut un mecanism în el. Descrise apoi un semicerc mare, pentru ca, în cele din urmă, să se întoarcă la herghelie. Încântat de alergătura lui, Tanabai strigase :

— O-o-o, ia te uită cum merge ! Ia te uită !

— Da tu cum credea ! răspunse cu arțag bătrînul herghelegiu.

Mergeau la trap iute după buiestraș și strigau ca niște copii la alergări. Glasurile lor dădeau parcă bice armăsărașului ; el își grăbea, își grăbea într-una goana, aproape fără efort, ca de la sine ; o ținea drept, ca și cînd ar fi plutit într-un zbor lin.

Herghelegii fură nevoiți să-și lase caii în pas de galop, în timp ce armăsărașul își urma mersul în același ritm de buiestru.

— Vezi, Tanabai ! îi strigă Torgai în plin galop, vînturîndu-și căciula. E simțitor la glasul omului, ca junghelele strîns în palmă, uite cum își întetește mersul cînd strigi ! Ait, ait, aita-a-ai !

Floare-galbenă se înapoie în cele din urmă la herghelie și ei îl lăsară în pace. Multă vreme însă nu putură să se răcorească, plimbîndu-și caii înfierbîntați.

— Ei, îți mulțumesc, Torgai-ake, bun căluț ai crescut. Uite, simt chiar că-mi rîde inima-n mine de bucurie.

— E bun, se învoi moșneguțul. Numai că, ia seama, spuse el deodată înăsprit, scărpinîndu-se la ceafă. Să nu-l deochi. Și nu trîncăni despre el înainte de vreme. După un buiestraș bun, ca și după o fată frumoasă, îs mulți ahotnici. Care-i ursita fetei-fecioare : nimerește pe mîini bune, o să-nflorească, mai mare dragu' să te uiți la ea. Da' de nimerește la vreun prostănac, o să te doară inima, privind la dînsa. Și nici n-ai cum s-o ajuți cu ceva. Așa-i și cu un cal bun. Nu-i greu să-l prăpădești. Îți cade el din plin galop.

— Nici o grijă, *aksakal*, doar îmi cunosc eu meseria, — nu-s brudiu.

— Ce-mai ! Am zis așa, că veni vorba. Numele lui e Gulsari. Ține minte !

— Gulsari ?

— Da. Nepoată-mea a fost astă-vară în ospetie. Ea l-a poreclit așa. Fata l-a îndrăgit. Pe-atunci era minz. Ține minte : Gulsari.

Gureș moșneag se dovedi a fi Torgai. Toată noptica îi dăduse cu ghiotura povețe. Tanabai i le ascultase cu răbdare.

Noul herghelegiu îi petrecuse pe Torgai și pe nevastă-sa vreo șapte verste de la stavă. Rămăsese iurta goală, în care Tanabai a trebuit să sălășluiască împreună cu familia. În altă iurtă urma să se așeze ajutorul său. Acesta încă nu fusese ales. Deocamdată era singur. La despărțire, Torgai îi amintise din nou :

— Pină una-alta să nu te-atingi de șarg. Și să nu-l încredințezi nimănui. În primăvară să-l îmblinzești tu singur. Da', ia seama, cu cît mai multă grijă. Cînd o începe să fie bun de călărie și ai să-i pui șaua, să nu-l gonești prea tare. Dacă-l hărțuiești, își pierde buiestrul, strici calul. Și ia seama, în cele dintii zile, cînd e înfier-

bîntat, să nu bea peste măsură. Se-alege cu apă la picioare, capătă arici. Iar după ce-l deprinzi în șa, să mi-l arăți, de n-oi muri pînă atunci...

Și Torgai plecase cu bătrînă-sa, lăsîndu-i herghelia, iurta, munții și ducînd cu el cămila încărcată cu boarfe...

De-ar fi știut Floare-galbenă cîte vorbe s-au măcinat despre dinsul și cîte altele aveau să mai fie, și la ce aveau să ducă toate acestea !...

Ca și pînă atunci, el umbla slobod prin herghelie. În jurul lui toate erau la fel : aceiași munți, aceleași ierburi, aceleași rîuri. Numai că în locul moșneagului îi mîna acum un alt stăpîn, îmbrăcat cu o manta cenușie și în cap cu o căciulă de soldat cu urechiere. Glasul noului stăpîn era puțin cam răgușit, dar puternic, poruncitor. Herghelia se deprinsese repede cu el. N-avea decît să se tot vînture mereu de jur împrejur, dacă asta-i făcea plăcere.

Veni apoi vremea ninsorilor. Ningeă adesea și zăpada rămînea mult timp straturi, straturi. Caii o dezgropau cu copitele, ca să ajungă pînă la iarbă. Stăpînul se înnegrise la chip, iar mîinile i se aspriseră de vînt. Umbla acum cu pîslari, se înfofolea într-o șubă mare. Lui Floare-galbenă îi crescuse o blană lăptoasă și totuși îi era frig, mai cu seamă noaptea. În nopțile geroase herghelia se strîngea grămadă într-un loc mai ferit și stătea așa, înghesuită, acoperindu-se cu chiciură, pînă la ivirea zorilor. Stăpînul se învîrtea tot pe-acolo, călare pe cal, își lovea una de alta mînușile mari, cu un singur deget, se freca pe față. Uneori se făcea nevăzut, apoi iar se ivea. Era mai bine cînd nu pleca. Mai striga și el sau hîrîia tare din pricina gerului, — și atunci herghelia își înălța capetele, ciulea urechile, dar, lămurindu-se pe loc că stăpînul e pe-alături, ațipea iar sub vijliala și șuieratul vîntului

în beznă. Din iarna aceea glasul lui Tanabai rămăsese în mintea lui Gulsari de neuitat pentru toată viața.

Într-o noapte se porni în munți viscol mare. Cădea o zăpadă ce înțepa ca acele. Omătul se vîra în coame, îngreua cozile, astupa ochii. Un freamăt de neliniște cuprinsese herghelia. Caii se ghemuiau unul în altul, tremurau. Tulburate, iepile bătrîne fornăiau și-și înghesuiau mînjii în mijlocul hergheliei. Ele îl îndepărtară pe Floare-galbenă, îl împinseră tocmai la margine, și noatenul nu izbuti să-și facă loc în grămadă. Se apucă să zvîrle, să se îndese în alții, dar se pomeni dat mult în lături și aici mîncă o papară strașnică de la armăsarul hergheliei. Acesta se rotea de-un timp în jurul hergheliei, răscolea zăpada cu picioarele-i vînjoase, aduna herghelia în grămadă. Uneori se repezea undeva în lături, își apleca amenințător capul, își strîngea urechile, stătea nevăzut în întuneric, auzindu-i-se numai sforăitul, apoi se repezea din nou spre cai, minios și cumplit. Zăbindu-l pe Floare-galbenă, care se retrăsese mai la o parte, se năpusti asupra-i cu pieptul, apoi se răsuci iute și-l izbi cu o putere îngrozitoare cu copitele dindărăt drept în coaste. Durerea pricinuită de lovitură fu atît de mare că Floare-galbenă era cit pe ce să se înăbușe. Ceva parcă se rupsesse într-însul, icni de usturime și abia se ținu pe picioare. Nu-i mai trecu prin cap s-o apuce singur, în goană. Stătea ostoit, ca de pripas la marginea hergheliei, cu mocnita durere în coaste și plin de mînie pe armăsarul fioros. Caii se mai potoliră, și atunci îi ajunse lui Floare-galbenă în urechi un urlet trăgănat, nedeslușit. Nu mai auzise niciodată pînă atunci urletul lupilor și simți cum i se oprește inima o clipă, și îngheață. Herghelia tresări, se încordă, ciulind urechile. Totul se liniști, dar tăcerea aceasta era groaznică. Neaua cădea mereu, lipindu-se, cu un foșnet parcă, de botul ridicat al buiestrașului.

Unde-o fi stăpînul? Avea atîta nevoie de el în clipele acelea, măcar să-i asculte glasul, să tragă în piept mirosul de fum al şubei. Dar stăpînul nu se vedea. Floare-galbenă aruncă o privire piezişă şi încremeni de spaimă. În latura spre care se uitase se zări ceva ca o umbră, aşternîndu-se în întineric pe zăpadă. Armăsarul sări brusc, ferindu-se, şi toată herghelia se smuci cît ai clipi, se urni din loc. Ca ieşiţi din minţi, cu un sălbatic ţipăt şi nechezat, caii se azvîrliră ca o furtună în întinericul de nepătruns. Nimic, nici o putere din lume nu i-ar mai fi putut opri. Goneau înainte mereu, cît îi ţineau picioarele, atrăgîndu-se unul pe altul ca pietrele desprinse de pe povîrniş într-o prăbuşire de munte. Fără să priceapă ceva, Floare-galbenă alerga ca vîntul într-o goană cumplită, nebună. Deodată se auzi o împuşcătură, apoi bubui alta. Caii auziră din fugă strigătul plin de furie al stăpînului. Glasul venise de undeva dintr-o parte şi, fără a se curma, le tăia drumul, răsunînd după aceea în faţa lor. Herghelia urma acest nesfîrşit glas, care o îndemna acum după dinsul. Stăpînul era cu ei. Mergea în goană mare înaintea lor, expus în orice clipă să se prăbuşească în vreo surpătură sau prăpastie. Striga acum cu jumătate de gură, apoi începu să hîrîie, dar nu înceta să-i îndemne: „*Cait, cait, caita-a-ait!*“ Şi caii alergau în urma lui, ca să scape de groaza ce-i ameninţa.

Spre ziuă Tanabai aduse herghelia la vechiul loc. Numai aici caii se potoliră. Aburi pluteau ca o ceaţă deasă deasupra hergheliei, caii îşi mişcau anevoie şalele şi tot mai tremurau din pricina spaimei prin care trecuseră. Mîncau zăpadă. Şi Tanabai mîncea zăpadă. Şedea ghemuit şi-şi vira cu palmele în gură bulgări de nea. Apoi stătu un timp nemişcat, cu faţa în palme. Zăpada cădea într-una. Se topea numaidecît pe spinările fierbinţi ale cailor şi se prelingea în picături tulburi, gălbui...

Zăpezile înalte se retraseră, răsărise iarba verde, și Floare-galbenă se împlinise la trup. Herghelia năpirlise, prinsese un luciu de blăniță nouă. Parcă nici pomeneală n-ar fi fost de iarnă și de lipsă de nutreț. Caii nu-și aminteau de toate astea, dar omul ținea minte. Ținea minte gerul, nopțile cu lupi, ținea minte cum îngheța în șa, cum își mușca buzele, ca să nu izbucnească în plîns, cum își încălzea la foc mîinile și picioarele înghețate bocnă, ținea minte poleiul din primăvară, care fereca pămîntul într-o eczemă ca de plumb, ținea minte cum se prăpădeau cei mai slabi din herghelie. Își aducea aminte cum, după ce coborise din munți, semnase la biroul colhozului, fără să-și ridice ochii, procesele-verbale de constatare a pieirii cailor și cum, sărîndu-i țandăra, zbie-rase și lovise cu pumnul în masa președintelui :

— Să nu te uiți așa la mine ! Eu nu-s fascist ! Unde-s grajdurile pentru herghelii, unde-i nutrețul, unde-i ovăzul, unde-i sarea ? Ne ținem zilele doar cu vîntul ! Așa ni s-a poruncit să ne gospodărim ? Uită-te și tu și vezi în ce zdrențe umblăm ! Uită-te la iurtele noastre, uită-te să vezi cum stau eu ! Nu mîncăm piine pe săturate. Și pe front, și acolo era de-o sută de ori mai bine. Iar tu te zgîiești la mine, de parcă eu i-aș fi sugrumat caii ăștia !

Ținea minte tăcerea înfiorătoare a președintelui, chipul lui devenit vinăt. Ținea minte cum se rușinase de vorbele sale și cum se apucase să-și ceară iertare.

— Ei, iartă-mă și tu, vezi că m-am cam înfierbîntat — spusese Tanabai, parcă storcînd cuvintele, încurcîndu-se.

— Tu ar trebui să mă ierți, îi răspunse Cioro.

Se rușinase și mai mult cînd președintele o chemase pe magazioneră și-i poruncise :

— Dă-i cinci kilograme de făină.

— Bine, dar cum rămîne cu creșa ?

— Ce creșă ! Veșnic le încurci ! Dă-i ! ordonase tăios Cioro.

Tanabai vruse să refuze categoric, că — de — chipurile, în curînd ar fi început să dea lapte iepele, ar fi făcut cumis, dar, aruncînd o privire președintelui și înțelegînd că i-ar fi ghicit minciuna, se silise să-și țină gura. Mai tîrziu, de fiecă dată, cînd mînca tăitei făcuți din făina cu pricina, se alegea cu arsuri. Arunca lingura :

— Tu ce-ai de gînd, vrei să mă frigi, ai ?

— Suflă și tu, că nu ești copil, îi răspundea cu duhul blindeții nevasta.

Ținea minte, ținea minte totul...

Venise în sfîrșit și luna mai. Armăsarii tînjeau, se încleștau în încăierări, răpeau iepele tinere din alte herghelii de iepe. Amarnic mai alergau herghelii, împrăștiindu-i pe bătauși, se înjurau între ei, cînd și cînd se luau și la bătaie, învîrtindu-și harapnicele. Puțin îl păsa de toate acestea lui Floare-galbenă. În răstimpurile dintre ploii, lumina soarele, iarba își făcea drum de sub copite. Pășunile se întindeau verzi-verzi, iar deasupra lor străluceau zăpezile albe-albe de pe culmile munților. Buieștrașul șarg începea în acea primăvară frumoasa vîrstă a tinereții. Dintr-un noaten lăptos cu coada de-o palmă se prefăcu într-un armăsăraș zvelt, puternic. Se lungi, corpul își pierdu gingășia liniilor și căpătă forma unui triunghi — piept lat, iar crucea-șalelor îngustă. Capul luă și el forma unui cap de buieștraș adevărat — uscățiv, cu botul coroiat, cu ochii depărtați și buzele strînse, mlădioase. Dar prea puțin îi păsa lui și de toate astea. Deocamdată, o singură patimă îl stăpînea — a alergării, pricinuindu-i lui Tanabai destule necazuri. Atrăgea după dînsul noatenii de-o seamă, zbură printre ei ca o cometă galbenă. O nesecată putere îl gonia neobosit prin munți și văi, pe povîrnișuri, de-a lungul malului pietros, pe potecile priporii, prin cîini de

pădure și prin vîlcele. Chiar și noaptea tîrziu, cînd adormea sub licărul stelelor, visa cum îi fuge pămîntul sub el, cum îi şuieră vîntul în coamă și-n urechi, cum tropăie și parcă îi zăngănesc copitele.

Cu stăpînu-său se purta ca față de cei cu care n-avea de-a face mai de-aproape. Nici nu-l iubea, dar nici nu-i purta dușmănie, pentru că, oricum, nu-i încurca în nici un chip viața. Atît doar că suduia, alergînd după armăsari, cînd o rupeau la fugă și se depărtau prea mult. Cîteodată se întimpla ca stăpînul să-l croiască o dată, de două ori cu *ukruk*¹-ul peste crupă. Atunci Floare-galbenă se cutremura din tot trupul, dar mai mult de surprindere, decît de durere, și-și iuțea și mai tare pasul. Cu cît fugea mai strașnic, înapoindu-se la herghelie, cu atît îi plăcea mai mult stăpînului, care alerga din urmă cu *ukrukul* pus de-a curmezișul. Buiestrașul asculta venind, din cînd în cînd, din urmă — strigăte de laudă, ce i se adresau lui, îl auzea pe stăpîn cum începe să cînte în șa, și în asemenea clipe îl iubea, îi plăcea să alerge în sunetele cîntării sale. Mai tîrziu cunoscuseră bine aceste cîntări — erau felurite : vesele și triste, lungi și scurte, cu sau fără vorbe. Îi plăcea și ceasul cînd stăpînul hrănea herghelia cu sare. Împrăștiat drobi de sare pentru lîns în troace lungi din scînduri, așezate pe căpriori. Atunci dădea năvală toată herghelia ; era o adevărată desfătare. De aici, de la sare i s-a tras și lui buclucul.

Într-o zi stăpînul său prinse să bată darabana în găleata goală ; se apucă să cheme caii : „Po, po, po !“ Caii se adunară în fugă la troace. Floare-galbenă lîngea sarea, stînd între alți cai, și nu fu cîtuși de puțin tulburat cînd stăpînul împreună cu ajutorul său începură să facă ocolul hergheliei cu *ukrukurile* în miini. Asta nu-l privea. Cu

¹ Băt lung, avînd la capăt un laț pentru a prinde caii.

ukrukurile se prindeau doar caii de călărie, iepele mulgătoare și alții; el însă putea fi liniștit. Era slobod. Și dintr-o dată lațul de păr îi alunecă pe cap și-i rămase atârnat de gît. Floare-galbenă nu pricepea ce se întîmplase; deocamdată lațul nu-l speria, așa că își văzu mai departe de sare. Alți cai se mai smucesc, se ridică în două picioare, cînd li se aruncă *ukrukul* de gît, dar Gulsari nici nu se clinti. Deodată însă îi veni pofta să tragă o fugă pînă la rîu să se adapce. Lațul de pe gît se strînsese și-l opri locului. Așa ceva nu i se mai întîmplase nicicînd. Gulsari sări într-o parte, începu să horcăie, ochii i se holbară, apoi se ridică pe picioarele de dinapoi. Caii din juru-i se împrăștiară și el se pomeni singur, piept în piept cu oamenii, care îl țineau prins cu arcanul din fire de păr. Stăpînul stătea în față, în spatele lui se găsea al doilea herghelegiu, și tot pe-aci se învîrteau plozii herghelegiilor, care nu se mai iviseră de mult pe-acolo, dar ajunseseră să-l sîciie destul cu nesfirșitele lor țupăieli în jurul hergheliei.

Buiestrașul fu cuprins de spaimă. Se mai smuci o dată pe picioarele dindărăt, apoi încă o dată și a treia oară. Soarele începu să-i joace înaintea ochilor, risipindu-se în cercuri de foc. Munții, pămîntul, oamenii cădeau răsturnîndu-se pe spate, ochii i se împăienjeniră pentru o clipă de golul înspăimîntător, pe care îl frămînta cu picioarele dinainte.

Dar cu cît se zbătea mai strașnic, lațul se înfășura mai strîns. Încîndu-se, buiestrașul se repezi nu în lături, cît mai departe de oameni, ci înspre ei. Oamenii se aruncară într-o parte, începură să strige, își alungară copiii pe la iurte. Totuși herghelegiile apucară să se ridice în picioare și lațul se incolăci din nou strîns pe gîtul lui Floare-galbenă. De astă dată într-atît de strîns, încît nu

mai putea să răsuflă. Atunci se opri, ajuns la capătul puterilor din pricina amețelii și a înecăciunii.

Slobozind puțin câte puțin arcanul, stăpînul începu să se apropie dintr-o parte. Șargul îl vedea cu un singur ochi. Stăpînul venea pas cu pas spre el cu haina zdrențuită, cu zdrelituri pe obraz. Ochii stăpînului îl priveau însă fără ură. El răsufla anevoie și plescăind din buzele-i numai răni îi vorbi încet, aproape în șoaptă :

— *Tek, tek*, Gulsari, nu te teme, stai, stai !

În urma lui, fără a slăbi arcanul, se apropia ferindu-se mereu omul de ajutor. Stăpînul ajunsese în sfîrșit cu mîna pină la buiestraș, îl mîngîie pe cap și scurt, fără a întoarce capul, aruncă vorbă ajutorului său :

— Friul !

Acesta i-l întinse repede.

— Stai, Gulsari, stai cumînțel, vorbea stăpînul. Acoperi cu palma ochii buiestrașului, și-i aruncă repede friul pe cap.

Nu-i mai rămînea acum decît să-i pună zăbalele și să-l înșeuzeze. După ce i se puse friul pe cap, Floaregalbenă prinse să sforăie, încercă să se smucească în lături. Stăpînul însă izbutise să-l prindă de buza de sus.

— Iavașa ! strigă el către ajutorul său. Acesta veni în fugă, puse pe buza calului iavașa cu chingă și începu s-o răsucescă pe buză cu bățul, așa cum învîrtești un virtej.

De durere buiestrașul se lăsă puțin pe picioarele dinapoi și nu se mai impotriva. Zăbalele reci de fier se izbiră de dinți cu un clinchet puternic și se lipiră în colțurile gurii. Îi aruncară ceva pe spate, îi strînseră, trăgînd din cînd în cînd cu smucituri, pieptul în curele, făcîndu-l să se cumpenească pe-o parte și pe alta. Dar asta nu mai avea însemnătate. Stăruia doar durerea crîncenă, de necrezut, de la buză. Ochii dădeau să-i iasă din găvane. Nu

putea nici să se clintească, nici să geamă. Nici nu băgă de seamă când și cum se urcase stăpînul pe el și-și veni în fire abia după ce-i scoaseră iavașa de pe buză.

Stătuse cîteva clipe fără să priceapă nimic, strins legat peste tot și împovărat, apoi se uitase chiorîș cu un ochi, privind peste greabăn, și deodată văzu în spatele său omul. De spaimă, se aruncă într-o parte, dar zăbalele îi sfîșiau botul, iar călcîiele omului i se înfipseră puternic în coaste. Buiestrașul se săltă pe picioarele dinapoi, necheză îndurerat și minios, prinse să se zvîrcolească, dînd din copite și încordîndu-se ca să lepede de pe el tot ce-l apăsă. Apoi se repezi în lături, dar nu-l lăsa arcanul, al cărui capăt îl ținea sub scara șei celălalt om, care călărea un alt cal. Atunci porni să alerge în cerc, să fugă în nădejdea că acest cerc se va dezlega și el va întinde-o de acolo, departe, încotro l-ar duce ochii. Cercul însă nu se desfăcea, și el alerga, alerga, într-una, făcînd rotocol după rotocol. Tocmai asta vroiau și oamenii. Stăpînul îl sfichiuia în răstimpuri cu biciușca și-l ațîta cu tocurile cizmelor. În două rînduri șargul izbuti totuși să-l azvirle de pe spate. Stăpînul se scula însă de jos și-l încăleca iar.

O ținură așa mult timp, mult de tot. I se învîrtea capul, se învîrtea pămîntul în jurul său, se învîrteau iurtele, se învîrteau caii răspîndiți în depărtare, se învîrteau munții, se învîrteau norii pe cer. Pe urmă el osteni și-o porni la pas. Tare ar mai fi vrut să-și ude limba.

Nu-l lăsară însă la apă. Seara, fără să i se scoată șaua, slăbindu-i doar puțin chingile, fu pus la conovăț să se odihnească. Dirlogii friului au fost strîns înfășurați pe oblîncul șei, așa că trebuia să-și țină capul drept, întins, și în starea asta nu putea să se culce. Scările au fost de asemenea ridicate și prinse pe oblînc. Așa rămase toată noaptea. Stătu pașnic, frînt de tulburările de neînchipuit prin care trebuise să treacă. Zăbalele din gură îl strîn-

geau mereu, cea mai mică mișcare a lor îi pricinuia dureri mari, iar gustul fierului era neplăcut. Colțurile umflate ale botului se zdreliseră de zăbale. Îl usturau și-l dureau locurile de sub coastă frecate de curele. Și sub tarniță îl săgetau dureri în spinarea trudită. Strașnic ar fi vrut să bea. Auzea gilgiitul riului și din pricina asta setea îl copleșea și mai chinuitor. Acolo, de partea cealaltă a apei erau, ca totdeauna, hergheliile la păscut. Răzbăteau pînă la el tropotul multor copite, nechezatul cailor și strigătele herghelegiilor de noapte. Oamenii de lingă iurte aciuați pe lingă focuri se odihneau. Ștregarii asmuțeau ciinii, chelălăiau asemenea javrelor. Floare-galbenă stătea părăsit și nu-i păsa nimănui de el.

Intr-un tîrziu răsări luna. Se iviră și munții din beznă, încet, parcă plutind și se clătinară lin, luminați de luna aurie. Stelele scăpărau tot mai viu, coborau mereu mai aproape de pămînt. El stătea liniștit, țintuit locului, dar simțea că era totuși cineva, care-l căuta. Auzea nechezatul micuței iepșoare murge, al celei cu care crescuse împreună și de care fusese totdeauna nedespărțit. Avea iepșoara aceea o stea albă în frunte. Îi plăcea să alerge cu el. Armăsarii începuseră să-i dea tîrcoale, dar ea nu se lăsa, fugea împreună cu dinsul, cît mai departe de ei. Era încă tînerică și nici el nu atinsese încă vîrsta, ca să facă ceea ce vroiau și încercau să facă alți armăsari cu ea.

Deodată răsună un nechezat undeva, foarte aproape. Ea era. Floare-galbenă îi recunoscuse fără șovăire glasul. Ar fi vrut să-i răspundă, dar se temea să deschidă botul julit și umflat. Îi era nespuse de dureros s-o facă. În cele din urmă dînsa îl găsi. Se apropie în fugă cu pasu-i ușor, făcînd să-i licărească în lumina lunii steluța albă de pe frunte. Coada și picioarele îi erau ude. Trecuse riul, aducînd cu ea o adiere răcoroasă de apă. Se lovi cu botul de el, începu să-l adulmece, atingîndu-l cu buzele-i mlă-

dioase, calde. Fornăi cu gingășie, îl chemă să meargă cu ea. Dar el nu se putea urni din loc. Pe urmă ea își lăasă capul pe grumazul lui și începu să-l scarpine în coamă cu dinții. Ar fi trebuit să-și pună și el capul pe grumazul ei și s-o scarpine pe greabăn. Nu putea răspunde însă nici la mîngîierea ei. Nu era în stare să facă cea mai mică mișcare. Vroia să bea. Ce bine ar fi fost dacă ea ar fi putut să-l adape ! Cînd se desprinsese de el și fugi, Floare-galbenă privise în urma ei pînă cînd umbra i se mistui în întunericul nopții, dincolo de rîu. Venise și plecase. Lacrimi prinseră să-i curgă din ochi, i se prelingeau pe bot ca niște boabe mari și-i cădeau fără zgomot la picioare. Buieștrașul plîngea pentru întîia dată în viață.

Dis-de-dimineată veni stăpînul. El aruncă o căutătură în jur, învăluu cu privirea munții primăvăratici, se întinse și, zîmbind, oftă din pricina durerilor surde de la încheieturi.

— Of, Gulsari, mi-ai scos sufletul ieri. Ce-i ? Ai înghețat ? Ia te uită, cum te-ai mai subțiat ! Frumos.

Îl bătu ușurel pe grumaz și începu să-i spună ceva de bine, a zefleMEA. De unde să știe Floare-galbenă ce anume vorbea omul ? Iar Tanabai spunea :

— Ei, nu te supăra, prietene. Doar n-o să umbli veșnic fără rost și fără treburi. Ai să te înveți, totul o să meargă strună. Da' că te-ai chinuit, deh, fără asta nu se poate. Viața, frățioare, așa e, te potcovește la toate cele patru picioare. În schimb, n-ai să te mai ploconești la fiecare piatră întîlnită în drum. Ți s-a făcut foame, nu ? Și sete ? Las'că știu eu, știu...

Îl duse pe buieștraș la rîu. Îi dete jos friul, îi scoase, cu grijă zăbalele din gura însîngerată. Floare-galbenă se repezi tremurînd spre apă ; simțea dureri în ochi din pricina frigului. Ah, ce gustoasă era apa și cît de recunoscător îi era omului pentru asta !

Și așa, nu peste multă vreme se obișnuie într-atît cu saua, încît aproape nu mai simțea vreo stinghereală de pe urma ei. Îi era ușor și se bucura să poarte în spate un călăreț. Acesta îl strunea mereu, iar el se avînta înainte, bătînd răs-picat pe drumuri pasul ciocănit, mă-runt și des, în buiestru. Se învățase să umble cu tarnița pe el atît de aprig și fără zdruncinături, încît oamenii se minunau :

— Pune o găleată cu apă pe dînsul — și nu-ți varsă o picătură !

Iar herghelegiul cel vechi, moșneguțul Torgai, îi spuse într-o zi lui Tanabai :

— Îți mulțumesc ; l-ai deprins bine. Să vezi acum cît de sus o să se-nalțe steaua buiestrașului tău !

III

Roțile teleguței vechi scîrțiau molcom pe drumul pustiu. Din cînd în cînd scîrțîitul contenea. Buiestrașul se oprea în loc, sleit de puteri. Atunci, în liniștea de moarte ce se înstăpînea în jur, el auzea cît de tare îi răsuna în urechi bătăile inimii : tum-tup, tum-tup, tum-tup...

Bătrînul Tanabai aștepta să mai răsufle calul, apoi din nou îl apuca de dîrlogi :

— Să mergem, Gulsari, să mergem, că uite se-nșerează.

Se tirîră așa vreun ceas și jumătate, pînă cînd buiestrașul se opri de tot. Nu mai putea să tragă căruța mai departe. Tanabai se îngrijoră iar și se tot învîrtea în jurul calului :

— Cum așa, Gulsari, ai ? Uită-te și tu, mai e puțin și se-nnoptează !

Dar calul nu-l pricepea. Stătea în ham, dădea trudit din cap, simțind că greutatea acestuia ajunsese să-i depășească puterile, și se clătina pe picioare de pe-o parte pe alta. În urechi îi răsunau mai departe bătăile inimii : tum-tup, tum-tup, tum-tup.

— Hai, iartă-mă, rosti deodată Tanabai. Trebuia să-mi fi dat seama de la început. Ducă-se naibii și căruța asta și hamul ăsta, numai pe tine s-apuc să te duc acasă.

Își lepădă șuba și începu să deshame repede calul. Îl scoase din hulube, trase smucit jugul peste cap și zvirli hamul în teleguță.

— Cu asta, basta, spuse el și, în timp ce-și îmbrăca șuba, se uită la buiestrașul deshămat. Fără colac, fără ham, cu capul mare din cale-afară, calul stătea în mijlocul stepei reci, în prag de seară, ca o nălucă. Doamne, Dumnezeule, cum ai ajuns să arăți, Floare-galbenă ? șopti Tanabai. Dacă te-ar vedea Torgai cum arăți acum, s-ar răsuci în mormînt...

Îl trase pe buiestraș de căpăstru și cei doi o porniră încet la drum. Un cal bătrîn și un om bătrîn. În spatele lor rămase căruța părăsită, iar în față, spre soare-apune, se așternea pe drum întunericul vinăt-vioriu. Noaptea se revărsa mută peste cimpie, învăluind munții, mistuind zărilor.

Tanabai mergea încet. își aducea aminte de toate cele ce-l legaseră de buiestraș de-a lungul anilor și gindea cu amară ironie despre oameni : „Așa sîntem toți. Ne-aducem aminte unii de alții spre apusul vicții, cînd cade vreunul greu bolnav ori cînd moare. Atunci, dintr-odată, vedem limpede toți pe cine-am pierdut, cum a fost el, prin ce și-a făcut renume, ce fapte a săvîrșit. Ce să zici însă despre o faptură necuvîntătoare ? Pe cine n-a purtat în spinare Floare-galbenă ! Cine n-a mers cu el ! Dar a

îmbătrinit, și toți au uitat de dînsul. Umblă cum umblă acum, abia-și tîrîie picioarele. Și ce mai cal a fost !...”

Prinse să-și depene amintirile din nou și se mira că de atîta vreme nu se mai întorsese cu gîndurile în trecut. Tot ce fusese cîndva trăit prindea iar viață în el. Nimic, va să zică, nu se șterge fără urmă. Hotărît, înainte se gîndea prea puțin la zilele duse, sau, mai bine zis, încă nu-și îngăduia să se gîndească. Acum însă, după convorbirea avută cu fiul și cu noră-sa, tîrîndu-și anevoie picioarele pe drumul învăluit în noapte, ducînd de căpăstru buiestrașul gata să-și dea duhul, își intoarse, cu durere și tristețe, ochii minții îndărăt, spre anii trăiți, și toți acești ani se însuflețiră deodată în fața lui.

Mergea astfel adîncit în gînduri, iar buiestrașul se tira în spatele lui, îngreuind tot mai mult căpăstrul. Cînd mina bătrînului amorțea, își trecea căpăstrul pe umărul celălalt și-l trăgea mai departe pe buiestraș după el. De la un timp, obosi, tot smucînd, și-atunci îi dete răgaz buiestrașului să se odihnească. Stătu apoi puțintel pe gînduri și scoase friul de pe capul calului.

— Hai, mergi înainte, mergi cum îi putea, că vin cu tine, nu te părăsesc eu, spuse Tanabai. Ei, hai, umblă, umblă ușurel.

Acum buiestrașul mergea înainte, iar Tanabai în urma lui, cu friul aruncat pe umăr. N-o să arunce niciodată friul. Cînd se oprea Gulsari, tovarășul de drum îl aștepta să prindă puteri noi, și atunci o porneau iarăși. Un cal bătrîn și un om bătrîn.

Tanabai zîmbi cu amărăciune, aducîndu-și aminte cum tot pe calea aceasta gonea pe vremuri Floare-galbenă și praful se așternea în urmă-i ca o coadă. Ciobanii spuneau că după colbul acesta recunoșteau buiestrașul de la multe verste. Pulberea de sub copite lăsa tăiată în stepă o fișie albă, ce se desfășura cu iuțeală, care și pe vreme fără vînt,

plutea deasupra drumului ca fumul unui avion cu reacție. În asemenea clipe, cite-un cioban, ținându-și palma streasînă la ochi, zicea în sinea lui : „Vine el, Gulsari !” — și se gîdea cu pizmă la norocosul cu fața arsă de vîntul fierbinte, care zbura pe acest cal. E doar o mare cinste pentru un kirghiz, cînd aleargă sub el un buiestraș cu o astfel de faimă.

Președinții, cîți se perindaseră la conducerea colhozului de cînd era Floare-galbenă, și fuseseră mulți și feluriți — deștepți și tiranici, cinstiți și necinstiți, umblaseră cu buiestrașul toți pînă la unul, din ziua dintii pînă la cea din urmă a președinției lor. „Unde-or mai fi fiind acum ? Și-or mai fi aducînd aminte cînd și cînd de Gulsari, care-i purtase din zori și pînă-n seară ?” gîdea Tanabai.

Ajunseră în cele din urmă la podul ce trecea peste o viroagă. Aici se opriră din nou. Buiestrașul dădu să-și îndoiaie picioarele, ca să se culce la pămînt, dar Tanabai nu putea îngădui una ca asta : pe urmă nici o forță nu l-ar mai fi ridicat de jos.

— Scoală, scoală ! strigă și lovi calul cu frîul în cap. Inciudat pe sine că-l lovise, continuă să zbiere cît îl ținea gura : Ce, nu înțelegi de vorbă bună ? Te-ai pregătit să crăpi ? N-o să te las ! N-o să îngădui una ca asta ! Scoală, scoală, scoală ! Tanabai trăgea calul de coamă.

Floare-galbenă își îndreptă cu chiu, cu vai picicarele, oftă din greu. Cu toate că era întuneric, Tanabai nu îndrăznea să i se uite în ochi. Îl mîngîie puțin, îl pipăi, apoi își lipi urechea de coaste, în partea stîngă. Acolo, în piept, inima calului plescăia, încîndu-se, ca roata unei mori prinsă în ierburi de apă. Stătu așa aplecat lîngă cal mult timp, pînă simți că-l dor șalele. Atunci se îndreptă, clătină din cap, oftă și hotărî că mai bine ar fi să încerce la noroc — s-o cîrmească din drum după ce-ar fi trecut podul, pe poteca îngustă, ce merge de-a lungul viroagei. Cărarea

aceea ducea în munți și, ținându-se de ea, putea să ajungă mai repede acasă. E adevărat că noaptea nu-i greu să te rătăcești, dar Tanabai se bizuia pe sine, știa locurile mai demult, numai de l-ar fi ținut puterile pe Floare-galbenă.

În timp ce bătrînul se tot gîndea la asta, scînteiară departe farurile unei mașini de ocazie. Luminile țîșniră din beznă pe neașteptate ca o pereche de globuri aprinse și începură să se apropie repede, pipăind drumul din fața lor cu raze lungi, tremurătoare. Tanabai stătea cu buies-trașul lîngă pod. N-ar fi putut să-i ajute cu nimic mașina, și totuși Tanabai o aștepta. O aștepta pur și simplu, fără să-și dea seama de ce. „În sfîrșit, măcar una“ gîndi el, mulțumit acum că pe drum se iviseră oameni. Farurile camionului îi șfichiuiră ochii cu un snop viu de lumină și el și-i acoperi cu mîna.

Doi oameni priveau mirați din cabina mașinii la omul bătrîn de lîngă pod și la mirtoaga prăpadită de-alături, fără șa, fără frîu, de parcă nici n-ar fi fost cal, ci un ciine pripășit pe lîngă un om. O clipă, două, șuvoiul drept al luminii fulgeră cu o lucire scinteietoare bătrînul și calul, și ei se pomeniră deodată prinși în contururi albe, imateriale.

— Ciudat, ce-o fi făcînd el aici în plină noapte ? vorbi flăcăul lung și slab cu o căciulă cu clape, care ședea lîngă șofer.

— E cela, cela, care și-a lăsat căruța acolo — îl lămuri șoferul și opri mașina. Ce-i bătrîne ? strigă el, scoțîndu-și capul din cabină. Tu ți-ai lăsat căruța-n drum ?

— Da, eu, răspunse Tanabai.

— Asta ziceam și eu. Ne uităm noi, și vedem o teleguță prăpadită în drum. De jur-împrejur țîpenie de om. Am vrut să luăm hamul, da nici acela nu face doi bani.

Tanabai nu-i răspunse.

Șoferul ieși din mașină, făcu cîțiva pași, revărsînd spre bătrîn o duhoare de votcă arsă, și începu să urineze în drum.

— Da ce s-a întîmplat ? întrebă el, întorcînd capul.

— N-a mai tras calul, s-a îmbolnăvit, de-altfel e și bătrîn.

— M-m. Și-acum încotro ?

— Acasă. La Cheia Sarigouskaia.

— Pfi-i, suieră șoferul. În munți ? Nu-i în drum. Alt-minteri, fie și-așa pe platformă, te duc pînă la sovhoz, iar de-acolo pleci mîine.

— Mulțumesc. Sînt cu calul.

— Cu mortăciunea asta ? Aruncă-l la cîini, îmbrîn-cește-l colo în viroagă — și cu asta, basta, îl mănîncă cio-rile. Dacă vrei, te ajutăm.

— Vezi-ți de drum, omule, spuse printre dinți, poso-morît Tanabai.

— Deh, cum vrei, rîse șoferul și, trîntind portiera, aruncă în cabină : Și-a pierdut mințile bătrînul !

Mașina porni, ducînd cu ea șuvoiul turbure de raze. Deasupra viroagei scîrții din greu podul slab luminat de lucoarea roșie-închisă a semnalelor de oprire de la spa-tele mașinii.

— De ce rîzi de om ? Dacă ți s-ar fi întîmplat și ție o nevoie ca asta ? spuse după ce trecură de pod flăcăul cu căciula cu clape, care ședea în cabină în dreapta șoferului.

— Prostii... Căscînd, șoferul răsuci scurt volanul. Mi s-au întîmplat și bune, și rele. Am avut dreptate. Mare lucru, o gloabă, acolo. Rămășițe ale trecutului. Acuma, frățioare, tehnica e mai presus de orice. Tehnica e peste tot. Și la război. Iar la bătrîni d-ăștia și la cai le-a venit sfîrșitul.

— Ești rău ca o fiară ! spuse flăcăul.

— Puțin îmi pasă de orice ! răspunse celălalt.

După ce plecase mașina și noaptea își închisese din nou cercul în jurul celor doi drumeți, când ochii li se deprinseră din nou cu întunericul, Tanabai îl îndemnă pe buiestraș :

— Ei, hai să mergem, di, di ! Mișcă-te odată !

Trecură podul. Tanabai întoarse calul de la drumul mare și cei doi o porniră pe potecă. Acum înaintau încet de tot pe cărăruia cu anevoie zărită în întuneric deasupra viroagei. Luna abia își arunca privirea de după munți. Stelele o așteptau să răsară, licărind înfrigurate pe cerul rece.

IV

În anul când Floare-galbenă fusese îmblânzit și deprins la călărie, hergheliile părăsiră târziu pășunile de toamnă. Spre deosebire de alte dăți, toamna se prelungise mult, iarna se nimerise blîndă, zăpada căzuse des; dar se topise repede, nutreț se găsea îndestul. În primăvară hergheliile coborîră din nou prin părțile cu obcini și, de îndată ce stepa dădu floare, porniră la vale.

După război, zilele acestea fuseseră, poate, cele mai frumoase din viața lui Tanabai. Calul sur al bătrîneții îl aștepta deocamdată abia după trecătoare, aflată, e drept, pe-aproape, dar Tanabai călărea încă pe tînărul buiestraș șarg. De-ar fi dat de acest cal cîțiva ani mai târziu, nu se știe de-ar fi încercat atîta fericire, atîta bărbătească în-suflețire, cîtă îi stîrnea mersul călare pe Gulsarî. Da. Tanabai nu se ferea să se fudulească din cînd în cînd în fața lumii. Și cum să nu se mîndrească, de vreme ce călărea un buiestraș în plină goană ! Floare-galbenă știa prea bine asta. Mai cu seamă cînd Tanabai pleca în sat

peste cîmp, unde întîlnea în drum femeile, care mergeau grămadă la muncă. Încă de departe, înainte de a ajunge în dreptul lor, el se îndrepta în şa, parcă împins de-un arc, şi însufleţirea lui trecea şi asupra calului. Floare-galbenă îşi ridica îndată coada aproape la înălţimea spinării, coama îi fremăta cu şuier în bătaia vîntului. Sforăind în răstimpuri, buiestraşul alerga cotit, purtîndu-l uşurel în spate pe călăreţ. Femeile cu broboade albe sau roşii se dădeau la o parte pe marginea drumului, intrînd pînă la genunchi în griul verde. Iată-le oprindu-se ca fermecate, întorcîndu-se toate o dată, arătîndu-şi feţele, ochii strălucitori, zîmbitori şi dinţii albi.

— Hei, herghelegiule ! Opre-e-eşte !

Şi veneau din urmă rîsete şi ultimele vorbe :

— Ia seama, ne cazî tu în mîini, te prindem noi !

Se întîmpla într-adevăr să-l şi prindă, să-i taie calea, ţinîndu-se de mîini. Ce îmbrincalea era atunci ! Că aşa-s femeile, le plac ghiduşiile. Îl trăgeau pe Tanabai jos din şa, chicoteau, ţipau, smulgîndu-i din mîini biciuşca :

— Spune drept, cînd ne aduci cumis ?

— Noi stăm aici în cîmp din zori pînă seara, iar tu te plimbi pe buiestraş !

— Păi, cine vă opreşte ? Veniţi să fiţi herghelegii. Numai să lăsaţi vorbă bărbaţilor să-şi caute altele în loc. O să-nghetaţi în munţi ca nişte hirciogi.

— Aşa, va să zică ! Şi iar se porneau să-l zgîlţie, să-l siciie.

Oricum, niciodată nu se întîmplase să îngăduie Tanabai cuiva să incalece pe buiestraş. Nici chiar femeia aceea, care îl făcea să se bucure atît cînd o întîlnea. El silea atunci buiestraşul să meargă la pas ; nici dînsa chiar nu se plimbase o dată măcar pe calul lui. Poate că nici ea nu vroia.

În anul acela Tanabai fusese ales în comisia de revizie a colhozului. Venea adesea în sat și aproape de fiecare dată se întâlnea acolo cu femeia aceasta. De multe ori ieșea furios din birou. Floare-galbenă simțea asta după ochii lui, după glas, după felul cum își mișca mâinile. Când o întâlnea însă pe ea, Tanabai se îmbuna totdeauna.

— He-he, mai domol, ce-ai pornit-o așa ! șoptea el, potolindu-și aprigul buiestraș și, ajuns în dreptul femeii, mergea la pas.

Își vorbeau ceva încetișor, sau mergeau tăcuți, neschimbînd o vorbă. Floare-galbenă simțea cum i se lua stăpînului piatra de pe inimă, cum i se încălzea glasul, cum îi deveneau mai mîngîietoare mâinile. De aceea îi plăcea clipa cînd o ajungeau pe această femeie din urmă.

De unde-ar fi putut ști calul că în colhoz se trăia greu, că pentru zilele-muncă aproape nu mai ajungea nimic și că membrul comisiei de revizie Tanabai Bakasov întreba mereu în birou, cum se poate întîmpla așa ceva și cînd va începe, în sfîrșit, viața în care să ai ce să-i dai și statului, și oamenii să nu muncească de pomană ?

În anul care trecuse fusese o recoltă proastă, lipsă de nutreț ; în cel de-acum predaseră peste plan grîne și vite pentru alții, ca să nu se facă de rîs raionul, și nu se prea știa ce-o să fie mai tîrziu, ce nădejdi mai puteau trage colhoznicii. Timpul trecea, lumea începea să uite de zilele războiului, dar trăia cum putea, ca și înainte, cu ce aduna de prin grădinile de zarzavat și cu ce se izbutea să șterpelească de pe cîmp. Nici bani n-avea colhozul ; se preda în pagubă la toate : grîne, lapte, carne. Vara creșterea animalelor se desfășura în plin, dar iarna tot ce agonisiseră, se ducea pe apa sîmbetei, vitele mureau de foame și de frig. Ar fi trebuit să se ridice fără zăbavă coșare, grajduri de vaci, baze pentru furaje, dar n-aveai de unde-ți procura materiale de construcție și nimeni n-ar fi făgăduit să-ți

facă rost de ele. Dar halul în care ajunseseră locuințele în anii războiului ? Dacă își clădeau câte unul, altul casă, erau dintre cei care umblau mai mult pe la tirguri, îndeletnicindu-se cu vînzarea de vite și cartofi. Aceștia ajunseseră să aibă putere, ei făceau rost pe sub mină și de materiale de construcție.

— Nu, n-ar trebui să fie așa, tovarăși, e ceva în neregulă aici, avem pe-aici, pe undeva, o hibă mare, zicea Tanabai. Nu cred că s-ar cuveni să fie așa. Sau noi ne-am dezvățat să muncim, sau ne conduceți voi cum nu se cade ?

— Ce nu se cade ? Cum nu se cuvine ? Contabilul îi întindea hîrțiile : Uită-te la planuri... Uite ce-am primit, uite ce-am predat, uite debitul, uite creditul, uite și soldul. Veniturile nu-s, numai pierderi. Ce mai vrei ? Dumirește-te mai întii. Ce, numai tu ești comunist, iar noi sîntem dușmani ai poporului, nu ?

Intrau și alții în vorbă, începea sfada, zarva, și Tanabai ședea, cu capul strîns în mîini, întrebîndu-se deznădăjduit ce se întîmpla totuși, ce-i asta. Suferea pentru colhoz nu numai pentru că muncea în el — mai erau și alte pricini, deosebite. Erău oameni care aveau socoteli vechi cu Tanabai. El știa că aceștia îl luau acum în ris pe-ascuns și, cînd îl zăreau, îl priveau amenințător, drept în ochi : ehei, parcă ar fi zis. cum mai merg treburile ? Poate iar te-i apuca să ne deschiaburești ? Numai că, acum, n-avem de dat cine știe ce mare socoteală. Pe unde urci, pe-acolo te și cobori. A-ah, de ce nu te-or fi omorît pe front !...

El le răspundea la fel din ochi : așteptați oleacă, ticăloșilor, tot cum vrem noi o să fie ! Și doar oamenii aceștia nu erau străini, erau de-ai lui. Fratele său vitreg Kulubai — om bătrîn acum, stătuse înainte de război șapte ani în Siberia. Feciorii săi semănau cu tatăl ; nu-l puteau de loc suferi pe Tanabai. Și-apoi, pentru ce l-ar fi iubit ? Poate

că și copiii lor vor urmări cu aceeași ură neamul lui Tanabai. Ar avea și de ce. Povestea e veche, dar supărarea oamenilor nu se stinge. Ar fi trebuit să se poarte așa cu Kulubai ? Iar acesta ce fusese mai mult decît un gospodar cu stare, un mijlocăș ? Și ce te faci cu legătura de rudenie ? Kulubai era de la nevasta mai vîrstnică, iar el de la nevasta mai tînără, dar la kirghizi asemenea frați se socotesc ca de la aceeași mamă. Va să zică încercase să lovească și în legătura de rudenie. Ce de vorbe se mai vînturaseră atunci ! Acum, de bună seamă, poți să judeci în fel și chip. Dar atunci ? Nu de dragul colhozului pornise el cu tărășenia asta ? Dar trebuia oare ? Înainte nu s-ar fi îndoit, dar după război gîndea uneori altfel. Nu-și făcuse oare și lui și colhozului dușmani în plus ?

— Ei, ce stai așa, vinc-ți în fire, Tanabai, îl strigau ceilalți să ia parte la discuție. Și din nou același tipic : trebuia strîns de prin curți, tot gunoiul din timpul iernii și cărat la cîmp. Roți nu se găseau ; trebuia, va să zică, să se cumpere lemn de ulm, fier pentru șine — dar cu ce bani ? O să se mai dea pe credit, și cu ce garanție ? Banca nu te crede pe cuvînt. Canalele vechi trebuiau reparate și ele, trebuiau săpate altele noi ; lucrarea era mare, grea. Iarna lumea nu iese la muncă, pămîntul e înghețat bocnă, nu-l răzbești cu una, cu două. Iar primăvara nu prididești — campania de însămînțări, fătatul, plivitul, pe urmă și cositul ierbii... Și ce te faci cu creșterea oilor ? Unde-s încăperile pentru prăsilă ? Și nici la ferma de lapte lucrurile nu stăteau mai bine. Acoperișul era putred, furajele se sfîrșiseră, mulgătoarele nu vroiau să muncască. Umblau de colo-colo de dimineată pînă seara, dar ce căpătau ? Și cîte alte și felurite griji și lipsuri nu erau ? Uneori te apuca și groaza.

Cu toate acestea nu-și pierdeau curajul, discutau în amănunt problemele la adunările de partid, la conducerea

colhozului. Președinte era Cioro. Tanabai îl prețuise cum se cuvenea abia mai târziu. Să critici — își dăduse el seama — era mai ușor. Tanabai răspundea pentru o singură herghelie, iar Cioro pentru toți și pentru toate cîte erau în colhoz. Da, strașnic om fusese Cioro. Cînd ziceai că totul se dărîmă, cînd băteau cu pumnul în masă împotriva lui cei de la raion și-l luau de piept cei din colhoz, Cioro nu se pierdea vreodată cu firea. În locul lui, Tanabai ori și-ar fi ieșit din minți, ori și-ar fi pus capăt zilelor. Cioro însă păstrase gospodăria, făcuse față la toate pînă-n ultima clipă, pînă cînd i se slăbise rău de tot inima, dar și după aceea mai lucrase vreo doi ani ca organizator de partid. Cioro se pricepea să convingă, știa cum trebuia de vorbit cu oamenii. Și uite așa se întîmpla că, după ce-l asculta, Tanabai credea iar că toate se vor rîndui și-or să fie, în sfîrșit, așa cum plănuiseră de la bun început. O singură dată se zdruncinase în el increderea față de Cioro, dar și atunci vinovatul fusese mai mult el, Tanabai...

Buiestrașul nu știa ce se petrece în sufletul lui Tanabai cînd acesta ieșea din birou cu privirea minioasă și sprîncenele încruntate, cînd se așeza vîrtos în șa și trăgea dintr-odată de dirlogi. Calul simțea însă că stăpînului nu-i e bine de loc. Cu toate că Tanabai nu-l bătuse vreodată, buiestrașul se temea de stăpîn în asemenea clipe. Dar văzînd pe drum femeia aceea, calul știa că acum o să-i fie stăpînul mai ușor, că iar o să se îmbuneze, o să-l oprească și o să stea de vorbă cu ea încetișor, cine știe despre ce, iar mîinile ei o să-i prefire, coama, o să-l mîngîie pe grumaz. Nici o făptură omenească nu avea asemenea mîini mîngietoare. Erau mîini uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte. Nimeni pe lume nu avea ochi ca ea, ca femeia

aceasta. Tanabai stătea cu dînsa de vorbă. 'ușor aplecat în șa, iar ea ori zîmbea, ori se posomora, clătina din cap, nu se învoia cu ceva, și ochii îi scînteiau plini de lumină sau se înnegurau în umbră, ca pietrele pe fundul unui pîriu repede într-o noapte cu lună. Plecînd, ea întorcea privirea și iarăși clătina din cap.

După asta Tanabai mergea îngîndurat. Lăsa friul slobod și buiestrașul pășea după voia inimii. Nestingherit, în trap mărunt. Parcă nici nu era stăpînul în șa. Părea că și el și calul erau fiecare de capul său. Atunci și cîntecul se înfiripa de la sine. Încetinel, fără vorbe deslușite, în tropăitul măsurat al buiestrașului, Tanabai prindea să cînte despre suferințele oamenilor de mult stinși din viață. Iar calul alegea cărarea cunoscută și-l ducea în stepă dincolo de rîu, spre herghelii...

Îi plăcea șargului cînd stăpînul său era pătruns de aceste simțăminte; îi plăcea, în felul său, și de femeia aceasta. Îi știa înfățișarea, mersul, iar și mirosul său subțire adulmeca mireasma ciudată, neobișnuită, a unei ierbi necunoscute, ce o răspîndea dînsa. Era o mireasmă de garoafă. Ea purta o salbă de garoafe.

— Bagă de seamă, Biubiugean, cît de mult te iubește, îi spunea Tanabai femeii. Ia mîngîie-l, mai mîngîie-l. Uite la el, cum și-a pleoștit urechile. Leit ca un vițel. Da' la herghelii acum nu mai e de trăit din pricina lui. Ajunge doar să-l lași slobod. Se-ncaieră cu armăsarii, ca un ciîne. Așa că-l țin uite așa, sub șa, mă tem să nu-l schilodească. E necopt încă.

— El, da, iubește, răspundea femeia, gîndindu-se la ceva, știut numai de dînsa.

— Vrei să zici că alții nu iubesc ?

— Nu vorbesc de asta. Noi am iubit ce-am avut de iubit. Îmi pare rău de tine.

— De ce, mă rog ?

— Nu ești tu omul, o să-ți fie greu pe urmă.

— Da' ție ?

— Mie, ce ? Eu sînt văduvă, bărbatu' mi-a murit pe front. Iar tu...

— Iar eu sînt membru în comisia de revizie. Uite, te-am întîlnit și-ncep să-ți lămuresc cîte ceva, încercă să glumească Tanabai.

— Nu știu cum, ai început cam des să-mi lămurești cîte ceva. Ia seama.

— Ei și, ce vină am ? Eu merg, și tu mergi.

— Eu merg pe drumul meu. Căile noastre se despart. Ei, rămii cu bine. N-am timp.

— Ascultă, Biubiugean !

— Ce-i ? Nu trebuie, Tanabai. Ce rost are ? Ești doar om cu minte. Și fără tine mi-i inima îndurerată.

— Adică cum, eu îți sînt dușman, nu ?

— Singur îți ești dușman.

— Cum să-nțeleg asta ?

— Cum vrei.

Ea pleca, iar Tanabai o apuca pe ulițele satului ca și cînd ar fi avut treabă undeva, o cotea apoi spre moară sau la școală și apoi din nou, după un ocol, făcea calea întoarsă, s-o vadă măcar de departe cum ieșea din casa soacrei, unde-și lăsa copila cît timp se afla la muncă, și cum se întorcea acasă, la marginea satului, ducînd fetița de mină. Totul la ea îi era nespus de apropiat și drag. Și felul cum pășea, căutînd să nu se uite spre partea în care se afla el, și fața-i albă prinsă într-o basma de culoare închisă, și fetița ei, și cățelul care alerga pe-alături.

În cele din urmă, femeia se făcea nevăzută în ogradă și Tanabai își vedea mai departe de drum, închipuindu-și-o cum deschidea ușa casei pustii, cum își scotea scurta vătuită, cum alerga numai în rochie după apă, cum ațîța focul în vatră, spăla fetița și-i dădea de mîncare, cum

întîmpina vaca în cireadă. Noaptea stătea, fără îndoială, culcată singură-singurică în casa întunecată, fără nici un zgomot și începea să se încredințeze ea însăși și pe dînsul că nu se cuvenea ca ei să se iubească ; mai întîi pentru că el era doar om cu familie, iar la anii lui părea caraghios să te îndrăgostești. În al doilea rînd, toate își aveau timpul lor, iar nevastă-sa era o femeie bună și nu merita că bărbatul ei să ducă dorul alteia.

După astfel de gînduri Tanabai nu mai era în apele lui. „Va să zică, nu mi-i sortit“, gîndea el cu ochii departe în zarea fumurie de peste rîu. Începînd să cînte încet cîntece de demult, uita de tot ce era pe lume, de treburi, de colhoz, de încălțămîntea copiilor, de prieteni și de dușmani, de fratele său vitreg Kulubai, cu care nu stătea de vorbă de mulți, mulți ani, uita de război, care i se năzărea cîteodată în vis, scăldîndu-l într-o sudoare rece, uita tot ceea ce era viața lui. Nici nu băga de seamă că Floare-galbenă mergea prin vadul rîului și, ieșind pe malul celălalt, pornea din nou la drum. Își venea în fire abia atunci cînd buiestrașul, simțînd aproape herghelia, grăbea pasul.

— Pr-rr-r, Gulsari, încotro gonești așa ! se trezea Tanabai, trăgînd de dirlogi.

V

Și totuși, în ciuda necazurilor, minunate fuseseră vremurile acelea și pentru el și pentru buiestraș. Faima unui cal de rasă seamănă mult cu renumele unui jucător de fotbal. Puștiul de pînă mai ieri, care bătea mingea prin maldane, se pomenește ajuns deodată favoritul tuturor,

subiectul discuțiilor purtate de cunoscători și al admirației mulțimii. Cu cât trece timpul, cu atât îi crește mai mult faima, dar asta atîta vreme numai cît vîră goluri. Cei dintii care-l dau uitării sînt tocmai cei ce se înflăcărau mai zgomotos decît toți. În locul marelui fotbalist vine un altul. La fel este și calea gloriei unui cal de cursă. El e renumit atîta timp cît învinge în întreceri. Singura deosebire ar fi poate aceea că nimeni nu-l pizmuiește pe cal. Caii nu-s în stare să fie invidioși, iar oamenii, slavă Domnului, încă n-au învățat să-i invidieze pe cai. Deși, cum se spune — necunoscute-s căile zavistiei, mai erau cazuri cînd, ca să facă rău omului, pizmătareții băteau cite un cui în copita cite unui cal. Of, această neagră zavistie !... Dar, Dumnezeu cu ea...

Se împlini prezicerea bătrînului Torgai. În primăvara aceea steaua buiestrașului se înălță sus de tot. Acum toți știau de el — și tînăr, și bătrîn : „Gulsari !“, „A-a, buiestrașul lui Tanabai“, „Mîndria ailului ¹“...

Iar ștregarii cu fețele mîzgălite, care nu puteau încă rosti nici litera „r“, alergau pe ulița plină de colb, imitînd fuga buiestrașului, și strigau care de care mai tare : „Eu sînt Gulsali... Nu, eu sînt Gulsali... Mamă, spune că eu sînt Gulsali... Di, înainte, a-i-i-i-i, eu sînt Gulsali“...

Ce înseamnă gloria și ce putere mare are ea, îi fu dat buiestrașului să afle la cea dintii mare alergare, la care luă parte și el. Alergarea a avut loc într-o zi de Întii mai.

Jocurile începuseră după miting, pe izlazul cel mare de lingă rîu. Lumea se strînsese puzderie, care pe jos, care cu căruțele sau călări, de pretutindeni. Veniseră oamenii din sovhozul vecin, de prin munți și tocmai din Kazahstan. Kazahii scoaseră la vedere și caii lor.

¹ Ail — așezare kirghiză.

Se spunea că după război nu se mai văzuse o sărbătoare atât de mare.

Încă de dimineață, cînd Tanabai îl înșeua, cercetînd cu deosebită grijă tafturii și trăgătoarele scărilor de la șa, buiestrașul își dădu seama după strălucirea din ochii lui și după tremurul mîinilor că se apropia ceva cu totul neobișnuit. Stăpînul său era tulburat din cale-afară.

— Ei, Gulsarî, ia seama, să nu mă dai de sminteală, șoptea el pieptănînd coama și moțul calului. Să nu te faci de rușine ! N-avem voie, Gulsarî, m-auzi ? !

Chiar și în văzduhul cutremurat de glasurile și de vînzoleala oamenilor se simțea așteptarea a ceva neobișnuit. Prin taberele din împrejurimi, herghelegii își înșeauau caii. Ștregarii se și aflau pe cai, alergînd și țipînd prin jur. În sfîrșit, herghelegii se strînseseră într-un loc și se porniră toți laolaltă spre rîu.

Floare-galbenă era năucit de atîta îngrămădire de oameni și cai pe izlaz. Larma și vuietul lor stăruiau peste rîu, peste izlaz, peste dealuri, de-a lungul luncii. Culoarele vii ale basmalelor și rochiilor, steagurile roșii și turbanele albe ale femeilor îi luau ochii. Caii erau împodobiți cu cele mai alese hamuri. Scările șeilor zîngăneau, zornăiau zăbalele și podoabele de argint atîrnate pe pieptare.

Sirepii de sub călăreți, înghesuiți în șiruri, se frămîntau de nerăbdare, vroiau să li se dea frîu liber și scormoneau țărna cu copitele. Într-un cerc își jucau caii în frîu bătrînii, organizatorii jocurilor.

Floare-galbenă simțea cum crește în el încordarea, cum se umplea tot de putere. I se părea că se încuibase într-însul un duh al focului și, ca să scape de el, trebuia să ajungă pe pistă și să se năpustească spre zări.

Cînd orînduitorii dădură semnalul de ieșire pe pistă, slobozi și Tanabai dirlogii, iar buiestrașul îl scoase în mijlocul cercului, se învîrți în loc, neștiind încă încotro

s-o apuce. Prin șiruri străbătu vuietul : „Gulsari ! Gulsari !...”

Ieșiră toți doritorii să-și încerce puterile în marea alergare numită *baiga*. Se strinseră vreo cincizeci de călăreți.

— Cereți binecuvîntare de la lume ! rosti solemn mai-marele orînduitorilor.

Călăreții rași în cap, cu legături strînse pe frunte, porniră de-a lungul șirurilor, ridicînd mîinile cu palmele întinse, deschise, și de la un capăt la altul răsună un singur oftat : „*Oomiin*” și sute de mîini se ridicară spre frunți și coborîră apoi cu palmele peste fețe, aidoma unor șiroaie de apă.

După aceasta, călăreții o apucară în treapăd spre start, care se afla în cîmp, la vreo nouă kilometri de acolo.

Între timp, începuseră jocurile în cerc — lupta dintre pedestri și călări, răsturnarea călăreților din șa, ridicarea cite unui ban din goana mare și alte asemenea încercări. Toate acestea erau numai o introducere la cel mai de seamă spectacol, care avea să înceapă acolo, unde pleaseră călăreții.

Floare-galbenă se înfierbîntase și se înfuriase tot timpul cît durase drumul. Nu pricepea de ce stăpînul său îl ținea mereu în friu. În jurul său alți cai jucau mărunt și se aprindeau și ei. Pentru că erau mulți și toți ar fi vrut să pornească în galop, buiestrașul se minia și tremura de nerăbdare.

În sfîrșit se aliniară la start într-un singur șir, cap lingă cap ; starterul trecu în goană de la un capăt la altul prin fața frontului de călăreți și ridică o basma albă. Toți încremeniră, ațîțați și încordați. Mina flutură basmaua. Caii se smuciră din loc, și, împreună cu ceilalți, luat de avînt, se repezi înainte și Floare-galbenă. Pămîntul bubui ca o tobă sub avalanșa de copite, se stirni un nor de praf. În chiuitul și strigătele călăreților caii o intinseră într-o

goană turbată. Numai Floare-galbenă, singurul, care nu ştia să gonească în galop, fugea în buiestru. În asta era şi slăbiciunea, dar şi puterea lui.

La început merseră toţi grămadă, dar numai după citeva minute începură să se răsfire. Floare-galbenă însă nu vedea asta. El îi zărea numai pe agerii cai de cursă, care îl întrecuseră şi se găseau acum înainte, pe drum. De sub copitele lor săreau pietricele fierbinti şi bulgări uscaţi de pământ, în timp ce în jur caili goneau, călăreţii strigau, cravaşele şuierau şi praful se ridica în valuri. Colbul se întindea acum ca un nor şi plutea deasupra pământului. Mirosea puternic a sudoare, a cremene spartă şi a pelin tînăr strivit.

Alergară aşa aproape pînă la jumătatea drumului. Vreo zece cai tot mai goneau în faţa lui cu o iuţeală de neatins pentru buiestraş. De-o parte şi de cealaltă a lui larma se mai potoli, tropotul celor din spate prinse a se îndepărta, dar gîndul că alţii mergeau în faţa lui şi faptul că friul nu-i mai dădea libertate deplină stîrneau în el o minie cumplită. Furia şi vîntul îi întunecau privirea, drumul i se scurgea năvalnic sub picioare, soarele se rostogolea întru întîmpinare, prăvălindu-se din ceruri ca un glob de foc. O sudoare fierbinte i se revărsa din tot corpul, şi cu cît asuda mai mult buiestraşul, cu atît se simţea mai uşor, mai slobod.

Şi iată că sosi clipa, cînd caili de cursă începuseră să ostenească şi să mai slăbească încetul cu încetul din fugă. Abia atunci buiestraşul intră în plinătatea puterilor sale. „Dii, Gulsari, dii !“ desluşi el glasul stăpînului, iar soarele se rostogoli şi mai repede în faţa lui. Deodată începură să i se perinde repede prin faţa ochilor, unul după altul, chipurile schimonosite de ciudă ale călăreţilor ajunşi din spate şi lăsaţi în urmă, biciuştile ridicate în aer, boturile

cailor rinjite și sforăitoare. Dispăru dintr-odată strinsoarea zăbalelor și a dîrlogilor, și Gulsari nu mai simți nici șaua, nici călărețul — în el se dezlănțuise nestăvilit duhul arzător al alergării.

Totuși înaintea lui se îndemnau, destul de apropiați, doi cai în goană mare, unul sur, celălalt roib. Amîndoi goneau nebunește, nelăsîndu-se nici unul mai prejos, zoriți de strigătele și de biciuștile călăreților. Erau doi alergători voinici. Floare-galbenă fugi mult ca să-i ajungă și, în cele din urmă, îi întrecu, urcînd priporul. Ajunse dintr-o săritură în vîrfurile dîmbului, ca pe creasta unui val mare, și o clipă, două rămase parcă atîrnat în zbor, imponderabil. Răsuflarea i se opri în piept, soarele îl improscă în ochi și mai strașnic cu strălucirea lui, și Floare-galbenă porni năvalnic în jos pe drum, dar nu trecu mult și auzi în spate apropiindu-se tropotul copitelor. Cei doi, surul și roibul, se răzbunau acum. Veniră foarte aproape de el, îl ajunseră unul de-o parte și altul de alta, și nu-l mai lăsau înaintea cu nici un pas.

Așa goneau acum cap lîngă cap tustrei, conșopîți într-o singură țîșnire. Buiestrașului i se părea că nu mai fugeau, că nu făceau altceva decît să stea într-o ciudată înțepenire și muțenie. Se putea chiar desluși căutătura ochilor celor doi vecini, boturile lor întinse de încordare, zăbalele mușcate, căpețelele și dîrlogii. Surul se uita furios și îndîrjit, în timp ce roibul era tulburat, privirea îi aluneca șovăitoare, cînd într-o parte, cînd în alta. Și tocmai el, roibul, prinse primul să rămînă în urmă. La început se făcu nevăzută uitătura lui vinovată, rătăcită, apoi dispăru în spate botul cu nările-n vînt, și în cele din urmă, nu se mai văzu de loc. Cel sur însă se lăsa mult mai anevoie bătut, și o făcea într-un chip chinuitor. Murea încet în goană, privirea lui devenea din ce în ce mai sti-

cloasă din pricina furiei neputincioase. Așa se și depărtă, nevrînd să-și recunoască înfrîngerea.

După ce potrivnicii rămaseră în urmă, parcă începeai să răsufli mai ușor. În față se zăreau de-acum scînteierile argintii de la cotul rîului, verdele luncii și dintr-acolo venea vuietul îndepărtat al glasurilor omenеști. Susținătorii cei mai înfocați le ieșiseră, va să zică înainte, și-i așteptau în drum. Strigînd și chiuind, ei alergau de-o parte și de alta. Și atunci buiestrașul simți deodată o slăbiciune. Lunga cale străbătută își spunea cuvîntul. Floare-galbenă nu mai știa ce se întîmpla în spate — dacă îl ajungeau sau nu. Începea să nu mai poată alerga; puterile îl părăseau.

Acolo în față însă vuia și se legăna o mulțime uriașă; călăreți și pedestri, se și întinseră ca două brațe întru întîmpinare, strigătele se făceau tot mai puternice, tot mai răsunătoare. Și deodată auzi limpede „Gulsari! Gulsari! Gulsari!...“ Atunci, trăgînd în el adînc aceste răcnete, exclamări și țipete, umplîndu-se cu ele la fel cum își umplea pieptul cu aer, buiestrașul se repezi înainte cu o nouă putere. Ah, oamenii, oamenii! De cîte nu sînt ei în stare...

Însoțit de nesfîrșita larmă și de strigătele de triumf, Gulsari trecu prin coridorul răsunător format de cei care-l întîmpinau și, potolindu-și fuga, descrise un cerc pe islaz.

Dar asta nu era încă totul. Nici el, nici stăpînul său nu-și mai aparțineau acum. După ce buiestrașul răsuflesc oleacă și se mai liniști, lumea se dădu înapoi, alcătuiind cercul biruitorului. Din nou se înălțară strigătele: „Gulsari!“, „Gulsari, Gulsari!“ Și împreună cu ele răsuna tunător și numele stăpînului său: „Tanabai! Tanabai! Tanabai!“

Încă o dată oamenii săvîrșiseră o minune cu buiestrașul. Mîndru și aprig, Floare-galbenă păși în arenă cu capul

ridicat, cu ochii înflăcărați. Îmbătat de aerul gloriei, porni să joace, să înainteze pieziș, mistuit de dorința de a se avînta într-o nouă goană. Știa că e frumos, puternic și renumit.

Tanabai făcu un ocol în fața lumii, cu brațele larg deschise, ca un învingător; din nou de la un capăt la altul se auzi un singur oftat de binecuvîntare: „*Oomiin!*“ — și iarăși sute de miini se ridicară spre frunți și coborîră cu palmele peste fețe, aidoma unor șiroaie de apă.

Și atunci, în mijlocul nenumăratelor chipuri buiestrașul o zări deodată pe femeia aceea știută. O recunoscuseră numaidecît, de îndată ce își lăsase palmele peste față, deși de astă dată nu mai era cu baticul de culoare închisă, ci cu o basma albă. Ea stătea în rîndul din față al mulțimii, bucuroasă, fericită, și se uita neîntrerupt la ei cu ochii scînteietori, ca pietrele dintr-un înșorit vad de adăpare, cu apa curgînd repede. Floare-galbenă dădu din obișnuință să meargă spre ea, să stea puțin lîngă dînsa, să-i vorbească stăpînul, iar lui să-i prefire coama, să-l mîngîie pe grumaz cu mîinile-i uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte. Dar pentru pricini pe care Floare-galbenă nu le înțelese, Tanabai trase dîrlogii într-altă parte, iar buiestrașul se tot învîrtea în loc și se avînta spre ea, nepricepîndu-l pe stăpîn. Să nu vadă oare acesta că aici stătea femeia aceea cu care el, stăpînul, trebuia cu orice preț să vorbească?

Și a doua zi, adică la două mai, fusese de asemenea ziua lui Floare-galbenă. De astă-dată, după-amiază, pe-o fișie de cîmp se juca „smulgerea țapului“ — un soi de fotbal ecvestru, în care, în locul mingii, e folosit un țap cu capul tăiat. Țapul e potrivit, deoarece are părul lung, tare și poți să-l prinzi de pe cal de picior sau de blană.

Din nou începu să răsunе stepa de strigătele străvechi, iar bubui ca toba pămîntul. Mulțimea de susținători călări se îndesau cu strigăte și îndemnuri în jurul jucătorilor. Și din nou eroul zilei fu Floare-galbenă. De data asta, înconjurat de aureola gloriei, ajunsese de la început figura cea mai de seamă dintre toți cei ce luau parte la joc. Tanabai însă îl păstra pentru final, pentru *alaman-baiga*, cînd avea să se dea semnalul pentru înfruntarea liberă : cine era ager și iute, acela urma să ducă Țapul în satul său. Așteptau cu toții *alaman-baigaua*, căci aceasta era încununarea întrecerii, mai cu seamă că fiecare călăreț avea dreptul să ia parte la ea. Fiecare vroia să-și încerce norocul.

Între timp, soarele de mai se rostogolea încet pe partea îndepărtată a meleagurilor kazahe. Era ca un gălbenuș umflat și des. Te puteai uita la el fără să clipești.

Pînă-n amurg alergică kirghizii și kazahii, aplecîndu-se în șei, apucînd de Țapul decapitat, smulgîndu-l unii altora, îmbulzindu-se într-o grămadă gălăgioasă, ca apoi să se risipească din nou cu strigăte pe cîmpie.

Abia tîrziu, cînd lungi umbre pestrițe se așternură peste stepă, bătrînii îngăduiră *alaman-baigaua*. Țapul fu aruncat în cerc. „*Alaman !...*“

Călăreții se repeziră spre el din toate părțile, se îngrămădiră, încercînd să ridice Țapul de la pămînt. Dar lucrul acesta nu prea era lesne de făcut în înghesuială. Caii se învîrteau buimăciți, se mușcau, arătîndu-și dinții. În încăierarea asta Floare-galbenă se chinuia, dădea să iasă în cîmp deschis, dar Tanabai nu izbutea de fel să intre în stăpînirea Țapului. Deodată se auzi un glas pătrunzător : „Pune mîna-a, kazahii l-au luat !“ Din vîrtejul de călăreți se desprinsese un kazah tînăr într-o bluză militară sfișiată, călare pe-un sălbatic armăsar murg. Kazahul țîșni în lături, strîngînd cu un picior, sub scara șeii, Țapul cucerit.

— Pune mîna pe el ! Ține murgu' ! strigară toți, re-
pezindu-se pe urmele lui. Mai repede, Tanabai, numai tu
poți să-l ajungi !

Călare pe armăsarul murg, kazahul cu ȧapul bălăngă-
nindu-se sub scara șeii, gonea unde se vedea în asfințit
soarele stacojiu. Ai fi zis că dintr-o clipă în alta o să intre
din zbor în acest soare în flăcări și se va topi acolo ca un
fum roșu.

Floare-galbenă nu pricepea de ce Tanabai îl tot strunea.
Stăpînul său însă știa că trebuia să-l lase pe iscusitul
călăreț kazah să se desprindă de grupul călăreților urmă-
ritori, să se depărteze cît mai mult de mulțimea conațio-
nalilor săi, care se grăbeau să-i vină în ajutor. Era destul
ca ei să înconjoare murgul cu un pilc de acoperire, și
nimeni n-ar mai fi smuls atunci în nici un chip prada
ce le scăpase kirghizilor din mîna. Numai printr-o luptă
piept la piept, în doi, te-ai fi putut gîndi la vreo izbîndă.

După ce așteptase să treacă timpul potrivit, Tanabai
dete drumul buiestrașului să alerge în plină goană. Floare-
galbenă se lipi de pămîntul care parcă se năpustea peste
soare ; tropăitul și glasurile din spate începură dintr-o-
dată să se stingă, să se depărteze, iar distanța pînă la ar-
măsarul murg să se scurteze. Murgul alerga cu povara
lui grea, așa că nu era prea anevoie să-l ajungi. Tanabai
ȧișni cu buiestrașul în dreapta murgului. ȧapul fără cap
atîrna, strîns sub piciorul călărețului, pe latura dreaptă a
calului. Iată-i, au început să gonească aproape în aceeași
linie ; Tanabai se aplecă în șa, să apuce ȧapul de picior
și să-l tragă spre el. Kazahul însă azvirli cu multă înde-
minare prada de partea stîngă. Căii zburau întins, gata
să se-arunce în soare. Acum Tanabai trebui să rămînă
puțin mai în urmă, apoi să sprinteze și să-l ajungă prin
partea stîngă. Nu era ușor să-l depărtezi pe buiestraș

de murg, dar, cu precauții, izbuti, în sfârșit, să-și ducă la capăt manevra. Kazahul cu bluza sfișiată apucă și de data asta să azvîrle țapul pe partea cealaltă.

— Bravo ! strigă Tanabai cu înflăcărare.

Iar caii în goană se avîntau mereu spre aprinsul disc de pe cer.

Era tot ce se putea risca. Tanabai îl aduse pe buiestraș pînă în dreptul armăsarului murg și-și plecă pieptul pe oblîncul șei vecinului. Acesta încercă să se descotorosească de el, dar Tanabai nu-l lăsă. Iuțeala și mlădierea buiestrașului îi îngăduiau să stea aproape culcat pe grumazul armăsarului murg. Din dreapta îi venea tocmai la îndemînă să înceapă ceva, pe deasupra avea amîndouă mîinile slobode. Iată-l că izbuti să tragă țapul cam pe jumătate de partea sa.

— Ține-te bine acum, frate kazah ! strigă Tanabai.

— Uite-așa, vecine, nu ți-l dau ! răspunse celălalt.

Și începu înfruntarea într-o goană turbată. Încăierîndu-se ca niște vultani asupra unei prăzi, ei zbierau cît le ținea gura, hîriiau și vrînd să se înspăimînte unul pe altul, urlau aidoma unor fiare, mîinile li se încheștau, de sub unghii li se prelingea singe. Iar caii, legați prin lupta corp la corp a călăreților, fugeau cuprinși de furie, grăbindu-se să ajungă soarele purpuriu.

Binecuvîntați fie străbunii, care ne-au lăsat aceste bărbătești jocuri ale celor neînfricați !

Țapul tăiat se afla acum între cei doi, ei îl țineau atîrînd între caii avîntați în goană. Se apropia deznodămintul. Tăcînd acum, cu dinții încheștați, încordîndu-și toate puterile, trăgeau de țap, fiecare străduindu-se să și-l vire sub coapsă, pentru ca iar să se desprindă și să se depărteze. Kazahul era puternic. Avea mîinile mari, vi-noase, și era mult mai tînăr decît Tanabai. Experiența

însă e lucru mare ! Tanabai își scoase pe neașteptate piciorul drept din scară și-l propti în coasta armăsarului murg. Trăgînd țapul spre el, împingea în același timp cu piciorul calul adversarului, și degetele acestuia se descleștară cu încetul.

— Ține-te ! apucă să-l înștiințeze de cu vreme învinsul.

Din pricina zguduirii puternice, Tanabai fu cît pe-aci să zboare din șa. Totuși izbuti să rămînă călare. Un strigăt de izbîndă îi răbufni din piept. Întorcînd scurt buiestrașul, el o apucă la fugă, strîngînd sub scară trofeul dobîndit în luptă dreaptă. Întru întîmpinarea lui zbura pîlcul de călăreți, care strigau din răsputeri :

— Gulsari ! Gulsari a cîștigat !

Kazahii se repeziră în grup mare să-i taie drumul.

— Oibai, prinde-l, ține-l pe Tanabai !

Acum lucrul cel mai de seamă era să nu-i ațîină calea kazahii, iar consătenii săi să-l înconjoare cît mai degrabă într-un grup, care să-l ocrotească.

Tanabai întoarse iar buiestrașul brusc, depărtîndu-se de cei care voiau să-i stea înainte. „Mulțumesc, Gulsari, mulțumesc, dragule căluț cuminte !“ îi spunea el în gînd buiestrașului cînd acesta, ascultînd de cele mai mici înclinări ale corpului său, se descotorosea de urmăritori, repezindu-se cînd într-o parte, cînd în alta.

Aproape căzut la pămînt, buiestrașul ieși cu greu dintr-o cotire neașteptată și-o porni în linie dreaptă. Aici îi săriră în ajutor consătenii lui Tanabai, se înșirară de o parte și de alta, îi acoperiră și spatele și toți laolaltă, într-o ceată strînsă o luară la sănătoasa. Urmăritorii însă ieșiră din nou să-i oprească. Din nou trebui Floare-galbenă să cîrmească și iarăși să fugă. Pîlcurile de călăreți, unii fugind, alții căutînd să-i ajungă, goneau în stepa largă asemenea cîrdurilor de păsări iuți, ce cad în zbor

de pe-o aripă pe alta. În văzduh se înălțau valuri de praf, răsunau glasuri, ici cădea cineva cu cal cu tot, colo zbura altul peste cap, cineva schiopătînd își ajungea din urmă calul, dar toți pînă la unul erau stăpîniți de încîntarea și de patima întrecerii. În toiul jocului nimeni nu dă socoteală nimănui. Riscul și curajul sînt frați buni...

Soarele privea acum doar cu o geană, asfințea, dar *alaman-baigaua* tot se mai prelungea în răcoarea albăstrie a serii, zguduind pămîntul cu copitele cailor. Nimeni nu mai striga, nimeni nu mai urmărea pe cineva, dar toți alergau fără preget, cuprinși de pasiunea mișcării. Avalanșa alungită în front se rostogolea ca un val negru de pe un deal pe altul, pradă ritmului și muzicii alergării. Oare nu de aceea fețele călăreților erau încordate și tăcute, nu acest fel de virtej dăduse cîndva naștere sunetelor puternice ale *dombrei* kazahilor și ale *komuzului* kirghizilor ?...

Se apropiau de rîu. Apa se zărea palidă în fața lor dincolo de luncă. Nu mai rămînea mult. După rîu — jocul se sfîrșea, acolo era satul. Tanabai și pilcul de care era ocrotit tot mai goneau în ceată strînsă. Floare-galbenă gonea în mijloc, sub pază, asemenea unei nave-amiral.

Era însă obosit, foarte obosit — prea grea se dovedise a fi ziua aceea. Se simțea sleit de puteri. Doi djighiți, care alergau parcă lipiți de el îl trăgeau de dirlogi și nu-l lăsau să cadă. Ceilalți îl acopereau pe Tanabai din spate și din ambele laturi. El stătea cu pieptul lăsat peste țapul atîrnat înaintea șei. Capul lui Tanabai se bălăbănea, herghelegiul abia se mai ținea în șa. De n-ar fi fost atunci călăreții, care-l însoțeau de aproape, nici el, nici buies-

traşul n-ar fi fost în stare să se mai mişte. Tot așa, pe-
semne, fugeau odinioară cu prada, tot așa, era scăpat din
robie câte-un viteaz rănit...

Iată că se ivi și riul, iată și izlazul, vadul larg cu
prundiș. Deocamdată se mai zărește, învăluit în beznă.

Călăreții se aruncară din plină goană în valuri. Riul
prinse să fiarbă, să clocotească. Prin pulberea de stropi
și clefăitul asurzitor al potcoavelor, djighiții traseră buies-
traşul pe malul celălalt. Asta însemna totul ! Victorie !

Cineva dete jos ȧapul de pe şaua lui Tanabai și alergă
în sat.

Kazahii rămaseră pe malul celălalt.

— Mulțumim pentru joc ! le strigară kirghizii.

— Să fiți sănătoși ! Acu' ne-om întilni la toamnă !
răspunseră ceilalți și întoarseră cai înapoi.

Se întunecase de-a binelea. Tanabai se găsea în ospe-
ȧie, iar buiestraşul cu alți cai stătea priponit în curte.
Niciodată nu fusese atât de vlăguit Floare-galbenă, decît
poate în ziua dintîi a îmblînzirii sale. Pe atunci însă nu
era decît o mlădiȧă pe lîngă ceea ce ajunsese acum. În
casă se vorbea despre el.

— Hai să bem, Tanabai, pentru Gulsari : de n-ar fi
fost el, n-am fi avut parte azi de izbîndă.

— Da, armăsarul murg era tare ca un leu. Da și
flăcăul cela-i voinic. O să ajungă departe acolo la ei.

— Asta așa e. Da eu și-acum îl am în faȧa ochilor pe
Gulsari fugind să nu i se taie calea. Se așternea, rădea
pămîntul, la firul ierbii, nu altceva. Ȧi se oprea răsuf-la-
rea, privindu-l.

— Ce mai vorbă. În vremurile de altădată ar fi mers cu el vitejii la atac. Nu-i cal, ci *duldul*¹ !

— Tanabai, tu cînd ai de gînd să-l lași la iepe ?

— Apăi el și-acum aleargă după ele, dar gîndesc că-i încă devreme. În primăvară, la anu' o să fie numai bun. În toamnă îl las slobod să se mai implinească la trup...

Oamenii amețiți un pic de băutură mai rămaseră multă vreme înșirînd amănuntele marii alergări și meritele buiestrașului, iar el stătea în curte, uscîndu-se după atita nădușeală și rozînd zăbalele. Trebuia să-l țină neadăpat și nemîncat pînă-n zorii zilei. Dar nu foamea îl chinuia. Avea dureri în piept și-n coapse, picioarele parcă nu erau ale lui, copitele îi ardeau de fierbințeală, iar în cap tot îi mai stăruia vuietul de la *alaman-baiga*. Tot i se mai năzăreau strigătele și urmărirea. Din timp în timp tresărea și, fornăind, își ciulea urechile. Tare ar fi vrut să se tăvălească prin iarbă, să se învioneze, să mai dea o raită printre cai pe imăș. Stăpînul însă zăbovea.

Nu trecu mult și el ieși totuși, clătîindu-se ușor în întuneric. Răspîndea un miros pătrunzător, înțepător, ciudat pentru Floare-galbenă. I se întîmpla stăpînului rareori așa ceva. Un an avea să mai treacă și buiestrașul va trebui să aibă de-a face cu un om, care va duhni mereu de acest miros nesuferit. Și el va începe să-l urască și pe omul acela și mirosul acesta scîrbos.

Tanabai se apropie de buiestraș, îl bătu ușor pe gir-biță, și virî mina sub pătură :

— Te-ai răcorit oleacă ? Ai obosit ? Și eu am obosit, tare al naibii. Nu te mai zgii așa strîmb la mine, ei da, am băut, dar am făcut-o în cinstea ta. E sărbătoare. De altfel am băut puțin. Eu știu cît îmi trebuie, ține seama de

¹ Cal fabulos din folclorul kirghiz.

asta. Și pe front știam măsura. Lasă, Gulsari, nu te mai uita chioriş. Plecăm acum la herghelie, o să ne odihnim...

Stăpinul strinse tafturii, mai stătu puțin de vorbă cu oamenii, care ieșiseră din casă, încălecară cu toții pe cai și se despărțiră.

Tanabai trecea pe ulițele adormite ale satului. Peste tot domnea liniștea. Ferestrele erau întunecate. Doar un tractor huruia abia auzit undeva pe cîmp. Luna se și înălțase deasupra munților, în livezi se zăreau merii albi, înfloriți, undeva cînta de zor o privighetoare. Cine știe de ce, era singură în tot satul. Cînta, apoi, parcă ascultîndu-se, tăcea și după un timp iar începea să șuiere și să înalțe triluri.

Tanabai îl opri pe buiestraș.

— Ce frumusețe ! spuse el cu glas tare. Și cită liniște ! Numai privighetoarea cîntă. Tu pricepi. Gulsari, ai ? Da de unde. Tu ești cu gîndul la herghelie, iar eu...

Trecură de fierărie și de aici trebuia s-o apuce pe ulița din margine, să iasă spre rîu, iar de acolo — la herghelii. Din pricini neștiute însă, stăpinul îl îndemnă pe buiestraș în altă parte. Apucă pe ulița din mijlocul satului și la capătul ei se opri lingă curtea în care stătea femeia aceea. Un cățeluș, cel care alerga deseori cu fetița, ieși înainte lătră un timp și apoi amuți, dînd din coadă. Stăpinul tăcea stînd în șa, gînditor, apoi oftă și atinse nehotărît friul.

Buiestrașul porni mai departe. Tanabai cîrmi în jos spre rîu și, ieșind la drum, grăbi calul. Floare-galbenă însuși ar fi vrut să ajungă cît mai repede la tabără. O luară de-a dreptul prin izlaz. Ajunseră la rîu, potcoavele începură să clefăie pe mal. Apa era rece, vijiitoare. Deodată, la jumătatea vadului, stăpinul trase smucit de dirlogi și întoarse brusc îndărăt. Floare-galbenă dădu din cap, gîndindu-se că stăpinul greșise. N-ar fi avut de ce s-o pornească înapoi. Pînă cînd să tot umble așa ? Drept

răspuns însă Tanabai îl lovi cu biciușca peste coaste. Buieștrașului nu-i plăcea să fie bătut. Mușcînd supărat zăbalele, el se învoi în silă și se-ntoarse. Din nou prin izlaz, din nou pe drum, din nou spre curtea aceea !

În dreptul casei, stăpînul începu să se sucească în șa, să tragă de friu cînd incolo, cînd incoace, că nu puteai să-l pricepi ce vrea. Se opriră în poartă. De altfel, nici nu era poartă adevărată. Nu mai rămăseseră din ea decît stilpii aplecați într-o rină. Cățelușul ieși din nou în fugă, lătră un timp și apoi tăcu, dînd din coadă. În casă era liniște și întuneric.

Tanabai descălecă, merse prin curte, ducînd buieștrașul de dîrlogi și, apropiindu-se de fereastră, bătut cu degetul în geam.

— Cine-i acolo ? se auzi un glas dinăuntru.

— Eu sînt, Biubiugean, deschide. Auzi, eu sînt !

În casă se aprinse o flăcăruie și ferestrele se luminară palid.

— Ce-i cu tine ? De unde vii așa tîrziu ? Biubiugean se arătă în ușă. Era într-o rochie albă cu gulerul deschiat și cu părul negru revărsat pe umeri. Răspîndea o mireasmă de trup cald și mirosul acela ciudat de iarbă necunoscută.

— Cer iertare, vorbi cu glas încet Tanabai — am ajuns tîrziu de la *alaman*. Sînt obosit. Iar calul e sleit de tot de puteri. Ar trebui să stea să se odihnească și pînă la herghelie e cam departe, știi și tu.

Biubiugean nu spuse nimic.

Ochii i se aprinseră și se stinseră, ca pietrele pe fundul unui vad de adăpare luminat de lună. Buieștrașul aștepta ca ea să se apropie și să-l mîngîie pe grumaz, dar ea nu făcu asta.

— E frig, vorbi în sfîrșit Biubiugean și umerii i se cutremurară. Ei, ce stai ? Intră, dacă-i așa. Auzi ce-a

scornit, rîse ea încetișor. Și eu am înghețat toată, cît timp te-ai tot învîrtit pe-aici călare. Ca un ștregar.

— Vin îndată. Să leg calul.

— Leagă-l uite colo, în colț, lingă gard.

Niciodată mîinile stăpînului nu tremuraseră ca acum. El se grăbea, scoțînd zăbalele, și zăbovi mult cu tafturii. Slăbi una din chingi, dar pe cealaltă o uită neatinsă.

Intră împreună cu femeia, și peste puțin, lumina de la ferestre se stinse.

Buiestrașul nu era obișnuit să stea într-o curte necunoscută.

Luna scînteia cu toată puterea. Ridicîndu-și ochii deasupra gardului, Floare-galbenă vedea munții avîntați în înalturi, în noapte, scâldați în lucirea lăptoasă-albăstrie a lunii. Mișcîndu-și urechile simțitoare, el își încorda auzul. Apa clipea în *arîk*. În depărtare huruia pe cîmp același tractor, iar în livezi cînta aceeași singuratică privighetoare.

De pe crengile mărului apropiat cădeau petale albe, așternîndu-se fără zgomot pe capul și pe coama calului.

Începea să se zărească de ziuă. Buiestrașul stătea și se legăna, trecîndu-și greutatea trupului de pe un picior pe altul, sta și-și aștepta răbdător stăpînul. Nu știa el pe atunci cîte nopți avea să mai petreacă astfel.

Tanabai ieși din casă în zori și se apucă să-i pună friul; avea mîinile calde. Acum și mîinile lui răspîndeau mirosul acela ciudat al unei ierbi necunoscute.

Biubiugean ieși să-l petreacă pe Tanabai. Se strînse de el, și Tanabai o sărută îndelung.

— Mi-ai înțepat toată fața cu mustățile tale, — șopti ea. Grăbește-te, că uite cum s-a luminat. Apoi se întoarse și dădu să plece.

— Biubiu, vino-ncoace, — o chemă Tanabai. Auzi, mîngîie-l oleacă, alintă-l, și arătă cu capul spre buiestraș. Să nu ne nedreptățești.

— Ah, cum am uitat, rîse ea. Ia te uită, e acoperit tot cu floare de măr. Și, rostind vorbe duioase, începu să dezmierde calul cu miinile ei uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei iepșoare murge, cu steaua în frunte.

După ce trecură riul stăpînul porni să cînte. Cît de mulțumit alerga Floare-galbenă în sunetele cîntecului și cum ar fi vrut să ajungă mai repede la herghelie, la pășune.

Lui Tanabai îi mersese bine în noapțile acelea de mai. Îi venise tocmai rîndul să ducă herghelia la păscut de noapte. Astfel și buiestrașul începu un fel de viață de noapte. Ziua, stăpînul îl slobozea la păscut, îl lăsa să se odihnească, iar noaptea, după ce-și mîna herghelia în vilcea, zbura cu el iarăși acolo, spre curtea aceea. În zori, cu noaptea-n cap, ei goneau din nou, ca niște hoți de cai, pe cărări de stepă puțin umblate, spre caii rămași în vale. Aici stăpînul aduna la un loc herghelia, făcea numărătoare și, în sfîrșit, se liniștea. Nu-i venea de loc ușor buiestrașului. Stăpînul se grăbea la dus și la întors la fel și nu era treabă ușoară să alergi în noapte pe drumuri desfundate. Dar asta era voința stăpînului.

Floare-galbenă ar fi dorit altceva. Dacă ar fi fost după voia lui, mai că nu s-ar fi depărtat de herghelie. În el se trezise bărbătușul. Pînă una-alta trăia în bună înțelegere cu singurul armăsar al hergheliei. Cu fiecare zi însă cei doi se înghionteau tot mai des, dînd tîrcoale aceleiași iepe. Tot mai des, încovoiindu-și grumazul și ridicîndu-și coada-n sus, buiestrașul se grozăvea în fața hergheliei. Necheza răsunător, se înfierbînta, mușca iepele de coapse. Asta le plăcea pesemne, și ele trăgeau la buiestraș, stîrnind

gelozia armăsarului hergheliei. Buiestrașul nu era de fel cruțat — armăsarul se nimerise bătăuș vechi și cumplit. Era totuși mai bine să te zbuciumi și să fugi de armăsar, decît să stai toată noaptea în curte. Cînd se găsea aici, ducea dorul iepelor. Se frămînta mult, izbea pămîntul cu copitele și abia după aceea, într-un tîrziu, se potolea. Cine știe cît s-ar fi îndelungat drumurile acestea în noapte, dacă n-ar fi fost împlinirea aceea de pomină...

În noaptea cu pricina buiestrașul stătea ca de obicei în curte, ducînd dorul hergheliei, în așteptarea stăpînului, și prindea să ațipească. Dirlogii friului erau legați sus, de o grindă de sub streășina casei. Din pricina asta nu putea să se întindă la pămînt: de fiecă dată cînd i se îndoia capul, zăbalele se înfigeau în moalele botului. Și totuși îl trăgea la somn. În văzduh se simțea un fel de apăsare, norii întunecau cerul.

Năucit de piroteală, pe jumătate adormit, Floare-galbenă simți deodată cum copacii prinseră să se legene și să foșnească, de parcă cineva s-ar fi repezit pe neașteptate și-ar fi început să-i zgîlție și să-i doboare. Vîntul se porni să sufle prin curte, răsturnînd și făcînd să zdrăngăne șiștarul gol, smulse rufe de pe frînghie și le purtă cu iuțeală pînă lăt, departe. Cățelul chelălăia, se zvîrcolea, neștiind unde să-și găsească adăpost. Buiestrașul fornăi supărat, încremeni locului ciulind urechile. Ridicînd capul peste gard, el se uită țintă în negura ce se îngrămădea într-un fel care dădea de bănuît — într-acolo, în partea stepei, de unde se apropia cu vuiet ceva amenințător. În clipa următoare noaptea trosni ca o pădure ce se prăvale, bubui tunetul, fulgere spintecară norii. Se porni o ploaie repede. Buiestrașul se smuci ca lovit de bici din locul în care era legat și necheză deznădăjduit de teamă pentru herghelia sa. Se trezise în el străvechiul instinct de apărare a neamului său în fața primejdiei. Instinctul îl chema

acolo, în ajutorul celorlalți. Pierzându-și mințile, el se răzvrăti împotriva friului, împotriva zăbalelor, împotriva penei din fire de păr a căpăstrului, împotriva a tot ceea ce-l ținea legat aici așa de strâns. Începu să se frămînte, să scormonească pămîntul cu copitele și necheza fără conținere în nădejdea că va auzi strigătele de răspuns ale hergheliei. Șuiera și vijîia însă numai furtuna. O, de-ar fi izbutit atunci să se smulgă din pripon !...

Stăpînul sări din casă numai în cămașa albă, iar după el ieși femeia, și ea în alb. Într-o clipită se întunecară sub ropotul ploii. Pe fețele lor ude și în ochii speriați luci deodată lumina albăstruie a unui fulger, scoțînd din negură o parte din casă cu ușa trîntită în vînt.

— Stai ! Stai ! — zbieră la cal Tanabai, cu gîndul să-l dezlege. Calul însă nu-l mai recunoștea ; se azvîrli ca o fiară asupra stăpînului, prăvăli cu copitele gardul și se smucea într-una să scape din pripon. Tanabai se furișă spre el, lipindu-se de perete, se aruncă înainte, acoperindu-și capul cu mîinile, și rămase agățat de friu.

— Dezleagă mai repede ! — strigă el către femeie.

Aceasta abia apucă să dezlege pana căpăstrului, că buiestrașul, ridicîndu-se pe picioarele de dinapoi îl și tîri pe Tanabai prin curte.

— Biciușca, mai repede !

Biubiugean se repezi după biciușcă.

— Stai, stai, te omor ! — strigă Tanabai, plesnind cu înverșunare calul cu biciușca peste bot. Să încalece deci cit mai repede ; la herghelie i-ar fi fost acum locul. Ce-o fi acolo ? Unde o fi mînat uraganul caii ?

Dar și buiestrașul ar fi vrut să fie la herghelie. Tremura să plece numaidecît, chiar în clipa aceea, acolo unde-l chema în ceasul acela cumplit puterea de nestăvilit a instinctului. De aceea necheza și se ridica în două picioare, de aceea ardea să plece de aici.

Ploaia cădea în şuvoi neîntrerupt, era ca un perete de apă, furtuna se dezlănţui sălbatic, zguduind cu vuietul ei noaptea zbuciumată de aprinderile fulgerelor.

— Ține ! porunci Tanabai către Biubiugean și, în clipa cînd ea apucă de frîu, bărbatul sări în șa. Nici n-apucă să se așeze, doar se prinsese de coama calului, că Floare-galbenă se și repezi din curte, răsturnînd femeia și tîrînd-o o bucată de loc prin băltoacă.

Nemaisupunîndu-se nici zăbalelor, nici biciuștii, nici glasului, Floare-galbenă trecea în zbor vulturesc prin noaptea furtunoasă, prin ploaia șfichiuitoare, mai mult presimțind drumul, din instinct. Își duse stăpînul, nevolnic acum, prin rîul ajuns clocotitor, prin vuietul apei și bubuitul tunetului, prin tufanii deși, prin șanțuri, prin văgăuni. Gonea nestăvilit, o ținea tot înainte. Niciodată pînă atunci, nici la alergarea cea mare, nici la *alaman-baiga* nu alergase buiestrașul ca în noaptea aceea cu uragan.

Tanabai nu-și mai aducea aminte cum și încotro îl purtase în zbor buiestrașul său turbat de furie. Ploaia i se părea o văpaie arzătoare ce-i pîlpîia pe față și pe trup. Un singur gînd i se zbătea în creier : „Ce s-o fi întîmplat cu herghelia ? Unde-or fi acum caii ? Ferească Dumnezeu, te pomenești că fug în jos de rîu, spre calea ferată. O deraiere ! Ajută-mă, Allah, ajută-mă ! Ajutați-mă, *arbaci* ¹, unde sînteți ? Să nu cazi, Gulsarî, să nu cazi ! Scoate-mă în stepă, acolo, acolo, spre herghelie !“

În stepă scăpărau fulgere albe, străluminau noaptea cu vîlvătai de-un alb orbitor. Și din nou bezna se închidea la loc, furtuna se minia crunt, ploaia biciuia vîntul.

Acu se lumina, acu se întuneca, acu se lumina, acu se întuneca...

¹ „Duhurile“ strămoșilor.

Buiestrașul se ridica pe picioarele dinapoi și necheza, sfișiindu-și botul. El chema, striga, căuta și aștepta. „Unde sînteți ? Unde sînteți ? Răspundeți !” Drept răspuns bubuia cerul și — din nou la goană, din nou în căutare, din nou în furtună...

Ba se lumina, ba se-ntuneca, ba se lumina, ba se-ntuneca...

Furtuna se potoli abia spre dimineată. Norii se răzburară încet în toate părțile, dar tunetul tot se mai auzea nedomolit către soare-răsare — mai huruia cînd și cînd, mîriia, se întindea. Pămîntul chinuit fumea.

Cîțiva herghelegii cutreierau împrejurimile, adunînd cai rătăciți.

Pe Tanabai însă îl căuta nevastă-sa. Mai bine zis nu-l căuta, ci-l aștepta. Încă în timpul nopții ea sărise împreună cu cîțiva vecini călări în ajutorul bărbatului ei. Găsiră herghelia, o ținură în loc, într-o rîpă adîncă. Tanabai însă nu era acolo. Crezură că s-a rătăcit. Femeia știa însă că el nu se rătăcise. Cînd un flăcăiandru de prin vecini strigă plin de bucurie : „Iată-l, Geaidar-*apa*, iată-l, vine !” — și porni în galop în întîmpinarea lui, Geaidar nu se urni din loc. Privea tăcută de pe cal, cum se întorcea bărbatul ulițarnic.

Tanabai venea mut și înspăimîntător, descoperit, cu părul vîlvoi, ud pînă la piele, călare pe buiestrașul doborît de zbuciumul din timpul nopții și care șchiopăta acum de un picior.

— Iar noi vă căutăm ! îl vesti cu bucurie flăcăiandrul, ajungînd în dreptul lui. Geaidar-*apa* începuse să fie neliniștită..

Eh, ștregarule, ștregarule.

— M-am rătăcit, bolborosi Tanabai.

Așa se întîlnise cu nevastă-sa. Nu-și spuseră nimic

unul altuia. Abia după ce flăcăiandrul plecă să scoată herghelia din ripă, femeia rosti încet :

— Ce-i cu tine, n-ai apucat nici măcar să te îmbraci. Bine barem că ai pantalonii și cizmele pe tine. Nu ți-i rușine ? Doară nu mai ești tânăr. Ca mâine îți vezi copiii oameni în toată firea, iar tu...

Tanabai tăcea. Ce-ar fi putut răspunde ?

Între timp, flăcăiandrul veni cu herghelia mai aproape. Toți caii și mînjii erau nevătămați.

— Să mergem acasă, Altike — îl chemă Geaidar pe flăcăiandru. Avem azi pînă peste cap de lucru și voi, și noi. Vîntul a răsturnat iurtele. Să mergem să le ridicăm la loc.

Se întoarse apoi spre Tanabai și-i vorbi cu jumătate de glas :

— Tu mai stai aici. Îți aduc să mănînci și ceva îmbrăcăminte. Altminteri cum ai să te arăți în fața oamenilor ?

— O să fiu acolo, jos, spuse Tanabai și arată cu capul spre locul unde avea să-l găsească.

Nevastă-sa și flăcăiandrul plecară. Tanabai mîna herghelia la pășune. O mîna multă vreme. Soarele răsărise de mult și înfierbîntase văzduhul. Stepă se încălzi și prinse viață. Mirosea a ploaie și a iarbă proaspătă.

Fără grabă, caii trecură în treapăd mărunț peste cascadele în trepte ale canalelor, peste rîpe și ieșiră în virful dealului. Aici, în fața lui Tanabai se deschise parcă o altă lume. Zarea se vedea departe-depart, ușor acoperită de nouri albi. Cerul era uriaș, înalt și limpede. Foarte departe de deal fumega în stepă un tren.

Tanabai descălecă și porni prin iarbă. Aproape de sub picioare țîșni în zbor o ciocîrlie, se ridică în înalturi și prinse a scoate triluri. Tanabai pășea cu capul plecat, și deodată se prăvăli la pămînt.

Floare-galbenă nu-și văzuse niciodată stăpînul într-o stare ca aceasta. Stătea culcat cu fața în jos, și umerii i se zguduiau de plîns. Plîngea de rușine și de durere. Știa că-și pierduse fericirea ce-i fusese dată pentru ultima oară în viață. Iar ciocîrlia cînta și cînta într-una...

Peste o zi hergheliile luară drumul munților — de-acum aveau să se întoarcă înapoi abia la anul, la început de primăvară. Pribegia se făcea în sus, de-a lungul rîului, prin luncă, pe lîngă sat. Mergeau turme de oi, cirezi, herghelii. Mergeau cămile și cai cu samare, se mișcau călări femei și copii. Alergau cîini mișoși. În văzduh stăruiau glasuri de tot felul : strigăte, nechezături, behăituri...

Tanabai își mîna herghelia prin izlazul mare, apoi pe dealul unde nu prea demult, de sărbători, lumea ridica vuiet și larmă, — și se tot străduia să nu se uite înspre partea satului. Cînd Floare-galbenă se smuci deodată într-acolo, spre curtea de la margine, se alese pentru asta cu o lovitură de bici. Și astfel nu mai trecură pe la femeia cu mîini uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte...

Herghelia alergia însuflețită de un singur elan.

Ar fi vrut ca stăpînul să cînte, dar el nu cînta. Satul rămase în urmă. Rămîi cu bine, sătucule ! Înaintea lor tălăzuiau munții. La revedere, stepă, pînă la primăvara viitoare ! Înaintea lor tălăzuiau munții.

VI

Se apropia miezul nopții. Bătrînul cal n-avea puteri să pornească mai departe. Pînă aici, pînă la viroagă, a mai mers el cu chiu cu vai, cum a mers, oprindu-se de zeci de ori, dar acum nu mai era în stare să urce coasta. Bătrînul Tanabai își dete seama că nu mai poate cere

calului nimic. Floare-galbenă sufla tare — într-un chip jalnic, gema ca un om. Când vroi să se lase jos, Tanabai nu-l mai opri.

Buiestrașul zăcea pe pământul rece și gema într-una, clătînindu-și capul ba într-o parte, ba în alta. Îi era frig, tremura din tot trupul. Tanabai își scoase șuba și i-o întinse pe spinare.

— Ce-i, ți-i rău? Rău de tot? Ai înghețat, Floare-galbenă. Și doar nu înghețai niciodată.

Tanabai mai îndrugă ceva, dar buiestrașul nu-l mai auzea. Inima îi bătea acum în cap, undeva la rădăcina lui, îi zvîcnea asurzitor, când împiedicându-se, când înecându-se: tum-tap, tum, tum, tum-tap, tum... de parcă herghelia cuprinsă de groază ar fi fugit de urmăritorii gata s-o ajungă.

Luna răsări de după nori, plutind în ceață sus, deasupra întregului pământ. O stea căzu fără zgomot și se stinse.

— Tu stai culcat aici, că eu mă duc să rup niște scaieți, spuse bătrînul.

Tanabai se tot învîrte îndelung adunînd buruieni uscate, vechi de un an. Pînă să strîngă un braț, își zdreli miinile în ghimpi. Se mai duse o dată, coborî în viroagă, luînd cu el pentru orice întîmplare neprevăzută și cuțitul, și găsi aici cîteva tufe de cîtină. Se bucură la gîndul că o să-i ajungă pentru un foc în lege.

Lui Floare-galbenă îi fusese totdeauna frică de cîte-un foc ce se învîlvora prin apropiere. Acum, însă, nu se mai temea, căci îl învăluiră căldura și fumul. Tanabai ședea tăcut pe sac, arunca în jar vreascuri de cîtină amestecate cu lujere de buruieni și privea la jocul flăcărilor, încălzindu-și miinile. Din cînd în cînd se scula, îndrepta șuba aruncată pe cal și se aciua iar lîngă foc.

Floare-galbenă se dezmoști, i se potoli tremurul, dar în ochi îi stăruia o ceață galbenă, ceva îi apăsa pieptul, îl strângea și-l împiedica să răsuflă. Văpaia ba scădea, ba se întetea de vînt. Bătrînul, care-i ședea în față, vechiul lui stăpîn, ba pierrea, ba se ivea din nou. Buiestrașului în delir i se părea că ei gonesc ca vîntul într-o noapte de vijelie, prin stepă, că el nechează, ridicîndu-se pe picioarele dinapoi, că își caută herghelia și nu o găsește. Se-aprind și se sting flăcărui albe.

Ba e lumină, ba e întuneric, ba e lumină, ba e iar întuneric...

VII

Trecu iarna, se duse pentru un timp, ca să arate ciobanilor că nu e chiar așa de greu de trăit pe lume. Aveau să vină zile calde, vitele aveau să se ingrașe, se va găsi lapte și carne din belșug, sărbătorile se vor organiza alergări, vor fi și zile de lucru — fătarea, tunsul, îngrijirea animalelor tinere, pribegia în căutarea pășunilor, mînairea vitelor la combinatul de carne. Și printre toate acestea, se va depăna viața fiecăruia — dragoste și despărțiri, nașteri și morți, mîndrie pentru succesele copiilor și amărăciune la primirea de pe la internate a unor vești puțin îmbucurătoare: ar fi învățat poate mai bine dacă era aici, sub ochii noștri... Cîte și cîte or să mai fie, că, oricum, griji sînt totdeauna berechet, dar amarul și necazurile din iarnă au să fie pentru un timp negreșit date uitării... Pieirea animalelor din pricina foametei, mortalitatea, zilele cu polei, iurtele găurite și coșarele reci au să rămînă pînă la anul viitor în centralizatoare și dări de seamă. Pe urmă o să răbufnească din nou iarna — va veni pe o cămilă albă, va da ochii cu ciobanul oriunde s-ar afla el.

în munți sau stepă, și-i va arăta năravul. O să-și aducă el aminte atunci de tot ce, pentru o vreme, uitase. Și în veacul al douăzecilea iarna se poartă tot ca în străvechile vremuri.

Așa se petrecură lucrurile și atunci. Turme și herghelii jigărite coborîră din munți și se răspîndiră prin stepă. Apucaseră primăvara. Ieșiseră din cumplita iarnă.

În primăvara aceea Floare-galbenă se vîntura prin herghelie ca un adevărat armăsar. Tanabai îl înșeuă acum destul de rar, îl cruța, și-apoi nici nu se cădea să-l poarte mai des — se apropia vremea împerecherii.

Floare-galbenă trezea mari nădejdi că va fi un armăsar de soi. Îi supraveghea pe minzișorii micuți ca un adevărat tată. Cînd vreo iapă de prăsilă scăpa din vedere minzul, buiestrașul se repezea numaidecît pe-aproape de el și nu-l lăsa să cadă în vreo ripă sau să se depărteze de herghelie și să se rătăcească. Și mai avea un mare merit Floare-galbenă : nu-i plăcea ca herghelia să fie fără rost întăritată ; dacă se întîmpla așa ceva, îndemna numaidecît caii să plece cît mai departe.

În iarna acelui an avură loc în colhoz cîteva schimbări. Veni un președinte nou. Cioro dete în primire treburile colhozului și se internă la spitalul raional. Starea inimii era din cale afară de proastă. Tanabai se tot pregătea să meargă să-și vadă prietenul, dar parcă putea să scape ? Ciobanul e ca o mamă cu mai mulți copii — veșnic plin de griji, mai cu seamă iarna și primăvara. Dobitocul nu-i mașină : nu întorci întrerupătorul și pleci. Așa că atunci Tanabai nu se putu duce la spitalul raionului. Nu avea pe nimeni să-i țină locul. Herghelegiu de schimb era socotită nevastă-sa — trebuia doar să-și cîștige într-un fel existența : chiar dacă ziua-muncă era plătită puțin, totuși pentru două zile-muncă puteai să capeți mai mult decît pentru una singură.

Geaidar însă avea copil mic. Cam ce schimb putea fi o femeie cu un copil în brațe? Fu nevoie să se descurce zi și noapte, singur. Cît timp Tanabai se tot pregătea de drum, căutînd să cadă la o înțelegere cu vecinii ca să-l înlocuiască. Veni vestea că Cioro ieșise din spital și se întorsese în sat. Atunci stete de vorbă cu nevastă-sa și hotărîră să treacă mai tîrziu pe la Cioro, cînd s-or întoarce din munți.

Cum coborîră în vale, abia sălășluiți în noul loc, se întîmplă ceea ce și acum Tanabai nu-și poate aminti cu cugetul împăcat...

Faima unui buiestraș e ca o sabie cu două tăișuri. Cu cît se răspîndește mai mult și umple tot raionul, cu atît atrage privirile poftitoare ale conducerii.

În ziua aceea Tanabai scoase dis-de-dimineață caii la pășune, iar mai apoi se întorsese acasă să ia ceva în gură. Stătea cu fetița așezată pe genunchi, bea ceai și vorbea cu nevastă-sa despre tot felul de treburi de-ale casei. Trebuia să meargă la internat la feciorul său și totodată la piață, la gară, să cumpere acolo de la vechituri cîte ceva de-ale îmbrăcămînții pentru copii și nevastă.

— Atunci, Geaidar, o să pun șeaua pe buiestraș, spuse Tanabai, sorbind din ceașcă. Altminteri n-aș avea vreme să mă și-ntorc. Merg pentru cea din urmă oară cu el și nu-l mai ating.

— Fă cum vrei, doar știi mai bine ca mine, se invoie ea. Tocmai atunci se auzi afară tropot de cai; cineva se apropia de casă.

— Ia vezi, o rugă pe nevastă-sa. Cine-o fi?

Femeia ieși și se întoarse, spunînd că era Ibrahim, administratorul fermei, însoțit de cineva din sat.

Tanabai se sculă fără chef, ieși din iurtă cu fetița în brațe. Ce-i drept, nu prea îl avea la inimă pe Ibrahim, administratorul fermei pentru creșterea cailor, totuși mu-

safirul trebuia întîmpinat cum se cuvine. Tanabai însuși nu-și dădea bine seama de ce nu-l prea înghițea pe Ibraim. Părea un om binevoitor, nu ca alții, și totuși avea în el ceva care te făcea să fii cu ochii în patru. Mai cu seamă că de lucrat nu lucra nimic, ținea din cînd în cînd evidența, se ocupa de niște socoteli și atît. Adevărată muncă de creștere a cailor la fermă nu se făcea ; fiecare herghelegiu era cam lăsat de capul său. La adunările de partid Tanabai tot vorbea nu o dată despre asta, toată lumea era de aceeași părere, pînă și Ibraim era de acord, îi mulțumea chiar pentru critică, dar nu se schimba nimic. Noroc că herghelegiilor se nimeriseră conștiincioși. Cioro însuși îi alesese.

Dindu-se jos din șa, Ibraim își desfăcu prietenos brațele.

— *Assalom-aleikum*¹, *ba-ai*. Tuturor herghelegiilor le spunea *bai*.

— *Aleikum-assalom* !² răspunse rezervat Tanabai, stringînd mîinile celor sosiți.

— Ce mai faceți ? Sănătoși, voinici ? Cum sînt caii, Tanake, cum o duci dumneata ? Ibraim turna întrebările sale obișnuite, și obrajii lui grăsuți schițau un zîmbet la fel de obișnuit.

— În regulă !

— Slavă Domnului ! Dumitale nici nu-ți port de grijă.

— Pofțiți în iurtă.

Geaidar întinse pentru musafiri o bucată de pîslă mare, nouă, iar peste ea, un așternut din blăni de capră, polog anume pentru a sta mai odihnitor pe podea. Și spre gazdă își îndreptă luarea-aminte Ibraim.

¹ Pace ție ! (Formulă de salut).

² Și ție pace !

— Bună ziua, *Geaidar-baibice*¹. Cum o duceți cu sănătatea? Îngrijiți bine de *baiul* dumneavoastră?

— Bună ziua, poftiți, luați loc aici.

Se așezară cu toții.

— Toarnă niște cumis, o rugă Tanabai pe nevastă-sa. Băură cumis, vorbiră de una, de alta.

— Acum lucrul cel mai sigur este creșterea animalelor. Aici măcar vara ai lapte, carne, spunea Ibraim, pe cînd la cultura plantelor de cîmp sau mai știu eu la care alte lucrări, nu te-alegi cu nimic. Așa că e mai bine acum să te ții de herghelii și de turme. Nu-i așa, *Geaidar-baibice*?

Geaidar dete din cap, iar Tanabai nu spuse nimic. Știa el toate astea și nu auzea pentru întîia oară astfel de vorbe de la Ibraim, care nu scăpa niciodată prilejul să arate, mai pe ocolite, că situația de crescător de animale trebuia prețuită. Tanabai ar fi vrut să spună că nu prea iese nimic bun cînd oamenii se agață de locșoarele călduțe, unde găsești lapte și carne. Dar cum stau ceilalți? Pînă cînd au să tot muncească oamenii pe nimic? Așa fusese oare înainte de război? O familie își ducea acasă cîte două, trei căruțe de grîu. Iar acum ce se întîmplă? Aleargă care încotro cu sacii goi, să găsească ce-or putea. Ei fac pîinea și tot ei stau fără pîine. Se poate așa ceva? N-o duci mult numai cu ședințe și cu făgăduieli. Tocmai de asta nu mai ținuse inima lui Cioro, că afară de vorbe frumoase nu le mai putea da nimic oamenilor pentru munca lor.

Dar n-ar fi fost de nici un folos să dea glas tuturor acestor gînduri, care îi chinuiau sufletul. De altfel Tanabai nici nu vroia acum să lungească vorba. Ar fi trebuit să se descotorosească de ei, să încalece pe buiestraș, să meargă pe la treburi, ca să se întoarcă mai devreme.

¹ Termen de respect cu care cineva se adresează unei femei.

Ce i-o fi adus ? Nici să-i întrebe însă nu-i venea la îndemână.

— Nu știu de ce, da nu te recunosc, frate, vorbi Tanabai către tovarășul de drum al lui Ibraim, un djighit tânăr și tăcut. N-ai fi cumva băiatul răposatului Abalak ?

— Da, Tanake, sînt fiul lui.

— O, cum trece timpul. Ai venit să vezi herghelia ?
Îți place ?

— Păi, nu, noi...

— A venit cu mine, îl întrerupse Ibraim. Am venit cu o treabă, o să vorbim despre asta mai tîrziu. Cumisul dumneavoastră *Geaidar-baibice*, este de-a dreptul nemaipomenit. Și ce miros plăcut are. Mai turnați-mi o ceașcă.

Vorbiră iarăși de una, de alta. Tanabai simțea că nu era a bine, dar nu-i trecea de loc prin minte ce anume putea să-l fi adus la el pe Ibraim. În cele din urmă, Ibraim scoase din buzunar o hîrtie.

— Tanake, noi am venit la dumneata cu o trebușoară. Uite, chiar cu hîrtia asta. Citește-o.

Tanabai o citi în gînd, silabisind, o tot citi și nu-și credea ochilor. Pe hîrtie stătea scris cu litere mari, lăbărțate :

„Dispoziție.

Herghelegiului Bakasov.

Buiestrașul Gulsarî să fie trimis la grajd, pentru călărie.
Președ. col-lui (semnătura ilizibilă). 5 martie 1950.“

Uluit de întorsătura atît de neașteptată a lucrurilor, Tanabai împături tăcut hîrtia în patru, o virî în buzunarul de la piept al tunicii și rămase îndelung nemișcat, cu ochii în pămînt. Simțea o răcoare neplăcută sub lingurică. La drept vorbind, nu era nimic neașteptat în toată chestia asta. De aceea doar creștea el caii, ca să-i împartă

mai tirziu altora pentru muncă, pentru călărie. Ciți cai nu trimisese el la brigăzi în acești ani ! Dar să-l dea pe Gulsari ! Asta era peste puterile lui. Și atunci începu să se gîndească înfrigurat cum să-și scape buiestrașul. Trebuia să chibzuiască bine, să le aibă pe toate în vedere. Era nevoie să se stăpînească. Ibraim începea să-și piardă răbdarea.

— Doar pentru trebșoara asta am venit pe la dumneata, Tanake, lămuri dînsul cu băgare de seamă.

— Bine, Ibraim, vorbi Tanabai, uitîndu-se liniștit la el. Trebșoara asta nu fuge nicăieri, poate să mai aștepte. Să mai bem niște cumis, să mai discutăm.

— A, de bună seamă, dumneata doar ești om cu judecată, Tanake.

„Cu judecată ! Vezi să nu-ți cred eu vorbele de vulpoi sîret !“ se înfurie în sinea lui Tanabai.

Și iar prinseră a vorbi lucruri lipsite de însemnătate. Acum nu mai avea de ce să se grăbească.

Așa fu întîia ciocnire dintre Tanabai și noul președinte al colhozului. Mai deslușit, nu cu el personal, ci cu semnătura lui neciteață. Încă nu dăduse ochii cu președintele cel nou. Se găsea la iernat în munți, cînd venise el în locul lui Cioro. Se spunea că ar fi un om aspru, că fusese cîndva ștab mare. Încă de la întîia adunare atrase luarea-aminte că va pedepsi cu asprime pe cei nepăsători, iar pentru neîndeplinirea minimului de zile-muncă amenințase cu tribunalul. Arătase că toate necazurile se datorau faptului că la ei colhozurile erau mici, că de-acum încolo vor fi comasate. În curînd situația trebuia să se îndrepte, lucru pentru care și fusese trimis aici, și el își propunea ca sarcină de căpetenie să conducă gospodăria după toate regulile agrotehnicii și zootehnicii avansate. Pentru aceasta însă toți erau datori să învețe la cercurile agrotehnice și zootehnice.

Într-adevăr, învățătura fusese pusă la punct ; se atîrnară planșe pe pereți, începură conferințele. Dacă ciobanii adormeau la aceste conferințe, îi privea doar pe ei...

— Tanake, e timpul să ne pregătim de plecare, vorbi în cele din urmă Ibrahim, privind pînditor la Tanabai. Începu apoi să-și tragă carîmbii căzuți ai cizmelor, să scuture și să-și potrivească pe cap *tebeteiul* garnisit cu blană de vulpe.

— Uite ce e, administratore, spune-i din partea mea președintelui așa : eu pe Gulsari nu-l dau. El e aici armăsarul hergheliei. El e cu monta iepelor de prăsilă.

— Lasă, Tanake, noi o să-ți dăm în loc cinci armăsari. Nici o iapă de prăsilă n-o să rămînă fără armăsar. Parcă asta e o problemă ? se miră Ibrahim. Era cît se poate de mulțumit, totul mergea bine și deodată... Ehei, dacă n-ar fi avut de-a face cu Tanabai, ci cu oricare altul, ar fi isprăvit în două vorbe discuția. Tanabai era însă Tanabai ! El doar nici pe fratele său nu-l cruțase ; or, asta nu-i lucru de șagă. Aici se cerea să umble cu duhul blîndeții.

— N-am nevoie de cei cinci armăsari ai dumitale ! Tanabai își șterse fruntea plină de sudoare și, după ce tăcu un timp, se hotărî să vorbească fără înconjur. Ce, președintele dumitale nu are cai de călărie ? Au rămas grajdurile pustii ? De ce i-a cășunat tocmai pe Gulsari ?

— Păi, cum, Tanake ? Președintele-i doar conducătorul nostru ; lui, va să zică, i se cade cinstea și respectul. Merge omul la raion, și la el vine lume. Președintele este în văzul lumii, la vedere, ca să zic așa...

— Ce, ca să zic așa ? Dacă merge cu alt cal, n-o să-l mai recunoască nimeni de președinte ? Sau dacă-i la vedere, atunci musai trebuie să călărească pe buiestraș ?

— Musai, nemusai, dar parcă așa-i cuviincios. Uite, dumneata, bunăoară, Tanake, ai fost doar soldat, pe front. Spune-mi, dumneata umblai cu mașină mică, iar generalul

dumitale cu camionul ? Nu, de bună seamă. Generalului i se cade ceea ce este al generalului, iar soldatului ceea ce-i al soldatului. Nu-i la mintea oricui ?

— Aici e cu totul altceva, obiectă cu șovăială Tanabai. De ce altceva era vorba, el nu desluși. De altfel, nici n-ar fi putut să lămurească. Simțind că lațul din jurul buiestrașului se stringe tot mai tare, spuse furios : Nu-l dau și pace ! Iar dacă nu-s pe placul cuiva — scoateți-mă de la herghelie. Mă duc la fierărie. Ciocanul n-o să mi-l puteți lua din mână !

— Ce rost are, Tanake ? Noi te respectăm, te prețuim. Iar dumneata te porți ca un copil. Ți stă oare bine așa ? Ibrahim se răsuci în loc. Pesemne i se-nfundase. Doar el singur făgăduise, el insuflase ideea, singur se pusese la dispoziție, iar tipul ăsta încăpăținat îi răsturna acum toate socotelile

Ibrahim oftă din greu și se întoarse spre Geaidar :

— Judecați și dumneavoastră, Geaidar-baibice, ce mare grozăvie e un cal acolo, chiar dacă e buiestraș ? În herghelie sînt cai buni cu duiumul ; alege pe care-l vrei. A venit omul, a fost trimis...

— Da dumneata, ce-ți dai atîta osteneală ? întrebă Geaidar.

Ibrahim rămase încurcat la vorbele femeii și-și desfăcu larg brațele :

— Păi, cum altfel ? Disciplina. Mi s-a dat poruncă, eu sînt un biet slujbaș. Doar nu pentru mine îl cer. Eu merg și cu măgarul, la nevoie. Uite, întrebați-l pe fiul lui Abalak ; pe dînsul l-au trimis să-l aducă pe buiestraș.

Acesta dădu din cap în semn de încuviințare.

— Nu-i frumos, urmă Ibrahim. Ni l-au trimis pe președinte, el e musafirul nostru, iar noi nu găsim în tot satul să-i dăm un cal ca lumea. ① să afle și alții ; ce-or să spună ? Unde s-a mai văzut așa ceva la kirghizi ?

— Tocmai bine, vorbi Tanabai — las' să afle satul. Eu mă duc la Cioro. Să judece dinsul.

— Dumneata crezi că Cioro o să spună să-l ții? S-a vorbit și cu el. O să-l supui numai la neplăceri. E ca un fel de sabotaj. Nu-l recunoaștem adică pe președintele cel nou, mergem la cel vechi să ne plîngem. Și Cioro e un om bolnav. La ce bun să-i strici legăturile cu președintele? Cioro o să fie organizator de partid, o să aibă de-a face cu el. De ce să încurcăm treburile...

Cînd veni vorba de Cioro, Tanabai tăcu. Tăcură cu toții. Geaidar oftă din greu.

— Dă-l, spuse ea bărbatului, nu-i ține pe oameni.

— Iată o povață înțeleaptă; asta trebuia s-o spuneți mai demult. Vă mulțumesc, Geaidar-*baibice*.

Nu degeaba Ibraim nu mai prididise cu mulțumirile. Nu trecu mult timp după aceea și ajunse din administrator de fermă, locțiitor al președintelui pentru problemele creșterii animalelor...

Tanabai ședea în șa, cu ochii în pămînt, și, fără să privească, vedea totul. Văzu cum fusese prins Gulsari și cum îi puseră un nou căpăstru, că pe-al său Tanabai nu l-ar fi dat în ruptul capului. Văzu cum Gulsari nu voia să plece de la herghelie, cum se smucea în timp ce-l ducea de friu feciorul lui Abalak, văzu cum Ibraim, cu zvicnitori repezi din umăr, îl tot plesnea cu biciușca, apropiindu-se de el, călare, cînd dintr-o parte, cînd din alta. Văzu ochii buiestrașului, privirea lor tulburată, nedumerită, care nu pricepea — unde și de ce-l luau acești oameni necunoscuți de la iepele de prăsilă, de la mînji, și de la stăpînul său, văzu cum ieșeau aburi din gura lui larg deschisă, cînd necheza. Îi văzu coama, spinarea, crupele, urmele biciuștii pe spate și pe coaste, îi văzu toată făptura, pînă și castana, mica umflătură de la pi-

ciorul drept din față, ceva mai sus de chișiță, îi văzu mersul, urmele copitelor. Văzu totul pînă la ultimul fir din părul șarg, galben-deschis, văzu totul și, mușcîndu-și buza, suferi în tăcere. Cînd își ridică omul fruntea, cei care-l luaseră pe Gulsari se făcuseră nevăzuți după deal. Tanabai scoase un strigăt și-și îndemnă calul în urma lor.

— Stai, să nu îndrăznești ! Geaidar ieșise în fugă din iurtă.

În plină goană fu luminat deodată de o bănuială îngrozitoare — pentru nopțile acelea nevastă-sa se răzbuna acum pe buiestraș. Întoarse brusc calul, croindu-l cu biciul, și-l mină îndărăt. Opri lîngă iurtă, sări jos și se repezi înfiorător, cu chipul schimonosit, galben, spre nevastă-sa.

— Tu, de ce? De ce-ai zis: dă-l? șopti el, privind-o țintă.

— Potolește-te. Lasă miinile, îl domoli ea, liniștită ca totdeauna. Ascultă-mi vorbele. Oare Gulsari e calul tău ? Chiar al tău, personal ? Ce ai tu, să fie oare numai al tău ? Totul ce-i aici, e al colhozului. Cu asta trăim. Și buiestrașul e tot al colhozului. Iar președintele e stăpînul colhozului. Cum zice el, așa se face. Că degeaba te gîndești la povestea aceea. Dacă vrei poți să te duci și-acum. Du-te ! Ea e mai bună ca mine, mai frumoasă, mai tînără. E o femeie de treabă. Și eu puteam să rămîn văduvă, dar tu te-ai întors. Cît te-am mai așteptat ! Da să nu punem asta la socoteală. Ai trei copii. Ce te faci cu ei ? Ce le spui pe urmă ? Ce-or să zică ei ? Ce-o să le spun eu ? Hotărăște singur...

Tanabai plecă în stepă. Își făcu de lucru la herghelie pînă seara tirziu, tot neputînd să se liniștească. Herghelia rămăsese orfană. Și sufletul îi rămase orfan. I-l luase buiestrașul cu dinsul. Toate le luase cu el. Nimic nu mai era cum fusese înainte. Și soarele era altul, și cerul, și parcă și el însuși.

Se întoarse acasă pe întuneric. Intră fără o vorbă în iurtă, negru la chip. Fetițele dormeau. În vatră ardea focul. Nevastă-sa îi turnă apă să se spele pe mâini. Îi aduse cina.

— Nu vreau, refuză Tanabai. Pe urmă spuse : la *temir-komuzul* și cîntă „Bocetul cămilei“.

Geaidar luă *temir-komuzul*, îl duse la buze, atinse cu degetul struna subțire de oțel, suflă peste ea, apoi trase aer în piept, și răsună vechea muzică a nomazilor. Cîntecul cămilei, care își pierduse micul ei pui alb. Aleargă de multe zile prin ținutul pustiu. Îl caută, își strigă într-una copilul. E mîhnită, că nu-l va mai duce după ea în ceas de seară pe muchea rîpei, în ceas de dimineață peste șesuri, că n-or mai struji împreună din mers cren-gile de frunze, că n-or să mai umble peste nisipurile miș-cătoare, că n-or să mai hoinărească pe cîmpul imprimă-vărat ; o mistuie durerea, că n-o să-l mai hrănească ea cu laptele-i alb... *Unde ești tu, puiule cu ochii negri ? Răspunde ! Îmi curge lapte din țîță, din țîța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești ? Răspunde ! Îmi curge lapte din țîță, din țîța-mi prea plină. Lapte alb...*

Frumos mai cînta Geaidar la *temir-komuz* ! Cîndva, demult, o îndrăgise numai pentru asta ; era doar o copilă pe-atunci.

Tanabai asculta cu capul plecat, și iarăși, fără a o privi, vedea totul. Miinile ei, asprite de munca atîtor ani pe arșiță și frig. Părul încărunțit și încrețiturile, care-și făcuseră loc pe gît, în jurul gurii, în jurul ochilor. După zbîrciturile acelea puteai să întrevezi întreaga tinerețe apusă, fetișcana oacheșă cu cosițele căzîndu-i pe umeri, și el — tînăr-tinerel pe vremea aceea, și apropierea lor de atunci. El știa că dînsa nu-l putea observa acum. Era cufundată în muzica ei, în gîndurile ei. Și mai vedea în

ceasul acela jumătate din necazurile și suferințele lui răsfrinte într-însa. Geaidar le purta totdeauna în inima sa.

...Aleargă cămila de multe zile, îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești, tu, puiule cu ochii negri? Îmi curge laptele din fiță, din fița-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești tu? Răspunde! Îmi curge laptele din fiță, din fița-mi prea plină. Lapte alb...

Iar fetele dormeau, își făceau somnul îmbrățișate. Dincolo de iurtă se așternea stepa, uriașă, neagră în întunericul de nepătruns al nopții.

În ceasul acela Floare-galbenă se vînzolea în grajd, nu-i lăsa pe grăjdari să doarmă. Nimerise pentru întâia oară în grajd, în închisoarea pentru cai.

VIII

Mare fu bucuria lui Tanabai, cînd într-o dimineată, se pomeni cu buiestrașul în herghelie, cu un capăt doar din frînghia căpăstrului, și cu tarnița pe el.

— Gulsari, Gulsari, bun venit! Tanabai se repezi glont spre dînsul și-l văzu de aproape cu un frîu străin, înșeuat cu șa străină, mare cît toate zilele, cu scări grele. Dar, ceea ce-l revoltă cu deosebire era perna luxoasă de catifea așezată deasupra șeii, ca și cînd ar fi călărit pe cal nu un bărbat, ci o muiere cu șezutul mare.

— Ptiu! scuipe Tanabai de minie. Dete să prindă calul, să arunce de pe el tot dichisul ăsta fără nici un chichirez, dar Floare-galbenă îi scăpă din mîini. Buiestrașului nu-i ardea de dînsul acum. El dădea tîrcoale iepelor. Îi era atît de mare dorul de ele, încît nu-l mai băga în seamă pe stăpînul de altădată.

„Va să zică, a șters-o totuși, a rupt frîul. Brava! Eh, hui, petrece, petrece! Fie și-așa, am să închid un ochi“,

gindi Tanabai și hotări că ar trebui să lase herghelia să alege în voie. Să se simtă și Floare-galbenă ca acasă pînă or veni după dinsul următorii.

— *Kait-kait-kait!* strigă Tanabai, se ridică în șa și, vînturînd *ukrukul*, mîna herghelia departe.

Se urniră întii iepele de prăsilă, chemîndu-și mînjii; apoi porniră, zburdînd, și iepele tinere. Vîntul le flutura coamele. Pămîntul înverzit rîdea în bătaia soarelui. Floare-galbenă se cutremură, se îndreptă, porni țanțoș. Ieși în fruntea hergheliei, îi făcu vînt noului armăsar, îl goni la coada hergheliei, iar el, grozăvinduse în fața iepelor, începu să fornăie, să joace și prinse a da ocol stavei cînd dintr-o parte, cînd din alta. Îl amețea și-l răscolea adierea ce venea dinspre herghelie: mirosul laptelui de iapă, mirosul mînjilor, mirosul vîntului cu iz de pelin. Puțin îi păsa că purta pe el o șa fără nici un chichirez cu o pernă de catifea, de să tot rîzi de ea, că scările grele ale șeii îl tot loveau peste coaste. Uitase că nu mai departe decît aseară stătuse priponit la raion la conovățul mare, mușcîndu-și zăbalele și ferindu-se de camioanele care treceau huruind pe lîngă el. Uitase cum stătuse apoi în băltoacă lîngă o crîsmă împutită și cum stăpînul cel nou ieșise împreună cu cei care îi ținuseră tovărășie la băutură, duhnind toți de la o poștă; cum se smiorcăia noul stăpîn, în timp ce-l încăleca, și cum mai rîgîia. Uitase cum organizaseră pe drum o alergare prostească prin noroi, cum îl dusesese pe noul stăpîn într-o goană nebună și cum acesta se zgîlțîia în șa, clătînîndu-se ca un sac, iar pe urmă începuse să smucească de zăbale și să-l lovească în cap cu biciușca.

Uitase totul buiestrașul, totul: îl amețea și-l răscolea adierea ce venea dinspre herghelie: mirosul laptelui de iapă, mirosul mînjilor, mirosul vîntului cu iz de pelin... Buiestrașul alerga, alerga după pofta inimii, fără să bă-

nuiască de fel că următorii se și porniseră în goană după el.

Tanabai întoarse caii la vechiul lor loc ; aici sosiră doi grăjdari din *ail* și-l luară pe Floare-galbenă de la herghelie.

Totuși în curînd el se ivi din nou. De astă dată fără căpăstru și fără șa. Scosese cine știe cum friul de pe cap și fugise, noaptea, din grajd. Tanabai rîse la început, dar apoi amuți și, după ce se gîndise un timp, aruncă arcanul pe gîtul buiestrașului. Singur îl prinse, singur îi puse friul și pornise el însuși să-l ducă în *ail*, rugîndu-l pe un herghelegiu tînăr de la tabăra vecină să mîie buiestrașul de la spate. La jumătatea drumului întîlniră grăjdarii, care veneau după fugar. Dîndu-li-l în seamă pe Floare-galbenă, Tanabai bombăni la ei :

— Ce faceți voi acolo ? V-ați adunat niște ciungi, nu sînteți în stare să aveți grijă de calul pres-dintelui ! Legați-l mai acătării !

Cînd însă buiestrașul veni pentru a treia oară, Tanabai se înfurie de-a binelea :

— Ce-i cu tine, nătingule ? ! Ce naiba te tot mîină încoace ? Năting ai fost, năting ai rămas, îl ocăra el, alergînd cu arcanul după buiestraș. Și-l duse iar îndărăt, sfădindu-se din nou cu grăjdarii.

Gulsari însă nici gînd să se cumințească, venea în goană ori de cîte ori avea prilejul. Li se făcuse lehamite de el grăjdarilor, îi era lehamite și lui Tanabai.

...În ziua aceea Tanabai adormi tîrziu, fiindcă tîrziu se întorsese de la pășune. Adusese herghelia mai aproape de iurtă, pentru orice întîmplare neprevăzută și adormise — somn frămîntat, greu. Se istovise rău de tot peste zi. Visă ceva ciudat — ba că era la război, ba că era, undeva, la un măcel. Sîngele gilgîia peste tot, și mîinile îi erau

pline de-un sînge lipicios. Își spunea chiar prin somn : nu-i a bine cînd visezi sînge. Vroia să-și spele mîinile undeva. Oamenii însă îl împingeau de colo-colo, rîdeau de dinsul, țipau — și el nici nu înțelegea măcar cine anume erau : „Tanabai, în sînge îți speli mîinile, în sînge. Aici nu e apă, Tanabai, aici peste tot e numai sînge : Ha-ha, ho-ho, hi-hi !...”

— Tanabai, Tanabai ! il zgîlții de umăr nevastă-sa. Trezește-te !

— A, ce-i ?

— Ascultă, s-a întîmplat ceva în herghelie. Se bat armăsarii. Pesemne că iar a venit Gulsarî.

— Fire-ar el afurisit să fie ! N-ai tu un pic de liniște ! Tanabai se îmbracă în grabă, apucă arcanul și alergă spre vilcea, de unde veneau nechezaturi ca la o încăierare. Se luminase de ziuă.

Se apropie de viroagă și-l văzu pe Gulsarî. Dar ce mai e și asta ? Buieștrașul sare, cu picioarele împiedicate, două cite două, cu lanțuri de fier. Fiarele îi zdrîngăne la glezne, el se-nvrîte, se ridică în două picioare, geme, nechează. Iar clăpăugul ăsta, armăsarul hergheliei, îl lovește și-l mușcă de unde vrea.

— Al naibii să fii tu de fiară ! Tanabai se repezi ca o vijelie și-l croi pe clăpăug așa de virtos, că rupse arcanul. Îl alungă de lîngă Gulsarî. Și-l podidiră lacrimile. Ce-au făcut ei cu tine, ai ? Cum de le-a dat prin cap să te ferece ! Și de ce-ai mai venit aici, dobitoc nenorocit ?...

Cum de-a putut să bată atîta cale, peste rîu, peste șanțuri și movile ? Și totuși a venit. Sărind, legat în lanțuri, a ajuns pînă la herghelie. De bună seamă, o fi țupăit toată noaptea, o fi mers citu-i nopticica de lungă. Singur, în clănțănitul de fiare, ca un ocnaș evadat.

„Halal !” făcu în gînd Tanabai, clătînînd din cap. Începu să-l mingîie pe buieștraș, își apropie obrazul de

buzele lui. Floare-galbenă își mișca buzele, îl gidila, închidea ochii pe jumătate.

— Și-acum ce ne facem, ai ? Mai bine te-ai fi lăsat păgubaș de toate astea, Gulsarî. Să știi că ai s-o pățești ! Ești un nătărău, un prostuț. Nimic nu pricepi...

Tanabai îl cercetă pe buiestraș din ochi. Juliturile căpătate în timpul încăierării au să se vindece, nici vorbă. Dar picioarele erau tare roase de lanțuri. Coroanele copitelor singeau. Căptușeala de pîslă a cătușelor putrezise, mîncată de molii. Cînd calul sărise prin apă, căptușeala se desprinsese și căzuse, dezgolind fierul. Și uite așa îi însingerase picioarele. „Numai Ibraim a fost acela care a scormonit și a făcut rost de fiare de la bătrîni. E fără doar și poate lucrătura lui“, gîndea cu minie Tanabai. Și a mai cui oare ? Lanțurile erau niște cătușe vechi, de cînd lumea. Fiecare din ele avea o broască specială, și fără cheie nu puteau fi deschise. Pe vremuri se puneau celor mai buni cai la picioare, ca hoții de cai să nu-i poată mîna de pe pășune. Legăturile obișnuite din frînghie puteau fi lesne tăiate cu cuțitul și, gata treaba, pe cînd dacă aveau lanțuri, nu puteai să duci calul. Dar asta se întîmpla cu ani în urmă, acum lanțurile erau o raritate. Cine știe care bătrîn le-o fi păstrat drept amintire a vremurilor demult apuse. Și uite că se și găsise, de bună seamă, cineva să-i sufle despre asta lui Ibraim. Îl ferecaseră pe buiestraș, ca să nu poată pleca mai departe de izlazul *ailului*. Totuși el se avîntase...

Îi scoaseră lanțurile cu toții, cu întreaga familie. Geai-dar îl ținea de căpăstru, îi acoperea buiestrașului ochii, copilele se jucau prin apropiere, iar Tanabai, după ce-și adusese cutia plină cu scule, se făcu learcă de sudoare, căznindu-se să potrivească un șperaclu la broască. Îi fu de folos îndemînarea căpătată la fierărie, gîfii îndelung,

trebălui mult, se zdreli la miini, dar pînă la urmă găsi totuși un mijloc și desfăcu fiarele.

Azvîrli lanțurile cît colo, să nu le mai vadă în ochi. Unse cu o alifie rănile, ce sîngerau de pe picioarele buiestrașului, și Geaidar îl duse la conovăț. Fetița mai mare o luă în cîrcă pe cea mică, și plecară cu toții spre casă.

Rămase numai Tanabai, care ostenise și acum ședea și răsufila din greu. După un timp își strînse sculele și porni, ridicînd în drum și lanțurile de jos. Trebuia să le înapoieze, că altminteri, mai știi, o să trebuiască să dea socoteală. Cercetînd lanțurile acoperite cu rugină, se minună de meșteșugul maistrului. Totul era făcut cu multă migală, cu iscusință. Lucru bun, durat de vechii fierari kirghizi. Da, acum se pierduse meseria asta, fusese pentru totdeauna dată uitării. Azi nu mai era nevoie de lanțuri. Păcat însă că se pierduseră și alte minunate îndeletniciri. Ce podoabe, ce obiecte știau meșterii să facă din argint, din alamă, din lemn, din piele ! Și parcă n-aveau nici preț prea mare toate aceste lucruri, dar cît erau de frumoase ! Fiecare obiect putea fi socotit într-un fel, unic. Acum nu se mai află asemenea minunății. Azi se toarnă toate din aluminiu în serie : căni, cești, linguri, cercei și lighene — unde mergi, dai de unul și același material. Te-apucă și plectiseala. Meșteri șelari rămăseseră de asemenea puțini, să-i numeri pe degete. Dar ce șei se pricepeau ei să facă ! Fiece tarniță își avea povestea sa : cine, cînd, pentru cine a făcut-o și cum a fost răsplătit meșterul pentru truda sa. N-o să treacă mult, probabil, și toți se vor folosi de mașini, ca acolo, în Europa. Toți cu automobile de aceeași construcție, de le deosebești doar după număr. Și uităm de priceperea străbunilor ! Am pus pentru totdeauna o lespede peste vechiul nostru meșteșug manual, și doar în mîinile omului stau și sufletul, și ochii lui...

Din cînd în cînd Tanabai se pomenea frămîntat de asemenea gînduri. Se adîncea în chibzuiri despre meșteșugurile populare, se revolta și nu știa pe cine să-nvinovățească de pierderea lor. Își amintea că în tinerețe fusese el însuși unul din groparii de acest fel ai lucrurilor vechi. Într-o zi chiar luase cuvîntul la o adunare comsomolistă, propunînd desființarea iurtelor. Auzise de undeva că iurta trebuie să dispară, că iurta e o locuință prerevoluționară. „Jos iurta! Ajunge cît am trăit după vechile obiceiuri.“

Și „deschiaburiră“ iurta. Se apucară să clădească doar case, iar iurtele prinseră să fie dărimate. Pîsla o tăiară pentru nevoi de tot felul, lemnul fu întrebuințat pentru garduri, la țarcuri de vite și chiar la încălzit...

Mai tirziu însă se văzu că e de neînchipuit creșterea animalelor în sistem nomad, fără iurte. De fiecare dată se mira Tanabai cum de putuse atunci susține așa ceva, cum fusese în stare să defaime iurta, sălaș față de care nu se scornise deocamdată nimic mai bun pentru viața de nomad. Cum de fusese cu putință să nu vadă în iurtă o descoperire uluitoare a poporului său, în care fiecare detaliu, chiar și cel mai mic, era desăvîrșit și verificat de experiența seculară a atîtor generații?

Acum stătea într-o iurtă găurită, afumată, cea care-i rămăsese de la bătrînul Torgai. Iurta avea mulți ani și dacă se mai ținea încă în picioare, prin cine știe ce minune, faptul se datora numai și numai îndelungatei răbdări a Geaidarei. Zile întregi stătea și cîrpea, dregea iurta, de-o aducea să arate a locuință. După o săptămînă, două numai, pîsla prăpădită se destrăma iar, se căscău din nou găuri, sufla vîntul, cădea zăpada, se scurgea ploaia. Și iar se apuca biata femeie să dreagă, și tot astfel, la nesfîrșit.

— Pînă cînd o să ne tot chinuim așa? se plîngea ea. Uită-te și tu, asta nu mai e pîslă, ci pulbere, curge ca

nisipul. Da ce-a ajuns *kereghe-uuk*¹-ul? Ți-i și rușine să te uiți la el. Măcar de-ai izbuti să capeți niște pislă nouă. Ești sau nu ești tu stăpînul casei? Ar trebui doar odată și odată să trăim și noi ca oamenii....

La început Tanabai căutase s-o liniștească, îi făgăduise să vorbească la colhoz. Cînd însă aminti în treacăt în *ail* că ar avea nevoie să-și facă o iurtă nouă, se pomeni că bătrînii meșteri muriseră de mult, iar tineretul habar n-avea cum se înjgheabă o iurtă. Nici pislă nu se găsea la colhoz.

— Bine, dați-mi atunci lînă, că ne facem singuri pislă, ceru Tanabai.

— Ce lînă! i se răspunse. Ce-i cu tine, ai căzut din lună? Toată lîna merge la vînzare, după plan, în gospodărie nu e voie să rămînă nici un gram... Și-i oferiră în schimb o pînză de cort.

Geaidar refuză răspicat :

— Mai bine stai într-o iurtă găurită, decît într-un cort.

Între timp, mulți crescători de vite fură nevoiți să se mute în corturi. Dar ce locuință mai putea fi asta? Nici tu loc să te scoli în picioare, nici să te așezi, nici să aprinzi focul. Vara e o zăpușeală de nu poți să stai; iarna nu poți să ții un cîine, de-atîta frig. N-ai unde-ți așeza lucrurile, n-ai loc de bucătărie. N-ai nici cum s-o împodobești cumva, să fie mai frumos. Iar dacă mai vin și musafiri, nici nu știi unde să-l înghesui.

— Nu, nu! se împotrivi Geaidar. Tu fă cum vrei, dar eu nu mă duc să stau în cort. Cortul e bun doar pentru burlaci, da și asta pentru o vreme; dar noi avem familie, avem copii. Trebuie să-i speli, să-i crești; nu, nu mă duc.

¹ Scheletul de lemn, demontabil, al iurtei.

O dată, Tanabai îl întâlnește în acele zile pe Cioro și-i povestește totul, de-a fir a păr.

— Cum de se poate întâmpla una ca asta, președinte ?
Cioro clătină cu mîhnire din cap :

— Amîndoi ar fi trebuit să ne gîndim la asta din timp. La fel și conducătorii noștri, acolo, sus. Că acum ce facem ? Scriem scrisori și nu știm ce-or să zică. Se spune că lîna-i o materie primă de mare preț, dar mereu deficitară. Merge la export. E nerațional, zice-se, să fie consumată pentru nevoile economice interne.

După aceasta Tanabai nu mai scoase o vorbă. Va să zică, el însuși era, în parte, vinovat. Și în tăcere își bătea joc de propria sa neghiobie : „Nerațional ! Ha-ha-ha ! Nerațional !“

Multă vreme nu-i mai ieși din minte vorba asta aspră — „nerațional“.

Așa că trăiau în iurta veche, peticită și răspletită, pentru repararea căreia era nevoie de lîna cea mai obișnuită. Iar lîna asta, pentru că veni vorba, o tundeau cu tonele de la turmele de oi ale colhozului...

Tanabai se apropie de iurta sa cu lanțurile în mîini. Iurta îi se păru atît de sărăcăcioasă, îl apucă o furie atît de aprigă împotriva tuturor — și a sa, și împotriva lanțurilor acestora, ce însingeraseră picioarele buiestrașului, încît scrișni din dinți. Taman acum, cînd era foc de supărat, se arătară, colac peste pupăză, grăjdarii veniți în grabă după Floare-galbenă.

— Luați-l, le strigă Tanabai. Și buzele începură să-i tremure de mînie. Iar lanțurile astea să i le dați președintelui și să-i spuneți : dacă mai cutează o dată să-l ferece pe buiestraș, o să-i sparg capul cu lanțurile astea. Așa să-i spuneți !...

De prisos aruncase aceste vorbe. Mult, tare mult aveau să-l coste !

Niciodată nu-i rămăsese neplătit faptul că se aprindea ușor și obișnuia să spună lucrurilor pe nume...

IX

Era o zi senină, însorită. Primăvara mijea ochii la soare, se încrețea cu frunziș nou, aburea pe arături și se avînta cu iarba pe toate cărările, de-a dreptul de sub picioare.

Lîngă grajd ștremgărima juca țurca. Un băiețandru dezghețat aruncă în sus bețișorul și-i face vînt în lungul drumului, hăt, departe. Începe apoi să măsoare cu bățul pe pămînt distanța — unu, doi, trei... șapte... zece... cincisprezece... Arbitrii cusurgii merg alături grămadă, urmărindu-l să nu umble cu matrapazlicuri. Douăzeci și doi.

— Au fost șaptezeci și opt, acum îs douăzeci și doi, numără băiețandru și, făcînd socoteala, strigă nemaiputînd de bucurie : O sută ! Am o sută !

— Ura-a, o sută ! îl acompaniază ceilalți.

Va să zică, a nimerit-o la țanc. Nici mai mult, nici mai puțin. Acum cel care a pierdut trebuie să „duruie“. Biruitorul merge la gropiță, și de acolo aruncă din nou bețișorul. Caută să-l azvirle cît mai departe. Fug apoi cu toții acolo unde a căzut țurca ; de acolo o mai aruncă o dată, și tot așa de trei ori. Învinsul este gata să izbucnească în lacrimi, atît de departe o să trebuiască să duruie ! Dar legea jocului e neîndurătoare. „Ce stai, dă-i drumu', duruie !“ „Duruitorul“ trage adînc aer în piept și aleargă, repetînd într-una :

Akbai, Kokbai.

N-alunga viței-n plai.

De-i alungi, nu-i mai ajungi,

Și-o să ai un mare bai — du-u-u-u-u...

Îi vîjiie capul, dar el duruie într-una. Totuși nu, nu ajunge pînă la gropiță. Trebuie să meargă îndărăt și s-o ia de la capăt. Nici de astă dată nu-l ținură puterile. Învingătorul nu mai poate de bucurie. Dacă nu te țin bojocii, du-mă atunci în cîrcă ! El se urcă pe spatele „duruitoarei”, iar acesta îl cară, ca un măgar.

— Hai înainte, dă-i drumu' mai repede ! îl îndemnă cu picioarele călărețul. Băieți, uitați-vă, ăsta e Gulsari al meu. Ia te uită cum merge în buiestru...

Între timp, Floare-galbenă stătea închis în grajd. Îi era urît. Cine știe de ce astăzi nici nu-l înșeuară, nici de mîncare nu-i dădură și nici nu-l adăpară de dimineață. Îl lăsară acolo, uitat. Grajdul era de mult pustiu, trăsurile se răspîndiseră, se răspîndiseră și călăreții, numai Floare-galbenă stătea singur în boxă...

Grăjdarii strîng bălegarul. Copiii fac gălăgie afară. Ce-ar mai zbura el acum la herghelii, în stepă ! I se năzare șesul întins, zărește parcă hoinărind acolo, în voie, hergheliile. Deasupra lor trec în zbor gîștele sure, filfiie din aripi, cheamă după ele...

Floare-galbenă se smucește, încercînd să rupă legătura. Nu, e cu neputință : fusese zdravăn cetluit cu două lanțuri. Poate că-l vor auzi ai lui ? Își înalță capul spre fereastra de sub acoperiș și, călcînd cînd pe un picior, cînd pe altul pe podină, nechează răsunător și prelung : „Unde sinte-ești ?...”

— Stai locului, drace, ți-ajunge cît ai zbierat ! — se repezi spre el un grăjdar, amenințîndu-l cu lopata. Și, adresîndu-se cuiva de afară, strigă : Să-l scot ?

— Scoate-l ! i se răspunse din curte.

Și iată că doi grăjdari scot buiestrașul în curte. Uf, ce lumină puternică ! Și ce aer ! Nările subțiri ale calului fremătară, adulmecînd și trăgînd în piept aerul îmbătător al primăverii. Miroase amărui a frunze, se simte iz de lut jilav. Sîngele îi joacă în tot trupul. Ce-ar mai lua-o la fugă acum. Floare-galbenă sări ușor.

— Stai ! Stai ! îl întîmpinară mai multe glasuri deodată.

De ce s-or fi adunat astăzi atît de mulți oameni în jurul său ? Cu mînele suflecate, cu brațe vînjoase, pârtoase. Unul dintre ei, îmbrăcat cu un halat cenușiu, scoate pe-o cîrpă albă niște obiecte lucioase de metal. Ele scilipsea atît de puternic în lumina soarelui, că pe buiestraș îl dor ochii. Alți bărbați stau cu funiile pregătite în mîini. O, și stăpînul cel nou e aici ! Stă cu un aer de seamă, crăcănîndu-și picioarele groase și scurte, îmbrăcate în niște pantaloni de călărie peste măsură de largi. Sprîncenele îi sînt încruntate, ca și la toți ceilalți. Numai mînele nu i-s suflecate. O mînă e proptită în șold, cu cealaltă învîrte un nasture de la tunică. Ieri duhnise iarăși din el mirosul acela greu.

— Ei, ce stați, începeți ! Să începem, Giorokul Aldanovici ? se adresează Ibraim către președinte. Acesta încuviințează din cap în tăcere.

— Dați-i drumu' ! se agită Ibraim și își atîrnă repede în cuiul de la poarta grajdului *tebeteiul* din blană de vulpe. Căciula îi alunecă și cade în bălegar. Ibraim o scutură cu scîrbă și o atîrnă din nou în cui. Dumnezeuastră. Giorokul Aldanovici, ar fi bine să vă dați puțin la o parte, spune el între timp, că, cine știe, te pomenești că vă atinge cu copita. Calul e o creatură fără minte. Oricînd te poți aștepta la vreun bucluc.

Pielea buiestraşului tremură, simţind pe grumaz arcanul din fire de păr. Îl înţepă. Arcanul fu legat cu un nod alunecător pe piept, capătul lui l-au scos pe spate. Ce-or fi avînd de gînd ? De ce-or duce acum arcanul spre piciorul din spate, la gleznă ? Acum, iată, îi leagă picioarele. Floare-galbenă începe să-şi piardă răbdarea, sforăie, priveşte pieziş. Ce rost au toate astea ?

— Mai repede ! îi zoreşte Ibraim şi, pe neaşteptate, ţipă în falset : Răsturnaţi-l !

Două perechi de mîini vînjoase şi păroase trag smucit arcanul spre ele. Floare-galbenă cade ca secerat la pămînt — bu-uf ! Soarele se rostogoleşte, pămîntul se cutremură de căzătura lui. Ce-i asta ? De ce stă el culcat pe-o parte ? De ce s-or fi lungit aşa de ciudat chipurile oamenilor în sus, de ce s-or fi ridicat copacii spre cer ? De ce zace el într-o întinsoare aşa neplăcută la pămînt ? Nu. Aşa nu se mai poate.

Floare-galbenă clătină din cap, se-avîntă din tot trupul. Arcanele se înfipseră în el ca nişte fiare fierbinţi, aducîndu-i picioarele sub burtă. Buiestraşul se smuci, se încordă, îşi ridică deznădăjduit piciorul din spate rămas slobod. Arcanul se întinse, începu să pîrie.

— Strîngeţi, apasă, ţine ! se repezi Ibraim.

Toţi se aruncară asupra calului, îl apăsară cu genunchii.

— Strînge, apasă-i capul de pămînt ! Leagă ! Trage ! Aşa. Mai repede. Mai repede. Mai apucă de-aici o dată. Trage, încă o dată, încă. Aşa e bine. Acum agaţă aici, leagă cu un nod ! ţipă fără încetare Ibraim.

Arcanul înfăşura tot mai strîns picioarele buiestraşului, pînă cînd fură adunate într-un nod strîns. Floare-galbenă începu să geamă, să gîfîie, tot încercînd să scape din această strînsoare de moarte a arcanului, să-i arunce pe cei ce se urcaseră pe gîtul şi pe capul lui. Ei însă îl apăsau din nou cu genunchii. Trupul asudat al buiestraşului fu

scuturat de ficri, picioarele îi amortiră. Și el se dete bătut.

— Uf, în sfârșit !

— Grozavă putere are !

— Acum s-a isprăvit ! Nici cu tractorul nu l-ai mai mișca !

Atunci stăpînul cel nou se repezi la buiestrașul răsturnat, se lăsă pe vine lingă capul lui, duhni spre el același miros greu de basamac de ieri și zîmbi cu fâțișă ură și cu o mină de triumf, ca și cum i-ar fi stat în față nu un cal, ci un om, dușmanul său înverșunat.

Ibraim, pe care-l trecuseră toate suferințele, se ghemui lingă președinte, ștergîndu-și fața cu batista. Stînd așa, unul lingă celălalt, își aprinseră țigările în așteptarea celor ce trebuiau să urmeze.

În spatele curții ștregarii jucau țurca :

Akbai, Kokbai,

N-alunga viței-n plat.

De-i alungi — nu-i mai ajungi,

Și-o să ai un mare bai — du-u-u-u-u !...

Soarele lumina la fel de puternic. Floare-galbenă văzu pentru cea din urmă oară stepa întinsă, văzu cum hoînăresc acolo în voie hergheliile. Deasupra lor trec în zbor giștele sure, filfiie din aripi, cheamă după ele... Muștele îi acoperă botul. N-ai cum le goni.

— Începem, Giorokul Aldanovici ? întrebă din nou Ibraim.

Celălalt dete din cap în tăcere. Ibraim se ridică în picioare.

Prinseră iar să se miște cu toții, să apese cu genunchii și cu piepturile trupul buiestrașului legat fedeleș. Îi ținură

și mai tare capul lipit de pământ. Mîinile cuiva începură să cotrobăie pe la vintre.

Ștregarii se cățără pe gard, ca niște vrăbii.

— Uitați-vă, băieți, uitați-vă ce fac.

— Îi curăță copitele buiestrașului.

— Prea le știi pe toate. Copitele ! Nu e vorba de copite.

— Hei, ce căutați aici, ia ștergeți-o ! îi amenință Ibraim cu pumnul. Duceți-vă la joacă. N-aveți ce căuta aici.

Copiii își dădură drumul jos de pe gard

Se făcu liniște

Floare-galbenă se chircise din pricina ghionturilor și a atingerii cu ceva rece. Stăpînul cel nou ședea pe vine în fața lui, privea și aștepta ceva. Deodată, o durere ascuțită îi aprinse niște stele în ochi. Ah ! Pîlpîii o flacără roșie puternică, și deodată totul se întunecă, se făcu negru-negru...

Cînd se isprăvi lucrul, Floare-galbenă zăcea încă legat. Așa trebuia, ca să se oprească singele.

— Asta a fost, Giorokul Aldanovici, totul e în ordine, spuse Ibraim, frecîndu-și mîinile. Acum n-o să mai fugă nicăieri. Gata, îi ajunge. Și nu-l luați în seamă pe Tanabai. Să nu vă pese de el. Așa a fost el de cînd lumea. Nu l-a cruțat nici pe fratele său, l-a deschiaburit, l-a trimis în Siberia. Cui, credeți, că-i vrea el binele...

Ibraim, mulțumit, își luă din cui *tebetelul* din blană de vulpe, îl scutură, îl netezi și-l puse în capul asudat.

Copiii alergau mereu cu țurca :

Akbai, Kokbai,

N-alunga viței-n plai.

De-i alungi — nu-i mai ajungi,

Și-o să ai un mare bai — du-u-u-u !...

— Aha, n-ai ajuns, pune spinarea jos. Di, Gulsari, înainte ! Ura-a, asta-i Gulsari al meu !

Era o zi senină, însorită...

X

E noapte. Noapte târzie. Un om bătrîn și-un cal bătrîn. Arde un foc pe marginea viroagei. Flăcările urcă și coboară în bătaia vîntului...

Pămîntul tare, înghețat, îi înțepenește de frig coastele buiestrașului. Ceafa îi e apăsată de-o povară de plumb, capul a ostenit să se mai clatine ba în sus, ba în jos, ca atunci, cînd sărea, ferecat în lanțuri. Și tot ca atunci, Floare-galbenă nu poate să-și ia avînt, nu poate să rupă fiarele. Ar vrea să miște slobod picioarele, să-i ardă copitele de alergătură. Ar vrea să zboare deasupra pămîntului, să răsufle din tot pieptul, ar vrea să ajungă cît mai repede, în goană, pînă la pășune. Ar vrea să necheze din răsputeri, chemînd herghelia, să alerge ielele și minjii împreună cu el prin întinsa stepă cu pelin, dar nu poate, nu-l lasă lanțurile. Singur, în zvon de obezi, ca un ocnaș evadat, merge, sare pas cu pas, pas cu pas. E pustiu, întuneric, singurătate. Pe cer luna licărește în bătaia vîntului. Ea se ivește în fața ochilor cînd el sare și-și înalță capul, și cade ca un bolovan cînd buiestrașul își lasă capul în jos.

Înainte lui totul se aprinde și se stinge ; acu e lumină, acu e întuneric, acu e lumină, acu e întuneric... Ochii au ostenit să mai privească.

Lanțurile zîngănesc, îi freacă picioarele pînă la sînge. Un salt, încă un salt și încă unul. E întuneric, pustiu. Lung e umbletu-n lanțuri ! Cît de greu e mersul în lanțuri !

Focul arde la marginea viroagei. Pămîntul înghețat, tare, îi înțepenește de frig coastele buiestrașului...

Peste două săptămîni urmau să pornească iar pe căile nomade, din nou în munți. Pentru toată toamna și iarna, pînă la primăvara viitoare. Dacă ar fi numai să te muți dintr-o casă în alta și cită bătaie de cap ai avea ! De unde se adună atîtea catrafuse ? Poate că de aceea kirghizii spun uneori vorba veche : dacă te socotești prea sărac — cearcă de te mută dintr-un loc în altul.

Ar fi trebuit să înceapă de pe acum pregătirile pentru viața nomadă, ar fi trebuit să facă o sumedenie de treburi, de tot felul, să meargă la moară, la tîrg, la cizmar, la băiatul lor la internat... Tanabai însă umbla ca o curcă plouată. Neveste-si îi părea tare ciudată purtarea lui în acele zile. În zori se grăbește, n-apuci să schimbi o vorbă măcar cu el, fuge la herghelie. La prînz se întoarce posomorît, mînios. Și parcă ar tot aștepta ceva, tot timpul e cu ochii în patru.

— Ce-i cu tine ? îl întreba mereu Geaidar.

El tăcea într-una, dar o dată îi răspunse :

— Am visat zilele astea un vis urît.

— Asta o spui ca să scapi de mine ?

— Nu, spun adevărul. Nu-mi mai iese din cap visul acela.

— Am ajuns s-o văd și pe-asta. Oare n-ai fost tu capul celor fără Dumnezeu din *ail* ? Nu pe tine te-au blestemat toate babele ? Îmbătrînești, Tanabai, asta e, te-nvîrți pe lîngă herghelie, și nici nu-ți pasă că mîine-poimîine plecăm. Parcă pot eu singură să prididesc cu copiii ? Măcar să te fi dus să-l vezi pe Cioro. Oamenii cumsecade se duc să-i vadă pe cei bolnavi înainte de a pleca pe drumurile vieții nomade.

— Nu e nici o grabă, răspunse pe ocolite Tanabai, oi merge pe urmă.

— Când, pe urmă ? Ce-i cu tine, ți-e teamă să mergi în ail ? Să mergem mîine împreună. Luăm copiii și mergem. Și eu am treabă acolo, trebuie să mă duc.

A doua zi, după ce se înțelesesă cu un tînăr din vecini să aibă grijă de herghelie, plecară cu toată familia călare pe cai. Geaidar, cu fetița cea mică, Tanabai, cu copila mai mărișoară. Îi luară pe copii așezîndu-i în fața șeilor.

Treceau pe ulițele satului, dădeau ziua bună celor întîlniți în cale și cunoscuților, cînd deodată, în dreptul fierăriei, Tanabai opri pe neașteptate calul.

— Stai, spuse neveste-si. Se dete jos din șa și mută copila mai mărișcară pe spinarea calului femeii.

— Ce-i ? Unde te duci ?

— Vin îndată, Geaidar. Tu mergi înainte. Spune-i lui Cioro că sosesc și eu numaidecît. Am o treabă urgentă la birou, că se închide la amiază pentru masă. Trebuie să trec și pe la fierărie. Să fac rost de potcoave și de caiele pentru pribegia noastră.

— Da e nu știu cum, să mergem așa, cîte unul.

— Nu-i nimic, nu-i nimic. Ia-o înainte tu. Eu nu zăbovesc.

Tanabai nu trecu nici pe la birou, nici pe la fierărie. Se duse de-a dreptul la grajdul de cai.

Descălecînd, fără să cheme pe nimeni, intră în grajd. Cît timp ochii se obișnuiau cu întunericul din grajd, își simți gura uscată. Grajdul era pustiu și liniștit, toți caii plecați. Uitîndu-se de jur-împrejur, Tanabai răsufală ușurat. Ieși prin ușa laterală în curtea grajdului, să vadă vreun grăjdar. Și aici dădu peste ceva, de care se temuse în toate aceste zile din urmă

— Știam eu, ticăloșii ! spuse el cu glas sugrumat, strîngîndu-și pumnii.

Floare-galbenă tînjea sub șopron, cu coada bandajată, legată cu o sfoară de grumaz. Între picioarele din spate, crăcănate, se vedea întunecată o umflătură uriașă, de mărimea unui urcior, tare și inflamată. Calul stătea nemișcat, lăsîndu-și trist capul în iesle. Tanabai prinse a geme, mușcîndu-și buzele, dote să se apropie de buiestraș, dar nu îndrăzni. Îl cuprinse groaza. Groaza de acest grajd pustiu, de curtea aceasta pustie și de buiestrașul singuratic și jugănit. El se întoarse și se depărtă fără să scoată o vorbă. Nu se mai putea îndrepta nimic.

Seara, cînd se întoarseră acasă la iurta lor, Tanabai îi spuse cu mîhnire nevaste-si :

— S-a împlinit visul meu.

— Ce s-a întîmplat ?

— Acolo, în ospeție, n-am cutezat să-ți spun. Gulsai î n-o să mai vină. Știi tu ce-au făcut cu el ? L-au jugănit, nemernicii !

— Știu. Tocmai de aceea te-am și trît în sat. Te temeai să afli asta ? De ce să te temi ? Doar nu ești copil ! Parcă acum, întîi, se jugănesc caii ? Asta așa-i de cînd e lumea și așa o să fie înainte. Cine nu știe doar ?

La aceasta Tanabai nu răspunse. Rosti numai :

— Oricum, mi se pare că președintele nostru cel nou e un om rău. Mi-o spune inima.

— Lasă asta, Tanabai, i-o-ntoarse Geaidar. Dacă l-au castrat pe buiestrașul tău, gata — președintele e om rău. De ce așa ? E un om nou venit pe meleagurile noastre. Are o gospodărie mare, grea. Uite că și Cioro zice că acum o să se lămurească lucrurile cu colhozurile, o să primim ajutor. Întocmesc niște planuri. Iar tu judeci totul pripit, prea de vreme. Noi doar, stînd aici, multe nu le știm...

După cină, Tanabai plecă la herghelie și rămase acolo pînă noaptea tirziu. Se ocăra singur, se silea să uite totul, dar ceea ce văzuse la grajd nu-i mai ieșea din cap. Și se

gîndea, ocolind herghelia, învîrtindu-se prin stepă : „Poate că într-adevăr n-ar trebui să gîndești așa despre un om ? E o prostie, de bună seamă. Asta, pesemne, pentru că îmbătrînesc, pentru că în tot anu' mîn herghelia, nu văd nimic, nu știu nimic. Dar pînă cînd o să fie viața așa de grea ?... Dacă ascuți cuvîntările — parcă totul merge bine. Înțeleg — să zicem că eu mă-nșel. Să dea Dumnezeu să mă înșel. Dar socot că și alții gîndesc așa...”

Tanabai se învîrtea prin stepă, chibzuia, nu găsea răspuns la atîtea îndoieli. Își aduse aminte cum puseseră ei cîndva temelia colhozului, cum făgăduiseră lumii o viață fericită, ce visuri își făcuseră toți. Și cum luptaseră pentru visurile acelea. Răsturnaseră totul, dezrădăcinaseră tot ce era vechi. Nimic de zis, la început n-au trăit rău. Ar fi trăit și mai bine, dacă nu venea războiul ăsta blestemat. Dar acum ? Cîți ani au trecut de la război, dar tot cîrpim gospodăria, ca pe o iurtă veche. O acoperi într-un loc, se face gaură în altul. Din ce pricină ? Din ce pricină colhozul parcă nu-i al tău, ca atunci, ci parcă-i străin ? Atunci cînd hotăra ceva adunarea colhoznicilor, hotărîrea era lege. Știau cu toții că singuri hotărîseră și că hotărîrea trebuia s-o ducă la îndeplinire. Acum adunarea nu era decît prilej de vorbe goale. Nimănui nu-i păsa de tine. Colhozul parcă n-ar fi fost cîrmuit de colhoznicii înșiși, ci de cineva din afară. De parcă din afară s-ar fi văzut mai bine ce este de făcut, cum să se lucreze mai bine, cum să se conducă gospodăria. Succesc și învîrtesc gospodăria cînd într-un fel, cînd într-altul, dar pînă la urmă vezi că nu iese nimic. Ți-e și frică să dai ochii cu oamenii ; te pomenești că te-ntreabă : ia fă bine, că doar ești om de partid, cînd am început colhozul, zbierai cît te ținea gura, mai abitir ca toți, ia să ne lămurești, cum de se întîmplă toate astea ? Ce le-ar putea spune ? Măcar de i-ar aduna și le-ar povesti ce și cum. Ar întreba cine are ceva pe suflet, ce gînduri

il frământă, ce griji are. Dar nu, împuterniciți vin de la raion, și ei sint, nu știu cum, altfel parcă, nu ca înainte. Altădată, cînd venea în mijlocul oamenilor cîte-un împuternicit, era de toți înțeles. Acum însă intră, strigă la președinte în birou, iar cu sovietul sătesc nici nu stă de vorbă. Ia cuvîntul la adunarea de partid, dar mai mult despre situația internațională, ca și cînd situația din colhoz n-ar avea nici o însemnătate. Munciți, îndepliniți planul, și cu asta, basta...

Tanabai își aminti cum venea pe-aici unul, nu demult, și tot vorbea despre nu știu ce nouă teorie despre limbă. Cînd Tanabai încercă să aducă vorba despre felul de trai al colhozului, împuternicitul se uită la el pieziș : ideile dumitale, zice, sînt dubioase. N-a fost de acord cu Tanabai. Cum de se întîmplă toate astea ?

„Las' că se scoală odată Cioro din pat, hotări Tanabai, și-l silesc să spună pe șleau tot ce are pe suflet. Și eu am să-mi descarc sufletul. Dacă greșesc cumva, să-mi arate greșeala, dar dacă nu?... Cum rămîne atunci ? Nu-nu, n-ar trebui să se întîmple așa. De bună seamă că eu greșesc. Dar cine-s eu ? Un simplu herghelegiu, un păstor. Acolo însă sînt oameni înțelepți...”

Tanabai se întoarse în iurtă și multă vreme nu izbuti să doarmă. Își tot bătea capul : unde-o fi buba ? Și iarăși nu găsea răspuns.

Cu Cioro însă nu izbuti pînă la urmă să stea de vorbă pe îndelete. Înainte de a pleca în pribegie cu vitele nu-și mai văzuse capul de treburi.

Și iarăși se porni la drum tabăra de nomazi în munți pentru toată vara, pentru toată toamna și iarna, pînă la primăvara viitoare. Și iar porniră cirezile, hergheliile, turmele de-a lungul riului, prin luncă. Caravane de samare.

Glasuri de tot felul stăruiau în aer, licăriră în culori pestrițe basmalele și rochiile femeilor, fetele începură să cînte despre despărțire...

Tanabai își mîna herghelia prin lunca cea mare, peste dealurile de lîngă sat. La marginea *ailului* stătea ca și altă dată casa, curtea, în care el se abătea cu buiestrașul. Simți o durere la inimă. Acum nu mai era pentru el nici femeia, nici buiestrașul Gulsari. Totul rămăsese în trecut, zburaseră anii aceia ca un cîrd de găște sure primăvara...

...Aleargă cămila de multe zile, îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești tu, puiule cu ochii negri? Răspunde! Îmi curge laptele din țîță, din țîța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești tu? Răspunde! Îmi curge laptele din țîță, din țîța-mi prea plină. Lapte alb...

XII

În toamna aceluia an, soarta lui Tanabai Bakasov se schimbase pe neașteptate.

Întorcîndu-se de după trecătoare, el se opri într-un ținut din fața munților, la imașurile de toamnă, cu gîndul să plece în curînd cu hergheliile pentru iernat în locuri de munte adăpostite.

Tocmai într-una din acele zile sosi un curier de la colhoz.

— M-a trimis Cioro, spuse el lui Tanabai. Te vestește ca mîine să mergeți în sat, iar de acolo o să plecați la o consfătuire la raion.

A doua zi Tanabai intră în biroul colhozului. Cioro era acolo, în camera organizatorului de partid. Arăta mult mai bine decît în primăvară, cu toate că se vedea după vinețiul buzelor și după slăbiciunea lui că boala tot mai

zăcea în el. Era vioi, foarte ocupat, lumea îl înconjura din toate părțile. Tanabai se bucură pentru bunul său prieten. Va să zică, înviase, se apucase iar de lucru.

Cînd rămaseră în cele din urmă singuri, Cioro se uită la Tanabai, își atinse cu palma obrajii subțiri, aspri și-i zîmbi :

— Da tu, Tanabai, nu mai îmbătrînești, ai rămas ne-schimbat. De cînd nu ne-am mai văzut, tocmai din primăvară, nu ? Cumisul și aerul munților înseamnă mare lucru... Eu însă slăbesc încetul cu încetul. Pe semne a venit timpul... După ce tăcuse un timp, Cioro începu să vorbească despre lucruri mai concrete : Uite ce e, Tanabai. Știu că o să zici — dă-i omului un deget, că el îți ia toată mîna. Din nou, să faci după cum te-o îndemna inima. Mîine mergem la consfătuirea crescătorilor de animale. În domeniul zootehniei situația este foarte proastă, mai ales la sectorul creșterea oilor, și, cu deosebire, la noi în colhoz. E de-a dreptul o situație deznădăjduită. Comitetul raional ni s-a adresat cu chemarea : comuniștii și comsomoliștii să meargă în sectoarele rămase în urmă, la turmele de oi. Vină-ne în ajutor ! Ne-ai sprijinit atunci cu hergheliile ; îți mulțumim ! Dă-ne și acum o mîna de ajutor ! Ia în primire o turmă de oi, treci la ciobani.

— Prea ești pripit, Cioro. Tanabai tăcu. „Cu caii m-am obișnuit, gîndi el. Cu oile însă o să-mi fie cam urît ! Și-apoi, unde au să ajungă toate astea ?“

— Nu te silesc, Tanabai, spuse iarăși Cioro. Dar nu-i nimic de făcut, e o sarcină de partid. Nu te necăji. Cînd s-o nimeri să mi-o amintești prietenește : am să plătesc pentru totul, odată !...

— Atunci să știi că, odată și odată, tot am să-ți amin-tesc, dar n-o să te bucuri ! rîse Tanabai, fără să bănuiască de fel că nu era departe vremea cînd avea să-i aducă

aminte lui Cioro de toate... Cît despre turma de oi trebuie să mă mai gîndesc, să stau de vorbă cu nevasta...

— Bine, gîndește-te. Dar pînă miine dimineată să hotărâști ; miine trebuie să raportăm în fața consfătuirii. Cu Geaidar te sfătuiești mai tîrziu, îi lămurești totul pe urmă. Și-apoi, la o adică o să vin și eu să-i spun ce și cum. Dînsa e o femeie înțeleaptă, o să priceapă. De nu era cu tine, de mult îți frîngeai tu gîtul cine știe pe unde, glumi Cioro. Cum o mai duce ea ? Dar copiii ?

Și ei începură să vorbească despre familiile lor, despre boli, despre una, despre alta. Lui Tanabai îi tot stătea pe limbă să înceapă acum acea mare discuție cu Cioro, dar prinseră să vină crescătorii de vite, chemați din munți, și-apoi și Cioro însuși se grăbea, se uita din cînd în cînd la ceas.

— Va să zică, așa. Calul ți-l predai la grajd. S-a hotărît să mergem toți împreună cu mașina de dimineată. Doar am căpătat o mașină. În curînd o să mai primim una. O să trăim strașnic ! Eu o să plec acum, s-a dat poruncă să fiu la șapte la comitetul raional. Președintele a și sosit acolo. Cred c-am s-ajung și eu pînă diseară cu buiestrașul, el nu fuge mai rău ca mașina.

— Cum, tu mergi cu Gulsarî ? se miră Tanabai. I-a mai scăzut din preț va să zică, președintele...

— Ce să spun ? I-a scăzut ori nu, habar n-am, dar mi l-a dat mie. Să vezi ce nenorocire — Cioro își desfăcu larg miinile, rîzînd. Nu știu de ce, Gulsarî a prins o pică grozavă pe președinte. E pur și simplu de necrezut. Se face ca o fiară, nu-l lasă să se apropie de el. Au încercat în fel și chip, și cu binele, și cu răul. Pentru nimic în lume ! Să-l omoare, și tot nu vrea. Da eu merg, umblă bine ; l-ai învățat strașnic. Știi, uneori, așa, mă apucă inima, mă doare ; dar cum încalec pe buiestraș și o ia din loc, durerea dispare ca luată cu mina. Numai pentru

asta și-s gata să lucrez toată viața ca organizator de partid, că mă înzdrăvenește el ! rîdea Cioro.

Tanabai nu rîdea.

— Nici eu nu-l iubesc, rosti el.

— Pe cine ? întrebă Cioro, ștergîndu-și ochii înlăcrimați de rîs.

— Pe președinte.

Cioro deveni serios.

— Și de ce nu-l iubești ?

— Nu știu. Cred că-i un netrebnic, un păcătos și, pe de-asupra-i și rău.

— Ei, poftim, e greu să-ți intre cineva în voie. Pe mine m-ai învinuit toată viața de moliciune, pe ăsta, de asemenea, după cum aflu, nu-l iubești... Nu știu. N-am ieșit de prea mult timp la lucru. Nu m-am dumirit încă.

Tăcură amîndoi. Ceea ce-ar fi vrut Tanabai să-i povestească pe-ndelete lui Cioro, despre punerea în obezi a lui Gulsari, despre jugănirea lui, i se păru acum nelalocul său, neconvingător. Și, ca să nu lungească pauza, Tanabai începu să vorbească despre ceea ce-l bucurase în convorbirea avută, ca despre o noutate strașnică.

— E foarte bine că ne-au dat o mașină. Va să zică, și la colhozuri o să fie mașini acum. Trebuie, trebuie. Era și timpul. Îți aduci aminte, înainte de război, primisem cea dintîi autocamionetă. S-a ținut un miting în toată puterea cuvîntului. Cum s-ar fi putut altfel ? Era doar mașina noastră, a colhozului ! Tu chiar ai luat cuvîntul, stînd pe platformă : „Iată, tovarăși, roadele socialismului !” Pe urmă au luat-o și pe aceea pe front...

Da, am trăit și o asemenea vreme... Nemaipomenită vreme, ca răsăritul soarelui. Și ce însemnătate are mașina ! Cînd se întoarseră de la construcția canalului Ciuiski și aduseră cu ei cele dintîi patefoane, ce s-a mai întins atunci alul la cîntecul nou ! Era pe la sfîrșitul verii.

În fiecare seară se strîngeau cu mic cu mare pe la cei care aveau patefoane, le scoteau pe uliță, și-ascultau împreună, ascultau la nesfîrșit placa despre muncitoarea fruntașă cu basma frumoasă. „Hei, fruntașo cu basma frumoasă, ce-ar fi să-mi faci un ceai !...” Erau și acestea pentru ei roade ale socialismului...

— Iar noi, îți aduci aminte, Cioro, după miting ne-am înghesuit în autocamionetă, ticsiți ca sardelele ! — își amintea, însuflețindu-se, Tanabai. Eu stăteam lîngă cabină cu steagul roșu, ca de sărbătoare. Și-am plecat așa, fără nici o treabă, la gară, iar de acolo, de-a lungul căii ferate, la o altă gară, în Kazahstan. Am băut bere în parc. Și tot drumul, și la dus, și la întors, am cîntat cîntece. Din gighiții aceia puțini au mai rămas, au pierit mai toți în război. Da... Și noaptea, auzi, nici noaptea n-am lăsat din mîini steagul acela roșu. Cine l-ar fi văzut noaptea ? Eu totuși l-am ținut, nu l-am lăsat din mîini... Era steagul meu. Și cîntam mereu, am și răgușit chiar, îmi amintesc... Acum de ce nu mai cîntăm, Cioro ?

— Îmbătrînim, Tanabai, acum nu ne mai stă bine, nu știu cum...

— Da nu vorbesc de asta, noi ne-am cîntat cîntecul. Dar tineretul ? Uite, din cînd în cînd, mă duc pe la fiul meu la internat. Cum învață el acolo și ce-o să iasă dintr-însul ? Încă de pe acum știe să intre în voia șefilor. Tu, cică, tată, adă mai des cumis pentru directorul școlii. Și de ce ? Că învață binișor... Da să-i auzi cum cîntă. În copilărie am fost argat la Efremov din Aleksandrovka și într-o zi, de paști, stăpînul m-a dus la biserică. Așa și băieții noștri se urcă toți pe scenă, în poziție de drepti, cu fețele împietrite, și cîntă ca-ntr-o biserică rusă. Și mereu unul și-același cîntec... Nu-mi place mie asta. Și, îndeobște, acum sînt multe lucruri pe care nu le pot

pricepe ; ar fi trebuit să stăm noi de vorbă... Am cam rămas în urma vieții, am început să nu le înțeleg pe toate.

— Bine, Tanabai. Altă dată, cîndva, o să stăm de vorbă, o să găsim timp. Cioro începu să-și strîngă hîrțile, să le vîre în portharta lui. Numai să nu pui totul la inimă. Eu, de pildă, cred, cred cu tărie : oricît de greu ar fi, tot ne vom ridica, o să mai trăim bine, așa cum am visat odinioară... spunea el, în timp ce pleca. În prag se întoarse, aducîndu-și aminte : Ascultă, Tanabai, am trecut odată pe ulița voastră, casa ți s-a părăginit. Nu ai de loc grijă de ea. Ești mereu plecat în munți, iar casa-i fără gospedar. În timpul războiului, Geaidar singură, fără tine, și tot o întreținea mai bine. Mai du-te și tu pe-acolo s-o vezi. Să spui ce-o să ai nevoie, în primăvară o să te ajutăm cumva cu reparațiile. Samansur al meu a fost vara în vacanță și tot nu l-a răbdât inima. A luat coasa : „Mă duc, zice, să cosesc bălăriile din curtea lui Tanake. Tencuiala s-a surpat, geamurile sînt sparte. Vrăbiile umblă de colo pînă colo, prin camere, ca pe aria de treierat“.

— În ce privește casa, tu ai dreptate. Și-i mulțumesc lui Samansur. Cum învață el acolo ?

— E acum în anul doi. Învață destul de bine, cred eu. Uite, tu zici că tineretul e nu știu cum, iar eu judec după fiul meu, parcă nu-i așa rău tineretul de azi. Văd după ceea ce povestește el ; au băieți de nădejde acolo la institut. Desigur, asta o să se vadă mai tîrziu. Crește un tineret cu carte, o să se gîndească la toate ce-l privesc de-acum încolo, o să aibă grijă.

Cioro se îndreptă spre grajd, iar Tanabai plecă să-și vadă casa. Se învîrți prin ogradă. Sub picioare trosneau buruienile uscate, prăfoase, cosite vara de student, feciorul lui Cioro. Lui Tanabai îi era rușine că acum casa stă așa fără nici o supraveghere. Alți crescători de animale

lăsau rude acasă sau dădeau gospodăriile în seama unor oameni de încredere. El însă avea două surori, care locuiau în alte sate, cu fratele său Kulubai nu trăia în bună înțelegere, iar Geaidar n-avea de fel rude mai apropiate. De aceea și casa lor rămăsese în paragină, părăsită. Și acum iar avea să lucreze la creșterea animalelor în sistem nomad, de astă dată ca păstor. Tanabai mai șovăia încă, dar știa că Cioro tot va izbuti să-l convingă. Nu era el în stare să-și refuze prietenul ; se va învoi, ca totdeauna.

Dis-de-dimineață plecară din sat cu mașina și luară drumul centrului raicnal. Noul camion GAZ de trei tone plăcu tuturor. „Mergem ca niște țari !“ glumeau crescătorii de vite. Se bucura și Tanabai, de mult nu mai avusese prilejul să umble cu mașina, tocmai de pe vremea războiului. Pe atunci se întâmplase să străbată drumurile Slovaciei și Austriei pe două studebackere americane. Erau niște camioane puternice, cu trei osii. „Uite d-astea s-avem și noi“, cugetase pe-atunci Tanabai. Mai cu seamă pentru transportarea cerealelor de prin locurile cu obcini. Astea nu se mai împotmolesc nicăieri. Se termină războiul, o să avem și noi. După victorie au să fie de toate !.. “ nădăjduise el.

Pe platforma deschisă, în bătaia vântului, vorba nu prea se lega. Cei mai mulți continuară să tacă, pînă cînd Tanabai aminti tinerilor :

— Ia mai cîntați ceva, măi băieți. Ce vă uitați la noi, bătrînii ? Cîntați, noi o să vă ascultăm.

Tineretul începu să cînte. În primele clipe cîntarea nu mergea prea bine, dar pe urmă se porni mai cu avînt. Călătoria era acum destul de veselă. „Uite-așa e bine, gîndea Tanabai. E mai acătării. Dar cel mai grozav e că, în sfîrșit, ne mai stringem la un loc. O să ne vorbească, se înțelege, o să ne spună ce și cum. ce-i de făcut cu colhozul. Șefii

văd mai bine. Noi abia știm ce-i sub nasul nostru, mai departe, ioc. Ei o să ne-ndrume, se vede, și-atunci o să ne-apucăm de lucru mai alt fel“...

La centrul raional era zgomot, lume multă. Mașini, căruțe, o mulțime de oameni călări umpluse toată piața din fața clubului. Nelipsiți erau vânzătorii de frigărui din carne de berbec și vânzătorii de ceai. Scoteau fum, aburi, chemau oamenii proaspăt sosiți.

Cioro era acolo și-i aștepta.

— Dați-vă jos mai repede și să mergem. Ocupați-vă locurile. Începe curînd. Tanabai, unde te duci ?

— Vin îndată, aruncă din mers Tanabai, strecurîndu-se prin mulțimea de cai de călărie. Încă din mașină îl zărise pe Floare-galbenă al său și acum se ducea la dînsul. Nu-l mai văzuse din primăvară.

Buiestrașul stătea cu șaua pe el în mijlocul altor cai, deosebindu-se prin culoarea șargă, de-un galben-deschis, prin șoldurile late, puternice și prin capul uscățiv cu bot coroiat și ochii negri.

— Bun găsit, Gulsarî, să trăiești ! șoptea Tanabai, făcîndu-și drum spre el. Ei, cum o mai duci ?

Buiestrașul întoarse pieziș globul ochiului, îl recunoscuse pe vechiul stăpîn, se schimbă de pe un picior pe altul și începu să fornăie.

— Da tu, Gulsarî, arăți bine, nimic de zis. Ia te uită cum te-ai lățit în piept. Alergi, va să zică, mult. Rău ți-a fost atunci, nu-i așa ? Știu... Noroc că ai căzut pe miini bune. Poartă-te frumos și totul o să fie în regulă, spunea Tanabai, pipăind în desagă și dînd de niște resturi de ovăz. Va să zică, Cioro nu-l ținea nici aici flămînd. Ei, tu stai cuminte, că eu mă duc.

La intrare în club, pe pereți, se vedeau pînze mari cu inscripții : „Comuniști — înainte !“, „Comsomolul este avangarda tineretului sovietic !“

Veneau valuri de lume, revărsându-se în foaiier și în sala de festivități. La ușă Tanabai fu întâmpinat de Cioro și de președintele colhozului, Aldanov.

— Tanabai, să ne dăm nițel la o parte, vorbi Aldanov. Noi te-am notat, uite carnețelul tău. Trebuie să iei cuvântul. Tu ești membru de partid, cel mai bun hergheliegiu de la noi.

— Da despre ce să vorbesc ?

— Spune că tu, în calitatea ta de comunist, ai hotărât să treci într-un sector rămas în urmă. Ca păstor la o turmă de oi de prăsilă.

— Și atita tot ?

— Cum, atita tot ? Vorbești despre angajamentele tale. Mă angajezi, adică în fața partidului și a poporului să obțin și să cresc câte o sută zece miei de la fiecare o sută de oi fătătoare și să tund de fiecare cap de oaie câte trei kilograme de lână.

— Bine, dar cum să vorbesc eu, dacă n-am văzut nicio dată o turmă de oi ?

— Asta-i bună, mare lucru ! O s-o iei în primire și o s-o vezi.

Cioro îndulci convorbirea :

— O să-ți alegi oile care ți-or plăcea. Să nu ai grijă. Da, și să mai spui că o să iei în grija ta doi tineri ciobani-comsomcliști.

— Pe cine ?

Oamenii se îmbrînceau. Cioro se uită în tabele.

— Pe Bolotbekov Eșim și pe Zarlikov Bektai.

— Dar eu n-am stat de vorbă cu ei ; o să se invoiască la asta ?

— Iar vii cu ale tale ! se revoltă președintele. Ciudat om mai ești. Trebuie neapărat să stai de vorbă cu ei ? Nu-i totuna ? N-au unde să se piardă, noi ți i-am repartizat ; e lucru hotărât.

— Dacă-i lucru hotărît, atunci că rost mai are discuția cu mine ? Tanabai dote să plece

— Stai, il re inu Cicro.  i-ai  intip rit totul în minte ?

— Mi-am  intip rit, mi-am  intip rit, aruncă din mers, înciudat, Tanabai...

XIII

Consfătuirea se sf r i spre seară. Centrul raional rămase pustiu, oamenii plecaseră care încotro :  n mun i, la turmele de oi  i la cirezile de vaci, la ferme, în *ailuri*  i sate.

Tanabai porni împreună cu ceilal i în camion peste dealul Aleksandrovski, peste platoul din stepă. Se întu-necase, vîntul bătea cu putere. Era toamna. Tanabai  i găsi un loc or într-un col  al platformei,  i ascunse fa a în gulerul ridicat  i se cufundă în g nduri. Iată deci terminată  i consfătuirea.  n ceea ce-l privea, nu spusese nimic vrednic de luat în seamă, în schimb  i ascultase pe ceilal i vorbitori. Va să zică, mai trebuia încă multă muncă depusă pentru ca totul să meargă strună. Doar bine vorbise cel cu ochelari, secretarul comitetului regional : „Ni-meni nu ne-a pregătit drumuri bătătorite, trebuie să ni le croim singuri“.  i stă mintea în loc, am mers, încă din anii treizeci, dar cum ? Ba în sus, ba în jos, ba în urcu , ba în cobor  ...  i după cum se vede, colhozul nu-i o treabă de r nd. Lui  nsu i  i  e iser  peri albi,  i risipise toată tinere ea, văzuse c te  i mai c te, făcuse c te  i mai c te, spusese nu o dată  i prostii  i totul i se părea, în cele din urmă, gata, oricum, r zbiser , dar tot nu se vedea sf r itul greut  ilor...

Ce să-i faci, dacă trebuie să muncească, o să muncească. Pe bună dreptate spunea secretarul : viața nu curge lin de la sine, cum gîndiseră ei cîndva, după război. Atît timp cît mai ești în viață, ea trebuie veșnic împinsă cu umărul... Numai că de fiecare dată ea se întorcea în așa fel cu colțurile ei ascuțite că toți umerii erau numai bătăături. Și n-ar fi nimic, să fie numai bătăăturile. Măcar de-ai simți în suflet mulțumirea pentru tot ceea ce faci, pentru ceea ce fac alții și dacă din truda aceasta ar încolți fericirea... Cum o să-i meargă acum cu turma de oi ? Ce-o să zică Geaidar ? Nici nu apucase să treacă pe la magazin, să ia niște bomboane pentru fete. De făgăduit, făgăduise. E ușor de zis, cite o sută zece miei la o sută de oi și cite trei kilograme de lînă pe cap de oaie. Fiecare miel trebuie doar să se nască și să se deprindă să trăiască, asta n-ar fi nimic, dar mai avea de înfruntat ploaia, vîntul, frigul. Iar lîna ? Ia un fir de lînă — nici nu-l vezi cu ochiul, de-l sufli, nici nu-l simți. Atunci de unde să iei kilogramele ? Of, kilogramele acestea sînt aur curat. Iar unii, pesemne, nici nu știu cum se dobîndesc...

Da, Cioro îl făcuse să-și piardă cumpătul, îl încurcase... „Ia cuvîntul, zise el, însă numai pe scurt, despre angajamentele tale. Să nu spui nimic altceva. Nu te sfătuiesc.“ Iar Tanabai îl ascultase întocmai. Urcase la tribună, se fisticise și nu arătase nimic din ceea ce-i stătea pe suflet. Spusese bombănit ceva despre angajamentele sale și se dete jos. Îi era și rușine acum să-și mai amintească de asta. Cioro însă era mulțumit. De ce oare se făcuse el atît de cuminte ? Din pricina bolii oare, ori pentru că acum nu mai era omul cel mai de vază din colhoz ? De ce-o fi trebuit să-i atragă atenția chiar lui, lui Tanabai, mai înainte de a lua cuvîntul ? Nu, ceva se petrecuse în el, se schimbase ceva. Pentru că, după cum se vede, toată viața lui o întinsese ca președinte de colhoz, toată viața

lui îl săpunise conducerea. Învăţase, după cît se pare, să umble cu şiretlicuri...

„Ei bine, prietene, stai că-ţi aduc eu aminte, într-o bună zi, între patru ochi...” gîndea Tanabai, înfăşurîndu-se cît mai strîns cu cojocul. Era frig, vînt, pînă acasă mai avea cale lungă. Ce l-o fi aşteptînd acolo ?...

Cioro plecase cu buiestraşul. Mergea de unul singur, nu stătuse să mai aştepte alţi tovarăşi de drum. Vroia să ajungă mai repede acasă. Îl cam durea inima. Lăsa calul să meargă în voie. Calul stătuse toată ziua şi acum mergea cu pasul larg, apăsător, de buiestraş. Pecetluia cu copitele drumul serii, ca o maşină bine întoarsă. Din tot ceea ce avusese cîndva, îi rămăsese numai această patimă, a alergării. În rest, totul murise în el. Îl omorîseră ca să nu ştie decît de şa şi de drum. Numai în goană simţea Floare-galbenă că trăieşte. Gonea conştiincios, neostenit, de parcă ar fi putut să ajungă din urmă ceea ce îi fusese răpit de oameni. Alerga şi nu ajungea niciodată.

Mergînd pe drum în bătaia vîntului, Cioro se simţi ceva mai bine. Durerea de la inimă se ogoise. În general, era mulţumit de consfătuire, îi plăcuse foarte mult cu-vîntarea secretarului comitetului regional, despre care auzise vorbindu-se atîtea, dar pe care îl văzuse acum pentru înţia oară. Cu toate acestea organizatorul de partid nu era chiar în apele lui. Ceva îi apăsa cugetul. Îi vrusese doar binele lui Tanabai. Se pricepea doar foarte bine cum merg lucrurile cu consfăturile astea, cu şedinţele şi cu adunările. Ştia despre ce şi unde ar trebui să vorbească şi despre ce n-ar fi nimerit să sufle un cuvînt. Era Stan Păţitul. Tanabai însă, deşi îl ascultase, nu vroise să înţeleagă toate astea. După consfătuire nu schimbase o vorbă cu el. Se aşezase în maşină, se întorsese cu spatele. Era supărat. Ehe, Tanabai, Tanabai ! Eşti un naiv,

viața nu te-a învățat încă nimic. Nu știi și nu observi nimic. Cum erai în tinerețe, așa ai rămas. Tu ai tot retezat-o scurt. Dar vremurile nu mai sînt aceleași. Acum mai important ca orice e cum să spui, în fața cui, iar vorbele să sune în spiritul vremii, ca la toți ceilalți, fără să se deosebească, fără să se poticnească, să fie totul fără complicații, ca din carte. Atunci toate ar fi la locul lor. Că dacă te-ar fi lăsat omul, Tanabai, să faci după pofta inimii tale, apoi ai fi călcat în străchini, și-ai fi fost tras la răspundere. „Cum vă ocupați de educația membrilor organizației voastre? Ce fel de disciplină e asta? Ce e cu debandada asta?” Ehe, Tanabai, Tanabai...

XIV

Tot noaptea ceea care-i apucase pe cei doi pe drum. Un om bătrîn și-un cal bătrîn. Arde focul pe marginea viroagei. Tanabai se ridică în picioare, îndreaptă, pentru a cîta oară? șuba aruncată peste Floare-galbenă aflat pe moarte, și apoi se așează din nou la căpătîiul lui. Prefiră prin minte toată viața sa. Ani, ani, ani, asemenea goanei buiestrașului... Dar ce se întîmplase atunci, în anul acela, în toamna aceea tîrzie, în iarna aceea timpurie, cînd el era cioban cu turma lui de oi?

XV

Toată luna octombrie fusese în munți uscată și aurie. Plouase la început doar vreo două zile, se înstăpînise apoi frigul, se așternuse ceața. Pe urmă, într-o noapte, vîntul

împrăștiase norii, risipise vremea rea, și dimineța, ieșind din iurtă, Tanabai era cit pe-acți să dea înapoi de mirare — munții pășiră spre el cu zăpadă proaspătă pe culmi. Ce frumoși erau munții cu zăpada asta. Stăteau în înaltul cerului cu strălucirea lor fără cusur, nepătați, limpezi în lumină și umbră, parcă abia zămisliți de Dumnezeu. Acolo unde zăcea zăpada asta începea nemărginirea albastră. Iar în adîncul ei, în albăstreala fără de hotar începea depărtarea, ce poate fi doar închipuită, a universului. Tanabai se zgribuli de atîta belșug de lumină și prospețime, și simți deodată că-i e urît. Își aduse aminte din nou de dînsa, cea la care mergea cu Gulsarî. Dacă i-ar fi fost la îndemînă Floare-galbenă, ar fi încălecat și, chiuind de încîntare și de bucurie, i s-ar fi înfățișat ei, ca neaua asta albă, în întîile clipe ale dimineții...

Știa însă că acesta nu e decît un vis... Ce să-i faci, jumătate din viață trece cu visurile, poate că tocmai de aceea și viața e atît de dulce. Poate că tocmai de aceia e atît de scumpă, că nu se împlinesc toate, toate la cîte visezi. El se uita la munți și la cer și se gîdea : nu e de crezut că toți oamenii pot fi deopotrivă de fericiți. Fiecare își are soarta sa. Fiecare soartă își are bucuriile și necazurile sale, precum lumina și întunericul se petrec în același timp, pe același munte. Tocmai prin aceasta e și atît de plină viața... „Iar dînsa, pesemne, nici nu mai așteaptă. Poate și-o fi amintit doar, văzînd zăpada proaspătă în munți...”

Omul îmbătrînește, dar sufletul nu vrea să se dea bătut ; cînd și cînd se deșteaptă, se face auzit.

Tanabai puse șaua pe cal, deschise stîna, strigă în iurtă către nevastă-sa :

— Geaidar, eu mă duc cu oile. Pînă isprăvești tu troaba, mă și întorc.

Turma de oi ieși cu pași mărunți și repezi, se revărsă într-un șuvoi de spinări și de capete, urcînd povirnișul. Ciobanii vecini își scoteau și ei oile. Ici, colo, peste costișe, peste vilcele, peste viroage porniră turmele de oi să adune străvechiul prinos al pămîntului, iarba. Pilcuri de oi de-un alb cenușiu rătăceau pe covorul din ierburi de tot felul, de culoare roșcată și închis-cenușie, a munților în plină toamnă.

Deocamdată toate stăteau în liniște și pace. Turma lui Tanabai se nimerise destul de bună, numai oi după al doilea și al treilea fătat. O jumătate de mie de capete. O jumătate de mie de griji. După fătat o să se facă de două ori și ceva mai multe. Pînă la fătare însă, pînă la vremurile de grea cumpănă ale ciobanilor, mai era destul timp.

Cu oile ai mai multă liniște, nici vorbă, decît cu hergheliile, totuși Tanabai nu se deprinsese dintr-o dată cu ele. Cu totul altceva erau caii. Dar creșterea cailor își pierduse, cică, din însemnătate. Sosise vremea mașinilor. Caii, va să zică, nu mai sînt rentabili. Acum pe locul cel mai de seamă stă creșterea oilor — lină, carne, piei de oaie. Această limpede socoteală îl cam supără pe Tanabai, cu toate că își dădea seama că, la mijloc, era adevăr și dreptate.

O herghelie bună cu un armăsar bun poate fi, din cînd în cînd, lăsată singură un timp, pentru o jumătate de zi, sau chiar și mai mult, ca să pleci și să-ți vezi de alte treburi. Cu oile însă nu-i chip. Ziua trebuie să umbli tot timpul cu ele, noaptea — să le păzești. Afară de cioban, pe lîngă turmă, e nevoie și de-un ajutor de cioban, dar pe acesta nu i-l dădeau. Și-atunci urma să muncești de dimineață pînă seară, fără schimb, fără odihnă. Geaidar era trecută ca paznic de noapte. Peste zi, doar rareori putea să aibă grijă cu fetele de turma de oi. Pînă la

miezul nopții nevasta umbla cu arma în mână pe lângă stîină, dar pe urmă, tot el trebuia să le păzească. Iar Ibraim, acum mai-mare peste tot sectorul de creștere a animalelor din colhoz, găsea cîte-o pricină pentru toate.

— Bine, da de unde să fac rost de ajutor de cioban, Tanake ? spunea el cu un aer jalnic. Doar dumneata ești un om înțelept. Toți cei tineri învață la școală. Iar cei care nu-s la învățătură nici nu vor să audă de oi, pleacă la oraș, la calea ferată și chiar la mină sau cine știe unde. Nu mă taie capul ce-i de făcut. Dumneata ai o singură turmă de oi, și tot te văicărești. Dar eu ? Eu am pe cap tot sectorul zootehnic. O să ajung la tribunal. Nu trebuia, nu trebuia să primesc munca asta ! Încearcă s-o faci cu unii ca Bektai, pe care-l ai dumneata în grijă. Tu, zice, asigură-mi radio, cinematograf, ziare, iurtă nouă și fă așa ca magazinul să vină la mine în fiecare săptămînă. Dacă nu, atunci plec încotro m-or duce ochii. Ar fi bine, Tanake, să mai stai de vorbă cu el, să-l lămurești !...

Ibraim nu mințea. Acum îi părea și lui rău că se cocoțase atît de sus. Spusese adevărul și în ce-l privea pe Bektai. Tanabai își găsea timp, deși cu greu, și uneori se abătea pe la comsomoliștii pe care-i avea în grijă. Eșim Bolotbekov era un flăcău cu care te puteai înțelege, cu toate că nu prea era dezghețat. Bektai însă putea fi socotit un tînăr frumos, bine făcut, numai că în ochii lui negri, sașii, se citea răutatea. Pe Tanabai îl întîmpina cu un aer morocănos, spunîndu-i :

— Tu, Tanake, nu te sfărîma așa în bucăți. Mai bine să stai cu copiii tăi. Că și fără tine am destui controlori pe cap, îmi ajunge.

— Și ce, o să-ți fie mai rău ?

— Mai rău sau nu, dar oameni ca tine mie nu-mi plac. Prea ați făcut pe dracul ghem. Într-una — ura,

ura ! O viață omenească nici voi n-ați văzut, nici pe noi nu ne-ați lăsat să trăim.

— Tu, băiete, nu-ți prea da drumul, strecură printre dinți Tanabai, abia stăpînindu-se. Și nu mă arăta cu degetul. Asta nu e treaba ta. Am făcut pe dracul ghem noi, nu tu. Și nu ne pare rău. Pentru voi ne-am sfărîmat și ne-am zbatut. Dacă n-am fi făcut așa, aș fi văzut eu cum ai fi vorbit tu acuma. Nu numai de cinema sau de ziare, da nici numele nu ți l-ai mai fi știut. Ai fi avut un nume, unul singur, din trei litere — *kul* — rob !...

Tanabai nu-l avea la inimă pe Bektai, deși undeva în adîncul sufletului îl respecta pentru sinceritatea lui. În el se pierdea orice tărie de caracter. Era tare amărît Tanabai, vedea că soarta îl împinge pe Bektai pe-o altă cale... Mai tîrziu, cînd drumurile li se despărțiră și se întîlniră, întîmplător, în oraș, el nu-i spuse nimic, dar nici nu stătu să-l asculte.

Iarna aceea timpurie...

Iarna aceea venise repede pe cămila sa cumplită, albă ca neaua și începuse a-i hărțui pe ciobani pentru ușurința cu care o dăduseră uitării.

Toată luna octombrie fusese uscată și aurie. În noiembrie însă iarna se dezlănțui, deodată, din plin.

Tanabai adusese seara oile, le lăsase în ocol și totul era parcă în bună rînduială. Pe la miezul nopții însă îl trezi nevestă-sa :

— Scoală-te, Tanabai, au înghețat și oasele-n mine. Ninge.

Avea mîinile reci, și mirosea toată a zăpadă jilavă. Și pușca era udă și rece.

Afară era noapte albicioasă. Cădea o ninsoare deasă. Oile stăteau neliîșițite în ocol, dădeau din cap neobiș-

nuite cu o vreme ca aceea, behăiau, scuturau zăpada de pe ele, iar aceasta cădea într-una. „Așteptați, că mai avem multe de tras și eu, și voi, gîndi Tanabai, petrecîndu-și mai strîns, una pesta alta, poalele cojocului. Cam devreme, prea devreme ai poftit pe la noi, iarnă. Spre bine oare ori spre rău? Poate că, pînă la urmă, te mai moi și tu. Nu? Măcar de te-ai cărăbăni pe la vremea prăsitului. Asta ar fi toată rugămintea noastră. Pînă atunci însă, vezi-ți de treabă. Ai tot dreptul și poți să nu întrebî pe nimeni...”

Iarna nou-născută tăcea, robotea tăcută, grăbită, pe întuneric, pentru ca spre dimineață toți să ofteze mirîndu-se, să înceapă a umbla de colo-colo, să alerge.

Munții se arătau în nopte deocamdată ca niște uriașe mormane întunecate. Puțin le păsa lor de iarnă! Lasă-i pe ciobani să umble cu turmele lor. Munții cum au stat, au să stea și de-acum încolo.

Începu acea iarnă de neuitat, dar deocamdată nimeni nu știa încă ce coace ea.

Se așternuse o zăpadă groasă, peste cîteva zile mai ninsese iarăși, apoi iarăși și iarăși, și, în cele din urmă, îi alungă pe ciobani de prin taberele lor de toamnă. Turmele începură să se răspindească în toate părțile, să se ascundă prin trecători, prin locurile mai ferite, mai puțin înzăpezite. Se puse în mișcare acea străveche măiestrie a ciobanilor de a găsi pentru turme nutreț acolo unde alții s-ar fi lăsat păgubași și ar fi zis că afară de omăt nu-i nimic pe acolo. Tocmai de aceea erau ei ciobani... Uneori vine cîte un șef, se uită ce se uită, pune întrebări, făgăduiește o mulțime de lucruri, ca apoi s-o ia din loc, repejor. Ciobanul însă rămîne iarăși să facă singur față iernii.

Tanabai tot vroia să scape cumva să meargă la colhoz, să afle ce gîndesc cei de acolo în legătură cu pregătirea

fătării, dacă se făcuse totul, dacă se prevăzuse totul. Da de unde ! N-avea timp nici să răsuflă. Geaidar plecă o dată la feciorul lor la internat, dar nu zăbovi mult : ştia că fără dînsa e foarte greu. Tanabai păscu atunci turma împreună cu fetele. Pe cea mică o așeză în fața sa în șa, o înveli cît mai bine în șubă în așa fel, încît îi era cald și bine, iar cea mare, îngheța — ședea în spate, după tatăl său. Chiar și focul din vatră ardea altfel, mai rece parcă.

Ce bucurie fusese a doua zi, cînd se întoarse mama acasă ! Copiii i se aruncară de gît, de-a trebuit să-i desprindă apoi cu sila. O-o, nu — tatăl este, de bună seamă, tată, dar fără mamă parcă și el se cam încurcă.

Și-așa trecea timpul. Iarna se nimerise cu toane — ba te încolțea, ba se înmuia ; de vreo două ori fusese și viscol, apoi se domolea, se topea. Tocmai asta îl neliniștea pe Tanabai. Bine-ar fi dacă prăsierea s-ar nimeri într-un răstimp mai cald, dar dacă nu, ce va fi atunci ?

Între timp burțile oilor se făceau tot mai grele. La unele, la cele cu fătul mai mare sau cu gemeni, începuseră chiar să atîrne. Oile fătătoare pășeau greoi, cu băgare de seamă, slăbiseră mult, erau costelive toate. Șira spinării le ieșea mult în afară. De altfel nici nu era de mirare, rodul creștea în pîntec, se umplea de miezul trupului mamei, iar aici trebuia să scoți de sub zăpadă fiecă firuleț de iarbă. Ciobanul ar fi trebuit să împartă oilor un prisos de hrană dimineăța și seara, să aducă nutreț în munți, dar în hambarele colhozului bătea vîntul, totul fusese măturat. Afară de rezervele pentru însămințări și de ovăzul pentru caii aflați la lucru, nu mai găseai nimic

În fiecare dimineată, scoțînd turma din ocol, Tanabai cerceta fătătoarele, le pipăia pîntecul, ugerul. Cumpănea și își spunea că dacă totul o să meargă bine, atunci o să-și îndeplinească angajamentul în ce privește mieii, dar

cu lina nu, n-o să iasă. Lina creștea anevoie iarna, iar la unele oi, dimpotrivă, se rărea, începea să cadă ; ar fi trebuit, nici vorbă, să le hrănească mai bine. Tanabai se încrunta, se supăra, dar nu putea să facă nimic. Se blestema cu vorbele cele mai grele pentru că îl ascultase pe Cioro. Făgăduise prea multe atunci. Vorbise de la tribună. Eu, spusese dinsul, fruntașul în muncă cutare și cutare, îmi dau cuvântul în fața partidului și a patriei ! Măcar asta de n-ar fi spus-o ! Ce rost au aici partidul și patria ! E vorba doar de o muncă gospodărească obișnuită. Și totuși, nu... Așa a hotărît ! De ce oare la tot pasul, fie că trebuie, fie că nu, aruncăm aceste vorbe ?...

Ce să-i faci, el însuși era vinovat. Nu chibzuise mai bine. Începuse să trăiască după îndemnurile date de alții. Nu-i păsa de aceia, se vor descurca ei, dar de Cioro îi părea rău. Nu-i mergea de loc bine. O zi e sănătos, două, bolnav. Toată viața se zbate, lămurește. încurajează, da ce rost are ? Acum începe să fie prevăzător, își alege spusele. Dacă-i bolnav, poate ar fi mai bine să iasă la pensie, la odihnă...

Iarna își urma drumul, când trezind nădejdi, când tulburându-i pe ciobani. În turma lui Tanabai se prăpădiră. din lipsă de hrană, două oi ; slăbiseră din cale-afară. Și la ciobanii cei tineri, aflați în grija lui Tanabai, pieriră, de asemenea, câteva oi. Nici fără asta nu se poate. Să pierzi zece oi fătătoare într-o iarnă e un lucru obișnuit. Hopul cel mare era mai încolo, la apropierea primăverii.

Pe neașteptate vremea începu să se încălzească. Ugerele oilor prinseră deodată a se împlini. Te uitai la ele cit erau de slabe și de prăpădite, abia-și tîrau burțile, dar sfircurile se înroșeau, se umflau nu cu zilele, ci cu ceasurile. Din ce oare ? De unde se ivește atîta putere ? Mersese vestea că la unii fătaseră chiar câteva oi. Se vede că fusese o scăpare din vedere la împerechere. Și acesta era

întîiul semnal. După o săptămînă, două, miei or să prindă să curgă ca perele coapte din pom. Doar să apuci să-i iei în primire. Atunci o să înceapă lupta cea mare și grea a ciobanilor ! Ciobanul o să tremure pentru fiecare mielut și o să-și blesteme ziua în care va fi plecat după turmă. Iar bucuria îi va fi fără de margini, dacă va păstra teafăr tineretul ovin, dacă miei s-or pune pe picioare și-și vor arăta cozile în fața iernii.

Numai de-ar ieși așa și nu altminteri, numai de-ar fi așa ! Pentru ca să n-ai nici o pricină, pe urmă să-ți ferești privirile în fața oamenilor...

De la colhoz fură trimise îngrijitoare pentru turmele de oi cu miei, în cea mai mare parte țărânci împovărate de ani și femei fără copii, care putuseră fi scoase din sat, să dea o mînă de ajutor cît va ține fătutul. Și pentru turma lui Tanabai fuseseră îndrumate două îngrijitoare. Veniră cu paturile lor, cu cortul și cu toate catrafusele. Era mai multă voieșie acum. Îngrijitoarele ar fi trebuit să fie cel puțin șapte la număr. Ibraim îi încredință că vor fi toate, cînd se vor muta turmele la stațiunea de fătare, în Valea Celor Cinci Copaci, că acum, cică, ajung și astea.

Turmele se urniră din loc, începură să se lase mai la vale, în locurile deluroase din fața munților, la bazele de fătare. Tanabai îl rugă pe Eșim Bolotbekov să ajute femeilor să ajungă la locul hotărît și să se statornicească acolo pînă cînd o să aducă turma. Le pornise de dimineată — o caravană întreagă, iar el adună oile și le îngădui să meargă la pas ușurel, ca să nu le fie greu fătătoarelor la naștere. Urma apoi să mai facă de două ori același drum în Valea Celor Cinci Copaci, să le ajute și tinerilor de sub oblăduirea sa.

Oile înaintau încet-încet — și nici nu le puteai grăbi. Pînă și cîinele își pierdu răbdarea și, de urit, alerga pe margini să mai adulmece cite ceva, să cutreiere.

Soarele se apropia de asfințit, dar mai încălzea puțin-tel. Cu cit turmele coborau mai jos, în părțile submontane, cu atît era mai cald. În locurile bătute, de soare iarba dădea colț.

Pe drum fu nevoit să mai zăbovească puțin — fătă întîia oaie. N-ar fi trebuit să se întîmple asta, se amăra Tanabai, suflînd aer cald în urechile și nările noului-născut. Sorocul fătării începea doar peste o săptămînă, nu mai devreme. Și cînd colo, poftim !

Te pomenești că vor începe să fete pe drum ! Cercetă alte cîteva — nu, parcă nu se vedea nici un semn. Se liniști, iar apoi chiar se înveseli. Ce-or să se bucure fetițele văzînd primul miel. Întîiul născut ți-i totdeauna drag. Mai cu seamă că mieluțul se dovedi a fi frumușel. Alb, cu gene negre și copite negre. Turma avea cîteva oi cu lînă semifină și tocmai una din ele fătase. De obicei, acestea dau naștere la miei zdraveni cu blănița mărișoară, nu ca oile cu lînă fină, ale căror miei se nasc aproape golași.

— Ei, dacă te-ai grăbit așa, atunci privește și tu cum arată lumea cea mare, vorbea Tanabai stînd în fața mielului. Și să ne-aduci fericire ! Să ne aduci mulți ca tine ! Să fie atîția, ca să nu rămînă loc nici cît să calci cu piciorul, atîția, ca de glasurile voastre să ne țiuie urechile. Și să ne trăiască toți, ca unul ! El ridică mielul deasupra capului. Privește-l, ocrotitor al cilor, iată-l, cel dintîi, ajută-ne !

De jur împrejur stăteau munții și ei tăceau.

Tanabai ascunse mieluțul sub cojoc și porni din nou la drum, mîinînd oile. Oaia care fătase alerga pe urmele lui, se frămînta, behăia.

— Să mergem , să mergem ! rosti întorcîndu-se spre ea Tanabai. E aici el, nu se prăpădește nicăieri.

Sub șubă mielul se uscă, se încălzi.

Tanabai aduse spre seară turma la bază.

Sosise toată lumea, o diră de fum ieșea din iurtă. În jurul ei trebăluiau îngrijitoarele. Așadar, o scoaseră la capăt cu mutarea. Eșim nu se zărea. Ei, da, dusesese de bună seamă cămila de samar, ca a doua zi să se mute și el. Totul era în bună rînduială.

Ceea ce văzu însă Tanabai puțin mai tîrziu, îl zgudui ca tunetul din senin. Nu se așteptase la nimic bun, dar ca să vadă coșara pentru prăsilă stînd cu acoperișul de stof putrezit și-n multe locuri prăbușit, cu găuri în pereți, fără ferestre, fără uși, ca să vadă cum suflă vîntul prin ea în lung și-n lat — nu, la asta chiar că nu se așteptase. În jurul așezării aproape nu mai era zăpadă, dar în coșară zăceau nămeți.

Stîna, clădită cîndva din piatră, zăcea și ea în ruine. Tanabai se necăji așa de rău, că nici nu aruncă ochii să vadă cum se bucurau fetițele la vederea mielului. Li-l dete pe mîini și se duse să cerceteze toate din preajmă. Oriunde mergea — peste tot se lăfăia aceeași rea gospodărire, cum nu se mai pomenise pe lume. Probabil că starea de părăsire dăinuia încă de la război. Primăvara, o scoteau, cum se nimerea, cu chiu, cu vai, la capăt cu fătutul oilor, plecau, lăsînd de izbeliște, pradă ploilor și vinturilor, stîna și tct. Pe acoperișul șopronului se zărea o jalnică grămadă de fîn putred, aplecată pe-o parte, zăceau pale de paie risipite. Acesta era tot nutrețul și așternutul pentru miei și pentru oile fătătoare, pe lingă cei doi saci nu prea plini cu făină de orz și lada cu sare, așezați într-un colț. Tot în colț se găseau aruncate cîteva felinare cu geamurile sparte, un bidon ruginit pentru gaz, două lopeți și o furcă cu colții știrbiți. Îți venea să torni gaz peste toate, să le dai foc, să le ia toți dracii și să pleci încotro ai zări cu ochii...

Tanabai umbla, poticnindu-se de mormanele înghețate de gunoi din anul trecut și de zăpadă înaltă, și nu știa ce să spună. Nu afla cuvinte. Repeta doar, ca scos din minți : „Da cum se poate una ca asta ?... Da cum se poate una ca asta ? Da cum se poate una ca asta ?...”

Pe urmă ieși repede din stînă și se apucă să pună șaua pe cal. În timp ce-l înșeaua, îi tremurau mîinile. O să alerge numaidecît acolo, o să-i ridice pe toți în picioare, fie și-n plină noapte și o să facă, nici el nu știe bine ce ! O să-l ia de gît pe acest Ibraim, pe acest președinte Aldanov și pe Cioro ! Să nu se aștepte la cruțare din partea lui ! De vreme ce ei se poartă așa cu el, să nu se aștepte la bine din partea lui ! Gata, s-a isprăvit !...

— Ia stai puțin ! apucă Geaidar să prindă dîrlogii. Încotro ? Să nu îndrăznești ! Descalecă, ascultă-mă, cînd îți spun.

Da de unde ! Încearcă să-l oprești pe Tanabai.

— Dă drumu' ! Dă drumu' ! urla el, smulgînd dîrlogii, dînd buzna peste nevastă și biciuind calul. Dă drumu' îți zic ! O să-i omor ! O să-i omor ! O să-i omor !

— Nu-ți dau drumu' ! Trebuie să omori pe cineva ? Omoară-mă pe mine.

Auzind gălăgie, îngrijitoarele săriră în ajutorul lui Geaidar, veniră în fugă și fetele care se puseră pe plîns.

— Tată ! Tată ! Oprește-te !

Tanabai se potoli, dar tot mai vroia să plece.

— Nu mă ține, tu nu vezi oare ce se întîmplă aci ? Oare nu vezi ; uite oile cu mieii. Unde o să-i ținem mîine, unde-i acoperișul ? Unde-i nutrețul ? O să piară toate. Cine o să răspundă ? Dă-mi drumu' !

— Stai, omule, stai un pic. Bine, să zicem că te duci, o să țipi la ei, o să faci scandal. Și ce-o să iasă din asta, ce folos ? Dacă pînă acum n-au făcut nimic, înseamnă că nu

au mijloace pentru asta. Dacă ar fi avut cu ce, crezi că n-ar fi clădit colhozul o stină nouă ?

— Da acoperişul puteau să-l dreagă ! Da uşile unde-s ? Geamurile unde-s ? Totul e dărîmat, în coşară e zăpadă, gunoiul n-a mai fost cărat de vreo zece ani ! Şi uită-te, pentru cît timp o să ajungă finul ăsta putred ? Da poţi să dai la miei un fin ca ăsta ? Şi aşternut pentru ei de unde o să luăm ? Să crape mieii în noroi, nu-i așa ? Tu ce crezi, așa e ? Dă-te la o parte !

— Ajunge, Tanabai, vino-ţi în fire ! Crezi tu că eşti cel mai vrednic ? Cum e la toţi ceilalţi, așa e şi la noi. Şi lumea te socoteşte drept bărbat ! îl mustra nevastă-sa. Gîndeşte-te mai bine ce se poate face, cît nu-i încă prea tirziu. Nu te uita la ei, dă-i încolo ! Noi avem de răspuns şi noi trebuie să le facem pe toate. Uite, am zărit în drumul către vilcea nişte tufe de măcieş des, ţepos, e drept — o să-l tăiem, o să astupăm găurile, pe deasupra o să tencuim cu bălegar. Pentru aşternut va trebui să cosim nişte scaieţi. Cumva, cu greu, da o să facem noi faţă, dacă nu ne-o împiedica vremea...

Îngrijitoarele începură şi ele să-l liniştească pe Tanabai. El coborî, lunecînd din şa, nebăgînd în seamă muierile, şi se duse în iurtă. Şedea cu capul plecat, amărit, ca după o boală grea.

Toţi ai casei umblau tăcuţi. Le era teamă să vorbească. Geaidar scoase de pe tăciunii de tizic ceainicul, făcu o infuzie mai tare, aduse cu urciorul apă şi-i dete bărbatului să se spele pe mîini. Întinse o faţă de masă curată, scoase cine ştie de unde chiar şi nişte bomboane, puse în farfurie cocoloaşe galbene de unt topit. Pofti pe îngrijitoare şi se așezară să bea ceai. Of, ce ţi-i şi cu muierile astea ? Îşi beau ceaiul din ceştile lor fără toartă, vorbesc vrute şi nevrute, de parcă ar fi în musafirlic. Tanabai tăcea, iar după ceai ieşi şi începu să aşeze

la loc pietrele prăvălite ale stînei. Era de lucru aici pînă peste cap. Trebuia totuși făcut cîte ceva numaidecît, spre a putea pune oile la adăpost pentru la noapte. Ieșiră și femeile și se apucară și ele de cărat piatră. Pînă și fetițele se căzneau să aducă pietrele mai aproape.

— Fugiți acasă, le spuse tatăl lor.

Îi era rușine. Căra pietrele, fără să ridice ochii. Avea dreptate Cioro cînd spunea : dacă n-ar fi fost Geaidar, și-ar fi frînt de mult Tanabai gîtul...

XVI

A doua zi, Tanabai plecă să ajute la mutarea tinerilor aflați sub răspunderea sa, iar după aceea munci toată săptămîna fără preget. Nu-și amintea să i se mai fi întîmplat să aibă atît de trebăluit, doar poate pe front, cînd lucrau ziua și noaptea la organizarea apărării. Acolo însă muncise cu întreg regimentul, cu divizia, cu armata. Aici era doar singur, cu nevasta și cu una dintre îngrijitoare. Cealaltă păștea oile prin apropiere.

Treaba cea mai grea era curățirea stînei de gunoi și retezarea măcieșilor. Tufele erau dese, pline de țepi. Tanabai își rupse cizmele, își prăpădi de tot mantaua soldătească — atîrnau pe el numai zdrențe. Măceșii tăiați, erau legați cu sfori și tîriți la stîna pentru că nu puteau fi nici încărcați pe cai, nici purtați pe spate, plini de ghimpi cum erau. Tanabai drăcuia de mama focului ; văii i se spunea a Celor Cinci Copaci, dar din ei nu mai găseai nici măcar cinci buturugi. Încovoiați de tot, cu fruntea-n pămînt, learcă de sudoare, ei cărau măcieșii aceștia afurișiți, de ajunseră să-și croiască drum grăpat pînă la stîna. Lui Tanabai îi era milă de femei, dar nu putea să facă nimic. Munceau de altfel cu frica-n sin. Timpul le era

măsurat, trebuiau să se uite și la cer, cum e ? Dacă se pornește ninsoarea, atunci toate astea nu au nici un rost. Și o tot pune pe fetița cea mare să dea cite-o fugă pînă la turmă, să afle dacă nu începuse cumva fătare.

Cu gunoiul era și mai greu. Era atît de mult, că nu l-ar fi putut scoate nici într-o jumătate de an. Atunci cînd gunoiul de oaie uscat, bătătorit, stă sub un acoperiș bun, este chiar o plăcere să lucrezi la el. Stratul tăiat se desprinde în bucăți legate, întregi. E așezat apoi să se usuce în stive mari. Jăromaticul tizicului de oaie e frumos și curat ca aurul. Cu el se încălzesc ciobanii în zilele de ger mare ale iernii. Dacă gunoiul a stat însă în ploaie ori în zăpadă, cum era aici, nimic nu-î mai anevoios decît să lucrezi cu el. E o muncă de ocaș. Și nici timpul nu aștepta. Noaptea, aprinzînd felinarele care scoteau fum, ei cărau într-una cu targa acest noroi rece, lipicios, greu ca plumbul. Era a doua noapte de cînd lucrau fără să răsufle.

În curtea din dosul stînei se strînsese un morman uriaș, dar în coșară mai rămăsese un capăt neînceput. Se grăbeau să curețe măcar un colț al stînei pentru miei pe care îi așteptau. Dar ce însemna un colț, cînd toată această stîna mare era neîncăpătoare pentru a adăposti toate oile ce urmau să fete și toată prăsila lor ! Doar în fiecare zi aveau să vină cite douăzeci, treizeci de miei ! „Ce-o să fie ?“ — numai la asta se gîndea Tanabai, încărcînd gunoiul pe targă, scoțîndu-l afară, apoi întorcîndu-se iar, și așa la nesfîrșit, pînă la miezul nopții, pînă-n zori, îi venea să verse. Mîinile îi amortîră. Colac peste pupăză vîntul stîngea mereu felinarele. Bine cel puțin că îngrijitoarele nu se văicăreau, lucrau cot la cot cu Tanabai și cu Geaidar.

Trecu o zi, apoi încă una și încă una. Iar ei cărau și cărau gunoiul, astupau găurile din pereți și acoperiș. Într-o noapte, ieșind cu targa din coșară, Tanabai auzi cum prinse

să behăie subțire un mieluț în ocol și cum oaia care-l fă-tase îi răspunse behăind și ea, dînd din picioare. „A început !“ se gîndi el, simțind cum îi sare inima din loc.

— Ai auzit ? se întoarse Tanabai spre nevastă-sa.

Lăsară targa cu gunoi cît ai clipi, la picioare, apucară amîndoi felinarele și fugiră în ocol.

Felinarele începură a cotrobăi, clipind cu o lumină șovăelnică, printre oile turmei. Unde-o fi ? Iată-l colo, în colț ! Oaia care fă-tase lîngea acum trupușorul micuț, tremurător al noului-născut. Geaidar puse mieluțul în poală. Ce bine că veniseră la timp, altminteri ar fi înghețat în ocol. Descoperiră atunci că alături mai fă-tase o oaie. Aceasta aduse pe lume doi gemeni. Pe ei îi luă Tanabai în poala mantalei de ploaie. Alte cinci, șase oi zăceau în chinurile facerii și gemeau înăbușit. Va să zică, începuse ! Spre dimineață vor naște și acestea. Chemară îngrijitoarele. Începură să scoată din ocol oile care fă-taseră, ca să le adăpostească în colțul coșarei, care, de bine, de rău, fusese curățat.

Tanabai așternu paie lîngă perete, culcă mieii ce gustaseră pentru întîia oară corasla mamelor, și-i acoperi cu un sac. Era frig. Adunase tot aici și oile fă-tătoare. Apoi, căzu pe gînduri, mușcîndu-și buzele. Ce rost avea să mai stea pe gînduri ? Nu-i rămînea decît să nădăjduiască un singur lucru — că poate totul se va isprăvi într-un fel cu bine. Cîte treburi, cîte griji... Măcar de-ar fi fost paie ca lumea, dar erau puține și nu ajungeau. Desigur că Ibraim va găsi o lămurire care să pară îndreptățită. O să spună : ia încearcă să aduci paie pe drumurile desfundate în munți !

Eh, ce-o fi, o fi ! Plecă, aduse un borcan cu cerneală subțiată cu apă. Unui miel îi desenă pe spate un doi, iar pe spatulele gemenilor zugrăvi cîte un trei. Tot așa însemnă și oile mame. Altfel mai tîrziu încearcă să te lămurești,

cînd vor forfoti aici cu sutele. Era aproape, venea vremea de grea cumpănă a ciobanilor !

Și începu dintr-o dată, crunt, ca atunci cînd ești în apărare și n-ai cu ce să-l respingi pe dușman, iar tancurile vin peste tine. Tu stai în tranșee și nu pleci, pentru că nu ai unde pleca. Îți rămîne una din două — ori să rezisti, printr-o minune, în încăierare, ori să mori.

Tanabai stătea dimineța pe un colnic înainte de a mina turma la păscut și privea liniștit în jur, de parcă ar fi vrut să-și dea mai bine seama de pozițiile sale. Șubredă și de două parale i se păru apărarea lui. El însă trebuia să rămînă pe loc. N-avea unde să plece. O mică văiuță șerpuitoare cu un pîrîiaș secătuit își făcea loc printre coline, după care se ridicau dealuri mai înalte, iar după acestea, culmi și mai înălțate, acoperite cu zăpadă. Peste povîrnișurile albe se vedeau stane de piatră negricioase, golașe, iar acolo, pe lanțurile ferecate în gheață ale munților, domnea iarna. Era aproape, la o azvîrlitură de băț. Nu-i trebuia decît să se scuture ușurel, să dea jos norii, și vîlceaua s-ar cufunda în negură, de n-ar mai găsi-o nimeni.

Cerul era cenușiu, acoperit parcă de apă tulbure. Vîntul sufla de jos, din vale. Peste tot în jur era pustiu. Munți, pretutindeni munți. Îți îngheța sufletul de neliniște. Iar în stîna în ruine behăiau acum mieii. Chiar adineauri scosese ră din turmă alte zece capete de oi ajunse la sorocul fătatului și le lăsară să fete.

Turma plecă încetișor să-și caute nutrețul atît de sărac. Și acolo, la pășune, trebuia să fii acum cu ochii în patru. Se întîmpla că vreo oaie să nu dea nici un semn că are să nască repede. Apoi — dintr-o dată se întindea după cîte-o tufă și gata, se și slobozea. Dacă nu băgai bine de

seamă, mielul răcea pe pământul jilav, și atunci nu mai avea sorți să trăiască.

Dar Tanabai zăbovi prea mult pe colnic. Făcînd un gest că-i e lehamite de toate, păși repede spre stîină. Acolo mai avea de lucru pînă peste cap, trebuia să apuce să mai dreagă cîte ceva.

Veni apoi Ibraim, aduse făină, fir-ar să fie el, cu ochii lui nerușinați... Da de unde, cică, să vă iau palate? Așa cum au fost coșarele colhozului, așa și sînt. Altele nu-s. Încă n-am ajuns în comunism.

Tanabai abia se stăpîni să nu sară la el cu pumnii.

— Ce rost au aici glumele tale? Eu vorbesc despre treburi serioase, eu la asta mă gîndesc. Eu o să trebuiască să răspund.

— Dar eu, crezi dumneata, eu nu mă gîndesc? Dumneata răspunzi de o turmă acolo, de una singură, iar eu de toate, de dumneata, de toți ceilalți, de tot sectorul zootehnic. Crezi dumneata că mie mi-i ușor! Și deodată, spre uimirea lui Tanabai, acest descurcăreț și șmecher începuseră să plîngă, vîrîndu-și fața în palme, și bîiguind printre lacrimi: O să ajung la tribunal! La tribunal! Nu poți să găsești nicăieri nimic. Oamenii nu vor să meargă să lucreze nici măcar ca îngrijitori pentru un răstimp. Ucideți-mă, sfîșiati-mă, nu pot să fac nimic mai mult. Și să nu așteptați nimic de la mine. Nu trebuia, nu trebuia să primesc eu munca asta...

Și cu astea zise, plecă, lăsîndu-l pe lesne crezătorul Tanabai tulburat peste măsură. Nici nu-l mai văzură pe acolo de atunci.

Fătaseră deocamdată prima sută de oi. În turmele lui Eșim și Bektai, care se aflau ceva mai sus pe firul văii, fătatul nici nu începuse încă, dar Tanabai își dădea seama de pe acum că se apropia o catastrofă. Toți cîți erau acolo

— trei oameni vîrstnici, fără a o socoti pe bătrîna îngrijitoare, care acum păştea tot timpul turma, şi copila cea mai mărişoară în vîrstă de şase ani, abia de mai pridideau să ia în primire mieii, să-i şteargă, şi să-i aşeze lîngă mamele lor, să-i încălzească cu ce puteau, să scoată gunoiul, să aducă vreascuri pentru aşternut. Şi de pe acum se auzeau strigătele de foame ale mieilor, nu le ajungea laptele, oile care fătaseră erau stoarse de puteri şi n-aveau ce să le dea de mîncare. Dar ce-i aştepta de acum încolo ?

Prinseră să curgă rotocol, ca-n vîrtej zilele şi nopţile ştiute numai de ciobani, se năpustea marea încercare a prăşilei, cînd n-ai vreme nici să răsufli, nici să-ţi îndrepti spinarea.

Iar ieri, ce-i mai speriasse vremea ! Deodată se lăsă un frig aprig, norii veniră neguroşi, începu să cadă zăpadă aspră ca mazăricea. Totul se înecă în negură, se lăsă întuneric...

Curînd însă norii se risipiră şi începu să se încălzească. Veni în văzduh miros de primăvară, de umezeală. „Dar-ar Dumnezeu, poate vine primăvara. Numai de-ar veni odată cum trebuie, de-a binelea, că altminteri nu poate fi nimic mai rău dacă începe să se clatine ba încolo, ba înapoi” — îşi zicea în gînd Tanabai, scoţînd cu furca o dată cu paiele placenta alburie a prăşilei.

Şi primăvara veni, numai că nu aşa cum o aştepta Tanabai. Se înfăţişă deodată noaptea — cu ploaie, ceaţă şi lapoviţă. Se prăvăli cu toată umezeala şi răceala ei peste stîna, peste iurtă, peste ocol, peste tot ceea ce era în jur. Se umflă în pîraie şi băltoace pe pămîntul îngheţat, gloduros. Se strecură prin acoperişul putred, roase pereţii şi porni să potopească stîna, să-i răzbească pe locatari cu un tremur pînă în măduva oaselor. Pe toţi îi puse pe picioare. Mieii se strînseră grămadă în apă, oile fătătoare zbierau, fătînd

de-a-n-picioarele. Primăvara boteza pe apucate pe noii-născuți, cu apă rece.

Oamenii în mantale de ploaie prinseră să se pună-n mișcare. Tanabai începu să alerge de colo pînă colo. Cizmele lui mari umblau în întuneric prin băltoace, prin mizga de gunoi, ca niște fiare hăituite. Poalele mantalei lui de ploaie filfiiu asemenea aripilor unei păsări rănite. Răsuflă zgomotos, își strigă lui însuși și altora :

— Adă ranga mai repede ! Lopata ! Aruncă gunoiul aici ! Puneți stavilă în fața apei !

Trebuia măcar să abată într-o parte șuvoaiele de apă, care năvăleau în coșară. Spărgea pămîntul înghețat, scobeșă șanțuri.

— Luminează ! Luminează aici ! Ce stai și te uiți !

Iar noaptea pogora cu ceață. Ninge și ploua în același timp. Și nu puteai să faci nimic ca să oprești toate astea.

Tanabai alergă în iurtă. Aprinse lampa. Și aici picura de peste tot. Dar nu așa ca în coșară. Cei mici dormeau, și plapuma lor se uda. Tanabai cuprinse în brațe copiii cu așternut cu tot, îi mută într-un colț, făcînd cît mai mult loc liber în iurtă. Aruncă deasupra lor o bucată mare de pislă peste plapumă, ca să nu o ude de sus, și, repezindu-se afară, strigă la femeile din coșară :

— Aduceți mieii în iurtă ! și fugi și el într-acolo.

Dar cîți puteai să adăpostești într-o iurtă ? Citeva zeci, nu mai mult. Și ce să faci cu ceilalți ? Of, de i-ar scăpa măcar pe aceia, pe care poate să-i scape...

Veni și dimineața. Tăriile cerului nu se mai deșertau odată, ploua fără încetare. Se potolea puțin, apoi din nou se pornea : ploaie, ninsoare, ploaie, ninsoare...

Iurta e plină, mieii nu mai încap. Zbiară fără oprire. Duhoare, miros greu. Toate lucrurile din iurtă stau adunate la un loc, grămadă, acoperite cu o foaie de cort, iar

ei s-au mutat cu toții în cortul îngrijitoarelor. Copiii îngheață, plîng.

Au venit zilele grele ale ciobanului. El își blestemă soarta. Îi suduie pe toți și pe toate. Nu doarme, nu mănîncă, se zbate, luptă cu cele din urmă puteri printre oile ude din cap pînă-n picioare, printre mieii rebegiți. Iar moartea cu coasa ei îi seceră de pe-acum în stîna cotropită de apă. Nu-i prea greu să se înfățișeze aici, poate să intre pe unde vrea. Prin acoperișul putred, prin ferestrele fără geamuri, prin golul lăsat pentru ușă, neastupat. Așa că ea se ivește nepoftită și se apucă să secere mieii și oile fătătoare vlăguite. Ciobanul scoate micile leșuri vineții, mai multe deodată, îngrămădindu-le în dosul stîinii.

Afară, în ocol, sub ploaie și zăpadă stau oile burtoase, gata să fete. Azi, mîine trebuie să le vină sorocul. Ploaia le biciuiește, cîte-un spasm le înțepenește falcile. Lîna le atîrnă udă, flocoasă, în smocuri...

Oile nu mai vor să iasă la pășune. Ce pășunat mai e și ăsta, pe un asemenea frig și umezeală. Bătrîna îngrijitoare acoperită pe cap cu un sac le mîină, dar ele fug îndărăt, de parcă aici le-ar fi fost pregătit raiul. Femeia plînge, le adună, le mîină din nou, iar ele aleargă iar îndărăt. Tanabai vine în fugă mînios. Ar trebui să le bată cu cața, dar nu se poate, sînt doar gata să fete. Mai cheamă ajutoare, și toți laolaltă mîină cu anevoie turma la pășunat.

Din ziua în care începu marea urgie, Tanabai pierdu socoteala timpului, socoteala prăsilei care se prăpădise sub ochii lui. Veneau mai mulți gemeni, cîte doi și chiar cîte trei. Și toată această bogăție se prăpădea. Toată truda se ducea pe apa sîmbetei. Mieii veneau pe lume și în aceeași zi piereau în noroi și în mîzga gunoiului. Cei care rămîneau în viață tușeau, horcăiau, erau chinuiți de pintecăraie și se murdăreau unii pe alții. Oile care își

pierdeau puii zbierau, alergau, se înghesuiau, le călcau în picioare pe acelea care zăceau în chinurile făcerii. În toate acestea era ceva împotriva firii, ceva monstruos. Oh, cit de mult ar fi vrut Tanabai ca fătutul să mai zăbovească măcar puțin ! Ar fi vrut să le strige acestor oi ne-roade : „Opriți-vă ! Nu mai fătați ! Opriți-vă !“

Ele însă, oile grele, parcă s-ar fi vorbit, fătau una după alta, una după alta, una după alta !...

Și atunci în sufletul lui se isca o furie neagră, înfricoșătoare. Se stârnea, învăluindu-i ochii într-un întuneric adînc, al urii față de tot ceea ce se săvîrșește aici, față de această stîină putredă, față de oi, față de sine însuși, față de propria lui viață, față de toate cele pentru care el se zbătea aici ca peștele pe uscat.

Fu cuprins de-un fel de tîmpire. I se făcea rău din pricina gîndurilor sale, le alunga cît mai departe, dar ele nu-l slăbeau, i se vîrau în suflet, îi pătrundeau adînc în cap : „La ce bun toate astea ? Cine are nevoie de toate astea ? Ce rost are să creștem oi, dacă nu sintem în stare să le păzim de moarte ? Cine-i vinovat de asta ? Cine ? Răspunde, cine ? Tu și alții de-alde tine, niște palavragii. Voi, care spuneți : vom face, vom drege, vom ridica, vom ajunge, vom întrece, ne dăm cuvîntul. Frumos vorbim ! Poftim acum de ridică mieii prăpădiți, scoate-i afară. Tîrăște-o pe oaia aceea, care a pierit în băltoacă. Arată-te cît de grozav îmi ești...“

Mai cu seamă noaptea, lipăind prin noroi și prin urina oilor, Tanabai simțea cum i se taie răsufierea din pricina gîndurilor tulburătoare, amare. O, nopțile acelea nedormite din vremea fătutului ! Sub picioare-ți clefăie noroiul gunoiului ud, de sus te picură. Vîntul umblă hai-hui prin stîină, ca pe cîmp, stinge felinarele. Tanabai merge pe pipăite, se poticnește, umblă în patru labe, ca să nu calce în picioare noii-născuți, găsește în sfîrșit felinarul, îl aprinde

și la lumina lui își vede mîinile mari, umflate, mînjite de gunoi și de sînge.

De mult nu se mai văzuse în oglindă. Nu știa că albise, că îmbătrînise cu mulți ani. Și că de-acum — bătrîn îi va fi numele. Dar nu de asta, nu de dînsul îi păsa lui. N-avea timp să mănînce și să se spele. Nici sieși, nici altora nu le dădea răgaz o clipă. Văzînd că lucrurile merg către o catastrofă deplină, o urcă pe îngrijitoarea mai tînără pe cal și-i spuse :

— Gonește, caută-l pe Cîoro. Și spune-i să vină neîntîrziat. Dacă nu vine, să-i lași vorbă : să nu se mai ivească în ochii mei !

Spre seară ea se întoarse îndărăt, alunecă din șa, vînată toată, udă pînă la oase :

— Dînsul e bolnav, Tanake. Zace în pat ; dar a zis că peste o zi, două, mort, copt, tot o să poată să vie.

— Veni-i-ar boala de hac ! sudui Tanabai.

Geaidar vroise să-i facă numaidecît observație, dar nu îndrăzni, nu era momentul potrivit.

A treia zi vremea se mai îmbună, se limpezi. Norii se tîrîră fără voie, în munți se ridică ceața. Vîntul se mai potoli. Era însă prea tîrziu. Oile fătătoare slăbiseră în aceste zile atît de mult, încît ți-era și groază să te uiți la ele. Stăteau niște slăbiciuni cu burțile umflate pe picioarele subțiri. Ce fel de oi fătătoare-mame or mai fi și astea ! Iar cele care fătaseră, și mieii ce se mai aflau încă în viață, oare mulți dintre ei vor putea s-o ducă pînă la vară și să se mai întremeze cu iarba verde ? Mai devreme sau mai tîrziu boala tot avea să-i dea gata, dar dacă nu, nici mare scofală n-avea să fie de pe urma lor ; nici tu lînă, nici tu carne...

Abia se însenină vremea, că veni altă belea — stratul de apă topită începea să amortească, să înghețe. Avea să fie polei. Pe la amiază însă gerul mai slăbi. Tanabai se

bucură : poate că vor izbuti să mai scape cîte ceva. Din nou se apucară de lucru : lopeți, furci, targa. Nu se îndeltniciră însă mult cu asta. Mai trebuiau hrăniți sugacii-orfani, dați la mamele rămase fără pui. Acestea nu se lăsau, nu-i primeau pe alții. Mieii își vîrau botișoarele, cereau lapte. Apucau cu boturile lor reci degetele, le sugeau. Dacă-i alungai — sugeau poalele murdare ale mantalelor de ploaie. Vroiau să mănince. Alergau în urma ta într-un cîrd plîngăreț.

Să te jălui în gura mare, să te sfișii în bucăți, nu alta. Cît le poți cere acestor femei și micuței tale copile ? Abia se mai țineau pe picioare. De atîtea zile mantalele lor de ploaie nu se mai uscară. Tanabai nu le spunea nimic. Doar o singură dată nu se putu stăpîni. Bătrîna îngrijitoare tocmai adusese turma în ocol pe la amiază și vroia să-i dea o mină de ajutor lui Tanabai. El ieși în grabă să vadă cum era turma. Aruncase o privire, și simți că-l apucă năduful : oile stăteau și își mînceau una alteia lîna. Asta însemna că turma era amenințată să piară de foame. Se repezi afară, se năpusti asupra femeii :

— Ce-i cu tine, bătrîno ! Nu vezi ? De ce taci ? Să piei de aici ! Mină turma. Și să nu cumva să le lași să se oprească. Să nu le lași să-și roadă lîna. Să umble. Să nu stea în loc o clipă. Altminteri te omor !

Mai veni însă și o altă năpastă ; una din oile cu doi gemeni începu să se lepede de mieii săi. Îi împungea cu cornițele, nu-i lăsa pe lîngă ea, îi lovea cu picioarele. Mieii însă se vîrau, cădeau, plîngeau. Asta se întîmplă, cînd începe să stăpînească neîndurătoarea lege a auto-conservării. Oaia care a fătat se ferește atunci să-și alăpteze sugacii, ca să scape ea însăși cu viață, pentru că organismul său nu mai e în stare să-i hrănească pe alții. Fenomenul acesta e tot atît de molipsitor ca și o boală.

E destul ca o singură oaie să dea o astfel de pildă, că după aceasta toate o urmează. Tanabai se sperie rău de tot. Ajutat de fiică-sa, el alungă oaia sălbăticită împreună cu mieii ei în curte, spre țarc, și aici începură s-o silească să-și alăpteze puii. La început Tanabai însuși ținea oaia, iar fiică-sa așeza mieii. Oaia însă se sucea, se învîrtea, căuta să se smulgă. Fetița nu izbutise de fel să apropie mieii.

— Tată, ei nu pot să sugă.

— Pot, numai că tu ești neîndemînică.

— Nu tată, uită-te și matale, cad. Fata era gata să izbucnească în plîns.

— Ia ține, am să încerc eu !

Dar ce putere să aibă o fetiță, acolo ! Abia potrivea mieii la uger, abia începură să sugă, și oaia se smuci — o doborî pe fetiță din picioare și fugi. Tanabai își pierdu răbdarea. Îi arse o palmă fetiței. Nu-și bătuse niciodată copiii, dar de data asta își ieșise din fire. Copila începu să se smiorcăie, iar Tanabai o luă din loc. Lăsă totul baltă și o luă din loc.

Umblă un timp, se întoarce, neștiind cum să-i ceară iertare fetiței, dar ea singură sosi în fugă :

— Tată, i-a primit. Eu cu mama am așezat mieii. Nu-i mai alungă.

— Foarte bine, copila mea. Ești o fată de ispravă.

Și dintr-o dată simți cum i se ia o piatră de pe inimă. Parcă nu mai era așa de rău totul. Poate că o să mai izbutască să păstreze ce-a mai rămas. Ia te uită, și vremea se îndreaptă ! Te pomenești că vine într-adevăr primăvara și s-or isprăvi zilele negre ale ciobanului. Tanabai se înhămă din nou la lucru. La lucru, la lucru, la lucru — numai așa, numai în asta-i scăparea...

Veni socotitorul, un flăcăiandru călare. În sfârșit. Întrebă ce și cum. Tanabai ar fi vrut să-l trimeată la mama dracului. Dar ce poți să ceri de la un puști ca ăsta ?

— Da unde ai fost pînă acum ?

— Cum unde ? Pe la turme. Nu prididesc, că sînt singur.

— Cum e la alții ?

— Nu-i mai bine. Astea trei zile au secerat o mulțime de miei.

— Ce zic ciobanii ?

— Ce să zică ? Înjură ! Alții nici nu vor să stea de vorbă. Bektai, de pildă, m-a dat afară din curte. Umblă încrunțat, e foc și pară, nu te poți apropia de el.

— Da-a-a. Nici eu n-am avut o clipă de răgaz ca să mă reped pînă la dinsul. Da poate scap și mă duc pe-acolo. Ei, da tu ?

— Eu, ce ? Eu țin socoteala.

— Da vreun ajutor o să căpătăm ?

— O să căpătați. Cioro, spune lumea, a ieșit din spital. A trimis un șir de care cu fin, cu paie, a luat tot ce se afla în grajd — lasă, zice, mai bine să piară caii. Dar, spune lumea, convoiul s-o fi înfundat pe undeva ; uite ce drumuri rele sînt.

— Drumurile ! Dar pînă ieri unde le-a fost mintea ? La noi veșnic e așa. Și convoiul ăsta cu ce schimbă lucrurile ? Las' că pun eu mîna pe ei ! amenință Tanabai. Să nu mă întrebi nimic. Du-te singur și vezi, socotește, scrie. Mie mi-i totuna ! Și, întrerupînd convorbirea, plecă la coșară să ia în primire mieii noi-născuți. În ziua aceea fătaseră încă vreo cincisprezece oi.

Tanabai umbla, aduna prăsila, cînd, deodată, îl văzu pe socotitor că-i întinde o bucată de hirtie :

— Semnați procesul verbal.

Semnă, fără să se uite, actul de constatare a pierderii animalelor. Apăsă așa de tare, încît se rupse vîrful creionului.

— La revedere, Tanake. Să transmit ceva ? Spuneți.

— N-am ce să spun. Apoi totuși îl opri pe flăcăiandru : Treci pe la Bektai. Lasă-i vorbă : mîine către prînz fac cumva să ajung la el.

În zadar se neliniștea Tanabai, Bektai i-o luase înainte. Veni el însuși, și cum veni...

În noaptea aceea vîntul începuse să sufle din nou, cădea zăpada, e drept, nu prea deasă, dar spre dimineață cernuse atita, încît albise pămîntul. Ninsese și peste oile din ocol, care toată noaptea stătuseră în picicare. Acum nu se mai întindeau pe jos. Se strîngeau grămadă și stăteau așa nemișcate și nepăsătoare la tot ce era în jur. Prea de mult pierise orice urmă de nutreț, prea se îndelungase lupta dintre primăvară și iarnă.

În coșară stăruia frigul. Fulgii de zăpadă cădeau prin acoperișul găurit de ploi, se învîrtejeau la lumina palidă a felinarelor și se lăsau lin în jos, pe oile și pe mieii rebegiți de frig. Tanabai se înghesuia mereu printre oi, își vedea de treaba lui, ca un soldat dintr-o echipă căruia i-ar fi fost incredințată misiunea să-i înmormînteze pe cei căzuți pe cimpul de luptă, după o mare bătălie. Se deprinsese cu gîndurile lui apăsătoare, răzvrătirea se prefăcuse într-o tăcută înverșunare. Aceasta îi stătea în suflet ca un par și nu-l lăsa să se îndoiaie. Umbla într-una, lipăind cu cizmele prin mîzgă, își îndeplinea îndatoririle și prefira mereu în minte în aceste ceasuri de noapte frinturi din viața sa de altădată.

Cîndva, pe-atunci doar un copilandru, alerga cu oile, era ajutor de cioban. Păștea turma unei rubedenii împreună cu fratele său, Kulubai. După ce trecuse anul își deteră seama că lucraseră numai pentru mîncare. Stăpînul

îi trăsese pe sfoară. Nici măcar nu vroise să stea de vorbă cu ei. Așa că trebuiră să plece, cu opincile rupte în picioare, cu traistele lor prăpădite în spinare, cu mâinile goale. Plecînd, Tanabai îl amenințase pe stăpîn : „Am să-ți cer socoteală pentru asta, cînd am să cresc mare“. Kulubai însă nu spusese nimic. Era cu vreo cinci ani mai în vîrstă. Știa el că nu-l sperii cu atîta pe stăpîn. Altceva e să ajungi tu stăpîn, să-ți agonisești niște vite, să ai pămîntul tău. „Cînd am să fiu gospodar, n-o să-l nedreptățesc niciodată pe lucrător“, spunea el pe atunci. Cu asta se și despărțiseră în anul acela. Kulubai se năimise cioban la alt stăpîn, iar Tanabai plecase la Aleksandrovka, să argățească la un colonist rus, pe nume Efremov. Țăranul acesta nu era prea bogat, avea o pereche de boi, una de cai și o bucată de pămînt arabil. Semăna cereale. Grîul îl căra la moara cu valțuri din orășelul Aulie-Ata. Muncea el însuși din zori și pînă-n noapte Tanabai umbla la el mai mult cu bcii și cu caii. Deși destul de aspru, era totuși un om drept. Plătea ceea ce i se cuvenea argatului. Sărăcimea kirghiză de atunci, veșnic despuiată de rubedenii și consăteni, socotea că e mai bine să se tocmească la stăpînii ruși. Tanabai învățase să vorbească rusește, umblase de cîteva ori cu cărăușia în orășelul acela Aulie-Ata, văzuse puțintel lumea. Între timp, izbucnise revoluția. Și atunci toate se învălmășiseră. Venise timpul Tanabailor.

Tanabai se întoarse în *ail*. Începu o altă viață. Ea îl cuprinse, îl purtă, amețindu-l. Totul îi veni dintr-o dată : pămînt, libertate, drepturi. Fu ales în comitetul de argați. În anii aceia se legă prietenia dintre el și Cioro. Acela era om cu știință de carte, îi învăța pe tineri să scrie litere, să buchisească slove. Tanabai avea mare nevoie să știe carte, oricum, era în comitetul de argați. Se înscrise într-o celulă comsomolistă. Și aici fu împreună cu Cioro. Și în

partid intrară împreună. Totul mergea din plin, sărăcimea răzbea la lumină. Cînd începuse colectivizarea, Tanabai se aprinsese din tot sufletul pentru acțiunea aceasta. Cine, dacă nu el, avea să lupte pentru viața cea nouă a țăranilor, pentru ca totul să fie al obștei : pămînt, vite, muncă, visuri. Jos cu chiaburii ! Începuse vremea cea aspră, zbuciumată. Ziua era mereu în șa, noaptea — la ședințe și adunări. Se întocmeau listele de chiaburi. *Baii*, *mulla*¹-lele, și tot soiul de alți bogătani erau înlăturați ca buruienile de pe ogor. Cîmpul trebuia curățat, ca să se poată ridica noile mlădițe. În lista deschiaburirii se pomeni și Kulubai. Cam spre vremea aceea, cît timp Tanabai alergase în galop de colo pînă colo, cît timp luase parte la mitinguri și la ședințe, fratele lui apucase să se căpătuiască. Se însurase cu o vădană, începuse să-i meargă bine gospodăria. Vite avea : oi, o vacă, o pereche de cai, o iapă cu lapte și cu minz. Își făcuse rost de plug, grapă și de toate celelalte. Pe vremea secerișului tocmea argați. Nu se putea spune că ajunsese bogătaș, dar nici sărac nu era. Trăia strașnic, muncea strașnic.

La ședința sovietului sătesc, cînd veni rîndul lui Kulubai, Cioro spuse :

— Hai acum, tovarăși, să ne gîndim. Să-l deschiaburim ori nu. Oameni ca de-alde Kulubai ar fi buni și în colhoz. Doar din rîndul săracilor se trage. Nu s-a ținut de agitații dușmănoase.

Începură să vorbească în fel și chip. Unii erau pentru, alții, contra. Rămase să-și spună cuvîntul Tanabai. Acesta sedea bosumflat și întunecat ca un corb. Cu toate că era frate vitreg, totuși îi era frate. Trebuia să pășească împotriva fratelui său. Trăiau pașnic, deși se vedeau rar. Fie-

¹ Mulla — slujitor al cultului la musulmani.

care era prins cu treburile sale. Să zică : nu-l atingeți, dar atunci cum o să fie cu alții ; la fiecare se putea găsi cîte-un apărător, vreo rubedenie. Să zică : hotăriți voi, o să se creadă că dă bir cu fugiții.

Oamenii așteptau să audă ce va spune el. Tocmai pentru că așteptau, înverșunarea într-însul creștea.

— Tu, Cioro, totdeauna faci așa ! vorbi el în sfîrșit, sculîndu-se în picioare. Prin ziare scrie despre oamenii ăia de carte, *entelectuali*, sau cum le mai zice. Și tu ești *entelectual*. Tu veșnic te îndoiești, te temi să nu se întimple cumva ceva. Da de ce stai la îndoială ? Dacă e pe listă, înseamnă că e chiabur ! Și nu i se cuvine nici o cruțare ! Pentru Puterea sovietică eu unul nu-l cruț nici pe tatăl meu bun. Nu trebuie să ții seama că e fratele meu. Dacă nu-l deschiaburiți voi, am s-o fac singur.

Kulubai veni la el a doua zi. Tanabai îl întîmpină rece, nu-i întinse mîna

— Pentru ce să fiu trecut în rînd cu chiaburii ? N-am fost noi oare amîndoi argați ? Nu pe noi doi, pe mine și pe tine, ne-au alungat de la curte *baii* ?

— Asta nu mai are acum însemnătate. Tu singur ai ajuns *bai*.

— Ce fel de *bai* sînt eu ? Tot ce am, cu munca mea a fost agonisit. Și nu-mi pare rău. Luați tot. Da de ce să mă faceți chiabur pe mine ? Teme-te de Dumnezeu, Tanabai.

— Mi-i totuna. Tu ești clasa dușmănoasă. Și noi trebuie să te lichidăm, ca să construim colhozul. Tu ne stai în cale, și noi trebuie să te măturăm din drum...

Aceasta a fost cea din urmă discuție a lor. Sînt douăzeci de ani de cînd n-au mai schimbat un cuvînt. Cîte vorbe, cîte bîrfeli s-au mai vînturat prin *ail* cînd fusese Kulubai luat de-acasă și deportat în Siberia.

Multe și felurite palavre ! Scorniră chiar vorba că, atunci cînd Kulubai era dus din *ail* sub escorta a doi milițieni călări, el ar fi mers cu capul în jos, fără a se uita în urmă și fără a-și lua rămas bun de la nimeni. Cînd ieșiseră din *ail* și-o apucaseră pe drumul ce ducea printre lanuri, el s-ar fi repezit în griul tînăr, cea dintîi semănătură de toamnă a colhozului, și-ar fi început, cică, să-l smulgă cu rădăcină cu tot, să-l calce în picioare și să-l strivească, înverșunat ca o fiară căzută în capcană. Însoțitorii lui, cică, abia o scosese la capăt cu el și-l duseseră mai departe. Zice-se că, în timp ce pleca, a plîns amar și l-ar fi blestemat pe Tanabai.

Tanabai nu prea pleca urechea la toate astea. „Trăncăneala vrăjmașilor — vor să-mi facă zile fripte cu asta. Pe naiba, să creadă ei că mă las înduioșat !” — își tot spunea, încurajîndu-se.

Cu puțin mai înainte de seceriș, în timp ce dădea o raită în jurul lanurilor și se desfăta, privindu-le — în anul acela se nimerise o recoltă de toată frumusețea, spi-cele parcă se luaseră la întrecere, care de care mai mîndru — dădu de palma de loc din lanul unde Kulubai s-ar fi zbatut cică în deznădejde, ar fi călcat și smuls fragedele firișoare. De jur împrejur griul se înălța ca un zid, în timp ce aici, în locul cu pricina, parcă se încăieraseră niște tauri, totul era prăpădit, prăvălit, uscat și năpădit de lobodă. De cum văzu asta, Tanabai opri calul.

— Ah, nemernicul ! — șopti el, clocotind de mînie. — Ai ridicat mîna și-ai lovit în pîinea colhozului. Va să zică, ai fost, într-adevăr, un chiabur. Un chiabur, și nimic alta...

Multă vreme stătu locului așa călare, tăcut și întunecat, cu un gînd apăsător stăruindu-i în privire, apoi întoarse calul și plecă, fără să mai arunce ochii îndărăt. După aceea a tot ocolit timp îndelung locul acela nenorocit, ferindu-se

de departe de el, pînă cînd strinseră griul, pînă cînd și miriștea se făcu una cu pămîntul sub copitele vitelor.

Puțini erau cei care îi luaseră apărarea lui Tanabai. Cei mai mulți îl condamnau : „Să te ferească Dumnezeu de-un frate ca ăsta. Mai bine să fii fără neamuri, singur pe lume !“ Alții i-o spuneau verde în față. Da, sincer vorbind, oamenii se îndepărtară atunci de el. Nu o făceau fățiș, dar cînd i se puse la vot candidatura, începură să se abțină. În felul acesta, încetul cu încetul, fusese scos din activ. Totuși căuta să-și dovedească nevinovăția prin faptul că chiaburii dădeau foc colhozurilor, trăgeau cu armele, dar mai cu seamă, prin aceea că oamenii din colhoz începuseră să trăiască mai din belșug, treburile mergeau din an în an tot mai bine. Începuse cu totul altă viață. Nu, nu fusese în zadar tot ce se petrecuse atunci.

Tanabai își aducea aminte de întîmplările trecute pînă la cele mai mici amănunte. De parcă toată viața îi rămăsese acolo, în perioada aceea uimitoare, atunci cînd colhozurile prindeau cheag. Din nou își aminti de cîntecele acelei vremi despre „frunțașă cu basma roșie“, își aminti de cel dintîi camion de o tonă și jumătate al colhozului și de noaptea aceea cînd stătuse lîngă cabina mașinii cu steagul roșu.

Tanabai hoinărea noaptea prin stîină, își făcea slujba amară și prefira prin minte amarnice gînduri. Atunci de ce totul pîrie acum din toate încheieturile ? Poate că greșiseră, poate că apucaseră pe alt drum ? Nu, n-ar fi trebuit să se întîmple așa, n-ar fi trebuit ! Calea fusese cea bună. Și totuși ce s-a întîmplat ? O încurcătură ? Se abătuseră de la țelurile lor ? Cînd și cum s-a petrecut asta ? Uite că acum sînt și întreceri, s-au luat angajamente, dar după asta nimănui nu-i mai pasă de nimic, nu te mai întreabă cum o duci aici, ce mai e cu tine. Altă dată se găsea o tablă neagră, un panou de onoare,

în fiecare zi erau atâtea discuții, atâtea întrebări : cine-i pe panoul de onoare, cine-i pe tabla neagră. Lucrul acesta se dovedea important pentru oameni. Acum toate acestea ar fi cică trecute, învechite. Dar ce venise în schimb ? Vorbe goale, făgăduieli. Când însă e la o adică, atunci nu iese nimic. De ce-i așa ? Pe cine să dai vina pentru toate acestea ?

De atâtea gânduri deznădăjduite, fără ieșire, Tanabai osteni. Îl cuprindea nepăsarea, îndobitocirea. Muncea fără spor și fără chef. Îl durea capul. Îl pălea somnul. Vedea cum îngrijitoarea cea tânără se proptise de perete. Vedea cum i se lipeau ochii ei înroșiți, cum se lupta ea cu picoteala, cum începea să alunece încet, și cum se așează apoi pe pământ și adormi, lăsându-și capul să-i cadă pe genunchi. Nu se osteni s-o trezească. Se lipi și el de perete, prinse să se lase încet în jos, și nu se mai putu împotrivi toropelii, poverii grele ce i se prăvălise pe umeri și-l apăsă, îl încovoia neconținut, neconținut...

Se trezi izbit de un strigăt înăbușit, de un bufnet înfundat, ca și cum s-ar fi prăbușit ceva. Oile stîrnite de spaimă îl călcau pe picioare. Tanabai sări în sus, nepricepînd ce se întîmplase. Se lumina de ziuă.

— Tanabai, Tanabai, ajută-mă, îl chema nevastă-sa.

Îngrijitoarele fugiră spre partea de unde venea strigătul, iar Tanabai se luă după ele. Se uită și o văzu pe Geaidar cum zăcea la pământ, strivită de căpriorul haizășului căzut. Un capăt al acoperișului se desprinsese din peretele spălat de ploaie, și căpriorul se prăvălise sub greutatea lemnului putred. Somnul îi trecu dintr-o dată, ca luat cu mîna

— Geaidar ! strigă el și, vîrîndu-și umărul sub căprior, îl ridică dintr-o opintire.

Geaidar ieși tîrîndu-se și o ținu tot într-un geamăt. Femeile prinseră să bocească, să o pipăie. Împingîndu-le

la o parte, nepricepînd nimic de spaimă, Tanabai începu a cotrobăi cu mîinile tremurătoare sub flaneaua neveste-si :

— Ce-i cu tine ? Ce s-a întîmplat ?

— Of, șalele ! șalele mele !

— Te-ai lovit ? Ia puneți mîna ! Femeile se apropiară, el își dezbracă într-o clipă mantaua de ploaie, o așază pe Geaidar pe manta și o scoaseră afară.

În cort o cercetară pe îndelete. Cît se vedea, pe din-afară părea să nu aibă nimic. Totuși lovitura fusese strașnică. Femeia nu putea să facă nici o mișcare.

Geaidar izbucni într-un hohot de plîns.

— Ce ne-om face ? I-atîta zor acuma, iar eu... Ce-o să vă faceți voi acum ?

„O Doamne ! îi trecu prin cap lui Tanabai. În loc să se bucure că a rămas în viață, ea... Ducă-se la toți dracii munca asta ! Numai tu să fii teafără, să-mana de tine...”

El începu s-o mîngîie pe cap.

— Ce tot vorbești, Geaidar, liniștește-te ! Doar tu să te vezi pe picioare. Că ce-o mai fi, e floare la ureche. O scoatem noi la capăt...

Venindu-și abia acum în fire, prinseră cu toții, pe întrecute s-o îndemne și s-o liniștească pe Geaidar. Asta parcă o mai ușură. Zîmbi printre lacrimi.

— Bine, bine. Numai să nu vă supărați că s-a întîmplat așa. N-o să zac mult. Peste vreo două zile mă scol, o să vedeți.

Femeile se apucară să-i pregătească patul și să aprindă focul, iar Tanabai se duse înapoi la coșară și parcă nu-și credea ochilor că nencrocirea trecuse pe alături și nu se oprise la ei.

Se descoperea o dimineață albă, într-o mare de zăpadă nouă, pufoasă. În coșară Tanabai dete de o oaie strivită

de un căprior. Adineaori nici n-o zărise. Mielul își tot vîra bctișorul în ugerul oii moarte. Tanabai se îngrozi și mai avan la vederea lui, încercînd în același timp o bucurie fără margini la gîndul că nevastă-sa scăpase cu viață. Luă cu el mielul rămas orfan și plecă să caute o altă mamă pentru dînsul. Pe urmă, în timp ce punea o proptea sub căpriori, sprijinind cu un stilp peretele, își tot făcea planul să se ducă să vadă cum se mai simte nevastă-sa

Ieșind afară, văzu nu departe o turmă de oi, care își tîrau încet picioarele prin zăpadă. Un cioban străin le mina spre el. Ce turmă o fi asta ? De ce-o fi îndrumat-o încoace ? S-or amesteca oile, se poate una ca asta ? Tanabai ieși înainte să-l înștiințeze pe ciudatul cioban că se rătăcise prin locurile altora.

Venind mai aproape, văzu că turma e mînată de Bektai.

— Hei, Bektai, tu ești ?

Celălalt nu răspunse. Îndemna în tăcere turma spre el. lovea cu cața oile pe spinare.

„Cam ce l-o fi apucat să imblătească așa oile grele !“ se inverșună Tanabai.

— De unde vii ? Și încotro o apuci ? Noroc, frate !

— Vin de unde nu mai sînt și-o apuc ? Vezi bine singur ! Bektai se apropia de el, încins strîns cu o sfoară, cu mânușile vîrite la piept pe sub mantaua de ploaie.

Ținînd cața la spate, se opri la cîțiva pași, dar nu dete binețe. Scuipă plin de răutate și strivi cu aceeași răutate scuipatul în zăpadă. Ridică în sus capul. Era negricios, întunecat, năpădit de barbă, care parcă era lipită pe obrazul tînăr, frumos. Ochii lui ageri, ca de rîs, priveau cu ură și ațîțare pe sub sprincene. Mai scuipă o dată, apucă smucit cața cu mîna cealaltă, și o vîntură arătînd spre turmă :

— Ia-o ! Dacă vrei, numără, dacă nu, nu numără. Trei sute optzeci și cinci de capete !

— Da de ce ?

— Plec.

— Cum așa, plec ? Unde ?

— Unde-o fi.

— Și ce amestec am eu aici ?

— Acela că tu ești cu răspunderea asupra mea.

— Ei, și ce ? Stai, stai puțin, încotro ai pornit-o ? Încotro ? Abia acum pricepu Tanabai ce-și pusese în cap ciobanul pe care-l luase în grija sa. Simți că se înăbușă, că-l cuprinde fierbințeala singelui, ce-i năvălise în cap. Bine, da cum așa ? rosti el încurcat.

— Uite așa. Mie îmi ajunge. M-am săturat. Sînt sătul pînă peste cap de viața asta.

— Da tu îți dai seama ce vorbești ? Mîine — poimîine începe și la tine fătarea ! Cum se poate să faci una ca asta ?

— Se poate. Dacă se poate să se poarte cu noi așa, atunci și pentru noi se poate. Rămii cu bine ! Bektai în-vîrti cața deasupra capului, o azvîrli cu toată puterea și se depărtă.

Tanabai rămase fără grai, ținuit locului. Numai găsea nimic de spus. Celălalt pășea apăsător, fără a întoarce capul.

— Schimbă-ți gîndul, Bektai ! Tanabai alergă după el. Nu se poate așa. Socotește și tu, ce faci ? Auzi !

— Lasă-mă în pace ! Bektai se întoarce brusc. Mai bine gîndește-te tu. Vreau și eu să trăiesc, așa cum trăiește lumea. Eu nu-s cu nimic mai rău decît alții. Pot și eu să lucrez la oraș, să capăt salariu. Pentru ce trebuie să mă prăpădesc pe aici împreună cu oile astea ? Fără nutreț, fără coșară, fără iurtă deasupra capului. Slăbește-mă ! Du-te singur și fă pe dracu ghem și înoată în gunoi.

Uită-te la tine să vezi cu cine aduci. Ai să crăpi aici în curînd. Și tot nu-ți ajunge. Mai lansezi chemări la întrecere. Vrei să-i tragi și pe alții după tine. Nici nu te gîndi ! Mie mi-ajunge ! Și Bektai porni, călcînd zăpada albă, nepătată, cu atîta putere, încît urmele lui se înne-greau numaidecît, umplîndu-se cu apă...

— Bektai, ascultă-mă pe mine ! îl ajunse din urmă Tanabai. Am să-ți deslușesc totul

— Deslușește altora. Caută-ți alți proști !

— Oprește-te, Bektai. Să stăm de vorbă.

Celălalt se depărta, nevrînd să asculte.

— O să fii dat în judecată !

— Mai bine la judecată, decît așa ! răspunse tăios Bektai și nu se mai întoarse.

— Ești un dezertor !

Bektai pășea înainte.

— Pe front de-alde tine erau împușcați !

Bektai pășea înainte.

— Stai, îți zic ! Tanabai îl apucă de mîneacă.

Celălalt își trase mîna și porni mai departe.

— N-o să-ți îngădui, nu ai dreptul ! Tanabai îl smuci de umăr și deodată colinele albe din jur prinseră să se legene în ochii lui, apoi pălră în negură. Lovitura neașteptată sub bărbie îl doborîse din picioare.

Cînd își ridică încet capul amețit, Bektai pierise după deal.

În urma lui se întindea șirul pustiu al urmelor întu-necate.

— E pierdut flăcăul, e pierdut, gemu Tanabai, ridicîndu-se în patru labe. Se sculă în picioare. Mîinile îi erau mînjite de noroi și zăpadă.

Își veni în fire. Adună turma lui Bektai și, abătut, o mîna spre a lui.

Doi călăreți ieșeau din sat, îndreptându-se spre munți. Unul călărea un cal șarg, celălalt, unul murg. Cozile cailor erau legate cu noduri strînse ; calea dinaintea lor se vestea lungă. Noroiul amestecat cu zăpadă clefăia, se împrăstia sub copite în stropi și bulgări.

Floare-galbenă pășea cu mersu-i dîrz, strunit sub dîrlogii bine întinși. Se săturase buiestrașul să tot stea, cît zăcuse stăpînul său acasă bolnav. Acum însă nu acesta îl călărea, ci un necunoscut îmbrăcat cu o haină de piele și cu o manta de ploaie din foaie de cort trasă peste haină și descheiată. Din veșmintele lui ieșea un miros de vopsea și de cauciuc. Cioro mergea alături, pe alt cal. Se mai întîmpla și asta — îl împrumuta uneori cîte unui tovarăș de-al său, venit de la raion. La drept vorbind, lui Floare-galbenă îi era totuna cine îl călărea. Din ziua cînd fusese luat de la herghelie, de la fostul său stăpîn, multă lume îl încălecaser. Tot soiul de oameni — și buni, și răi. Unii plăcuți în șa, alții supărători. Căzuse și pe mîinile unor călăreți ce aveau chef să-l gonească nebunește. Uf, că tare erau smintiți cînd i se urcau pe spinare ! Cîte unul dintre aceștia avea obiceiul să-l pornească în goană mare și deodată îl oprea din dîrlogii în loc, îl ridica în două picioare, apoi iar îl avînta în trap, și iar îl strunea locului trăgînd tare de dîrlogii. Nici omul nu știe ce prostii face, numai să-l vadă toți că era călare pe buiestraș. Acum Floare-galbenă se obișnuise cu orice. Un singur lucru nu-i era pe plac : să stea în grajd, să lîncezească. În el tot mai fremăta patima lui veche — să alerge, să alerge și iar să alerge. Îi era totuna pe cine-l ducea în spate. Călărețul era acela căruia nu-i putea fi totuna pe ce cal merge. Dacă buiestrașul era adus la

scară, însemna că omul era respectat, temut. Floare-galbenă se simțea puternic, și frumos. Călărețul stătea liniștit pe el și cu nădejde.

De astă dată pe buiestraș mergea procurorul raional Seghizbaev, trimis la colhoz ca împuternicit. Era însoțit de organizatorul de partid al colhozului, de asemeni semn că i se acorda respect. Organizatorul tace, se teme pe-semne : lucrurile stăteau prost cu prăsila oilor. Ba chiar foarte prost. Dacă-i așa, las' să tacă. Las' să se teamă. N-are rost să se bage în vorbă cu fleacuri ; gradele inferioare trebuie să dovedească o anumită sfială față de cele superioare. Altminteri, n-ar mai fi nici o rînduială. Mai sînt și o seamă care se poartă simplu, fără etichetă cu cei din subordinea lor, ca pe urmă să se aleagă cu asemenea bobîrnace din partea celor de jos, că le merg fulgii, nu alta, ca dintr-o pernă veche. Puterea e un lucru mare, de răspundere, nu-i de nasul oricui.

Cu asemenea gînduri călătorea Seghizbaev, legănîndu-se în șa în ritmul mersului lui Gulsari, și nu s-ar putea spune că era într-o proastă dispoziție, deși se ducea să facă o anchetă la ciobani și știa că acolo avea să vadă puține lucruri plăcute. Iarna se încăierase cu primăvara, nici una nu se lăsa mai prejos, și din încăierarea aceasta sufereau cel mai mult oile, piereau mieii nou-născuți, se prăpădeau oile slăbite, și nu se putea face nimic. Doar în fiecînd se întîmpla la fel. Și toată lumea știa de asta. De vreme însă ce-l trimiseseră pe el ca împuternicit, însemna că el avea să tragă pe cineva la răspundere. Undeva în străfundurile întunecate ale sufletului său el mai știa că procentul ridicat al mortalității vitelor din raion îi convenea chiar de minune. La urma urmelor, doar n-avea să răspundă el, procuror raional, și numai simplu membru în biroul comitetului raional, de situația lucrurilor din sectorul zootehnic.

De fapt, prim-secretarul, el ar fi trebuit să poarte răspunderea. Dar oricum, omul e încă nou, nu-i de multă vreme în raion, va fi greu ca el să tragă ponoasele. În ceea ce-l privea, dînsul, Seghizbaev, o să vadă. Cît despre cei de sus, o să-și dea seama și ei, dacă nu cumva greșiseră trimițînd ca secretar pe cineva din altă parte. Seghizbaev se supăraseră rău, cînd se întîmplase asta; nu se putea împăca cu gîndul că fusese ocolit. Funcționa de mult aici ca procuror; nu o dată dovedise, pare-se, de ce este în stare. Dar nu-i nimic, avea prieteni, o să-l sprijine la nevoie. Era timpul, da, era timpul să treacă în munca de partid, prea stătuse mult în fotoliul de procuror... Buiestrașul însă e strașnic, se leagănă ca o corabie, nu-l sperie nici noroiul, nici cîmpul plin de apă. Calul organizatorului de partid era tot numai spumă, dar buiestrașul abia începuse să se umezească...

Cioro se gîndea între timp la ale sale. Arăta foarte rău. Gălbeneala se revărsase pe fața-i suptă, ochii îi căzuseră în orbite. De atîția ani se chinuia cu inima, și cu cît trecea vremea, cu atît se simțea, din ce în ce mai rău. Gîndurile îi erau de asemeni grele, apăsătoare. Da, Tanabai se dovedise a fi avut dreptate. Președintele strigă, face gălăgie, dar din toate astea nu iese nimic acătării. Stă mai mult pe la raion, totdeauna are nu știu ce interese pe-acolo. Ar fi trebuit să pună la adunarea de partid problema situației lui, dar de la raion i se spusese să mai aștepte. Ce să aștepți? Se vorbește că Aldanov ar vrea el însuși să plece, poate tocmai de aceea? Mai bine ar fi s-o și întindă. Și el, Cioro, ar face mai bine să se retragă; era și timpul. Ce folos mai aducea? Veșnic bolnav. Samansur, venit acasă în vacanță, îl sfătua și el același lucru. De plecat, mă rog, se poate, dar conștiința? Samansur e băiat isteț, acum își dă seama de toate mai bine decît tatăl său. Îi tot spune cum trebuie condusă agri-

cultura. Li se dă o bună învățătură, cu timpul poate că așa o să și fie, cum îi învață profesorii, dar pînă să facă treaba asta, o să mai treacă multă apă pe rîu, și tatăl, pe cît se vede, o să-și dea obștescul sfîrșit pînă atunci. Iar de durerea și de supărarea sa nu poate să fugă nicăieri. De tine însuși n-ai cum să fugi, să te ascunzi. Și ce-o să spună lumea? Făgăduise în dreapta și stînga, îi îmbărbătase pe toți, vîrîse colhozul în datorii pînă peste cap, iar el să plece tocmai acum — să se odihnească? Nu, n-ar avea liniște și nici n-o să aibă; mai bine să stea pînă la capăt. O să i se vină în ajutor; nici așa nu poate să mai țină mult. Numai de-ar fi mai repede. Și de-ar sosi cu adevărat oameni ca lumea, nu așa, în chipul unuia ca ăsta. O să vă judecăm, cică, pentru dezorganizare! Bine, judecă, n-ai decît! Dar cu o sentință nu îndrepti lucrurile. Merge bosumflat, de parcă acolo, în munți, ar fi numai criminali, iar el e singurul care luptă pentru colhoz... Și doar puțin îi pasă de toate, de fapt, se preface numai. Dar ia încearcă să-i spui asta.

XVIII

Munții înalți înotau într-o ceață cenușie. Uitați de soare, se zăreau întunecați și mohoriți acolo sus, ca niște uriași supărați, jigniți. Primăvara era bolnavă. Umezeală, întunecime peste tot.

Tanabai o ducea anevoie în stîna lui. Era frig cumplit, aer greu. Fătau mai multe oi deodată, și n-aveai unde duce mieii. Îți venea să urli, nu alta. Tărăboi mare, behăituri, înghesuială. Toți vor să mănînce, toți vor să bea și mor, ca muștele. Colac peste pupăză, nevestă-sa zace cu șalele stîlcite. A dat ea să se scoale, dar nu s-a putut

îndrepta. Lasă așa, ce-o fi, o fi. Acum, hotărît, nu mai aveau nici o putere.

Lui Tanabai nu-i ieșea din cap Bektai; simțea că-l înăbușă o furie neputincioasă împotriva lui. Nu pentru că ar fi plecat, altfel, cale bătută, și nici pentru că-și părăsise turma, lepădînd-o cum își leapădă cucul ouăle în cuib străin; la urma urmei, o să-i trimită pe cineva, o să-i ia oile lui, ci pentru că nu știuse să-i răspundă lui Bektai în așa fel, să-i fi crăpat de rușine pielea cea groasă. În așa chip, să nu se mai bucure că mai trăiește pe lume. Un puști! Un mucos! Iar el. Tanabai, comunist vechi, care-și dăduse toată viața pentru colhoz, nu găsisese cuvintele cu care să-i răspundă, așa cum merita. Aruncase cața lui de cioban și plecase, mucosul. Se putuse gîndi vreodată Tanabai că se va întîmpla una ca asta? Își putuse cîndva închipui că se va găsi cineva, care să rîdă de cauza lui cea scumpă?

„Ajunge!” se stăpînea el, dar peste un minut-două se întorcea iar la aceleași gînduri.

Tocmai atunci fătă încă o oaie, făcu doi gemeni, miei drăgălași. Bine, dar unde să-i pună? Ugerul oii era gol, și nici nu era de mirare, de unde să aibă lapte? Va să zică, o să piară și ăștia! E nenorocire, nenorocire! Ceva mai încolo descoperi alții, morți chiar, înțepeniți. Tanabai adună leșurile lor micuțe și dădu să-i scoată. În prag tocmai se ivi fetița lui, gîfîind.

— Tată, vin șefii la noi.

— Las' să vină, bombăni Tanabai. Tu du-te, vezi de maică-ta.

Ieșind din coșar, Tanabai zări doi călăreți. „O, Gulsari! se bucură el. O strună veche îi răsună în piept. De cînd nu ne-am mai văzut! Ia te uită, cum merge, tot așa e! Unul din cei doi era Cioro. Pe celălalt, cu haină de piele,

care mergea pe buiestraș, nu-l recunosc. Trebuie să fie cineva de la raion.

„Iacă așa, veniți, veniți. În sfârșit!“ gîndi el cu o bucurie răutăcioasă. Aici ar fi fost un prilej să se jeluiască, să-și plîngă ursita, dar nu, el nu va începe să se smiorcăie. Lasă-i pe ei să se rușineze, lasă-i pe dinșii să roșească. Păi, se poate așa?! Îl aruncaseră în foc, iar acum se înfățișează...

Nu stătu să-i aștepte ca să se apropie, se duse după colțul coșarei și azvîrli la grămadă mieii morți. Se înapoie fără grabă.

Cei doi intraseră în curte. Caii răsuflau din greu. Cioro arăta jalnic, cu o mină de vinovăție. Știa că avea să dea socoteală în fața unui prieten. Celălalt, călare pe buiestraș, cu o înfățișare mînioasă, amenințătoare, nici nu spuse bună ziua. Își ieși, numaidecît, din fire.

— Bătaie de joc! Peste tot e așa! Privește ce se întîmplă aici — făcea el revoltat, adresîndu-se lui Cioro. Pe urmă se întoarce către Tanabai: Ce-nseamnă asta, tovarășe, și arată cu capul în spre partea în care Tanabai dusesese sugacii morți, ești cioban-comunist, iar mieii se prăpădesc?

— Păi ei, pesemne, nu știu că eu sînt comunist, îl înțepă cu vorba Tanabai, și deodată parcă se rupse în el un arc, și sufletul rămase pe dată pustiu, nepăsător și amar.

— Cum adică? Seghizbaev se făcu roșu. Și amuți o clipă. Ți-ai luat angajament socialist? Își reveni el în cele din urmă, smucind de dirlogi, ca să bage frica în Tanabai.

— Mi-am luat.

— Și ce se spune în angajament?

— Nu-mi aduc aminte.

— Tocmai de aceea pier mieii la tine ! Seghizbaev arată cu codiriștea biciuștii din nou în aceeași parte și se ridică în scară, însuflețindu-se la gândul că are puțința să-l învețe minte pe acest cioban obraznic. Mai întâi însă se repezi asupra lui Cioro : Dumneata unde te uiți, unde ești ? Oamenii nu-și cunosc angajamentele. Dau planul peste cap, prăpădesc vitele ! Dumneata cu ce te ocupi aici ? Cum faceți educația comuniștilor voștri ? Ce fel de comunist e el ? Eu pe dumneata te întreb !

Cioro tăcea, cu capul plecat. Frământa în palme dîrlogii friului.

— Așa cum sint, răspunse liniștit în locul lui Tanabai.

— Aia e, așa cum ești. Și ești un sabotor ! Tu distrugi bunul colhozului ! Tu ești dușmanul poporului ! Locul tău e la închisoare, nu în partid ! Îți bați joc de întreceri.

— Îhî, la închisoare mi-i locul, la închisoare, întări Tanabai la fel de calm. Buzele însă începură să i se zbată, rizînd în accesul de furie ce-l zguduia, stirnit de ocară, de amărăciune, de tot ceea ce-i umpluse cu vîrf și îndesat, paharul răbdării. Ei ! își aținti el privirea asupra lui Seghizbaev, străduindu-se să-și potolească tremurul buzelor. Ce mai ai de zis ?

— De ce vorbești așa, Tanabai ? interveni Cioro. Ce rost are ? Lămurește totul, limpede !

— Ia te uită ! Va să zică, și ție trebuie să-ți lămuresc ? Tu de oe ai venit aici, Cioro ? strigă Tanabai. De ce ai venit, te întreb ? Ca să-mi spui că pier mieii la mine ? Asta o știu și eu ! Ca să-mi spui că stau pînă în gît în rahat ? Asta o știu și eu ! Că am fost toată viața un prost, că am făcut pe dracu-n patru pentru binele colhozului ? Asta o știu și eu !...

— Tanabai ! Tanabai ! Vino-ți în fire ! Alb la față, Cioro sări din șa.

— La o parte ! îl împinse Tanabai. Puțin îmi pasă de angajamentele mele, puțin îmi pasă de toată viața mea ! Pleacă ! Locul meu e la închisoare ! De ce l-ai adus pe ciocoiul ăsta nou în haină de piele ? Ca să-și bată joc de mine ? Ca să mă arunce în închisoare ? Ia încearcă, ticălosule, să mă arunci în închisoare pe mine ! Tanabai se repezi să apuce ceva în mână, luă furca proptită de perete și se năpusti cu ea asupra lui Seghizbaev. Cară-te de aici, ticălosule ! Ieși afară ! Și, fără să-și dea cituși de puțin seama de ceea ce face, învîrți furca în fața sa.

Seghizbaev, care o sfeclise rău de tot, cîrmea brusc, fără rost, buiestrașul cînd într-o parte, cînd în alta. Furca izbea drept în cap calul buimăcit, sărea înapoi zbîrnîind, și-i cădea iar peste cap. În furia sa Tanabai nu-și dădea seama de ce capul lui Floare-galbenă se smucea spasmodic, de ce zăbalele îi sfîșie atît de tare botul roșu, fierbinte, de ce se zbat așa de zăpăciți și de înfiorători ochii calului ieșiți din orbite.

— Pleacă de-aici, Gulsari ! Lasă-mă să-l ating pe ciocoiul ăsta în haină de piele ! zbiera Tanabai, dînd una după alta lovituri peste capul nevinovat al buiestrașului.

Îngrijitoarea cea tînără, care se apropiase între timp, se prinse de brațele lui, încercînd să-i smulgă furca din mîini, dar el o trînti la pămînt. Între timp, Cioro apucase să sară în șa.

— Înapoi ! Să fugim ! Vă omoară ! Cioro se repezi, postîndu-se între el și Seghizbaev.

Tanabai ridică furca asupra lui, dar cei doi călăreți îndemnară caii să iasă cît mai repede din curte. Cîinele îi urmărea lătrînd, agățîndu-se cînd de scările șeilor, cînd de cozile cailor.

Tanabai alerga pe urmele lor, poticnindu-se, apuca din fugă bulgării de lut, azvîrlea cu ei în urma fugărilor și nu contenea să strige :

— La închisoare e locul meu ! La închisoare ! Afară !
Cărați-vă de-aici ! La închisoare e locul meu ! La închisoare !

În cele din urmă se întoarse tot bombănind, gîfîind :
„La închisoare e locul meu, la închisoare !“ Pe lîngă el
păsea cîinele, mîndru, cu simțămîntul datoriei îndeplinite. El aștepta încuviințarea și lauda stăpînului, dar acesta nu-l lua în seamă. În întîmpinarea lor șchiopăta, sprijinindu-se în cîrjă, Geaidar, albă ca varul, cu ochii plini de spaimă.

— Ce-ai făcut, omule ? Ce-ai făcut ?

— Degeaba.

— Ce, degeaba ? Firește că degeaba !

— Degeaba l-am bătut pe buiestraș.

— Dar tu ți-ai pierdut mințile oare ? Știi tu ce-ai făcut ?

— Știu. Eu sînt sabotor. Eu sînt dușman al poporului, rosti el, luptîndu-se cu gîfîiala care-l chinuia, apoi amuți și, stringîndu-și fața în palme, îndoindu-și spatele, începu să plîngă zgomotos

— Liniștește-te, liniștește-te, îl ruga nevastă-sa, plîngînd împreună cu el.

El însă plîngea, plîngea mereu, clătînîndu-se într-o parte și alta.

Geaidar nu-l mai văzuse niciodată plîngînd...

XIX

Biroul comitetului raional de partid se întruni în ședință la trei zile după această cu totul neobișnuită întîmplare.

Tanabai Bakasov ședea în sala de primire și aștepta să fie chemat în cabinet, unde se discuta despre dînsul. Multe mai gîndise el în zilele acestea, și totuși încă nu putea să-și dea seama dacă e sau nu vinovat. Înțelegea că săvîrșise o abatere gravă, că ridicase mîna asupra unui reprezentant al autorității, dar de-ar fi fost vorba numai despre asta, lucrurile încă ar fi fost simple. Era pregătît să primească orice pedeapsă pentru purtarea sa nesăbuită. El însă, lăsîndu-se pradă furiei, spulberase în cele patru vînturi întreaga sa durere, toată suferința sa pentru colhoz, spurcase toate neliniștele și gîndurile sale. Cine o să-i dea crezare acum? Cine o să-l priceapă acum? „Dar poate că totuși mă vor înțelege? se aprindea în el cite-o rază de speranță. O să le spun despre toate cele: despre iarna de acum, despre coșară și iurtă, despre lipsa de nutrețuri, despre nopțile mele de veghe, despre Bektai... Las' să judece ei. Oare se putea gospodări așa?” Și acum nu-i mai părea rău că se întîmplase astfel. „Las' să mă pedepsească pe mine, chibzuia el, în schimb, altora poate o să le fie mai bine, mai ușor. Poate că după asta or să-și întoarcă privirea asupra ciobanilor, asupra vieții noastre, asupra necazurilor noastre.” După un minut însă, amintindu-și toate cele petrecute, cădea din nou pradă deznădejzii și își strîngea împietrit pumnii între genunchi, zicîndu-și cu îndărătnicie: „Nu, nu sînt vinovat de nimic, nu!” Pe urmă îl cuprindeau din nou îndoielile...

Tot aici, în sala de așteptare, ședea din pricini neștiute și Ibrahim. „Da ăsta ce mai caută pe-aci. A venit în zbor ca o pasăre de pradă, care simte un stîrv” — își spunea înfuriat Tanabai, întorcîndu-se cu spatele la el. Acesta tăcea mîlc, ofta, privind, din cînd în cînd, capul lăsat în jos al ciobanului.

„De ce-or fi tărăgănînd atît?” se întrebă Tanabai, su-cîndu-se pe scaun. Ce-așteaptă? Dacă trebuie să lovească,

atunci s-o facă !” Acolo, de partea cealaltă a ușii, se pare că toți erau de față. Cel din urmă intrase în cabinet Cioro, acum cîteva minute. Tanabai îl recunoscuse după firele de păr de cal lipite de carimbii cizmelor. Era părul gălbui al buiestrașului șarg. „Se vede că se grăbise tare. Gulsari e tot înspumat”, gîndi el, dar nu-și înălță capul. Cizmele cu pete de sudoare și fire de păr de cal pe carimb, după ce se foiră, nehotărîte, în loc, lingă Tanabai, pieriră în dosul ușii .

Se scurse mult timp, pînă cînd din cabinet își scoase capul secretara :

— Intrați, tovarășe Bakasov !

Tanabai trăsări, se ridică în picioare, asurzit de bătăile inimii, și intră în cabinet în zgomotul acestor bu-buituri neîntrerupte în urechi. Pe ochi i se așternuse o ceață. Aproape că nu deslușea chipurile oamenilor care ședeau acolo.

— Luați loc ! Prim-secretarul comitetului raional, Kașkataev, îi arată scaunul de la capătul mesei lungi.

Tanabai se așeză, își puse pe genunchi mîinile ce-i atîrnau greu, așteptă să i se ia ceața de pe ochi. Apoi se uită de-a lungul mesei. Pe partea dreaptă a primului secretar ședea Seghizbaev, cu fața înfumurată. Plin de ură față de acest om, Tanabai se încordă într-atît, că pîcla care îi stăruise pe ochi, se risipi dintr-o dată. Chipurile tuturor persoanelor așezate la masă i se arătară limpezi și vii. Cel mai întunecat dintre toate, de-un roșu-închis, era chipul lui Seghizbaev, iar cel mai palid, lipsit cu totul de vlagă, părea chipul lui Cioro. El ședea chiar la marginea mesei, cel mai aproape de Tanabai. Mîinile lui slăbe tremurau cînd și cînd pe pînza verde a mesei. Președintele colhozului, Aldanov, care era așezat în fața lui Cioro, pufnea zgomotos, a mînie, privind încruntat în toate părțile. El nu-și ascundea atitudinea față de cazul

pe care aveau să-l discute. Alții, pesemne, mai așteptau. În sfârșit, primul secretar ridică fruntea din hîrțiile din mapă.

— Să trecem la dosarul personal al comunistului Bakasov, spuse el, rostind apăsător fiecare cuvînt.

— Da, dacă se mai poate spune așa, a comunistului, spuse răutăcios cineva, zîmbind.

„Sînt porniți ! observă în sinea sa Tanabai. Să nu te-aștepți la îndurare de la ei. Da de ce să aștept eu îndurare ? Ce-s eu, criminal ?“

El nu știa că în rezolvarea problemei lui se vor ciocni două părți potrivnice, fiecare pregătită să folosească în felul său această nefericită întîmplare. O parte, în persoana lui Seghizbaev și a susținătorilor săi, vroia să încerce puterea de rezistență a noului secretar, să-și dea seama dacă, cel puțin pentru început, ar putea măcar să-l țină din scurt. Cealaltă parte, în persoana lui Kaşkataev însuși care ghicise că Seghizbaev îi țintea locul, chibzuia cum să facă în așa fel, încît nici să nu piardă în ochii celorlalți, nici să nu încordeze relațiile cu acești oameni primejdioși.

Secretarul comitetului raional dădea citire raportului lui Seghizbaev. În raport erau descrise amănunțit toate încălcările legii săvîrșite prin spusele și faptele lui Tanabai Bakasov, cioban al colhozului „Pietrele albe“. În raport nu era nimic, ce-ar fi putut fi tăgăduit de Tanabai, dar tonul lui, chipul în care erau înfățișate învinuirile ce i se puneau în cîrcă, îl aduseră la deznădejde. Asudase, dîndu-și seama că este cu totul neputincios în fața acestei hîrtii hidoase. Raportul lui Seghizbaev se dovedi a fi cu mult mai înfricoșător decît el însuși. Împotriva raportului nu poți să te arunci cu furca în mîini. Tot ceea ce avusesse de gînd să spună Tanabai în apărarea sa se prăvăli într-o clipită, se prefăcu în niște jalnice plîngerii ale unui

cioban cu privire la greutatea sa obișnuită. Nu era el oare un neghiob ? Ce valoare puteau să mai aibă dezvinovățirile lui în fața acestei cumplite hîrtii ! Cu cine-și pusese el în cap să lupte ?

— Tovarășe Bakasov, recunoști faptele arătate în raportul tovarășului Seghizbaev, membru al biroului ? întrebă Kaşkataev, cînd isprăvi de citit raportul.

— Da, răspunse sec Tanabai.

Toți tăceau. Se părea că hîrtia aceasta vîrîse spaima în fiecare din cei de față. Aldanov măsură mulțumit, cu o privire provocatoare, pe cei așezați la masă, parcă ar fi zis : vedeți cam ce se întîmplă.

— Tovarășii membri ai biroului, dacă-mi îngăduiți, am să lămuresc fondul chestiunii, vorbi cu hotărîre Seghizbaev. Aș vrea, din capul locului, să previn pe unii tovarășii asupra eventualei posibilități de a califica faptele comunistului Bakasov, pur și simplu, drept un act de huliganism. Dacă ar fi fost vorba de așa ceva, atunci, vă rog să mă credeți, n-aș fi ridicat problema în discuția biroului : cu huliganii avem noi alte mijloace de luptă. Și nu e vorba, firește, de faptul că, personal, am fost jignit. În spatele meu stă biroul comitetului raional de partid, în spatele meu, în cazul de față, dacă vreți, stă întreg partidul, și eu nu pot să îngădui ca prestigiul lui să fie batjocorit. Dar lucrul cel mai important e că toate astea arată neglijarea muncii noastre de educație politică în rândurile comuniștilor și ale celor fără de partid, vădesc lipsurile serioase din activitatea ideologică a comitetului raional. Noi toți va trebui să răspundem pentru mentalitatea unor comuniști de rînd, cum este Bakasov. Va trebui să mai descoperim : este el singur așa cum este, sau mai are și tovarășii de idei ? Ce vrea să însemne spusa lui : „Ciocoi nou în haină de piele !“ Să lăsăm la o parte haina. După Bakasov însă reiese că eu, om sovietic, îm-

puternicit al partidului, aş fi un ciocoi nou, un boier adică, un asupritor al poporului ! Aşa, va să zică. Vă daţi seama ce înseamnă asta, ce se ascunde îndărătul acestor cuvinte ? Cred că orice comentarii sînt aici de prisos... Acum, despre un alt aspect al chestiunii : aproape dez-nădăjduit de situaţia extrem de proastă a creşterii animalelor de la colhozul „Pietrele albe“, eu — drept răspuns la cuvintele revoltătoare ale lui Bakasov, care, chipurile, îşi uitase angajamentele luate — l-am numit sabotor, duşman al poporului şi am spus că locul lui nu este în partid, ci în închisoare. Recunosc, l-am jignit şi aş fi fost gata să-mi cer scuze în faţa lui. Acum însă m-am convins că aşa şi este. Şi nu-mi retrag cuvintele, ci afirm că Bakasov este un element periculos, cu atitudini ostile...

Prin cîte nu trecuse Tanabai, făcuse şi războiul tot, din prima pînă în ultima zi, dar niciodată nu bănuise că inima lui putea să strige atît de tare cum striga acum. Cu acest strigăt, care răsuna în urechile lui ca o canonadă necontenită, inima lui cădea, se înălţa, se căţăra, se prăbuşea din nou şi iar încerca să se ridice, dar gloanţele o nimereau în plin. „Doamne, bubuia în capul lui Tanabai, unde s-a risipit tot ceea ce a fost cîndva rostul vieţii mele, rostul întregii mele munci ? Uite pînă unde am ajuns, am devenit duşman al poporului ! Şi eu, care sufeream pentru nu ştiu ce coşară, pentru mieii ăştia murdăriţi de pîtecăraie, pentru uşuraticul de Bektai. Cui îi trebuie asta !...“

— Voi aminti încă o dată concluziile raportului meu, continuă Seghizbaev, aşezînd cuvintele într-o ordine riguroasă. Bakasov urăşte regimul nostru, urăşte colhozul, urăşte întrecerile socialiste, calcă în picioare toate acestea, urăşte toată viaţa noastră. Aceasta a declarat-o el absolut făţiş în prezenţa organizatorului de partid al colhozului, a tovarăşului Saiakov. În acţiunile lui există de asemenea

prezente elemente constitutive ale unui delict de drept comun, atentat asupra unui reprezentant al puterii aflat în exercițiul funcțiunii. Vă rog să mă înțelegeți cum trebuie, eu cer ca Bakasov să fie tras la răspundere, să fie trimis în judecată, în așa fel, încît la ieșirea de aici să fie pus sub stare de arest. Fondul delictului său se încadrează întru totul în articolul cincizeci și opt. Iar de rămînerea lui Bakasov în rîndurile partidului, după părerea mea, nici vorbă nu poate fi !...

Seghizbaev știa că ceruse prea mult, el însă conta pe raționamentul că, în cazul cînd biroul nu va considera necesar să-l trimită în judecată pe Tanabai Bakasov, excluderea lui din partid va fi, totuși, în orice caz, asigurată. Această cerere Kaşkataev nu va mai putea să nu o sprijine, și atunci poziția sa, a lui Seghizbaev, se va întări și mai mult.

— Tovarășe Bakasov, ce ne poți spune despre fapta dumitale ? întrebă Kaşkataev, acum înciudat.

— Nimic. S-a spus totul, răspunse Tanabai. Înseamnă că eu am fost și rămîn un sabotor, un dușman al poporului. Atunci ce rost ar mai avea să se știe ce gîndesc eu ? Judecați dumneavoastră singuri, dumneavoastră vedeți mai bine...

— Dumneata te consideri un comunist cinstit ?

— Acu nu se mai poate dovedi asta.

— Dar dumneata îți recunoști vina ?

— Nu.

— Adică, te consideri mai deștept decît toți ?

— Nu, dimpotrivă, mai prost ca toți.

— Dați-mi voie, am să spun eu. De la locul său se ridică în picioare un tînăr cu insignă de comsomolist pe piept. El era cel mai tînăr dintre cei de față, plătînd, cu fața îngustă, avînd încă o mină ștregărească.

Tanabai îl observă abia acum pentru întâia oară. „Arde-o, băiețuș, nu cruța, spuse el în sine sa. Am fost și eu cândva la fel ca tine, și nu cruțam...”

Și, ca într-o străfulgerare ce străbate departe norii, el văzu locul din lanul de grâu, lângă drum, unde Kulubai smulsese și călcase în picioare firicelele plăpînde. Zări această imagine cît se poate de limpede, totul îi apăruse dintr-o dată în minte, și el se cutremură și din piept i se ridică un strigăt mut.

Glasul lui Kaşkataev îl dezmetici :

— Vorbește, Kerimbekov, făcu spre el Kaşkataev.

— Eu nu aprob fapta tovarășului Bakasov. Socotesc că dînsului trebuie să i se aplice o sancțiune corespunzătoare pe linie de partid. Dar nu sînt de acord nici cu tovarășul Seghizbaev. Kerimbekov își stăpînea în glas tremurul pricinuit de emoție. Mai mult decît atît, consider că trebuie pus în discuție și însuși tovarășul Seghizbaev...

— Asta-i bună ! îl întrerupse cineva. Astea sînt rînduielile pe la voi, pe la comsomol, nu ?

— Rînduielile sînt aceleași la toți, răspunse Kerimbekov, tulburîndu-se și mai mult și roșind. El se poticni în mijlocul frazei, alegîndu-și cuvintele și biruindu-și stinghereala și deodată, parcă într-un fel de deznădejde, începu să vorbească tăios și usturător : Cu ce drept l-ați jignit pe un colhoznic, pe un cioban, pe un vechi comunist ? Ia încercați să mă numiți pe mine dușman al poporului... Dumneavoastră explicați aceasta prin faptul că erați extrem de deprimat de situația în care se afla sectorul zootehnic în colhoz, dar dumneavoastră nu credeți că ciobanul era deprimat nu mai puțin decît dumneavoastră ? Cînd ați fost la dînsul, v-ați interesat cum trăiește el, cum îi merg treburile ? De ce s-o fi prăpădit tineretul ovin ? Nu. Judecînd după raportul dumneavoastră chiar, v-ați apucat nici una, nici două să-l ponegriți.

Nu este pentru nimeni o taină cît de greu se desfășoară campania fătărilor în colhoz. Eu deseori mă aflu pe teren, și mi-i rușine, mă simt prost în fața comsomoliștilor mei ciobani pentru că noi le cerem multe, dar ajutor practic nu le acordăm. Ați văzut ce coșare există în colhozuri? Dar care e situația nutrețurilor? Eu singur sînt fiu de cioban și știu ce înseamnă asta, să-ți moară mieii. La institut am fost învățați într-un fel, iar pe teren totul se face ca pe vremuri. Te doare inima cînd vezi toate astea !...

— Tovarășe Kerimbekov, îl întrerupse Seghizbaev. Nu încerca să ne înduioșezi ! Sentimentul este o noțiune elastică. Fapte, fapte ne trebuie, nu sentimente.

— Iertați-mă, dar aici nu este procesul unui criminal de drept comun, ci analiza tovărășească a cazului unui tovarăș al nostru de partid, continuă Kerimbekov. Se hotărăște soarta unui comunist. Așa că, hai să ne gîndim, de ce-o fi procedat în felul acesta tovarășul Bakasov. Faptele lui, se înțelege, trebuie condamnate, dar cum de s-a întîmplat că unul din cei mai buni crescători de animale ai colhozului, cum era socotit Bakasov, a ajuns la o asemenea viață ?

— Ia loc, spuse nemulțumit Kaşkataev. Dumneata ne depărtezi de miezul problemei, tovarășe Kerimbekov. După părerea mea, aici este clar pentru toată lumea, absolut clar, un lucru : comunistul Bakasov a săvîrșit o abatere extrem de gravă. Cum se poate admite una ca asta ? Unde s-a mai pomenit așa ceva ? Noi nu vom îngădui nimănui să sară cu furca asupra împuterniciților noștri, noi nu vom da voie nimănui să știrbească autoritatea lucrătorilor noștri. Dumneata, tovarășe Kerimbekov, ar fi mai bine să te gîndești cum să pui treburile pe roate în comsomol, decît să te ocupi de discuții seci

despre inimă și sentimente. Sentimentele sînt sentimente, iar faptele, fapte. Ceea ce și-a îngăduit Bakasov trebuie, într-adevăr, să ne sporească atenția și, de bună seamă, el nu mai are ce căuta în partid. Tovarășe Saiakov, dumneata, ca organizator de partid al colhozului, recunoști toată povestea asta ? îl întrebă el pe Cioro.

— Da, recunosc, rosti Cioro palid, ridicîndu-se încet în picioare. Aș vrea însă să lămuresc...

— Ce să lămurești ?

— În primul rînd, aș ruga ca Bakasov să fie discutat la noi, în organizația noastră de partid.

— Asta nu-i neapărat necesar. Îi vei informa pe urmă pe membrii organizației de partid despre hotărîrea biroului comitetului raional. Ce mai este ?

— Aș vrea să lămuresc...

— Ce să lămurești, tovarășe Saiakov ? Manifestarea antipartinică a lui Bakasov e vădită. Nu mai ai ce să explici aici. Și dumneata de asemeni porți răspunderea. Și o să te sancționăm pentru dezorganizarea activității de educare a comuniștilor. De ce ai încercat să-l convingi pe tovarășul Seghizbaev să nu pună chestiunea în discuția biroului ? Ai vrut s-o mușamalizezi ? E revoltător ! Stai jos !

Începură dezbaterile. Directorul S.M.T. și redactorulșef al ziarului raional îl sprijiniră pe Kerimbekov. Un timp chiar se păru că ei vor izbuti să-l apere pe Tanabai. Acesta însă, abătut și tulburat, nu mai asculta pe nimeni. El se tot întreba : „Unde se spulberase tot ceea ce era viața mea ? Pentru că aici după cît se pare, nimănui nu-i pasă de tot ce se-ntîmplă acolo la noi, de turmele noastre de oi, de cirezile noastre de vite. Ce prost am fost ! Mi-am risipit toată viața pentru colhoz, pentru oi și miei. Acum însă asta nu intră la șocoteală. Acum sînt periculos. Ei, să vă ia naiba ! Faceți cu mine ce vreți !

Dacă din asta o să fie mai bine, n-o să-mi pară rău ! Haideți, dați-mă pe ușă afară. Mie mi-i totuna, croiți-mă, nu mă cruțați...”

Luă cuvîntul Aldanov, președintele colhozului. După expresia feței și după gesturile președintelui, Tanabai vedea că el hulea pe cineva, dar pe cine anume, asta nu mai ajungea la conștiința lui, pînă cînd auzi cuvintele : „Lanțuri, buiestrașul Gulsari...”

— ...Și ce credeți dumneavoastră ? se revolta Aldanov. El a amenințat pe față că-mi va sparge capul numai pentru faptul că am fost nevoiți să punem piedică la picioarele unui cal. Tovarășe Kaşkataev, tovarăși membri ai biroului, eu vă rog, în calitate de președinte al colhozului, să ne scăpați de Bakasov. Locul lui este într-adevăr la închisoare. El îi urăște pe toți lucrătorii de la conducere. Tovarășe Kaşkataev, afară așteaptă martori, care pot să confirme amenințările lui Bakasov la adresa mea. S-ar putea să-i invităm, ce părere aveți ?

— Nu, nu este nevoie, făcu Kaşkataev, încruntîndu-se a silă. Ne-ajunge și atît. Luați loc.

Pe urmă trecură să voteze.

— S-a făcut o propunere : tovarășul Bakasov să fie exclus din rîndurile membrilor de partid. Cine este pentru ?

— Un moment, tovarășe Kaşkataev, se ridică din nou brusc Kerimbekov. Tovarăși membri ai biroului, oare nu vom săvîrși o greșeală de neiertat ? Există o altă propunere, să ne mărginim la o muștrare aspră cu înscrierea ei în dosarul personal al lui Bakasov și totodată să pronunțăm o muștrare membrului din birou Seghizbaev pentru că l-a jignit pe comunistul Bakasov în demnitatea sa de comunist și de om, pentru metoda inadmisibilă de lucru a lui Seghizbaev în calitatea sa de delegat al comitetului raional.

— Demagogie ! strigă Seghizbaev.

— Tovarăși, liniștiți-vă, interveni Kaşkataev. Dumneavoastră vă găsiți la biroul comitetului raional, și nu acasă la dumneavoastră, vă rog să respectați disciplina. Acum totul depindea de el, de primul secretar al comitetului raional. Și el dădu lucrurilor întorsătura pe care conta Seghizbaev. Eu nu găsesc necesar ca Bakasov să fie tras la răspundere pe cale penală, spuse el, dar, fi-rește, el nu mai are ce căuta în partid. Aici tovarășul Seghizbaev are perfectă dreptate. Să trecem la vot. Cinc este pentru excluderea lui Bakasov ?

Biroul era format din șapte persoane. Trei ridicară miinile pentru excludere, alți trei, contra. Rămînea însuși Kaşkataev. Zăbovind puțin, el ridică mîna „pentru“ ! Tanabai nu vedea nimic din toate acestea. El află despre hotărîrea soartei sale cînd auzi cum Kaşkataev se adresă secretarei :

— Treceți în procesul-verbal : Prin hotărîrca biroului comitetului raional, tovarășul Bakasov Tanabai este exclus din rîndul membrilor de partid.

„S-a isprăvit !“ spuse Tanabai în sinea sa, încremenind.

— Eu însă insist să i se dea un avertisment lui Seghizbaev, nu se lăsă Kerimbekov.

Propunerea aceasta putea să nu fie pusă la vot, însă Kaşkataev hotărî că totuși trebuie s-o pună. Și in aceasta era de asemeni un tilc.

— Cine este pentru propunerea tovarășului Kerimbekov ? Vă rog să ridicați miinile !

Din nou, trei, la trei. Și din nou Kaşkataev ridică mîna al patrulea și în felul acesta îl scăpă pe Seghizbaev de muștrare. „Numai că, va pricepe el oare, va prețui el acest serviciu pe care i-l fac ? Cine știe... E perfid, șiret“.

Oamenii se foiră pe scăunele lor, ca și cînd s-ar fi pregătît să plece. Tanabai își spuse că acum totul se ter-

minase, se ridică în picioare și, în tăcere, fără să se uite la nimeni, se îndreptă spre ușă.

— Bakasov, încotro ? îl opri Kaşkataev. Lasă aici carnetul de partid.

— Să-l las ? Abia acum înțeluse Tanabai tot ceea ce se întâmplase.

— Da. Pune-l pe masă ! Acum nu mai ești membru de partid și nu ai dreptul să-l porți cu dumneata.

Tanabai se apucă să scoată carnetul de membru de partid. Se foi îndelung în liniștea ce se așternuse. Se găsea acolo, adânc, sub flanelă, sub haină, într-o punguliță de piele, cusută de mâinile lui Geaidar ; Tanabai purta pungulița aceasta legată cu o curelușă petrecută pe după umăr. În cele din urmă, o trase afară, scoase carnetul de partid încălzit la piept, și-l puse așa cald, pătruns de mirosul trupului său, pe masa rece, lustruită a lui Kaşkataev. Tanabai se zgribuli, i se făcuse frig. Și, din nou, fără să se uite la nimeni, începu să vîre pungulița înapoi sub haină, pregătindu-se să plece.

— Tovarășe Bakasov, se auzi din spate, dindărătul mesei, glasul plin de compătimire și simpatie al lui Kerimbekov. Dumneata personal, ce spui ? Doar dumneata aproape nici nu ți-ai arătat părerea. Poate ți-a fost greu, nu ? Noi avem încă nădejdea că pentru dumneata ușa nu va fi închisă pentru a reveni, că mai devreme sau mai târziu tot o să te poți întoarce în partid. Așa că, vorbește, care ți-i gîndul acum ?

Tanabai se îndreptă cu un simțămînt de durere și de rușine pentru sine, spre acest tinăr, care se străduia în fel și chip să ușureze cumva nenorocirea căzută pe umerii lui.

— La ce bun ? rosti el cu amărăciune. Aici nu poți să-i dovedești cu vorba pe toți. Doar un singur lucru am să spun, că nu-s vinovat cu nimic, chiar dacă am ridicat

mîna, chiar dacă am fost slobod la gură. N-am să fiu în stare să vă lămuresc. Aşadar, cam asta-i tot.

Se lăsă o linişte apăsătoare.

— Hm. Va să zică, te superi pe partid, nu ? spuse înciudat Kaşkataev. Asta-i bună, tovarăşe. Partidul te îndrumă pe calea cea bună, te-a scăpat de tribunal, iar dumneata mai eşti nemulţumit, te superi ! Va să zică, eşti cu adevărat nevrednic de titlul de membru de partid. Şi mă îndoiesc că uşa partidului va mai fi deschisă pentru dumneata !

Tanabai ieşi de la comitetul raional cu o faţă senină. Chiar prea senină. Şi acest lucru era rău. Fusesse o zi caldă, însorită ; acum se apropia înserarea. Oamenii se grăbeau, care pe jos, care în căruţă să alerge după treburile lor. În mica piaţă de lîngă club zburdau nişte copii. Lui Tanabai îi era însă silă să se uite la ceva, îi era scîrbă şi de el însuşi. Trebuie să plece de aici cît mai repede în munţi, acasă, cît timp nu fusese lovit de vreun alt necaz.

La conovăţ, alături de calul său, stătea legat Floaregalbenă. Mare, lung şi puternic, el trecu de pe un picior pe altul, cînd se apropie Tanabai şi se uită la el liniştit şi încrezător cu ochii lui negri. Uitase buiestraşul cum îi burduşise Tanabai cu furca peste cap. De aceea era doar cal, să uite.

— Uită, Gulsari, nu te supăra pe mine, îi şopti Tanabai buiestraşului. Află că am o mare supărare. O foarte mare supărare. Şi suspină, gata să plîngă, îmbrăţişînd de gît calul, dar se stăpîni ; nu izbucni în lacrimi, ruşinîndu-se de trecători.

Încălecă pe calul său şi plecă spre casă.

Cioro îl ajunse din urmă după urcuşul de la Aleksandrovka. De îndată ce auzi din spate bocănitul cunoscut

al buiestraşului în fugă, Tanabai își strînse buzele în semn de supărare, se bosumflă. Nu întoarse capul. Durerea pentru soarta sa îi înnora sufletul, îi întuneca ochii. Cioro, cel de acum, era pentru el cu totul altfel decît se arătase, cîndva, înainte. Pînă și azi, fusese destul ca secretarul Kaşkateaev să ridice glasul, că el se și așeză supus la locul său, ca un școlar muștruluit. Și ce va fi mai departe ? Oamenii au încredere într-însul, iar el se teme să spună adevărul. Se păzește, își alege cuvintele. Cine-l învățase asta ? De la el, Tanabai, ce-ai putea cere, e un om înapoiat, un simplu trudit și atît, pe cînd Cioro e doar om cu carte, pe toate le știe, toată viața se aflase la conducere. E oare cu puțință ca Cioro să nu vadă că lucrurile nu stau așa cum le înfățișează alde Seghizbaev și Kaşkateaev ? Că vorbele lor sînt frumoase pe dinafară, dar pe dinăuntru, mincinoase și goale ? Pe cine și-a găsit el să înșele, și pentru ce ?

Tanabai nu întoarse capul nici cînd Cioro îl ajunse din urmă și-o apucă chiar pe-alături de el, strunindu-și buiestrașul înfierbîntat.

— Eu, Tanabai, mă gîndeam că o să mergem împreună, spuse el, trăgîndu-și răsufierea. M-am uitat în stînga și-n dreapta, da tu nu mai erai...

— Ce vrei ? i-o trînti Tanabai, tot fără a se uita la el. Vezi-ți de drumul tău.

— Haide să stăm de vorbă. Nu-ntoarce spatele, Tanabai. Să stăm de vorbă ca doi prieteni, ca doi comuniști, începu Cioro și se opri la jumătatea cuvîntului.

— Eu nu-ți sînt prieten și, cu atît mai mult, nu mai sînt comunist. De altfel, nici tu nu mai ești de mult comunist. Te prefaci doar că ești...

— Tu vorbești serios ? întrebă Cioro cu glasul stins.

— Firește că serios. Încă n-am învățat să-mi aleg vorbele. Tot așa, nu știu ce anume, unde și cum să vorbesc.

Ei, rămii cu bine. Tu mergi înainte, iar eu o iau la stînga. Tanabai cîrmi calul din mers și, fără a întoarce capul, fără a-și privi măcar o dată prietenul în față, o apucă peste cîmp, de-a dreptul în munți.

El nu văzu cum fața lui Cioro se albise, ca la un om aflat pe patul de moarte, cum dăduse să-l oprească, întinzînd mîna. Nu văzu cum se schimonosise apoi de durere, cum se apucase de piept, și cum se prăbușise peste coama calului, trăgînd aerul cu gura larg deschisă.

— Mi-i rău, șoptea Cioro, chircindu-se din pricina durerii cumplite de la inimă. Of, mi-e rău ! horcăi el, învinețindu-se și înăbușindu-se. Hai acasă, mai repede, Gulsari ! Mai repede, acasă !

Buiestrașul îl purta în goană spre sat prin stepa întunecoasă, pustie ; vocea omului îl speria pe cal, răzbătea în glas ceva groaznic, înfiorător. Floare-galbenă își lipi urechile de cap, fornăind spăimîntat, în plină goană. Iar omul din șa se chinuia de moarte, se chircea, agățîndu-se convulsiv cu miștile și cu dinții de coama calului. Friul se bălăbănea, atîrnînd slobod pe grumazul lui Floare-galbenă, care se avînta în galop.

XX

La ceasul acela tirziu de noapte, cînd Tanabai mai era în drum spre munți, pe ulițele *ailului* trecea în goană un om călare, stîrnind lătratul cîinilor speriați.

— Hei, e cineva acasă ? Ieșiți afară ! îi chema el pe gospodari. Mergeți la adunarea de partid, la birou.

— Da ce s-a întîmplat ? De ce așa în grabă ?

— Nu știu, răspundea curierul. Cioro vă cheamă. A zis să mergeți mai repede.

Cioro însuși ședea, în vremea asta, la birou. Răzimîndu-și umărul de masă, îndoit, înecîndu-se, el își strîngea pieptul cu palma, pe sub cămașă. Gemea de durere, își mușca buzele. O sudoare rece îi îmbroboni fața înverzită, ochii i se înfundară în orbite, părînd niște gropi întunecate. Din cînd în cînd, cădea în nesimțire, și din nou i se năzărea că buiestrașul îl poartă în goană prin stepa cufundată în beznă, că el vrea să-l strige pe Tanabai, iar acesta, aruncînd la despărțire vorbe înfierbîntate, ca niște tăciuni aprinși, nici nu-și întoarce capul. Vorbele lui Tanabai îi ard inima, îi ard sufletul...

Organizatorul de partid fusese adus aici purtat pe brațe de la grajd, după ce stătuse un timp acolo, întins pe fin. Grăjdarii vruseseră să-l ducă acasă, el însă se împotrivise. Trimisese un om să-i cheme pe membrii de partid și acum îi aștepta dintr-o clipă în alta.

Aprinzînd lampa și lăsîndu-l pe Cioro singur, femeia de serviciu trebăluia pe lingă sobă în odaia din față, arunca din cînd în cînd cîte-o privire pe ușa întredeschisă, ofta și dădea din cap.

Cioro îi aștepta pe oameni; iar timpul se scurgea strop cu strop. În fiecare clipă picăturile grele, amare, secătuiau vremea ce-i fusese hărăzită la naștere și al cărei preț îl înțelegea abia acum, după ce trăise o viață destul de lungă. Nu-și scrutase vreodată zilele și anii ce-i fuseseră sorociți, nu apucase să-și întoarcă privirea spre trecut, și vedea acum că întreaga viață îi alunecase în zbor numai în muncă și griji. Nu ieșise totul cum ar fi vrut, nu izbucnise totul în viață așa cum visase cîndva. Se străduise, se zbatuse, dar pe ici, pe colo dăduse și înapoi, ca să ocolească tot ceea ce era spinos, să nu-i fie prea anevoioasă calea. Și totuși, nu ocolise spinii. Îl strîngea cu ușa acea putere cu care se ferise să se ciocnească; iar acum nu mai avea unde da înapoi; calea se isprăvea. Ah, dacă

și-ar fi dat seama mai devreme, dacă s-ar fi silit mai de timpuriu să privească drept în ochii vieții...

Iar timpul trecea, se scurgea în picături amare, răsunătoare. Cît de mult zăboveau oamenii, ce mult trebuia să-i aștepte !

„Numai de-aș apuca, se gîndea îngrozit Cioro. Numai de-aș apuca să le spun ! Cu un horcăit fără zgomot, cu un strigăt deznădăjduit el ținea în loc viața, ce-l părăsea. Își făcea singur curaj, se pregătea pentru cea din urmă luptă. O să istorisesc totul. Așa cum a fost. Cum s-a desfășurat ședința biroului, cum l-au exclus pe Tanabai din partid. Las' să știe : eu nu sînt de acord cu această hotărîre a comitetului raional. Las' să știe : eu nu sînt de acord cu excluderea lui Tanabai. O să le spun toate, tot ce gîndesc despre Aldanov. Las' să-l asculte, apoi, după mine, și pe el. Las' să hotărască ei, comuniștii. Și despre mine am să spun tot, să știe totul despre mine. O să spun despre colhozul nostru, despre oamenii de la noi... Numai de-aș apuca, de-ar veni odată, mai repede, mai repede...”

Cea dintîi veni în fugă soția sa cu doctoriile. Se sperie, începu să bocească, să plîngă amar.

— Apoi ești tu oare în toate mințile ? Oare nu te-ai mai săturat odată de adunările astea ? Haide acasă. Uită-te la tine ! Doamne, Dumnezeuule, gîndește-te măcar la tine !

Cioro nu stătu s-o asculte. Se descotorosi de ea, bîndu-și doctoriile. Dintîi îi clănțăneau pe buza paharului, apa se prelingea pe piept.

— Nu-i nimic, mi-e mai bine acum, rosti el încercînd să respire mai egal. Tu așteaptă-mă dincolo, mă duci pe urmă acasă. Nu te teme, du-te.

Atunci cînd, în sfîrșit, se auziră din uliță pașii oamenilor, Cioro se îndreptă răzimat de masă, înăbuși în el

durerea, își adună toate puterile, ca să îndeplinească ceea ce socotea că este ultima sa datorie.

— Ce s-a mai întâmplat ? Ce-i cu tine, Cioro ? îl întrebau oamenii.

— Nu-i nimic. Vă spun îndată, să vină și ceilalți, răspundea el.

Iar timpul se scurgea în picături amare, răsunătoare.

Cînd se strinseră toți comuniștii, organizatorul de partid Cioro se ridică în picioare la masă, își scoase căciula din cap și declară adunarea deschisă.

XXI

Tanabai ajunse noaptea tirziu acasă. Geaidar ieși în curte cu felinarul în mînă. Îl așteptase. se tot uitase în noapte, de-i ieșiseră ochii din cap. Chiar de la cea dintîi căutătură, ea înțelese ce mare necaz i se întimplase bărbatului său. Tăcut, el scoase căpăstrul de pe cal, îl deșeuă, în timp ce ea îi lumina. Nu-i spuse nevaste-si nici o vorbă. „Măcar de s-ar fi îmbătat la raion, poate că i-ar fi fost mai ușor !“ gîndi ea, iar el tăcea mereu, și tăcerea lui avea ceva înspăimîntător. Și ea, care se pregătise să-i facă o bucurie, să-i spună că fuseseră aduse niscaiva nutrețuri, paie, făină de orz, și se făcuse ceva mai cald, că mieii fuseseră scoși la păscut, începuseră să pască firele de iarbă mai subțirele.

— Au luat turma lui Bektai. Au trimis un cioban nou, rupse ea tăcerea.

— Să-l ia dracu' pe Bektai cu turma lui, cu ciobanul tău...

— Ești obosit ?

— De ce să fiu obosit ? M-au dat afară din partid !

— Da vorbește mai încet, o să-audă îngrijitoarele.

— De ce mai încet ? De ce s-ascund ? M-au dat afară, ca pe cel din urmă cîine. Asta-i ! Așa îmi trebuie ! Și ție așa-ți trebuie ! Ba poate nici nu-i de ajuns atît ! Ei, ce stai ? Ce te uiți ?

— Du-te de te odihnește.

— Știu eu asta și fără tine.

Tanabai intră în coșară. Cercetă oile. Apoi dădu o raită prin stînă, umblă și pe acolo pe întuneric și se întoarce din nou în coșară. Nu-și găsea locul. Nu vru să mănince și nici să lege vorbă cu nimeni. Se trînti pe paiele descărcate într-un colț și zăcu nemișcat acolo. Viața, grijile, neliniștile, toate își pierdură orice rost. Nu mai vroia nimic. Nu mai vroia să trăiască, nu mai vroia să gîndească, nu mai vroia să vadă nimic în jur.

Se tot întorcea de pe-o parte pe alta, cu plan să adoarmă, să uite și să fugă de toate, dar ți-ai găsit ! Unde să fugi de tine însuși ? Își aduse aminte din nou cum plecase Bektai, lăsînd după el urme negre pe zăpada albă, cum nu găsise atunci nimic să-i spună drept răspuns. Îi trecu prin minte chipul în care urlase Seghizbaev, șezînd pe buiestraș, cum îl ponegrise cu vorbele cele mai urite, cum îl amenințase să-l arunce în închisoare, cum se înfățișase el, Tanabai, la ședința biroului comitetului raional ca sabotor și dușman al poporului. Și cu acestea se sfîrșea totul, toată viața lui. Și din nou îi venea să pună mîna pe furcă și să se năpustească cu un strigăt, să fugă în noapte, să urle din băierile inimii ca să-l audă lumea întreagă, pînă se va prăbuși undeva în vreo rîpă și își va frînge gîtul.

Adormind, el se gîndea că mai bine ar fi să moară, decît să trăiască așa. Da, da, ar fi mai bine să moară !...

Se trezi cu capul greu. Cîteva minute nu putu să priceapă unde se află și ce e cu el. Alături tușeau tare

oile, behăiau mieii. Va să zică, se afla în coșară. Afară se crăpa de ziuă. De ce s-a mai trezit ? La ce bun ? Mai bine ar fi fost să nu se mai trezească de loc ! Să moară, doar atât îi mai rămăsese ; trebuia să-și facă seama...

...Apoi bău apă din rîu cu palmele făcute căuș. Apă rece, ca gheața, apă cu o pojghiță subțire de gheață sfărîmicioasă. Apa se scurgea cu zgomot printre degetele-i tremurătoare, iar el se apleca și lua din nou și bea, stropindu-se. Răsuflă adînc, își veni în fire de-a binelea și abia atunci își dete seama de toată neghiobia acestui gînd năstrușnic cu sinuciderea, de toată prostia acestei răfuiei cu sine însuși. Cum se poate să te lipsești de viață, care îi e o singură dată hărăzită omului ! Ar merita oare de-alde Seghizbaev una ca asta ? Nu ! Tanabai o să mai trăiască, o să mai urnească munții din loc !...

Întorcîndu-se la stîină, el ascunse pe nevăzute arma, cartușiera și toată ziua aceea munci cu mare sirguintă. Ar fi vrut să fie mai duios cu nevastă-sa, cu fetele, cu îngrijitorile, dar se stăpînea, ca femeile să nu bănuiască nimic. Acestea însă își vedeau de treabă ca de obicei, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit, ca și cînd totul ar fi fost în regulă. Tanabai le era recunoscător pentru asta, tăcea din gură și lucra. Se duse la păscut cu oile, ajută la mînatul turmei acasă.

Spre seară vremea se strică. Avea să vină ori ploaie, ori ninsoare. Munții din jur se încețoșară, cerul se posomorise, învăluit de nori. Trebuia să se gîndească iar cum să apere mieii de frig. Trebuia să curețe iarăși coșara, să aștearnă paie, ca să nu înceapă din nou boală. Tanabai se încrunta, dar se căznea să uite tot ce-a fost și să nu se piardă cu firea.

Se întunecase de-a binelea, cînd în curte se ivi un călăreț venit din sat. Îl întîmpină Geaidar. Călărețul și

femeia schimbară cîteva vorbe. Tanabai lucra în vremea aceasta în coşară.

— Ieşi oleacă afară, îl chemă nevasta. A venit un om la tine. După felul cum îl chemase, simţi că se întîmplase ceva rău.

Ieşi afară. Dădu bineţe. Omul era un cioban de la cişlăria vecină.

— Tu eşti, Aitbai ? Descalecă. De unde vii ?

— Din sat. Am fost acolo cu treburi. M-au rugat să-ţi trimit vorbă că Cioro e greu bolnav. Au zis ca să vii.

„Iarăşi Cioro ăsta !“ Jignirea stinsă se aprinse din nou. Nu vroia să-l vadă.

— Da ce-s eu, doctor ? El e totdeauna bolnav. Am aici şi fără dînsul griji pînă peste cap. Uite că se strică vremea.

— Ei, treaba ta, Tanabai, te duci ori nu te duci, asta tu o ştii. Eu ţi-am spus ce m-au rugat. Rămii cu bine ! E timpul să plec, acuşi se lasă noaptea.

Aitbai porni calul, dar după cîţiva paşi îl struni.

— Totuşi, Tanake, mai gîndeşte-te. Lui nu-i e bine. L-au chemat şi pe băiatul său de la învăţătură. S-au dus să-l întîmpine la gară.

— Îţi mulţumesc că ai venit. Da eu nu mă duc.

— O să meargă, spuse Geaidar, ruşinată. Nu-ţi fă griji, o să meargă.

Tanabai nu mai zise nimic, dar cînd Aitbai ieşi din curte, se întoarse către nevastă-sa, spunîndu-i cu răutate :

— Să te laşi de obiceiul ăsta ce-l ai de a răspunde în locul meu. Ştiu eu singur ce am de făcut. Dacă am zis că nu mă duc, înseamnă că nu mă duc.

— Gîndeşte-te, Tanabai, ce vorbeşti.

— N-am de ce să mă gîndesc. Ajunge. M-am gîndit atîta, că m-au dat afară din partid. Nu mai am pe nimeni. Şi de m-oi îmbolnăvi, să nu vină nimeni să mă vadă. Crăp şi singur ! El dete din mîna cu supărare şi plecă în coşară.

Povara de pe inimă rămase însă tot așa de apăsătoare ca pînă atunci. Moșind mieii, cărîndu-i și așezîndu-i în vreun colț, răsîndu-se la oile ce zbierau, împingîndu-le la o parte pentru a-și face drum, el drăcuia și bombănea :

— De-ar fi plecat mai demult, n-ar fi suferit atîta. De-o viață bolește, geme, se-apucă de inimă, da nu se dă jos din șa. Uită-te, ce mai șef mare peste mine ! Nici nu vreau să te mai văd după povestea asta. Te superi sau nu te superi, mie mi-i totuna. Și eu sînt supărat. Da nimănui nu-i pasă...

Afară era noapte. Începu să ningă încetișor, și de jur împrejur era o liniște atît de vie, că puteai auzi și foșnetul fulgilor de zăpadă, rari, ce se lăsau jos.

Tanabai nu dote prin iurtă, ocolea orice vorbă cu nevastă-sa, dar nici ea nu venea. „Ei și, n-ai decît să stai pe unde ești, gîndi el. Da pe mine n-ai să mă poți sili să mă duc. Acum puțin îmi pasă de ori e. Eu și cu Cioro sîntem doi străini. El își are drumul lui, eu îl am pe-al meu. Am fost noi prieteni, dar acum e altceva. Și dacă eu îi sînt prieten, atunci, unde mi-a fost el pînă acum ? Nu, acum puțin îmi pasă de orice...”

Geaidar veni totuși pînă la urmă. Îi aduse mantaua de ploaie, cizmele noi, chimirul, mănușile, căciula pe care și-o punea cînd pleca de-acasă.

— Îmbracă-te, spuse ea.

— Degeaba stărui. Nu plec nicăieri.

— Nu pierde vremea. Poate să se întîmple ceva, că pe urmă o să-ți pară rău toată viața.

— N-o să-mi pară rău de nimic. Și n-o să i se întîmple nimic. O să zacă și o să-i treacă. Nu e pentru întîia oară.

— Tanabai, eu nu te-am rugat nimic, niciodată. Acum însă te rog. Lasă-n seama mea supărarea ta, lasă-n seama mea durerea ta. Du-te ! Fii om !

— Nu. Tanabai dete din cap cu îndărătnicie. Nu mă duc. Acum puțin îmi pasă de orice. Tu te gîndeşti la buna-cuviinţă, la nu ştiu ce îndatoriri. Ce-o să zică lumea ? Numai că eu nu mai vreau să ştiu de nimic acum.

— Ia seama, Tanabai. Pînă una-alta, mă duc să văd de foc, ca nu cumva să cadă nişte cărbuni pe pîslă.

Plecă, lăsîndu-i hainele, dar el nu se urni din loc. Şedea într-un colţ, nu putea să se biruie pe sine, nu putea uita vorbele ce i le spusese lui Cioro. Şi acum, poftim : „Bună ziua, m-am înfăţişat să te vizitez. Cum o duci, mă rog, cu sănătatea ? Poate ai nevoie de una. de alta ?“ Nu, n-o să fie el în stare să facă una ca asta ; aşa ceva nu intră în obiceiul lui.

După un timp, Geaidar se întoarce :

— Încă nu te-ai îmbrăcat ?

— Nu mă bate la cap. Am zis : nu mă duc...

— Scoală-te ! strigă ea, deodată, cu minie. Şi el, spre mirarea sa, se ridică în picioare ca la un ordin, ca un soldat. Ea făcu un pas spre dînsul, privind în lumina slabă a felinarului cu ochii plini de suferinţă şi de revoltă. Dacă nu eşti bărbat, dacă nu eşti om, dacă eşti doar o muiere smiorcăită, atunci o să merg eu în locul tău, iar tu rămîi, văicăreşte-te ! O să plec chiar acum. Du-te şi pune şaua pe cal, fără zăbavă !

Şi el, ascultînd-o, plecă să înşeeze calul. În curte ningea mărunţ. Întunericul părea că se roteşte în jur într-un carusel fără zgomot, încet, ca apa într-un vîrtej adînc. Munţii nu se zăreau, era beznă. „Ce belea, adevărată belea ! Cum să meargă ea acum în plină noapte ? se gîndea Tanabai, punînd şaua prin întuneric. Şi n-ai cum s-o faci să-şi schimbe gîndul. Nu. N-o să se lase ! Poţi s-o omori, şi tot nu se lasă. Da dacă rătăceşte drumul ? Las' că ea singură e de vină...”

Bărbatul înșeuă calul, și simțea tot mai mult că-i e rușine : „Sint o fiară, nimic alta decît o fiară, un animal. Am înnebunit de supărare. Îmi scot necazul în văzul tuturor ; ian uitați-vă cît de nenorocit sint, cît mi-e de rău. Și pe nevastă-mea am făcut-o să-și iasă din fire. Ea însă ce vină are ? De ce-o chinuiesc ? N-o să am parte de bine. Sint un netrebnic. O fiară, și atît.“

Tanabai începu să șovăie. Nu era ușor să-și retragă cuvintele. Se întoarse îmbufnat, cu capul în jos.

— L-ai înșeuat ?

— Da.

— Atunci, pregătește-te ! Și Geaidar îi întinse mantaua de ploaie.

Tanabai începu să se îmbrace în tăcere, bucurîndu-se că nevasta făcuse întîiul pas spre împăcare. Și totuși pentru a-și mai da aere, se încăpățînă :

— Ce-ar fi să merg de dimineață ?

— Nu, pleacă acum ! O să fie tîrziu.

Noaptea se învîrtejea prin munți ca o apă involburată. Fulgii mari ai celei din urmă ninsori de primăvară se așterneau lin și domol. Tanabai mergea singur printre povîrnișurile întunecate la chemarea unui prieten, pe care el singur și-l îndepărtase. Zăpada i se lipea pe cap, pe umeri, pe barbă și pe mîini. Tanabai ședea nemișcat în șa, fără a-și scutura fulgii. Așa îi era mai ușor să se gîndească. Se gîndea la Cioro, la tot ceea ce îi legase de ani de zile, cînd omul acesta îl învăță carte, cînd se înscriseră în comsomol, iar mai tîrziu și în partid. Își aduse aminte cum lucraseră ei umăr la umăr la construcția canalului și cum Cioro fusese cel dintîi care-i adusese ziarul cu nota și cu fotografia, cel dintîi care-l felicitase, îi strînsese mîna.

Sufletul învîrtoșat al lui Tanabai se înmuia, se topea înduioșat, și începu să-l cuprindă un simțămînt apăsător

de neliniște : „Cum s-o fi simțit el oare ? Dar dacă într-adevăr îi era foarte rău ? Altminteri de ce l-o fi chemat pe băiat de la învățătură ? O fi vrînd să-i spună ceva ? Să se sfătuiască ?...”

Se lumina de ziuă. Zăpada se cernea la fel de rotitoare. Tanabai zori calul, îl îndemnă la trap. Nu mai e așa mult, uite, după colinele acelea, în vale, e *ailul*. Cum i-o fi oare lui Cioro ? De-ar ajunge mai repede !

Și deodată în liniștea nestingherită a dimineții ajunse pînă la el un glas tulbure, îndepărtat, venind dinspre sat. Răbufnise strigătul cuiva și se frinse, amuți. Tanabai opri calul, întoarse urechea spre partea de unde bătea vîntul. Nu, nu se auzise nimic. Pesemne i se păruse.

Calul îl scoase pe Tanabai în vîrfurile colinei. Jos, la picioarele lui printre lîvezile albe, înzăpezite, printre grădinile golașe se răsfirau ulițele *ailului*, încă pustii la ceasul acela dintîi al dimineții. Nici pomeneală de lume. Numai lîngă o curte se îmbulzea o grămadă de oameni, iar lîngă copaci stăteau caii înșeuăți. Aceasta era curtea lui Cioro. De ce s-o fi strîns acolo atîta gloată ? Ce s-o fi întîmplat ? Te pomenești că...

Ridicîndu-se în scările șei, Tanabai înghiți cu un zvicnet o gură de aer rece, înțepător și încremeni, ca numai-decît după aceea să facă vînt calului în jos pe drum. „Nu se poate una ca asta ! Cum așa ? Nu se poate !” Își simțea inima atît de grea, ca și cînd el ar fi fost vinovat de ceea ce se întîmplase, pesemne, acolo. Cioro, singurul său prieten, îl rugase să vină la cea din urmă întîlnire dinaintea despărțirii pe veci, iar el se împotrivise, se încăpățînase, își ținuse și mai înverșunat supărarea. Cum s-ar mai fi putut numi atunci după o asemenea faptă ? De ce nu l-o fi scuipat nevastă-sa între ochi ? Ce putea fi pe lume mai de înțeles și mai vrednic de cinste decît cea din urmă rugămintă a omului aflat pe patul de moarte ?

În fața lui Tanabai se ivi din nou acel drum în stepă, unde-l ajunsese din urmă Cioro călare pe buiestraș. Ce-i răspunsese el atunci? Putea să-și ierte oare vreodată această purtare?

Ca într-un delir, Tanabai mergea pe ulița înzăpezită, înconvoind-se sub povara vinovăției și a rușinii sale, și deodată zări în față, dincolo de curtea lui Cioro, o ceată mare de oameni călări. Ei se apropiau într-un grup tăcut și, pe neașteptate, începură toți o dată, într-un glas, să bocească, legănându-se în șei:

— *Oibai, baurîmai! Oibaiai, baurîm!*¹

„Au venit kazahii“, ghici Tanabai și își dete seama că nu mai era nimic de făcut. Kazahii vecini, sosiți de partea cealaltă a riului, îl jeleau pe Cioro ca pe-un frate, ca pe-un megieș, ca pe-un om apropiat și cunoscut în tot ținutul. „Vă mulțumesc, fraților, gîndi Tanabai în clipa aceea. În numele strămoșilor și al părinților noștri, sinteți împreună cu noi și la necazuri, și la dureri, sinteți împreună cu noi la nunți și la alergări. Plingeți acum, plingeți împreună cu noi!“

Și el însuși, urmîndu-i, făcu să răsune satul cufundat în liniștea dimineții de strigătul sfișietor, plin de adîncă mîhnire:

— Cioro-o-o! Cioro-o-o! Cioro-o-o-o!

Mergea la trap pe cal, lăsîndu-se din șa ba pe partea stingă, ba pe partea dreaptă, și-l bocea pe prietenul său plecat din lumea aceasta.

Iată și curtea, iată-l lingă casă pe Floare-galbenă acoperit cu ipîngea de doliu. Fulgii de zăpadă cad pe el și se tolesc. A rămas buiestrașul fără de stăpîn. Zilele acestea avea să stea șaua goală.

¹ Strigăt îndurerat, jelire a mortului.

Tanabai se apleacă pe coama calului său, se ridică și cade iar. De jur împrejur, fețe de oameni abia deslușite, ca într-o ceață, plînsete. El nici nu auzi cînd spuse cineva :

— Dați-l pe Tanabai jos din șa. Duceți-l la feciorul lui Cioro.

Cîteva perechi de mîini se întinseră spre el, îl ajutară să coboare de pe cal, îl duseră ținîndu-l de brațe prin mulțime.

— Iartă-mă, Cioro, iartă-mă ! plîngea Tanabai.

În curte, cu fața spre peretele casei, stătea feciorul lui Cioro, studentul Samansur. El se întoarse spre Tanabai cu ochii în lacrimi, și se îmbrățișară, plîgînd.

— Nu mai este tatăl tău, nu mai este Cioro, iartă-mă ! plîngea cu hohote Tanabai, înecîndu-se.

Pe urmă cineva îi despărți. Și atunci Tanabai o văzu alături de el printre alte femei, pe ea, pe Biubiugean. Se uita la dînsul și plîngea cu lacrimi în tăcere. Tanabai începu să bocească și mai tare.

Plîngea pentru toate, pentru tot ce pierduse, pentru Cioro, pentru vina lui față de dînsul, pentru faptul că nu putuse să-și retragă acele vorbe ce i le aruncase la întoarcere. Plîngea pentru ea, pentru femeia care stătea acum alături, ca o străină, pentru acea dragoste, pentru acea noapte vijelioasă, pentru faptul că ea rămînea de-acum singură și pentru că, sărmana, începea să îmbătrînească. Plîngea pentru Floare-galbenă al său, aflat acum în ipîngia de doliu, pentru supărările și durerile ce-l frămîntau, plîngea pentru tot ceea ce nu fusese încă jelit.

— Iartă-mă, Cioro, iartă-mă ! repeta el. Și cu aceste vorbe parcă i-ar fi cerut iertare și ei, femeii.

Ar fi vrut ca ea să se apropie și să-l mîngîie, să-i șteargă lacrimile, dar ea nu se apropie. Stătea și plîngea.

Alții încercau să-i aducă ușurare :

— Ajunge, Tanabai. Cu lacrimile nu ajuți la nimic, liniștește-te.

Vorbele acestea îl amărau și-l îndurerau și mai mult.

XXII

Îl innormintară pe Cioro după-amiază. Discul tulbure al soarelui abia se străvedea printre straturile spălăcite de nori neclintii. În văzduh mai pluteau încă fulgi de zăpadă ușori, jilavi. Pe cîmpul alb se întindea ca un riu negru tăcut procesiunea funerară. Rîul acesta părea să fi izvorît pe neașteptate și parcă își săpa albia acum pentru întia oară. În față, pe o mașină cu obloanele date jos, era dus răposatul Cioro, înfășurat strîns și de mai multe ori într-o pînză albă de inmormîntare. Alături de el ședeau soția lui, copiii, rudele. Toți ceilalți păseau în urmă călare pe cai. Doi inși mergeau după camion pe jos : Samansur, feciorul lui Cioro, și Tanabai, care ducea de dirlogi calul prietenului mort, pe buiestrașul Floare-galbenă, cu șaua goală.

Drumul, care trecea de vatra satului, era acoperit de zăpadă moale, neted așternută. Ca o fișie lată, bătînd în negru, săpată de copitele cailor, acest drum mergea și el pas cu pas pe urmele convoiului. Parcă ar fi însemnat ultima cale a lui Cioro. Drumul ducea pe o colină, la cîmitir. Și aici el se sfîrșea pentru Cioro, de astă dată fără de întoarcere.

Tanabai ducea de dirlogi pe buiestraș și-i vorbea în gînd : „Uite, Floare-galbenă, că l-am pierdut și eu, și tu pe Cioro al nostru. Nu mai trăiește el, s-a prăpădit... De ce nu m-ai strigat atunci, de ce nu m-ai oprit ? Nu-ți dete Dumnezeu grai. Iar eu, măcar că-s om, m-am arătat

mai rău decît tine, care ești numai cal. L-am părăsit pe prietenul meu în drum, n-am întors capul, nu mi-am luat seama. L-am omorît pe Cioro, l-am omorît cu vorbele mele...”

Tot drumul pînă la cimitir, Tanabai îi ceru iertare lui Cioro. Chiar și pe mormînt, coborînd în groapă împreună cu Samansur, el îi spunea lui Cioro, așezîndu-i trupul în culcușul veșnic al pămîntului :

— Iartă-mă Cioro. Rămii cu bine. Mă auzi, Cioro, iar tă-mă !...

Pămîntul cădea în groapă aruncat cu palmele, apoi începu să curgă șuvoaie din toate părțile, azvirlit acum cu lopețile. Lutul umplu groapa și crescú într-o movilă pe colină.

— Iartă-mă, Cioro !...

După parastas Samansur îl chemă pe Tanabai deoparte:

— Tanake, am o treabă cu dumneata ; trebuie să stăm de vorbă.

Și ei porniră prin curte, părăsind oamenii, samovarele ce dădeau în clocote și focurile aprinse. Ieșiră în dosul curții, în grădină. Pășiră de-a lungul crestei *arîkului*, se opriră după grădina de legume, lîngă un copac doborît. Se așezară pe el. Tăcură un timp, fiecare gîndindu-se la ale sale. „Așa e viața, cugeta Tanabai, îl știam pe Samansur băiat, da acum uite ce mare s-a făcut. Durerea l-a făcut bărbat în toată firea. Acum el e în locul lui Cioro. Acum eu și el sîntem deopotrivă. Așa și trebuie. Feciorii iau locul părinților. Feciorii duc neamul mai departe, duc fapta mai departe. Să dea Dumnezeu să ajungă tot așa cum era și tatăl său. Și să meargă mai departe, să se ridice mai sus decît noi cu mintea și cu priceperea, să-și făurească fericirea sa și fericirea altora. Tocmai de aceea sîntem noi părinți, tocmai de aceea dăm naștere

feciorilor cu nădejdea că ei vor fi mai buni ca noi. Aici e miezul lucrurilor.“

— Tu, Samansur, ești cel mai mare în familie, îi spuse Tanabai, mîngîindu-și bătrînește barba. Tu ești acum în locul lui Cioro, și eu sînt gata să te-ascult pe tine, cum îl ascultam pe Cioro însuși.

— Trebuie să-ți aduc la cunoștință, Tanake, însărcinarea tatălui meu, rosti Samansur.

Tanabai tresări, prinzînd limpede în vorba fiului glasul și felul de a pronunța al tatălui, și pentru întîia oară își dete seama că el semăna foarte mult cu părintele său, cu acel Cioro tînăr, pe care fiul nu-l cunoscuse, dar pe care Tanabai îl apucase și-l ținea minte. Oare nu de aceea se spune că un om nu moare atîta timp cît mai trăiesc cei care l-au cunoscut ?

— Te ascult, fiul meu.

— Eu l-am mai apucat pe tata în viață, Tanake. Am izbutit să vin aseară cu un ceas înainte de sfîrșitul lui. Și-a păstrat cunoștința pînă la cea din urmă suflare. Iar pe matală, Tanake, te-a așteptat tare mult. Tot întreba : „Unde-i Tanabai ? N-a venit ?“ Noi îl linișteam mereu că dumneata te afli pe drum, că vii dintr-o clipă în alta. Se vede că vroia să-ți spună ceva. Și n-a mai apucat.

— Da, Samansur, da. Noi trebuia să ne vedem. Trebuia, neapărat trebuia. Toată viața n-o să-mi iert asta. Eu sînt vinovat. Eu sînt acela care n-am mai prins să-l văd.

— Așa că m-a rugat pe mine să-ți vorbesc. Fiule, a zis el, spune-i lui Tanake că-i cer iertare, spune-i să nu pună supărarea la inimă și să ducă el singur carnetul meu de partid la comitetul raional. A zis chiar așa : Tanabai să predea chiar cu mîna lui carnetul meu, să nu uiți, să-i spui asta. Pe urmă a căzut în nesimțire. S-a

chinuit. Și, în timp ce-șii da sufletul, căta mereu cu pri-virea în jur, parcă așteptînd pe cineva. Și a plîns, dar spusele lui nu se mai puteau desluși.

Tanabai nu răspunse nimic. Suspinînd amarnic, își prefira barba. Așadar, plecase Cioro. Dusesese cu el jumătate din Tanabai, luase o parte din viața lui.

— Îți mulțumesc, Samansur, pentru vorbele tale. Și tatălui tău îi mulțumesc, rosti în cele din urmă Tanabai, stăpînindu-se. Un singur lucru mă tulbură. Tu știi că am fost înlăturat din partid ?

— Știu.

— Atunci cum pot eu, ca unul dat afară din partid, să duc la comitetul raional carnetul de partid al lui Cioro ? Eu n-aș avea dreptul să fac asta.

— Nu știu, Tanake. Hotărăște dumneata singur. Eu trebuie să îndeplinesc cea din urmă dorință a tatălui meu. Și o să te rog pe matale să faci așa cum a vrut-o dînsul, cînd ne-a părăsit.

— Dacă s-ar fi putut, m-aș fi bucurat și eu din toată inima. Da mi s-a întîmplat o nenorocire așa de mare. N-ar fi mai bine, Samansur, dacă l-ai duce tu însuși ?

— Nu, n-ar fi mai bine. Tata știa ce cerea. Dacă dînsul a avut încredere în dumneata, de ce n-ar trebui să am și eu ? Să spui acolo, la comitetul raional, că aceasta a fost dorința tatălui meu, Cioro Saiakov.

Dis-de-dimineață, încă pe întuneric, Tanabai porni din *ail*. Floare-galbenă, minunatul buiestraș Floare-galbenă, calul de nădejde la necazuri și bucurii, alerga sub șa, sfărîmînd cu copitele bulgării înghețați pe făgașul drumului. De astă dată îl ducea pe Tanabai, care mergea din însărcinarea deosebită a răposatului prieten, a comunis-tului Cioro Saiakov.

În fața lui, deasupra marginilor nevăzute ale pământului, se crăpa încet de ziuă. În pintecul zorilor se năștea o nouă zi. Ea creștea acolo, în mijlocul ceței vinete...

Buiestrașul alerga spre partea unde se iveau zorii, spre steaua singuratecă și luminoasă, care încă nu se stinsese pe bolta cerului. Singur pe drumul pustiu și răsunător, el fugea cu pasul mărunț, tropăitor al umbletului său iute în buiestru. De mult nu mai avusese Tanabai prilejul să plece călare pe el. Fuga lui Floare-galbenă era ca și odinioară, năvalnică și statornică. Vîntul sufla călărețului drept în față și unduia coama buiestrașului. Strașnic era Floare-galbenă, un cal încă în plină putere.

Tot timpul chibzuia Tanabai, se pierdu în felurite presupuneri, întrebîndu-se de ce tocmai lui, lui Tanabai, îndepărtat din partid, îi încredințase Cioro înainte de moarte sarcina de a-i duce la comitetul raional carnetul său de membru de partid? Ce vroise el? Se gîndise poate să-l încerce? Vroise în felul ăsta să-și arate refuzul de a fi de acord cu excluderea lui Tanabai din partid? Acum, în privința asta, n-o să se mai poată afla niciodată nimic, n-o să se mai poată cerceta niciodată acest lucru. El n-o să mai spună nimănui niciodată nimic. Da, sînt astfel de cuvinte înfiorătoare: „Niciodată, nimic!“ Mai departe nu mai sînt cuvinte, se opresc aici...

Și iarăși îl năpădiră tot soiul de gînduri, din nou prinse viață tot ceea ce-ar fi vrut să dea uitării, tot ce-ar fi dorit să smulgă din el o dată pentru totdeauna. Nu, se vede că încă nu se isprăvisese totul. Cu el, la el este încă ultima dorință a lui Cioro. Are să vină cu carnetul lui de partid și-o să spună despre el, despre Cioro, totul așa cum a fost, va povesti ce-a însemnat Cioro pentru oameni, ce-a însemnat pentru el. Și despre dînsul va vorbi, pentru că Cioro și cu el au fost doar la fel cum is degetele de la aceeași mînă.

Las' să afle ce soi de oameni au fost ei atunci, în tinerețe, ce viață au trăit. Și, poate, vor pricepe că nu merita el, Tanabai, să fie despărțit de Cioro nici în timpul vieții, nici după aceea. Numai de i-ar da ascultare, numai de i-ar da ascultare !

Tanabai se și văzu întrînd în cabinetul secretarului comitetului raional, punîndu-i pe masă carnetul de membru de partid al lui Cioro și povestindu-i totul. O să-și recunoască vina, o să-și ceară iertare, numai să-l primească înapoi în partid, fără de care el nu poate trăi ca lumea, fără de care el nu se poate închipui.

Dar dacă o să-l întrebe cumva : ce drept are el, care a fost exclus, să aducă un document de partid ? „Tu n-ai fi trebuit să te atingi de carnetul de partid al unui comunist, n-ai fi trebuit să te apuci de o treabă ca asta. Și fără tine s-ar fi găsit alții s-o facă.“ Bine, dar aceasta fusese doar ultima dorință, dinaintea morții, a lui Cioro ! Așa lăsase el vorbă în fața tuturor, cu limbă de moarte. Lucrul acesta l-ar putea întări fiul lui, Samansur. „Ei și ce, cîte nu poate să zică un muribund, un om care aiurează, care și-a pierdut cunoștința ?“ Atunci ce-o să răspundă el ?

În acest timp Floare-galbenă alerga pe drumul răsunător, întărit de îngheț, și, după ce străbătuse stepa, ieșea spre coborișul de la Aleksandrovka. Buiestrașul îl aduse pe Tanabai repede în oraș. Nici nu băgă de seamă cînd sosiră.

Abia începea ziua de muncă, și Tanabai ajunsese la centrul raional. Fără a se mai opri în alte locuri, el mină buiestrașul drept la comitetul raional, îl legă la conovăț, se scutură de praf și intră cu inima bătîndu-i puternic de emoție. Ce îi vor spune ? Cum îl vor primi ? Prin coridoare era pustiu. Nu apucase să vină încă lume de prin sate.

Tanabai intră în sala de primire a lui Kaşkataev.

— Bună ziua, spuse el secretarei.

— Bună ziua !

— Tovarășul Kaşkataev e în birou ?

— Da.

— Am venit la dumnealui. Sînt cioban de la colhozul „Pietrele albe“. Numele meu e Bakasov, începu el.

— Vă cunosc, cum să nu, îi zîmbi ea.

— Așadar, spuneți-i că organizatorul nostru de partid, Cioro Saiakov, a murit și pe patul de moarte m-a rugat să-i aduc carnetul de partid aici la comitetul raional. Așa că am venit.

— Bine. Așteptați o clipă.

Secretara nu rămase chiar atît de mult în biroul lui Kaşkataev, dar Tanabai se frămîntă destul, nu-și mai găsea locul, așteptînd-o.

— Tovarășul Kaşkataev e ocupat, îi puse ea, trăgînd bine ușa în urma ei. V-a rugat să predați carnetul lui Saiakov la secția de evidență a membrilor. Este acolo, în dreapta, pe coridor.

„Secția de evidență... în dreapta, pe coridor“. Ce-o fi asta ? nu pricepea Tanabai. Pe urmă, dintr-o dată, înțelese totul și, numaidecît se pierdu cu firea. Cum se putea una ca asta ? Oare să fie totul atît de simplu ? Și el, care credea...

— Eu aș mai avea ceva de vorbit cu dumnealui. Vă rog, duceți-vă și-i spuneți. Am de discutat cu dumnealui ceva important.

Secretara intră cu șovăială în cabinet și întorcîndu-se, îi spuse din nou :

— Este foarte ocupat. Apoi adăugă de la ea cu înțelegere și compătimire. Doar discuția dumneavoastră cu dumnealui s-a terminat. Și adăugă și mai încet : N-o să vă primească. Mai bine e să plecați.

Tanabai o porni pe coridor, făcu la dreapta. Dădu de inscripția : „Secția de evidență.“ O ușă cu o ferestruică. Bătu. Ferestruica se deschise.

— Ce doriți dumneavoastră ?

— Am adus un carnet de partid, să vi-l predau. A murit organizatorul nostru de partid, Cioro Saiakov. Colhozul „Pietrele albe“.

Responsabila cu evidența așteptă cu răbdare pînă cînd Tanabai scoase de sub haină pungulița de piele legată de o curelușă, unde încă nu demult purtase propriul său carnet de partid și în care adusese de data asta carnetul de partid al lui Cioro. Întinse carnețelul pe ferestruică : „Adio, Cioro !“

Se uită la dînsa, cum scria în registru numărul carnetului de partid, numele, prenumele, numele tatălui lui Cioro, anul intrării în partid, ultima amintire despre el. Apoi îi dădu să semneze.

— Asta-i tot ? întrebă Tanabai.

— Tot.

— La revedere.

— La revedere. Ferăstruica se închise.

Tanabai ieși în stradă. Începu să dezlege friul buiestrașului.

— Asta-i, Floare-galbenă, spuse el calului. Asta-i tot.

Și neobositul buiestraș îl duse îndărăt, în *aîl*. Marea stepă imprimăvărată alerga din față, o dată cu vîntul, sub tropotul bubuitor al copitelor. Numai în fuga calului se potolea, se stingeă durerea lui Tanabai.

În aceeași seară Tanabai se întoarce acasă în munți.

Nevastă-sa îl întâmpină în tăcere. Luă calul de dirlogi, îl ajută pe bărbatul său să descalece, sprijinindu-l de braț. Tanabai se întoarce spre ea, o îmbrățișă, se lipi cu fața de umărul ei. Ea îl îmbrățișă de asemenea, plîngînd.

— Îl înmormintăram pe Cioro ! Nu mai e Cioro, Geai-dar. Nu mai e prietenul meu ! spunea Tanabai și dădu încă o dată drum slobod lacrimilor.

Se așază pe urmă, tăcut, pe piatra de lingă iurtă. Vroia să rămână singur, să privească răsăritul lunii, care se ridica încet de după vîrfurile zimțate ale lanțului de munți albi, acoperiți de zăpadă. În iurtă nevastă-sa își adormi copiii. Se auzea cum trosnea, din cînd în cînd, focul, în vatră. Apoi începu să cînte, arzîndu-l la inimă, struna puternică a *temir-komuzului*. Parcă era vîntul vuind neliniștitor, parcă era un bărbat gonind peste cîmp în plinset și cîntec de jale, iar în jur totul era mut, totul tăcea, ținîndu-și răsufierea, totul păstra o tăcere deplină, și doar un glas singuratic părea că aleargă plin de amărăciune și tristețe. Alerga parcă și nu știa cum să-și ascundă suferința, cum să se mîngîie în mijlocul acestei tăceri și pustietăți. Și nimeni nu răspundea. Glasul plîngea și se asculta singur. Tanabai își dete seama că nevastă-sa cînta anume pentru el : „Cîntecul bătrînului vînător“...

...În străvechi vremuri, un bătrîn avea un fecior, vînător tînăr și curajos, de-i mersese vestea. Chiar tatăl său îl învățase meșteșugul destul de greu al vînătorii. Și iată că feciorul își întrecu tatăl.

Greș nu dădea niciodată. De glonțul lui bine țintit și aducător de moarte nu scăpa nici o viețuitoare. Nimicise tot vînatul din munții dimprejurul sălașului său. Nu cruța nici sălbăticiunile cu rod în pîntece, nici măcar puii mici. Doborîse tot neamul de capre și țapi, ce aveau ca mamă pe Capra-Sură. Nu mai rămăseseră decît Capra-Sură și bătrînul Țap-Sur. Și s-a rugat capra de tînărul vînător să-l cruțe pe bătrînul Țap, să nu-l ucidă, ca să-i meargă, vezi, neamul mai departe. Dar vînătorul nu-i dădu ascultare și, cu o lovitură bine chibzuită,

il răpuse pe uriașul Țap-Sur, care se și prăvăli de pe stîncă. Atunci, Capra-Sură prinse a boci, se-ntoarse spre vînător și-i spuse : „Trage în inima mea. Iacă, nici nu mă clintesc. Însă n-o să mă nimerești — și asta o să fie cea din urmă împușcătură a ta !” Dar tînărul vînător rîse de vorbele bătrinei Capre-Sure, înnebunite de durere. O luă la ochi, detunătura a bubuit și, — Capra-Sură, minune, nu se prăbuși. Glonțul îi zdrelise doar puțin piciorul din față. Vînătorul încremeni — nu i se mai întîmplase niciodată. „Asta a fost, se întoarse spre dînsul Capra-Sură. Iar acum, cearcă și prinde-mă, așa șchioapă cum sînt !” Tînărul vînător îi răspunse rîzînd : „Bine, ia-o din loc. Dar de te-ajung, să nu te-aștepți la îndurare. Te înjunghii, bătrîno, ca pe-o lăudăroasă plină de rapăn !”

Capra-Sură o întinse la fugă, șchiopătînd, vînătorul se repezi după dînsa. Goana asta s-a lungit multe zile și multe nopți cînd pe stînci, cînd peste văi și dealuri, cînd peste zăpezi și pietre. Nu, Capra-Sură pas să se dea bătută. Vînătorul își azvîrlise de mult pușca, hainele îi curgeau numai zdrențe. Nici nu băgase de seamă cînd și cum se-ntîmplase că-l scosese Capra-Sură pe niște stînci necălcate de picior omenesc. De-aici nu aflai drum nici în sus, nici în jos, nu puteai coborî, nici sări. Pe acest loc îl părăsi Capra-Sură și-l blestemă : „N-ai să pleci în veci din acest ținut și nimeni n-o să te poată scăpa. Să plîngă și tatăl tău după tine, așa cum îmi plîng eu copilașii, neamul meu, care s-a prăpădit. Să se vaiete și tatăl tău singur-singurel printre munții de piatră, singur-singurel printre munții reci, cum mă vaiet eu, bătrîna Capră-Sură, eu, care am dat naștere neamului căpresc. Blestemat fii, Karagul, blestemat...” Capra-Sură o luă la fugă, ținînd-o într-un plîns — din stîncă în stîncă, din creastă în creastă.

Tînărul vînător rămase pe-o coastă de munte la o înălțime amețitoare. Se găsea pe-un prag îngust de stîncă,

era cu fața lipită de piatră. Se temea să se uite în jur — n-avea cum să facă un pas în sus sau în jos, la dreapta ori la stînga. Nu vedeai nici cer, nici pămînt.

În vremea asta bătrînul său tată îl căuta îngrijorat, pretutindeni. Cutreierase de zor toți munții. Și atunci cînd găsi pe-o potecă pușca ce-o aruncase fiul său, își dădu seama că i se întîmplase o nenorocire. Începu să alerge prin trecători stîncose, prin întunecate strîmtori. „Karagul, unde ești tu, Karagul, spune?” Drept răspuns, cu hohot de piatră vuiau munții stîncoși, îi întorceau chiar vorbele sale : „... Unde ești tu, Karagul, spune ?...”

„Aici mă aflu, tată !” — răzbi deodată pînă la bietul părinte glasul fiului de undeva din înalturi. Bătrînul își aruncă în sus privirea și-și zări feciorul, cocoțat ca un pui de corb pe marginea prăpastiei, înfipt pe stîncă înaltă, necălcată de picior omenesc. Stătea cu spatele la lume și nici nu-și putea întoarce capul.

— Cum de-ai ajuns tocmai acolo, bietul meu fecioraș ? rosti tatăl cu inima cît un purice.

— Nu mă-ntreba, tată, răspunse băiatul. Stau aici pe-depsit. M-a adus nu știu cum pînă sus bătrîna Capră-Sură și mi-a aruncat un blestem cumplit. Stau de-un car de vreme, nu văd nici soare, nici cer, nici pămînt. Nici chipul tău nu-l văd, tătută. Fie-ți milă de mine, omoară-mă, rogu-te, și ușurează-mi chinul. Ucide-mă și îngroapă-mă !

Ce putea face tatăl ? Plîngea, umbla încoace și încolo, iar fiul său îl tot ruga : „Să mă ucizi mai repede. Trage, tătută ! Ai milă de mine, trage !” Trecu toată ziua, se apropia seara și tatăl tot nu se putea hotărî. Dar mai înainte de apusul soarelui ochi și trase. Sparse pușca de pietre și cîntă multă vreme, îndoit peste rămășițele feciorului, jalnicul cîntec de rămas-bun.

Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul.
Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul.
Pedepsitu-m-a soarta, fiu al meu, Karagul.
Osînditu-m-a soarta, fiu al meu, Karagul.
Pentru ce te-am învățat, fiu al meu, Karagul,
Meșteșugul de vînător, fiu al meu, Karagul !
Pentru ce-ai nimicit, fiu al meu, Karagul,
Orice vînat și orice vietate, fiu al meu, Karagul !
Pentru ce-ai răpus, fiu al meu, Karagul,
Ceea ce s-a ivit să trăiască și să se înmulțească, fiu al meu,
Karagul,
Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul,
Nimeni nu-mi va răspunde, fiu al meu, Karagul,
Cu plîns la plînsul meu, fiu al meu, Karagul,
Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul,
Cu mîinile mele te-am ucis, fiu al meu, Karagul...

...Tanabai ședea lîngă iurtă, asculta străvechiul bocet kirghiz, privea cum ieșea luna încet deasupra munților tăcuți și înnegurați, cum rămînea plutind deasupra creștelor cu vîrfuri ascuțite, ninse, deasupra stîncilor împietrite în îngrămădirea lor. Și din nou îl ruga pe răposatul său prieten să-l ierte.

Iar în iurtă Geaidar tot cînta la *temir-komuz* bocetul după marele vînător Karagul :

Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul,
Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul...

XXIII

Se apropia revărsatul zorilor. Șezînd lîngă foc, la căpătîiul buiestrașului aflat pe moarte, bătrînul Tanabai își aducea aminte și ceea ce se întîmplase mai apoi.

Nimeni nu ştia că în acele zile el se dusesese în oraşul regional. Fusesse cea din urmă încercare a lui. Ar fi vrut să-l vadă pe secretarul comitetului regional, a cărui cuvîntare o ascultase la o consfătuire de la raion, şi să-i istorisească despre toate necazurile sale. Avea credinţa că omul acesta ar fi putut să-l înţeleagă şi să-l ajute. Şi Cioro îi vorbise frumos despre el, şi alţii îl lăudaseră. Tanabai află însă că secretarul fusese mutat în altă regiune abia cînd veni la comitetul regional.

— N-aţi auzit oare de asta ?

— Nu !

— Bine, dacă aveţi o chestiune foarte importantă, am să vă anunţ la noul nostru secretar, poate că vă primeşte dînsul, fu de părere femeia de la secretariat.

— Nu, mulţumesc, refuză Tanabai. Eu vroiam numai aşa, într-o chestiune personală. Doar l-am cunoscut şi dînsul m-a cunoscut. Altminteri nu l-aş fi stingherit. Iertaţi-mă. La revedere !

Ieşi din sala de aşteptare cu capul plecat, avînd încredinţarea că îl ştia bine pe secretarul acela şi că şi dînsul îl cunoştea pe el, pe ciobanul Tanabai Bakasov. Şi de ce nu ? S-ar fi putut doar să se cunoască şi să se respecte unul pe altul ; de asta nu se îndoia. Tocmai de aceea îi şi vorbise astfel secretarei.

Tanabai mergea pe stradă, îndreptîndu-se spre staţia de autobuz. Lîngă un chioşc cu bere doi muncitori încărcau într-un camion nişte butoaie de bere, goale. Unul stătea pe platforma maşinii. Cel care împingea de-a rostogolul un butoi spre lucrătorul de sus, întoarse întîmplător capul spre Tanabai, care tocmai trecea pe lîngă dînsul, şi încremeni, se schimbă la faţă. Era Bektai. Ținînd butoiul pe podină, se uita țință, dușmănos, cu ochii lui înguști ca de rîs la Tanabai şi aştepta să audă ce-o să spună.

— Ei, ce naiba faci acolo, ai adormit ? îi aruncă în-
ciudat lui Bektai celălalt, care stătea în mașină.

Butoiul era gata să se rostogolească la vale, iar Bektai, căutînd să-l țină în loc, se aplecase sub povara lui și se uita țintă la Tanabai. Acesta însă nu-i dăte binețe. „Va să zică, aici erai. Ian te uită ! Frumos ! Nimic de zis ! Te-ai aranjat într-o afacere cu bere, gîndi Tanabai și, fără a mai zăbovi, porni mai departe. Se prăpădește flăcăul, nu ? gîndi el apoi, încetinindu-și pașii. Ar fi putut să ajungă om ; poate că ar trebui să stau de vorbă cu el ?“ Vru să se întoarcă, i se făcuse milă de Bektai. Era gata să-i ierte totul, numai de l-ar îndupleca să se răzgîndească. Cu toate acestea, nu dăte urmare pornirii. Înțelese că dacă Bektai aflate cumva despre îndepărtarea lui din partid, discuția n-avea să aibă nici un rezultat. Tanabai n-ar fi vrut să-i dea acestui flăcău rău de gură temei să-și bată joc de el, de soarta sa, de cauza căreia el îi rămăsese credincios. Și își văzu de drum. Plecă din oraș cu o mașină de ocazie și tot timpul se gîndi la Bektai. Își aduse aminte cum stătea el, îndoit sub greutatea butoiului, gata să se rostogolească, cum se uita la dînsul țintă și pînditor.

Mai tîrziu, cînd Bektai fusese judecat, Tanabai spuse la judecată doar atît, că Bektai părăsise turma și plecase. Mai mult nu suflase o vorbă. Tare ar fi vrut ca Bektai să-și dea la urma urmelor seama că n-avusese dreptate, și să se căiască. Dar după toate, părea că nici nu se gîndea la așa ceva.

— După ce-ți ispășești pedeapsa, să vii la mine. O să stăm de vorbă și-o să vedem ce-i de făcut mai departe, îi spuse Tanabai flăcăului. Acesta nu răspunse și nici nu ridică ochii. Tanabai se depărtă. După excluderea din partid, ajunsese nesigur pe el, se simțea vinovat în fața tuturor. Parcă își pierduse cumpătul. Niciodată în viață

nu se gîndise că i se va întîmpla una ca asta. Nu-i scotea nimeni ochii, și totuși el se ferea de oameni, ocolea discuțiile, mai mult tăcea.

XXIV

Buiestrașul Floare-galbenă ședea nemișcat lîngă foc, cu capul întins pe pămînt. Viața îl părăsea încetul cu încetul. În gîtul calului clocotea ceva, hîrîia, ochii i se lărgeau și se stingeau, fără a mai clipi la flacără, picioarele lungite ca niște bețe, se făceau ca lemnul.

Tanabai își luă rămas bun de la buiestrașul său, îi spuse cele din urmă cuvinte : „Ai fost un cal de ispravă, Gulsari. Ai fost prietenul meu, Floare-galbenă. Tu duci cu tine cei mai frumoși ani ai mei, Floare-galbenă. N-am să te uit niciodată, Floare-galbenă. Și acum chiar, în fața ta, îmi chem în minte toate amintirile despre tine. Pentru că tu mori, cal minunat al meu, Floare-galbenă. Cîndva ne-om vedea împreună pe lumea cealaltă. Numai că acolo eu n-am să mai aud tropotul copitelor tale. Că doar acolo nu-s drumuri, acolo nu-i pămînt, acolo nu-i iarbă, acolo nu-i viață. Dar cît timp am să trăiesc, tu n-ai să mori, pentru că eu n-am să te uit. O să-mi aduc aminte de tine, Floare-galbenă. Ropotul copitelor tale o să răsunе în auzu-mi ca un cîntec drag...”

Așa gîndea bătrînul Tanabai și era întristat că zilele și anii trecuseră într-un zbor aprig, ca și fuga lui Floare-galbenă. Abia acum i se părea că ei îmbătrîniseră parcă prea repede. Poate că era încă prea devreme pentru Tanabai să se socotească bătrîn. Omul însă nu se trece atît de bătrînețe, pentru că i se duc anii, cît de gîndul că e bă-

trîn, că timpul lui s-a sfîrșit, că i-a rămas doar să-și numere săptămînile.

Și acum, în noaptea aceasta, cînd buiestrașul își dădea ultima suflare, Tanabai, cercetînd pas cu pas, atent, drumul vieții lăsat în urmă, simțea o părere de rău că se dăduse atît de repede pradă bătrîneții, că nu se hotărîse din prima clipă să urmeze sfatul acelui om, care, după cum își putuse da seama, nu uitase de dînsul, care singur îl găsisese și singur venise la el.

Aceasta se petrecu la vreo șapte ani după ce fusese îndepărtat din partid. Tanabai lucra pe atunci ca paznic al domeniilor colhoznice de la trecătoarea Sarigouskoe, locuind acolo într-o căsuță cu bătrîna sa Geaidar. Fetele plecaseră la școală, iar apoi se măritaseră. După ce absolviseră o școală medie tehnică, fiul său se statornicise cu serviciul la raion și era și el acum om cu familie.

Într-o zi de vară, Tanabai cosea niște iarbă pe malul rîului. Era o zi tocmai bună de cosit fînul, călduroasă și luminoasă. În trecătoare domnea liniștea. Doar greierii țîrîiau. Cu cămașa scoasă din pantalonii albi, bătrînești, foarte largi, Tanabai pășea în urma coasei șuierătoare, culca iarba în brazde înfoiate, ca niște coame în șir. Muncea cu drag. Nici nu băgase de seamă cînd în apropiere se opri un mic „GAZ“, cînd se dădură jos din mașină doi inși și se îndreptară spre el.

— Noroc bun, Tanake. Spor la treabă ! auzi el un glas în spatele său. Se întoarce și-l văzu pe Ibrahim. Acesta era la fel de sprinten ca și înainte, bucălat, cu un început de burtă. Iată că te-am găsit, Tanake, zîmbi Ibrahim cu gura pînă la urechi. Chiar tovarășul secretar al comitetului raional a venit personal, a vrut să te vadă.

„Ce vulpoi îmi ești ! gîndi cu involuntară admirație despre el, Tanabai. În toate timpurile își găsește locul, se aranjează. Ia te uită la el, cum se mai gudură. Ai zice

că e cel mai de treabă om din lume. Îi face pe plac oricui, îl servește pe oricine !“

— Ziua bună ! Tanabai le strânse mâinile.

— Nu mă recunoașteți, tăicuță ? îl întrebă prietenos tovarășul venit împreună cu Ibraim, fără a-i lăsa din palma sa puternică mîna lui Tanabai.

Tanabai zăbovea cu răspunsul. „Unde l-am mai văzut oare ?“ se întreba el. În fața lui stătea un bărbat parcă foarte cunoscut și în același timp un om, care, pesemne, se schimbase foarte mult. Era tânăr, voinic, ars de soare, cu privirea deschisă și neșovăitoare, îmbrăcat cu un costum de dril gri, cu pălărie de paie. „E cineva de la oraș“, își zise Tanabai

— Apoi, e tovarășul... dete să spună Ibraim pe șoptite.

— Stai-stai, am să ghicesc eu, îl opri Tanabai și spuse, rîzînd în sinea sa : Te recunosc, fiul meu. Cum să nu te recunosc ! Să trăiești încă o dată ! Sint bucuros că te văd !

Era Kerimbekov. Același secretar de Comsomol, care îi luase cu atîta curaj apărarea la comitetul raional, cînd fusese îndepărtat din partid

— Ei, dacă m-ai recunoscut, atunci, haide să stăm de vorbă, Tanake. Să mergem să ne plimbăm pe mal. Iar dumneata pînă atunci ia coasa și cosește aici, îi propuse Kerimbekov lui Ibraim.

Acesta începu numaidecît să se pună-n mișcare cu mult zel, scoțîndu-și haina :

— Desigur, cu plăcere, tovarășe Kerimbekov.

Tanabai și Kerimbekov porniră prin fineață, apoi se așezară pe pietrele de lingă rîu.

— Dumneata, Tanake, bănuiești pesemne cu ce treabă am venit, deschise vorba Kerimbekov. Mă uit la dumneata și văd că ești la fel de voinic, cosești finul — înseamnă că, din punct de vedere al sănătății, totul e mulțumitor. Mă bucur de asta.

— Te ascult, fiul meu. Și eu sînt bucuros că te văd.

— Ei bine, Tanake, să fie mai limpede pentru dumneata. Acum, după cum știi, s-au schimbat multe. Atîtea lucruri au început să meargă mai acătării. Vei fi avut prilejul să-ți dai seama de asta ca și mine, mai de aproape.

— Adevărat ! Ce-i drept, e drept ! Aș putea judeca și după colhozul nostru. A prins parcă altă făină să se mace. Nici nu-mi vine să cred. Am trecut deunăzi pe la Valea Celor Cinci Copaci, unde am avut atîta de pătimît în anul cînd am fost cioban. Să-i pizmuiești, nu alta. Au făcut o coșară nouă, coșară bună, acoperită cu ardezie, cam pentru vreo cinci sute de capete. Au clădit o casă pentru cioban, va să zică. Iar alături un șopron, un grajd. Cu totul altfel decît a fost. Nu mai vorbesc că și la alte adăposturi de iarnă vezi același lucru. Chiar și în sat lumea își face case. Ori de cîte ori mă duc pe-acolo, de fiecare dată văd că s-a mai ridicat cîte-o casă. Să dea Dumnezeu să meargă și mai departe tot așa.

— Asta o vrem și noi, Tanake, de asta ne și îngrijim. Nu este încă totul, așa cum am vrea. Dar cu timpul o să punem treburile pe roate. Eu însă, uite cu ce chestiune am venit la dumneata. Întoarce-te în partid ! O să revizuim cazul dumatăle. La ședința de birou, pe care am avut-o, s-a discutat despre dumneata. Vorba ceea, mai bine mai tîrziu, decît niciodată.

Tanabai tăcea. Se tulburase. Era și bucuros, dar și trist totodată. Își aduse aminte de toate amărăciunile ce le îndurase ; jignirea pătrunsese adînc în el și se cuibărise acolo. N-ar fi vrut să scormonească trecutul, n-ar fi vrut să se mai gîndească la aceasta.

— Nu știu cum să-ți mulțumesc pentru toate vorbele bune, grăi Tanabai către secretarul comitetului raional. Mulțumesc că nu l-ai dat uitării pe bătrîn. Și după ce se

gîndi puțin, îi spuse deschis : Îs cam trecut acum. Ce folos ar mai putea să aibă partidul de pe urma mea ? Ce-aș mai putea face pentru el ? Nu mai sînt bun de nimic ! Vremea mea s-a dus. Tu nu te supăra. Lasă-mă să mă mai gîndesc.

Multă vreme Tanabai nu se putu hotărî, tot lăsa pe altă dată ; mă duc mîine, mă duc poimîine, iar timpul trece. Omul se urnea greu.

Într-o zi, se hotărî totuși, puse șaua pe cal, plecă, dar se întoarse de pe la jumătatea drumului. De ce oare ? Își dădea singur seama că o făcuse din prostie. Își spunea singur : „Am înnebunit, am dat în mintea copiilor.“ Era pe deplin încredințat de toate astea, dar nu putu s-o scoată la capăt cu sine însuși.

O dată, văzu în stepă pulberea stîrnită de buiestrașul care alerga. Îl recunoscă îndată pe Floare-galbenă. Acum îl vedea destul de rar. Buiestrașul tăia cu o fișie albă, mișcătoare, stepa uscată, de vară. Tanabai privea de departe și se întunecă la chip. Altădată, pulberea de sub copite nu-l ajungea din urmă pe buiestraș. El zbura asemeni unei păsări negre, iuți, lăsînd după dînsul o coadă lungă, bulbucitoare, de praf. Acum însă praful năvălea într-una, de-a rostogolul peste buiestraș, ca un nor, învăluindu-l. Floare-galbenă se avînta mereu, se smulgea, dar peste un minut se făcea iar nevăzut în rotocoalele groase ale colbului stîrnit de dînsul. Nu, acum buiestrașul nu mai putea să se depărteze, să scape de colb. Va să zică, îmbătrînise de tot, slăbise, se dăduse bătut. „Îți merg prost treburile, Gulsarî“, gîndise cu adîncă tristețe Tanabai.

Parcă vedea atunci cum se înăbușea calul în norul de pulbere, cît de greu îi venea să alerge, cît de amarnic se infuria călărețul și cum îl biciuia fără milă. Vedea aieveau ochii buimăciți ai șargului, simțea cum se străduia din răputeri să scape de rotocoalele de praf și-i era peste puteri. Și cu toate că omul călare nu avea cum să-l audă pe Tanabai, depărtarea era prea mare, Tanabai strigă : „Sta-ai, nu goni așa calul !” și porni în galop să-i taie calea.

Dar nu ajunsese călărețul ; se opri îndată. Ar fi fost minunat dacă l-ar fi înțeles omul acela, dar dacă nu ? Dacă îi va trînti ca răspuns : „Tu ce te bagi ? De unde-ai mai ieșit să mă înveți pe mine ? Cum îmi place, așa merg. Șterge-o, moșneag nătîng !”

Între timp, buiestrașul se tot depărta în goana-i zăticnită, anevoioasă, ba pierind în colb, ba ivindu-se iarăși. Tanabai se uită multă vreme în urma lui, apoi cirmii calul și porni îndărăt. „Noi alergarăm cît am avut de alergat și acum am isprăvit-o, Floare-galbenă, spunea el. Am îmbătrînit. Cine mai are nevoie acum de noi, doi bătrîni ? Nici eu nu mai sînt alergător. Nouă, Gulsarî, nu ne-a mai rămas decît să ne numărăm zilele de pe urmă...”

Peste un an Tanabai îl văzu pe buiestraș înhămat la o cotigă. Și din nou se amări. Te apuca jalea uitîndu-te la calul de rasă bătrîn, scos din munca-i obișnuită, căruia nu-i mai rămăsese decît să umble într-un jug mîncat de molii și să tragă o cotigă șubredă. Tanabai întoarse capul ; nu mai vroia să privească.

Apoi îl mai văzu o dată pe Floare-galbenă. Îl călărea pe uliță un puști de vreo șapte ani, îmbrăcat cu chiloți, într-un maiou zdrențăros. Lovind calul cu călcîiele goale, el ședea pe Gulsarî voios și mîndru nevoie-mare că mina singur calul. Se vedea că băiețașul mergea călare pentru întâia oară și de aceea fusese urcat pe cea mai supusă și mai

blindă mirtoagă, cum ajunsese buiestrașul Floare-galbenă de altă dată.

— Moșule, ia uită-te la mine ! se laudă piciful către bătrînul Tanabai. Eu sînt Ceapaev ! Acuși o să trec peste apă.

— Bine, bine, treci, o să mă uit ! îl încurajă Tanabai.

Trăgînd de dirlogi, ștregarul porni curajos prin apă, dar cînd bietul cal începu să iasă la malul celălalt, puștiul nu se putu ține și căzu în rîu.

— Ma-mă-ă ! țipă el de spaimă.

Tanabai îl scoase din apă și-l duse lîngă cal. Floare-galbenă stătea smerit pe cărare, ținînd atîrnat, pe rînd, cînd un picior, cînd altul. „Îl dor picioarele, va să zică e rău de tot“, își dete seama Tanabai. Aburcă băiețașul pe spinarea bătrînului buiestraș.

— Mergi, și ține-te bine, să nu mai cazi !

Floare-galbenă o porni încetișor pe drum.

Și iată, acum, pentru cea din urmă oară, după ce buiestrașul ajunsese din nou în seama lui Tanabai și după ce se părea că acesta îl îngrijise și-l pusese pe picioare, Floare-galbenă îl dusesse la Aleksandrovka pentru ultima dată și în clipele acestea își dădea suflarea în mijlocul drumului.

Tanabai fusese la fiu și la noră cu prilejul nașterii unui nepot, al doilea copil în familia lor. Le dusesse în dar un berbec tăiat, un sac cu cartofi, pline și tot felul de bună-tăți — copturi făcute de nevastă-sa. În cele din urmă înțelese de ce Geaidar nu voise să meargă și ea, zicînd că e bolnavă. Cu toate că nu împărtășise asta nimănui, ea nu o prea avea la inimă pe noră-sa. Feciorul lor era și așa cam fără personalitate, cam nevolnic, iar nevastă-sa se nimerise amarnică, poruncitoare. Stătea numai acasă și se pricepea să-l joace după pofta inimii. Doar sînt oameni

din aceștia, care-s în stare să supere, să jignească pe oricine, numai să se arate ei mai presus, numai să-și facă simțită puterea.

Așa se întâmplase și de astă dată. Tanabai află că fiul său urma să fie promovat în serviciu, dar pe urmă, cine știe de ce, îi luase locul un altul, iar el fusese ocolit. Prilej pentru ea să se repeadă asupra bietului bătrîn, care nu avea nici o vină :

— La ce ți-a trebuit să intri în partid, dacă toată viața ți-ai petrecut-o ca cioban și ca herghelegiu ? ! Pînă la urmă, nici o scofală, tot te-au dat afară, iar din pricina asta acuma, fiul tău nu are cum să avanseze în serviciu. O să rămînă așa o sută de ani, în aceeași funcție. Voi vă duceți traiul acolo în munți, ce vă mai trebuie, că sînteți bătrîni, iar noi aici suferim din cauza voastră.

Și dă-i, și ține-o una și bună...

Tanabai nu era bucuros că venise. Totuși, ca s-o mai potolească într-un fel pe noră-sa, spuse cu șovăială :

— Dacă-i vorba pe-așa, poate că o să cer să mă primească înapoi în partid.

— Că mare nevoie au ei acolo de tine. Vezi să nu te aștepte. Nu pot s-o scoată la capăt fără un ghiuj ca tine ! mormăi ea drept răspuns

De nu i-ar fi fost noră, nevasta feciorului său bun, ci o muiere oricare, i-ar fi îngăduit oare Tanabai să vorbească așa cu el ? Cu neamurile însă, bune ori rele, n-ai ce face. Bătrînul nu răspunsese nimic, nici nu se apucase să-i lămurească ce anume credea dînsul, că bărbatul său e neînaintat în muncă nu pentru că tatăl lui ar fi fost vinovat cu ceva, ci pentru că el însuși nu făcea două parale și mai dăduse și peste-o nevestă, de care un om cumsecade ar fi trebuit să fugă, unde-ar vedea cu ochii. Doar nu degeaba umblă vorba în popor : „O nevestă ca lumea îl face potrivit pe-un bărbat prost ; bun, pe unul potrivit,

iar pe unul într-adevăr bun îl ridică să-i meargă vestea pîn-la marginea pămîntului. Și iarăși n-ar fi vrut bătrînul să-l facă de ocară pe fiul său în fața neveste-si ; las' mai bine să creadă că el e cel cu vină.

Tocmai de aceea Tanabai o luă din loc cît putu mai repede. Îi era silă să mai stea la ei. .

„Proastă mai ești, o proastă ! o ocăra el acum pe noră-sa, șezînd lingă foc. De unde apucăturile astea ? Nici tu cinste, nici tu respect, nici tu bine pentru altul. Numai la ciupeli vi-i gîndul. Pe toți îi judecați după voi. Dar vezi că n-o să fie așa cum vrei tu. Mai e nevoie de mine, o să mai fie nevoie de mine...”

XXV

Se deschideau porțile nevăzute ale soarelui. Munții se ridicau deasupra pămîntului, stepa din jur se lumina, se lărgea. La marginea viroagei abia mai mocneau căpățelele de tăciuni acum negri-cenușii ai focului stins. Lingă foc stătea un bătrîn cu părul alb, cu șuba aruncată pe umeri. Acum nu mai era nevoie să-l acopere cu ea pe buiestraș. Floare-galbenă plecase într-o altă lume, la hergheliile cerești... Tanabai privea la calul căzut și nu-i venea să creadă — ce mai rămăsese din el ! Zăcea într-orică, cu capul dat pe spate din pricina convulsiilor, dezvelind șanțurile mari ce i le săpase friul. Picioarele lui țepene, cu potcoavele roase pe copitele crăpate, atirneau cît erau de lungi. De-acum n-or mai călca pe pămînt, n-or mai pecetlui drumul cu urme. Da, era timpul acum s-o ia și el din loc. Pentru ultima oară Tanabai se aplecă deasupra calului, îi coborî pe ochi pleoapele reci, luă friul și, fără a mai întoarce capul, se depărtă.

Mergea prin stepă spre munți. Umbla, urmîndu-și gîndurile fără capăt. Se gîdea că, oricum, îmbătrînise, că și zilele lui erau pe sfîrșite. N-ar fi vrut să moară ca o pasăre singuratică, rătăcită de stolul său, în zbor iute. Ar fi vrut să se stingă în zbor, în așa fel, încît deasupra-i să-i ajungă rotindu-se strigătele de despărțire ale celor cu care crescuse în același cuib, cu care mersese pe același drum.

„O să-i scriu lui Samansur, hotărî Tanabai. Chiar așa am să-i și scriu în scrisoare : îl ții minte pe buiestrașul Floare-galbenă ? Trebuie să-l ții minte. Cu el am dus la comitetul raional carnetul de partid al tatălui tău. Tu însuși m-ai trimis să fac drumul acela. Ei bine, mă întorceam astă-noapte de la Aleksandrovka, și pe drum s-a prăpădit minunatul meu buiestraș. Toată noaptea am stat lingă el, toată viața mi-am prefirat-o prin gînd. Te pomenești că o să mă prăpădesc și eu pe drum, ca buiestrașul Floare-galbenă. Tu trebuie să mă ajuți, fiul meu Samansur, să mă întorc în partid. Nu mi-a mai rămas mult de trăit. Vreau să fiu cel care am fost. După cum îmi dau seama, tatăl tău, Cioro, nu întîmplător a lăsat cu limbă de moarte ca eu anume să-i duc carnetul de partid la comitetul raional. Iar tu ești feciorul lui și tu mă cunoști pe mine, îl știi pe bătrînul Tanabai Bakasov...”

Tanabai mergea prin stepă, cu frîul aruncat peste umăr. Lacrimile îi curgeau pe obraji, umezindu-i barba. El însă nu le ștergea. Erau lacrimi pentru buiestrașul Floare-galbenă. Bătrînul privea printre lacrimi la noua dimineață, la gîsca sălbatecă cenușie, ce zbura iute peste dealuri. Gîsca cenușie se grăbea să ajungă din urmă cîrdul.

— Zboară, zboară ! șopti Tanabai. Ajunge-i pe ai tăi, cît timp nu ți-au ostenit aripile. Apoi oftă și spuse : Adio, Floare-galbenă !

Bătrînul mergea într-una și-un cîntec de demult i se limpezea în urechi :

...Aleargă cămila de multe zile. Îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești tu, puiule cu ochii negri ? Răspunde ! Îmi curge laptele din țîță, din țîța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești ? Răspunde. Îmi curge lapele din țîță, din țîța-mi prea plină. Lapte alb...

Geamilia

ediția a III-a

În românește de
Ilie Constantin
și Gheorghe Ciobanu

Iată-mă iar în fața acestui tablou nu prea mare, înrămat modest.

Miine în zori, trebuie să plec spre *ail*. Privesc îndelung și cu luare-aminte tabloul, așteptînd parcă să-mi spună un cuvînt cald înainte de a porni la drum.

Nu l-am expus încă niciodată. Mai mult, cînd vin la mine neamuri din *ail*, mă străduiesc să-l ascund în vreun ungher fîcîit de priviri; n-are în el nimic rușinos, dar nu poate fi socotit nici pe departe o capodoperă.

E simplu, simplu ca pămîntul pe care-l înfățișează.

Pe fundalul tabloului — o fișie din cerul alburiu de toamnă. Vîntul gonește pufoase pîlcuri de nori peste crestele îndepărtate ale munților. În prim-plan, stepa acoperită cu un covor de pelin roșu-închis și drumul negru, nezbicit încă în urma ploilor căzute de curînd. De-a lungul lui se îngrămădesc tufe de colilie uscate și rupte. Pe cărarea desfundată se zăresc urmele a doi drumeți. Pe măsură ce se îndepărtează, urmele sînt tot mai slabe; încă un pas, și ai impresia că cei doi vor dispărea dincolo de ramă. Unul din ei... dar să nu anticipez.

Cele ce urmează s-au petrecut în pragul adolescenței mele. Era în al treilea an de război. Pe fronturile îndepărtate, undeva lîngă Kursk și Oriol, luptau părinții și frații noștri, iar noi, pe atunci băiețandri de vreo 15 ani, lucram în colhoz. Pe umerii noștri încă firavi duceam acum toată povara muncii de zi cu zi a bărbaților! Ne ajungea greu mai ales în toiul secerișului. Săptămîni întregi nu

dădeam pe-acasă ; zi și noapte eram pe cîmp, la arie ori pe drumul spre gară, unde se transportau grînele.

Într-una din aceste zile dogoritoare, cînd secerile se încinseseră de atîta zor, întorcîndu-mă de la gară cu căruța goală, m-am hotărît să trec și pe-acasă.

Chiar lîngă vad, pe deal, la capătul uliței, se întind două ogrăzi înconjurată de un zid trainic din chirpici. În jur străjuiesc ploi. Acestea sînt casele noastre. Din timpuri îndepărtate, trăiesc alături cele două familii ale noastre. Eu sînt din Casa Mare. Am doi frați mai mari decît mine, burlaci amîndoi ; amîndoi sînt plecați pe front, și de amar de vreme n-am mai primit nici o veste de la ei.

Tatăl meu, bătrîn dulgher, își făcea rugăciunea în zori și pleca la dulgheria colhozului. Se întorcea abia seara tîrziu.

Acasă nu rămîneau decît mama și sora mea mai mică.

În curtea de alături, sau, cum i se mai spune în *ail*, Casa Mică, locuiesc rudele noastre apropiate. Nu știu dacă străbunii ori stră-străbunii noștri au fost frați buni, dar îi numesc rude apropiate, fiindcă trăiam ca o singură familie.

Rînduiala aceasta s-a statornicit încă din timpul cînd bunicii noștri nomazi își așezau împreună corturile și pășteau vitele laolaltă. Această tradiție am păstrat-o și noi. Cînd în *ail* s-a făcut colectivizarea, părinții noștri și-au clădit casele alături. Dar nu numai noi sîntem rude, întreaga uliță Aral, care străbate *ailul* în lung, pe porțiunea dintre cele două rîuri, este locuită de rude de-ale noastre — toți sîntem din același neam.

La puțin timp după colectivizare, stăpînul Casei Mici muri ; nevasta acestuia rămase cu doi copii — doi băieți. După un străvechi obicei al pămîntului, de care atunci

încă se ținea seama în *ail*, nu puteam lăsa o văduvă cu doi băieți să se căsătorească cu un străin, și rudele noastre din același neam îl însurară pe tatăl meu cu ea. Așa cerea datoria față de spiritele străbunilor. Tata era doar față de răposatul ruda cea mai apropiată.

Astfel a apărut la noi o a doua familie. Casa Mică era socotită ca fiind o gospodărie aparte, cu ograda sa, cu vitele sale, dar, de fapt, trăiam la un loc.

Casa Mică a dat și ea armatei doi fii. Cel mai în vîrstă, Sadîk, a plecat la puțin timp după ce s-a însurat. Primeam scrisori de la ei, dar, ce-i drept, la intervale foarte mari.

În Casa Mică a rămas mama, căreia îi spuneam *kici-apă*, adică mama-mică, și nora ei, nevasta lui Sadîk. Amîndouă, din zori și pînă-n noapte, lucrau la colhoz. Mama-mică era o femeie bună la inimă, blindă la fire și înțelegătoare. La lucru nu rămînea în urma tinerilor, indiferent dacă era vorba de săpatul *arîkului* sau de udatul grădinilor de zarzavat. Într-un cuvînt, minuia bine *ketmenul*. Parcă răsplătind-o, soarta îi dăduse o noră harnică. Neobosită și pricepută în toate, Geamilia îi semăna mult. Doar firea îi era alta.

O iubeam nespus pe Geamilia. Și ea mă iubea. Eram foarte buni prieteni, dar nu îndrăzneam să ne spunem pe nume. Dacă n-am fi fost din aceeași familie, i-aș fi spus, fără doar și poate, Geamilia : dar așa, fiind nevasta unui frate mai mare, îi ziceam după obicei *gene*, iar ea mie *kicine-bala*, adică băiețaș, cu toate că nu mai eram mic, și diferența de vîrstă dintre noi doi era neînsemnată. Așa se obișnuia însă în *ail*. Cumnatele le spun fraților mai mici ai bărbaților lor *kicine-bala* sau *kaini*.

De gospodăria celor două case se îngrijea mama. O ajuta surioara mea, o fetiță nostimă, cu fire de ață împlete în codițe. Niciodată nu voi uita cu cîtă rîvnă lucra ea în acele zile grele. Păștea mieii și vițeii ambelor gos-

podării, aduna vreascuri și bălegar uscat, ca să avem totdeauna ce pune pe foc. Ea, surioara mea cîrnă, lumina singurătatea mamei, făcînd-o să mai uite gîndurile negre legate de frații mei, dispăruți fără veste.

Mamei mele îi datora marea noastră familie înțelegerea și îndestularea din casă. Ea era stăpîna atotputernică a celor două gospodării, apărătoarea și păstrătoarea căminului nostru. Intrată de foarte tinără în iurta bunicilor noștri nomazi, le-a cinstit apoi amintirea cu sfințenie, conducînd familiile cu toată dreptatea. În *ail* era respectată, fiind socotită cea mai vrednică și mai înțeleaptă gospodină. Ea avea grijă de toate. La drept vorbind, locuitorii *ailului* nici nu-l socoteau pe tata capul familiei. Nu o dată îi puteai auzi spunînd: „Nu te duce la *ustaka* — astfel sint numiți la noi, cu respect, meseriașii — el una știe, barda lui și-atît. La ei, mama cea mare e cap la toate. Vorbește cu ea și va fi mai bine.“

Trebuie să spun că eu, deși foarte tinăr, mă amestecam deseori în treburile gospodăriei. Lucrul acesta era cu puțință pentru că frații mei mai mari se aflau plecați pe front. De altfel, mai des în glumă, dar uneori și în serios, mi se spunea *gighitul*¹ celor două familii, apărătorul și susținătorul. Mă mîndream cu aceasta, și sentimentul răspunderii nu mă părăsea nici o clipă. Iar mama îmi încuraja manifestările de independență. Dorea să ajung un bun gospodar, dezghețat și isteț, să nu-i semăn tatei, care, cit era ziulica de mare, nu făcea decît să-și vadă de rîndea, fără să scoată o vorbă.

Așadar, am oprit căruța lîngă casă, la umbra unei sălcii, am lăsat hățurile și m-am îndreptat spre poartă. În curte l-am văzut pe brigadierul Orozmat. Era călare, cu cîrja legată de șa, ca întotdeauna. Alături de el stătea

¹ *Gighit* — textual, călăreț îndrăzneț și iscusit.

mama. Sporovăiau ceva în contradictoriu. Apropiindu-mă, am auzit vocea mamei :

— Asta n-o să se întâmple niciodată ! Pentru numele lui Dumnezeu, unde s-a mai văzut ca o femeie să care saci cu căruța ! Nu, dragul meu, lasă-mi nora în pace, să muncească precum a muncit și pîn-acum. Că și așa nu-mi vād capul de griji : nu-i lucru de glumă să vezi de două gospodării ! Noroc de copila asta a mea, că-i mai mărișoară acum... Altfel, ce m-aș fi făcut... De o săptămînă nu pot să mă-ndrept de șale, de parcă aș fi piuat pislă. Iar porumbul tînjește după apă, cineva trebuie să-l ude, că altminteri se usucă, spunea ea cu aprindere.

În timp ce vorbea, își tot vîra capetele turbanului după gulerul rochiei, gest pe care-l făcea de obicei cînd era supărată.

— Ce fel de om ești dumneata, spunea, deznădăjduit, Orozmat, legănîndu-se în șa. Să am amîndouă picioarele tefere, și nu ciotul ăsta, nu m-aș fi rugat eu de dumneata. Singur aș fi încărcat sacii în car, cum făceam odinioară, și aș fi minat caii. Știu că nu-i treabă de femeie, dar de unde să luăm bărbați ! De asta ne-am hotărit să le rugăm pe nevestele oștașilor. Dumneata nu vrei să-ți lași nora, iar pe noi ne ocărăsc șefii și ne fac de două parale... Soldații au nevoie de pîine, iar noi nu putem îndeplini planul la timp. Treabă-i asta ?

M-am apropiat de ei, tîrînd biciul prin țărîină. Cînd dădu cu ochii de mine, o bucurie nemărginită se așternu pe chipul brigadierului — pesemne l-a luminat un gînd.

— Ei, dacă te temi atîta pentru noră, iată-l pe *kaini* al ei, spuse el încîntat, arătînd spre mine. Seit nu va lăsa pe nimeni să se atingă de ea. Poți fi sigură ! Seit al nostru e un flăcău pe cinste ! De pe urma băieților ăstora mincăm și noi. Fii ne scot din încurcătură...

Mama nu l-a lăsat să-și termine vorba.

— Vai, în ce hal ești, băiat fără căpățîi ! izbucni ea privindu-mă. Uite cum ți-au crescut lațele ! Da las' că nici măcar taică-tu nu-i mai breaz. Uite, nu-și găsește acolo oleacă de timp să te tundă.

— Tocmai bine, lasă-l pe băiat azi să se răsfețe acasă la bătrîni, să se tundă, a continuat Orozmat, cîntînd cu dibăcie în struna mamei. Seit, rămii azi acasă, îngrijește bine caii, iar mîine dis-de-dimineață îi vom da Geamiliei o căruță și veți lucra împreună. Bagă de seamă, răspunzi tu pentru ea. Nu-ți face griji, *baibice*, Seit nu va îngădui nimănui s-o jignească. Și dacă-i vorba pe așa, îl trimit cu ei și pe Daniar. Doar îl știți, flăcăul acela liniștit și tăcut, ăla care s-a întors de pe front. Vor căra toți trei grîne la gară, și nimeni nu va îndrăzni să se lege de nora dumitale. Nu-i așa, Seit, tu ce crezi ? Vrem s-o punem căruțaș pe Geamilia, iar mama ta se împotrivește. Înduplec-o tu !

Laudele brigadierului și faptul că se sfătuia cu mine ca și cu un om mare mi-au mers la inimă. Și-apoi, mi-am și închipuit cît de bine va fi să mergem la gară împreună cu Geamilia. Cu o figură serioasă, i-am spus mamei :

— N-o să pățească nimic... că doar n-au s-o mănînce lupii...

Și, ca un adevărat căruțaș, am scuipat printre dinți și m-am îndepărtat, tîrînd biciul după mine și legănîndu-mi umerii.

— Ia te uită ! s-a mirat mama și, pentru o clipă, am simțit în glasul ei bucuria, dar imediat, cu voce supărată, a strigat : Îți arăt eu ție lupi... Ce știi tu ! Uite ce deștept s-a mai găsit !

— Dar cine altul să știe dacă nu el ? E doar *gighitul* a două familii, fala voastră ! m-a apărut Orozmat, privind-o îngrijorat pe mama — nu cumva se răzgîndește ?

Mama însă nu l-a contrazis, doar că s-a întristat deodată, a oftat din greu și a spus :

— El și *gighet* ! Nu-i decît un copil care muncește zi și noapte, nici nu dă pe-acasă. *Gighiții* noștri dragi, lumina ochilor noștri, Dumnezeu știe pe unde sînt ! S-au pustiit curțile noastre ca niște sălașe de nomazi părăsite.

Mă depărtasem mult, astfel că n-am auzit pînă la capăt ce spunea mama. Din mers, am lovit colțul casei atît de tare cu biciul, încît s-a ridicat un nor de praf, și nici n-am răspuns surîsului surioarei mele, care frămînta tizicul în curte. Grav, m-am dus sub șopron și, așezîndu-mă cinchit, m-am spălat pe mîini, turnîndu-mi fără grabă apă din ulcior. Am intrat apoi în casă, am băut o cană de lapte bătut, iar a doua am pus-o pe fereastră și am început să bag dumicați de pîine în ea.

Mama și Orozmat tot mai stăteau în curte, numai că acum nu se mai certau, ci discutau liniștit și încet. Pesemne vorbeau despre frații mei. Mama își ștergea cu mîineca rochiei ochii umflați de lacrimi, dînd îngîndurată din cap la cuvintele lui Orozmat, care, se vede, o îmbărbăta. Sta cu privirea înnegurată, pironită undeva departe-depart, dincolo de copacii înalți, parcă nădăjduind să-și vadă într-acolo fiii.

Copleșită de jale, părea că se împăcase cu propunerea brigadierului. Iar acesta, bucuros că și-a atins ținta, își lovi calul cu *kamceaua*¹, părăsind curtea în trap întins.

Nici mama, și nici eu nu bănuiam pe atunci cum se vor termina toate acestea.

Nu m-am îndoit o clipă că Geamilia va ști să se descurce cu căruța și cu cei doi cai. Se pricepea la cai, era doar fiică de herghelie, dintr-un aîl de munte, Ba-

¹ *Kamcea* — nagaică, bici.

kair. Sadik al nostru fusese și el herghelegiu. Se zicea că o dată, într-o primăvară, la alergări de cai, Sadik n-a reușit s-o prindă pe Geamilia și, nu știu dacă este adevărat sau nu, dar se zvonește că după aceea Sadik, jignit, ar fi răpit-o. Alții afirmău că s-ar fi luat din dragoste. Oricum a fost, ei n-au trăit împreună decît patru luni. A început războiul, și Sadik a fost chemat sub arme.

Nu-mi pot explica de ce, poate pentru că de mică Geamilia crescuse pe lîngă herghelie și fusese singură la părinți, și fată și băiat, dar în caracterul ei se simțeau trăsături bărbătești, aspre, uneori chiar brutale. Muncea energic și la lucru nu rămînea în urma unui bărbat. Cu vecinele știa să se înțeleagă, dar dacă se lega careva de ea degeaba, nu o lăsa fără răspuns, ba, în unele cazuri, mătura curtea cu cea care se făcea vinovată.

Vecinii nu o dată aveau prilejul să se plîngă :

— Ce mai noră aveți ! N-a trecut bine pragul casei și gura îi merge ca o moară. Nu tu rușine, nu tu respect !

— Las' că-i bine așa ! răspundea mama. Norei noastre îi place să spună adevărul în față. Mai bine așa, decît să-l vorbești pe om de rău în spate. Mironosițele voastre sînt ca ouăle clocite : albe și frumoase pe dinafară, iar dacă te uiți ce-i înăuntru, nu știi unde să-ți ascunzi nasul !

Tata și mama-mică nu s-au arătat niciodată aspri sau cicălitori față de Geamilia, cum se cuvine unui socru și unei soacre. O iubeau și se purtau frumos cu ea, dorind un singur lucru : să fie credincioasă lui Dumnezeu și soțului.

Eu îi înțelegeam : cu patru fii plecați în armată, își aflau mîngierea în Geamilia, singura noră din cele două gospodării, și de aceea o prețuiau atît... Dar nu o înțe-

legeam pe mama. Ea nu era omul care să iubească pur și simplu pe cineva. Avea o fire aspră și autoritară. Trăia după legile sale și nu și le trăda niciodată. În fiecare an, o dată cu venirea primăverii, scotea în curte iurta noastră făcută de tata în tinerețe, pe cînd era nomad, și o afuma cu ienupăr. Iar pe noi ne-a învățat de mici să iubim munca și să-i respectăm pe cei vîrstnici. Cerea de la toți membrii familiei o supunere deplină.

Geamilia, însă, din primele zile ale venirii sale, s-a dovedit a fi altfel de cum trebuie să fie o noră. Ce-i drept, îi respecta pe cei în vîrstă, îi asculta, însă nu-și pleca niciodată capul în fața lor. Dar nici nu șușotea cu răutate pe la colțuri pe seama socrilor, cum fac alte neveste tinere. Spunea totdeauna deschis ce gîndește și nu se temea să-și exprime părerile. Mama îi ținea deseori parte, era de acord cu ea, dar de fiecare dată își păstra ultimul cuvînt.

Cred că mama vedea în Geamilia, cu felul drept și deschis de a fi al acesteia, omul egal ei, și, în taină, nădăjduia s-o lase cîndva în locul său, o stăpînă tot atît de autoritară în casă, o *baibice*, care, aidoma ei, să fie o păzitoare de nădejde a căminului.

— Mulțumește-i lui Allah, fata mea, îi spunea mama, că ai intrat într-o familie binecuvîntată, cu temelii trainice. Acesta e norocul tău. Fericirea femeii e să aibă copii și să fie îndestulare în casă. Iar ție, slavă Domnului, îți va rămîne toată agoniseala noastră, a bătrînilor, că doar n-om lua-o cu noi în mormînt. Numai că, o avertiză ea, fericirea stă cu cel care-și păstrează ca ochii din cap cîntea și cuviința. Asta să n-o uiți niciodată și să te păzești !

Unele trăsături ale nurorii o cam uimeau totuși pe soacră ; prea era Geamilia veselă, întocmai ca un copil.

Uneori, fără nici o pricină, începea să ridă tare, din toată inima, fericită. Iar când se întorcea de la lucru, nu intra, ci năvălea în curte, sărind peste *arîk* și, așa, deodată, fără nici un motiv anume, se apuca să le sărute și să le îmbrățișeze, ba pe o soacră, ba pe cealaltă.

Și-i mai plăcea Geamiliei să cînte. Veșnic fredona cîte ceva, fără a se sfii de cei în vîrstă. Toate acestea nu prea se potriveau cu părerile statornice în *aîl* despre purtarea pe care trebuie s-o aibă o noră. Dar amîndouă soacrele se mîngiau cu gîndul că timpul avea s-o astîmpere — în tinerețe toate sînt la fel. Pentru mine însă, Geamilia n-avea seamăn pe lume. Ne simțeam atît de bine împreună, puteam să rîdem fără nici o pricină, să ne fugărim prin curte.

Era frumoasă Geamilia ! Înaltă, bine făcută, zveltă, cu părul aspru, drept, împletit în două cozi bogate, își lega cu atîta pricepere baticul alb, lăsîndu-l puțin pe frunte, încît acesta se potrivea de minune cu pielea smeadă și netedă a feței. Când Geamilia rîdea, ochii ei negri, migdalați, scînteiau de tinerească ardoare. Iar când începea să cînte cupletele piperate ale *aîlului*, în seninul ochilor ei frumoși apărea o sclipire nefeciorelnică.

Vedeam adesea cum *gighiții* și mai ales ostașii întorși de pe front nu-și luau ochii de la ea. Geamiliei îi plăcea să glumească, dar nu-i mai puțin adevărat că îi atîngea peste mîini pe cei care întreceau măsura. Și totuși, aceste lucruri mă supărau întotdeauna. Încercam un sentiment de gelozie, pe care-l au frații mai mici față de surorile lor, și cînd observam tineri în jurul ei, mă străduiam să-i îndepărtez cu orice preț. Mă zburleam și le aruncam priviri pline de răutate, de parcă aș fi vrut să le spun prin înfățișarea mea : „Ia nu vă mai hliziți atîta ! E nevasta fratelui meu și să nu vă închipuiți cumva că n-are cine s-o apere !“

În astfel de situații, cu o dezinvoltură, cu o obrăznicie voită mă amestecam în discuție cînd era și cînd nu era cazul, căutînd să-i iau în rîs pe curtezanii ei, iar cînd nu reușeam, îmi pierdeam cumpătul și mă zborșeam.

Flăcăii se prăpădeau de rîs.

— Ia uitați-vă la el ! Ea îi e într-adevăr *gene* ? Ia uite cît e de hazliu, și noi să nu știm nimic !

Eu mă stăpîneam, dar simțeam că mă trădează roșul urechilor, și ochii mi se umpleau de lacrimi, de jîgnit ce eram. Geamilia, *gene* a mea, mă înțelegea. Abia stăpînindu-și rîsul, lua o înfățișare serioasă.

— Credeați poate că o *gene* se găsește așa, oriunde, pe toate drumurile, le spunea *gighiților*, luîndu-și un aer semeț. Așa o fi pe la voi, la noi însă, nu ! Hai să plecăm, *kaini*, dă-i încolo.

Și, grozăvindu-se. Geamilia ridica mîndră capul, mișcînd provocator din umeri, și pleca împreună cu mine, zîmbind în tăcere.

Citeam în acest zîmbet și bucurie, și necaz. Poate că în asemenea clipe își zicea în sinea ei : „Prostuțule mic ! Numai să vreau să-mi dau frîu liber, cine m-ar putea opri s-o fac ? Toată familia de m-ar pîndi, tot zadarnic !” În astfel de ocazii, tăceam vinovat. Da, eram gelos pe Geamilia, o divinizam, mîndru de faptul că-mi era *gene*, mîndru de frumusețea ei, de firea ei deschisă, independentă, liberă.

Eram cei mai buni prieteni și nu ne ascundeam nimic.

În zilele acelea erau puțini bărbați în *aîl*. Folosindu-se de această împrejurare, unii flăcăi se purtau obraznic cu femeile și le priveau cu dispreț : „Ce să-ți pierzi timpul cu ele ? E de ajuns să le faci un semn cu degetul, și oricare vine în trap după tine !”

O dată, la cositul finului, a început să se lege de Geamilia Osmon, o rudă de-a noastră mai îndepărtată.

Era și el dintre acei care credeau că nu le rezistă nici o femeie. Geamilia i-a dat cu dușmănie mîna la o parte și s-a ridicat. Tocmai se odihnea la umbra unui stog.

— Lasă-mă în pace, a spus ea cu obidă în glas și s-a întors. De altminteri, la ce te poți aștepta de la niște armăsari de herghelie ca voi ?

Tolănit lingă stog, Osmon își țuguie cu dispreț buzele umede.

— Pisica zice că nu-i bună carnea la care nu poate să ajungă. Știu că al naibii ai mai vrea, dar faci nazuri ! Geamilia s-a întors brusc.

— Ei și ? Poate c-aș vrea ! Numai că așa ni-i soarta, iar tu rizi ca un nătărău... O sută de ani să fiu sîngură, da la unu ca tine tot nu m-aș uita. Mi-e chiar silă. Dacă n-ar fi fost războiul, aș fi vrut să văd cine ar mai fi stat de vorbă cu de-alde voi !

— Păi, asta spun și eu, e război și turbezi fără bărbat, s-a hlizit Osmon. Ehe, de-ai fi muierea mea, ai cînta altfel.

Geamilia se smuci spre el, vrînd să-i spună ceva, dar, dîndu-și seama că nu face să-ți bați gura cu unul ca el, s-a lăsat păgubașă. L-a privit lung, cu ură. Apoi a scuipat în lături cu dispreț, și-a ridicat de jos furca și a plecat. Eram în căruță, dincolo de stog. Cînd m-a văzut, Geamilia s-a întors pe loc și a luat-o în altă parte. A înțeles ce se petrecea în sufletul meu, în ce stare eram. Mi se părea că nu ea, ci eu fusesem jignit atunci, că pe mine mă batjocorise vorba lui Osmon. Cu inima înecată de durere, am început să-i fac reproșuri.

— De ce mai stai de vorbă cu d-ăștia ? ! Țin-te cît mai departe de ei !

Pînă seară, Geamilia a rămas posomorîta. N-a schimbat un cuvînt cu mine și nici n-a rîs ca înainte. Cînd mă

ăpropiam cu căruța de ea, ca să nu mă lase să-i vorbesc despre cumplita jignire pe care o tănuia în sine, lua în furcă o grămadă mare de fîn, în spatele căreia dispărea, întinzîndu-mi-o toată. O arunca dintr-o smucitură și — numaidecît se îndrepta spre altă căpiță. Căruța se umplea repede. Îndepărtîndu-mă, o priveam pe furiș : stătea rezemată în furcă, abătută, gîndindu-se la ceva, apoi, trezindu-se parcă, se apuca iar de treabă.

După ce-am umplut ultima căruță, Geamilia, uitînd din nou de tot ce-i pe lume, își aținti privirile spre asfințit. Acolo, peste rîu, undeva la capătul stepei kazahe, vîlvăia soarele unui amurg de vară. Se depărta ușor, se mistuia dincolo de orizont, înroșind cu pălălaia lui norii pufoși și aruncînd cele din urmă reflexe peste nemărginirea liliachie a stepei, învăluită pe alocuri în picla albăstruie a înserării.

Geamilia privea asfințitul cu o încîntare mută, de parcă i-ar fi apărut o vedenie de basm. Fața îi era toată numai gingășie și lumină, și un zîmbet blind de copil îi flutura pe buzele întredeschise.

Ca și cum ar fi răspuns reproșurilor mele nerostite, dar care-mi stăruiau pe buze, Geamilia s-a întors către mine și, cu tonul cu care continui o discuție dinainte începută, mi-a spus :

— Nu te mai gîndi la el, *kicine-bala...* Dă-l încolo... Ce, ăsta-i om ?

A tăcut, urmărind cu privirea geana soarelui ce se stingea la orizont, a oftat și a continuat gînditoare.

— De unde să știe unul ca Osmon ce are omul pe suflet ? Nimeni nu știe asta... și poate că nici nu sînt pe pămînt astfel de bărbați...

În timp ce întorceam caii, Geamilia s-a apropiat în fugă de femeile care lucrau lîngă noi și îndată am auzit vocile lor răsunătoare și vesele. E greu de spus ce se pe-

trecea cu ea. Poate că se înseninase privind spre soarele în asfințit. Sau, poate, era bucuroasă, fiindcă muncise bine. Stăteam în căruță, cocoțat sus pe fin, și o priveam. Își smulsese băsmăluța albă de pe cap și alerga după o prietenă de-a ei, cu brațele larg desfăcute, peste miriștea înnegurată. Vîntul îi flutura poalele rochiei și, privind-o, deodată m-a părăsit și pe mine tristețea : „Nu meriță palavrele lui Osmon să te gîndești la ele !“

— Haida-a... hai ! am îndemnat eu caii, atingîndu-i cu *kamceaua*.

În ziua aceea, așa cum hotărîse și brigadierul, am rămas acasă ca să-l aștept pe tata, să mă tundă ; pînă una-alta, m-am apucat să-i răspund lui Sadîk la scrisoare. Și în această privință aveam anumite rînduieli ale noastre : frații își trimiteau scrisorile pe numele tatei, poștaşul *ailului* le înmîna mamei, iar sarcina de a le citi și de a trimite răspuns îmi revenea mie.

Știam ce scrie Sadîk înainte de a desface plicul. Toate scrisorile sale semănau ca oile în turmă. Începutul suna invariabil astfel : „Vă trimit urările mele de sănătate“, după care urma neapărat : „Trimit această scrisoare prin poștă părinților mei care trăiesc în înfloritul și înmiresmatul Talas : preaiubitului meu tată Giolcinbai...“ Apoi veneau la rînd mama mea, mama-mică și noi toți, într-o ordine strictă. După aceasta, neapărat, întrebări despre sănătatea și bunăstarea *aksakalilor* neamului, ale rudelor apropiate, și la urmă de tot, parcă în grabă, Sadîk adăuga : „De asemenea, trimit un salut nevastei mele, Geamilia...“

Desigur, cînd trăiesc părinții și prosperă în *ail aksakalii* și rudele apropiate, a te adresa mai întîi nevastei și mai ales a scrie pe numele ei este nepotrivit, ba chiar lipsit de cuviință. Așa vedea lucrurile nu numai Sadîk,

ci oricare bărbat care se respectă. Despre aceasta nu încăpea discuție, așa era obiceiul în *ail*. De altfel, nici nu ne opream asupra acestui lucru, și nici nu ne ardea de așa ceva : fiecare scrisoare era un eveniment fericit și așteptat.

Mama mă punea să i-o recitesc de câteva ori, o lua apoi în mîinile ei crăpate cu un gest de pioasă duioșie și ținea hîrtia stîngaci, ca pe o pasăre gata să-și ia zborul. Mișcîndu-și greu degetele înțepenite, împăturea în sfîrșit scrisoarea în formă de triunghi.

— Ah, dragii mei, vom păstra ca pe un talisman scrisorile voastre ! murmura ea, și vocea-i tremura de lacrimi. Iată-l, se interesează cum îi merge tatei, mamei, rudelor... pe unde e fiecare... Nouă ce să ni se întîmple ? Sîntem doar aici, la noi în *ail*. Dar voi cum o duceți ? Trimiteți măcar un cuvînt : trăiesc ! — și atîta **tot**, nu ne trebuie mai mult.

Mama rămînea multă vreme cu ochii pe **triunghiul** scrisorii, apoi îl ascundea într-un săculeț de **piele**, unde erau păstrate toate celelalte, și-l încuia în cufăr.

Dacă se întîmpla să fie acasă Geamilia, i se dădea și ei scrisoarea s-o citească.

Observam cum, de fiecare dată cînd lua scrisoarea în mînă, fața i se îmbujora. Citea în gînd, cu lăcomie, trecîndu-și privirea peste rînduri. Dar cu cît se apropia de sfîrșit, cu atît umerii îi coborau, și focul din obraji se stîngea încet-încet. Își încrunta cu încăpățîinare sprîncelele și, fără a citi ultimele rînduri, o înapoia mamei, cu indiferența cu care dai înapoi un lucru împrumutat.

Mama, se vede, înțelegea în felul ei **purtarea** **zurorii** și căuta s-o încurajeze.

— Ce-i cu tine ? se mira ea în timp ce **încuia** cufărul. În loc să te bucuri, te-ai intristat toată ! Doar nu numai

al tău a plecat la război ! Nu ești numai tu necăjită. Nenorocirea e a tuturor, îndură și tu ca toată lumea, rabdă ca ea. Crezi cumva că alte femei nu tânjesc după bărbații lor, nu le duc dorul ?... Du-i dorul, dar nu-l da pe față, ține-l în tine !

Geamilia tăcea. Dar privirea ei încăpățînată și tristă parcă spunea : „Dumneata nu înțelegi nimic, măicuță !“

Scrisoarea lui Sadik fusese expediată și de data aceasta din Saratov, unde era internat în spital. Scrisa că, de va da Dumnezeu, la toamnă se va întoarce acasă... din pricina unei răni. Despre aceasta ne scrisese și înainte, și apropiata revedere cu el ne bucura pe toți.

Totuși, în ziua aceea n-am rămas acasă, ci m-am dus la arie. Aici rămîneam de obicei peste noapte. Am dus caii pe un lot de lucernă și i-am împiedicat. Președintele colhozului nu îngăduia să paștem caii în lucernă, dar, ca să-i am bine hrăniți, treceam peste această opreliște. Cunoșteam un locșor ferit, într-o vilcea. Și-apoi, noaptea nimeni n-avea să mă vadă. De data asta însă, deshamindu-i și ducîndu-i la locul știut, am văzut că cineva mi-o luase înainte, dînd drumul în lucernă la patru cai. Asta m-a revoltat. Doar eram stăpînul unei căruțe cu cai, ceea ce-mi dădea dreptul să mă revolt. Fără a sta prea mult pe gînduri, m-am hotărît să-i gonesc undeva mai departe, ca să-l învăț minte pe neobrăzatul care se introdusese în domeniile mele. Dar, deodată, am recunoscut doi cai ai lui Daniar, cel despre care vorbise brigadierul. Amintindu-mi că, începînd de a doua zi, urma să transportăm împreună grînele la gară, i-am lăsat caii în pace și m-am întors la arie.

Daniar era acolo. Abia terminase de uns roțile căruței și acum înșuruba șaibele pe osii.

— Danike, caii aceia din vilcea sint ai tăi ? am întrebât eu,

Dan iar întoarce domol capul.

— Doi sînt ai mei

— Dar perechea ailaltă ?

— Ceilalți sînt ai... cum îi zice... ai Geamiliei... Ce-ți vine ea ?... Ți-e *gene* ?

— Da, *gene*.

— Chiar brigadierul i-a lăsat aici și mi-a spus să văd de ei.

Ce bine că nu-i gonisem !

Se lăsase noaptea și vîntulețul de seară ce adia dinspre munți se potolise. La arie de asemenea coborîse liniștea. Dan iar își făcu loc lîngă mine sub un stog de paie, dar după puțin timp se sculă și plecă spre rîu. Se opri în apropiere, deasupra rîpei, și rămase așa, cu mîinile la spate și cu capul ușor înclinat într-o parte. Sta cu spatele la mine. Silueta-i lungă, colțuroasă, parcă cioplită în piatră, se contura puternic în lumina blîndă a lunii. Părea că ascultă cu încordare șopotul rîului mereu mai intens noaptea, pe la praguri, sau poate că prindea unele freamăte ale nopții pe care urechea mea nu le distingea.

„Iar are de gînd să-și petreacă noaptea la rîu ! Ce om ciudat !“ mi-am zis eu zîmbind ironic.

Dan iar venise de puțină vreme în *ailul* nostru.

O dată, la coasă, a venit în fugă un băiețel și a spus că în *ail* a sosit un' ostaș rănit, dar cine e și al cui nu știa. Ce mai zarvă s-a iscat atunci ! Căci așa se întîmpla în *ail* : dacă se întorcea careva de pe front, toți, pînă la unul, și bătrîni și copii, fugeau grămadă să-l privească, să-i strîngă mîna, să-l întrebe de n-a văzut pe careva dintr-ai lor, să asculte noutăți...

S-a produs o larmă neînchipuită, și fiecare s-a pornit pe ghicit : o fi cutare, sau cutare ?... Cosașii au alergat să afle despre ce e vorba.

Ș-a văzut că Daniar era consătean de-al nostru, născut în *ail*. Se povestea că de mic rămăsese orfan și, după ce rătăcise pe la casele altora vreme de vreo trei ani, plecase la kazahî, în stepa Ceakmakă, neamurile sale dinspre partea mamei fiind kazahî. Cum la noi băiatul nu avea rude apropiate care să-l readucă în *ail*, fu curînd uitat. Cînd era întrebat cum a dus-o după ce-a plecat de-acasă, Daniar ocolea răspunsul. Dar se putea înțelege că a sorbit pînă la fund amarul vieții de orfan. Viața îl mînase pe Daniar cum poartă vîntul ciulinii stepei, pe unde vrei și pe unde nu vrei. Multă vreme păscuse oile pe solonețurile din stepa Ceakmakă. Cînd s-a făcut mai mare, a săpat canale în deșert, a lucrat în noile sovhozuri cultivate de bumbac și, înainte de a pleca în armată, la minele din Angren, aproape de Tașkent.

Reîntoarcerea lui Daniar în *ailul* de baștină a fost întîmpinată cu aprobare. „A rătăcit cît a rătăcit pe meleaguri străine, dar s-a întors ! — înseamnă că îi e sortit să bea apă din *arîkul* natal ! Și nu și-a uitat nici limba, doar că mai amestecă cîteva vorbe din kazahă, dar încolo vorbește curat...”

„*Tulparul*¹ peste nouă mări și nouă țări își recunoaște herghelia. Cine nu-și iubește patria și poporul ! Cîsteție că te-ai întors ! Și noi ne bucurăm, și spiritele străbunilor tăi. Va da Domnul și-l vom birui pe neamț și vom trăi în pace ; tu, ca și alții, îți vei înjgheba o familie, se va ridica fumul și din vatra căminului tău !” spuneau bătrînii *aksakali*.

Amintindu-și de strămoșii lui Daniar, ei au stabilit cu precizie din ce neam se trage acesta. Astfel, s-a ivit în *ailul* nostru o „rudă nouă” — Daniar.

¹ *Tulpar* — cal năzdrăvan.

Și iată, brigadierul Orozmat a venit la noi la fineață cu un ostaș înalt, puțin adus de spate, șchiopătînd ușor de piciorul stîng. Cu mantaua aruncată peste umăr, pășea repede, străduindu-se să nu rămînă în urma iepșoarei buiestre a lui Orozmat. Alături de Daniar, brigadierul, scund și sprinten cum era, aducea cu o becațină de rfu, plină de neastîmpăr.

Băieții s-au pornit chiar pe rîs.

Daniar, din cauza piciorului — pe atunci încă nevindecat și țepăn în genunchi — nu era bun de cosaș și a fost dat cu noi, copiii, la cositorile de fin.

Drept să spun, nu prea ne-a plăcut de el. Întîi de toate, nu ne-a mers la suflet felul său de a fi, închis în sine. Vorbea puțin, iar cînd vorbea, simțeai că gîndurile îi sînt în altă parte, că tănuia ceva și nu știai dacă te vede sau nu, deși te privea drept în față, cu ochii săi gînditori și visători.

— Sărmanul flăcău, se vede că nu-și poate reveni după cele trăite pe front ! spuneau oamenii despre el.

Dar, lucru interesant, deși era veșnic îngîndurat, Daniar se dovedi a fi ager și priceput la treabă, și, privit din afară, părea om deschis și comunicativ. Poate copilăria grea, de orfan, îl învățase să-și ascundă gîndurile și sentimentele, să se poarte atît de rezervat. Și asta era cu putință.

Buzele sale subțiri, cu riduri accentuate în colțuri, erau veșnic strînse, ochii cătau trist, liniștit, și numai arcuirea suplă, mobilă, a sprîncenelor îi însuflețea fața uscățivă, totdeauna obosită.

Uneori, devenea atent, ca și cum ar fi ascultat ceva inaccesibil urechilor celorlalți, și atunci sprîncenele îi zvîcneau în sus, iar în ochi i se citea un extaz de neînțeles. Și mult timp după aceea zîmbea unei bucurii de nimeni știute. Nouă toate acestea ni se păreau stranii. Dar nu

numai atît, mai avea şi alte ciudăţenii. Seara, după ce deshămam caii şi ne strîngeam lîngă sălaş, aşteptînd ca bucătăreasa să fiarbă mîncarea, Daniar se urca pe *dîmbul de pază*¹ şi rămînea acolo pînă ce se lăsa întunericul.

„Ce-o fi făcînd acolo, e pus cumva de pază sau ce-i?” rîdeam noi.

Într-o zi, minat de curiozitate, m-am căţărat şi eu sus după Daniar. Parcă nu era nimic deosebit acolo. Jur împrejur se întindea pînă la poalele munţilor stepa cufundată în amurgul violaceu. Cîmpiile se profilau tulburi, întunecoase, părăd că se mistuie încet în liniştea ce pogorîse peste fire

Daniar nici nu luase în seamă venirea mea. Îşi cuprinsese un genunchi cu mîinile şi şedea aşa, scrutînd depărtările cu o privire gînditoare, dar plină de lumină. Şi iarăşi mi s-a părut că ascultă cu încordare sunete străine auzului meu. În răstimpuri ciulea urechile şi rămînea nemişcat cu ochii larg deschişi. Îl apăsă, îl rodea ceva, şi mă gîndeam că poate chiar în clipa aceea se va ridica şi-şi va deschide sufletul, nu în faţa mea — pe mine nici nu mă vedea — ci în faţa cuiva uriaş, necuprins, necunoscut mie.

M-am uitat apoi la el şi nu l-am mai recunoscut. Stătea abătut şi vlăguit, ca un om care se odihneşte după o zi grea de muncă.

Fineţele colhozului nostru sînt împrăştiate în lunca rîului Kurkureu. Nu departe de noi, rîul se smulge din defileu şi goneşte la vale, într-un torent nestăvilît, turbat. Revărsarea rîurilor de munte are loc tocmai pe vremea cositului. De cu seară apa începe să vină tulbure, înspu-mată.

¹ *Dîmb de pază* — la kirghizi, o înălţime de pe care se poate vedea întreaga regiune înconjurătoare. Denumirea a rămas de pe vremea năvălirii nomazilor.

La miezul nopții mă trezea zbuciumul puternic al rîului. Noaptea adîncă, albastră, își furișa privirea înstelată în sălaș, din cînd în cînd un vînt rece răbufnea în rafale, pămîntul dormea somn greu și numai rîul, urlînd, părea să înainteze amenințător spre noi. Deși nu ne aflam chiar lîngă mal, noaptea aveam impresia că apa se face simțită atît de aproape, încît fără să vreau mă cuprindea frica : dacă deodată mătură totul ? Dacă ia sălașul nostru ? To-varășii mei dormeau somnul adînc al cosașilor, eu însă nu puteam să închid ochii și ieșeam la aer.

E frumoasă, dar te și înfioară lunca revărsată a Kurkureului în noapte. Ici-colo, umbrele cailor împiedicați se văd ca niște pete întunecate pe întinderea luncii. Au pascut pe săturate iarba înrourată și acum ațipesc, fornăind arar. Iar alături, îndoind o salcie întîlnită în cale, biciuind-o, năvălind peste mal, Kurkureul își rostogolește surd pietrele, vuind neîncetat, teribil și amenințător. Te-nfiori și ți-e frică.

În astfel de nopți, îmi aminteam întotdeauna de Daniar. Obișnuia să doarmă în stoguri, chiar lîngă malul rîului. Nu-i e frică oare ? Cum de nu asurzește de zgomotul rîului ? Oare doarme sau nu ? De ce își petrece noaptea singur la marginea rîului ? Ce-l atrage acolo ? Ciudat om, nu e ca toți ceilalți ; umblă cu capul în nori. Unde o fi acum ? Privesc în jur — nu se zărește nimeni. Malurile se pierd în depărtare, cu ridicături ușor înclinate, crestele munților răzbat prin întuneric. Acolo, la izvoarele rîului, noaptea e liniștită și înstelată.

Se părea că era timpul ca Daniar să-și facă prieteni în *ail*. Dar el rămînea statornic în singurătatea sa, de parcă noțiunile de prietenie și dușmănie, simpatie și invidie i-ar fi fost străine. Or, în *ail* se impune acel *gighit* care se poate apăra singur și-i poate apăra și pe alții, care e în stare să facă bine, iar uneori rău, care nu ră-

mine în urma *aksakalilor*, dînd tonul la ospete și praznice. Acești *gighiți* au trecere și la femei.

Iar dacă omul, asemeni lui Daniar, se ține deoparte și nu se amestecă în treburile de zi cu zi ale *ailului*, atunci unii pur și simplu nu-l bagă în seamă, iar alții spun cu îngăduință :

— Nimeni nu trage de pe urma lui nici foloase, nici ponoase. Sărmanul, își duce și el zilele de azi pe mîine, ce să-i faci...

De regulă, un astfel de om e luat în derîdere sau privit cu milă. Iar noi, adolescenții, care totdeauna doream să părem mai mari decît eram, pentru a fi pe picior de egalitate cu adevărații *gighiți*, dacă nu în față, măcar între noi rîdeam mereu de Daniar. Luam în rîs chiar și faptul că își spăla singur cămașa în rîu. De cum o spăla, o și îmbrăca, așa udă ; nu avea decît una singură.

Dar, lucru de mirare, deși Daniar părea liniștit și inofensiv, noi nu îndrăzneau să-l tratăm ca pe un egal de-al nostru. Și nu pentru că era mai în vîrstă — mare lucru, trei-patru ani acolo, nu umblam noi cu mînuși în astfel de ocazii și-i luam cu tu pe respectivii — și nici pentru că ar fi fost aspru sau încrezut, ceea ce inspiră adesea ceva asemănător respectului. Nu, era în tăcerea lui posacă ceva inaccesibil și aceasta ne reținea pe noi, altminteri totdeauna dispuși să luăm în batjocură pe oricine.

Poate că un motiv al purtării noastre reținute să fi fost o anumită întîmplare. Eram un băiat foarte curios și nu rareori plictiseam lumea cu întrebările mele, iar a întreba pe cei întorși de pe front despre război era o adevărată pasiune a mea.

Cînd a apărut Daniar la noi, la cositul finului, tot căutam prilej potrivit ca să aflu ceva de la noul venit.

Într-o seară, după cină, ne odihneam liniștiți lîngă foc.

— Danike, povestește ceva despre război, pînă ne culcăm, l-am rugat eu.

În primele clipe, Daniar n-a răspuns nimic. A privit îndelung, oarecum supărat, focul, apoi și-a ridicat ochii spre noi.

— Despre război, zici ? a întrebat el și, parcă răspunzînd propriilor sale gînduri, a continuat surd : Nu ! E mai bine să nu știți de război !

După aceasta, s-a răsucit, a luat un pumn de buruieni uscate și, aruncîndu-le în foc, a început să înțească flacăra, fără a se mai uita la vreunul din noi. N-a mai rostit nici un cuvînt. Dar și din această frază scurtă se văzuse limpede că nu se poate vorbi despre război, așa, oricum, că războiul nu este un basm bun de spus înainte de culcare. Prin valuri de sînge a pătruns războiul în adîncul inimii omenești, și a povesti despre el nu e de loc ușor. Mi-a fost rușine față de mine însumi. Și nu l-am mai întrebat niciodată pe Daniar despre război.

Seara aceea a fost uitată tot atît de repede, pe cit de repede a pierit în *ail* interesul pentru persoana lui Daniar.

A doua zi dis-de-dimineată, eu și cu Daniar am adus caii la arie. Tot atunci a venit și Geamilia. Văzîndu-ne, a strigat încă de departe :

— Ei, *kicine-bala*, ia adă încoace caii mei ! Dar hamurile unde-s ?

Apoi, ca și cînd ar fi fost căruțaș de cînd s-a ivit pe lume, a început să examineze căruțele cu un aer preocupat, încercînd cu lovituri de picior dacă bușele roților sînt bine fixate.

Cînd Daniar și cu mine ne-am apropiat, înfățișarea noastră i s-a părut caraghioasă. Picioarele lungi și slabe ale lui Daniar se bălăbăneau în cizmele din pînză im-

permeabilă cu turetcile largi, gata-gata să-i cadă, iar eu mînam calul cu călcîiele bătătorite și negre.

— Ian te uită ce pereche !

Geamilia a dat veselă din cap și, fără a pierde timpul, a început să ne comande :

— Dați-i drumul mai repede, să trecem stepa pînă nu se lasă arșița !

A apucat caii de frîu, cu mișcări sigure i-a adus lîngă căruță și a început să-i înhame. A făcut totul singură, doar o dată m-a rugat să-i arăt cum se pun hățurile la căpăstru. Pe Daniar nici nu-l lua în seamă, ca și cum n-ar fi fost alături.

Hotărîrea și încrederea ostentativă a Geamiliei în propriile forțe l-au uimit pesemne pe Daniar. O privea cam dușmănos, și în același timp cu o admirație tănuită, strîngîndu-și cu strășnicie buzele. Cînd a ridicat în tăcere sacul cu grăunțe de pe cîntar și l-a adus la căruță, Geamilia l-a luat la rost :

— Cum vine asta ? Fiecare o să se opintească așa, de unu singur ? Nu, bădie, așa nu merge ! Ia dă mîna încoace ! Ei, *kicine-bala*, ce stai și te uiți, urcă-te în căruță și așază sacii.

Geamilia l-a apucat de mîini pe Daniar și cînd cu mîinile încheștate au săltat sacul împreună, Daniar, sărmanul, s-a înroșit de tulburare. Apoi, de fiecare dată cînd aduceau sacii, strîngîndu-și puternic mîinile, în timp ce capetele lor erau atît de aproape, încît mai-mai să se atingă, vedem ce chin era pentru Daniar, cît de încordat își mușca buzele, cum căuta să n-o privească în față pe Geamilia, care glumea cu fata de la cîntar, neluîndu-l cîtuși de puțin în seamă.

După ce căruțele au fost încărcate, și noi am apucat hățurile, Geamilia, făcînd șiret cu ochiul, a ris :

— Hei, tu, cum îți spune, parcă Daniar ! S-ar zice că ești bărbat, treci înainte să deschizi calea !

La fel de tăcut, Daniar a smucit căruța din loc. „Of, amăritule, pe lângă toate mai ești și rușinos !” m-am gândit eu.

Pînă la gară aveam de făcut cale lungă : vreo douăzeci de kilometri prin stepă, apoi trecerea prin defileu. Singurul lucru bun : de cum o luai din loc, mergeai la vale tot drumul și nu era de fel obositor pentru cai.

Kurkureul, *ailul* nostru, se întinde de-a lungul râului, pe povîrnișul Marilor Munți și ajunge tocmai la Munții Negri. Cît ține calea pînă intri în defileu, vezi mereu ca în palmă *ailul* cu coroanele întunecate ale copacilor.

Reușeam să facem un singur transport pe zi. Plecam dimineața și ajungeam la gară după-amiază.

Soarele dogorea cumplit, iar în gară era o îmbulzeală fără seamăn : trăsuri, căruțe cu saci sosite de pe tot întinsul văii, măgăruși și boi împovărați din colhozurile de munte mai îndepărtate. Îi mînau băiețandri și neveste de ostași, negri, cu veșmintele arse de soare, cu picioarele goale zdrelite de pietre și cu buzele crăpate pînă la sînge de căldură și de praf.

Pe poarta centrului de recepție a grînelor, o placardă mare : „Fiecare spic de grîu, pentru front !” În curte, înghesuială, larmă, îmbulzeală, strigătele căruțașilor. Dincolo de o împrejmuire scundă, manevrează o locomotivă, aruncînd rotogoale dese de aburi fierbinți și răspîndind miros de zgură. Pe alături trec în viteză trenurile, scoțînd un urlet asurzitor. Căscîndu-și fălcile îmbăloșate, cămilele zbiară mînios și disperat, nevrînd să se ridice de jos.

La centrul de recepție, sub un acoperiș de tablă încinsă, se înalță munți de grîne. Sacii trebuie purtați pe o punte de scînduri, sus, chiar sub acoperiș.

Praful, aerul înăbușitor de grinar îți taie răsufierea.

— Hei, flăcăule, ia vezi ! țipă omul cu ochii înroșiți de nesomn, care primește griul. Cară sus, sus de tot !

Amenință cu pumnul și dă friu liber înjurăturilor.

De ce-o fi înjurînd ? Știm și așa unde să cărăm, și vom căra. Aducem aceste grîne pe umerii noștri chiar din cîmp, unde le-au crescut și le-au cules bob cu bob femeile, bătrînii și copiii, unde și acum, în toiul muncilor de vară, combainerul se zbate cu o combină epuizată, care și-a trăit de mult traiul, unde spinările femeilor sînt mereu încovoiate asupra secerilor încinse, unde mîinile mici de copil strîng cu grijă fiecare spic căzut.

Și acum simt pe umeri apăsarea sacilor grei pe care i-am purtat. E o muncă pe potrivă unor bărbați foarte voinici. Urcam clătînîndu-mă pe scîndurile punții care se îndoiau sub greutatea noastră și strîngeam cu dinții încheștați marginea sacului, de teamă să nu-l scap. Mă ustura în git din cauza prafului, povara îmi apăsa coastele, în fața ochilor vedeam pete roșii ca focul. Și de cîte ori, simțind că puterile mă lasă, că sacul îmi alunecă neînduplecat de pe spinare, nu mi-a venit să-l arunc și să mă rostogolesc în jos o dată cu el !

Dar în urmă veneau alții. Purtau și ei saci și erau și ei de vîrsta mea. Mai veneau în urma mea și femei, neveste de ostași, care aveau copii ca mine.

Dacă n-ar fi război, cine le-ar fi lăsat să poarte astfel de poveri ? Nu, n-aveam dreptul să dau înapoi cînd femeile făceau o muncă tot atît de grea.

Iat-o pe Geamilia. Merge înaintea mea cu poala rochiei suflecată deasupra genunchilor, și văd cum se încordează mușchii picioarelor ei frumoase, cu pielea smeadă, văd cît de greu își păstrează echilibrul făptura-i suplă, cum se îndoiaie ca un arc sub greutatea sacului. Uneori numai se oprește o clipă, parcă simțind că mă lasă puterile cu fiecare pas.

— Ține-te bine, *kicine-bala*, a mai rămas puțin... mă încurajează ea, dar cu o voce fără vlagă, sugrumată.

După ce descărcam sacii, la întoarcere, ne întâlneam cu Daniar. Urca pe podeț schiopătînd ușor, cu pas viguros și măsurat, ca totdeauna singur și tăcut. Ajungînd în dreptul nostru, arunca Geamiliei o privire tăioasă, întunecată, iar ea, îndreptîndu-și spinarea ostenită, își potriveau rochia boțită. De fiecare dată, el o privea ca și cum atunci ar fi văzut-o pentru întîia oară, în vreme ce Geamilia continua să nu-l bage în seamă.

Devenise un obicei : Geamilia ori rîdea de el, ori nu-i dădea nici o atenție, după dispoziție. De pildă, mergeam cu căruța, deodată i se năzărea ceva și-mi striga : „Hei, gonește !“. Chiuind și rotind biciul deasupra capului, mîna caili în galop. Mă țineam după ea. Îl lăsam în urmă pe Daniar, în norii deși de praf care stăruiau apoi multă vreme îndărătul nostru. Cu toate că o făceam în glumă, nu fiecare ar fi putut îndura așa ceva. El însă nu părea să se supere, iar cînd noi treceam în goană, se uita cu o admirație sumbră la Geamilia, care rîdea în hohote, stînd în picioare în mijlocul căruței. Întorceam capul. Daniar o urmărea cu ochii și prin norii de praf. Privirea sa avea ceva blajin și atotiertător, dar ghiceam într-însa și o tristețe neînduplecată, ascunsă.

Nici batjocura, nici totala ei indiferență nu l-au scos vreodată din fire pe Daniar. Parc-ar fi jurat cu legămînt să îndure totul.

Mi-a părut rău de el la început și i-am spus de cîteva ori Geamiliei :

— De ce rizi de dînsul, *gene*, doar e atît de potolit !

— Ia dă-l încolo, a rîs ea dînd din mină. Mai glumesc și eu, n-o să i se întîmple nimic ursuzului ăstuia !

După aceea, m-am apucat și eu să rîd și să glumesc pe seama lui Daniar, nu mai puțin decît Geamilia. Privi-

riile lui insistente, ciudate, începură să mă îngrijoreze. Cum o privea cînd ea își arunca sacul pe umeri ! E drept că în această larmă și înghesuială, în această viermuială de tîrg, care domnea în curte, printre oamenii răgușiți, prinși într-o forfotă fără răgaz, Geamilia atrăgea numai-decît atenția prin mișcările-i sigure, precise, și prin mersul ușor, de parcă s-ar fi aflat în largul stepei.

Nu puteai să n-o admiri. Ca să ia sacul din căruță, Geamilia își îndrepta trupul, apoi se îndoaia de umăr și își ridica sprinten capul, descoperindu-și gîtul frumos, în timp ce cozile-i albite de soare stăteau gata-gata să atingă pămîntul. Daniar, ca din întîmplare, se oprea și o însoțea cu privirea pînă la ușă. Pesemne credea că nu-l vede nimeni, dar eu îi observam orice mișcare. Toate acestea începeau să-mi displacă, ba mai mult — mă simțeam, într-un fel, jignit în sentimentele mele : doar nu-l puteam socoti pe Daniar cu nici un chip demn de Geamilia.

„...Dacă nici el nu-și poate dezlipi ochii de la ea, ce să mai vorbim de ceilalți !” se revolta întreaga mea ființă. Și egoismul copilăresc, de care încă nu mă descotorosisem, stîrnea în mine o gelozie aprinsă. În fața străinilor, copiii sînt întotdeauna geloși pe cei apropiați. În locul milei, încercam acum pentru Daniar un sentiment de antipatie, care mă făcea să jubilez cînd alții rideau de el.

Totuși, glumele pe care Geamilia și cu mine le făceam pe seama lui s-au terminat într-o zi foarte trist. Printre sacii cu care căram grîul, era unul uriaș, de vreo șapte puduri, făcut din pînză groasă. De obicei, îl ridicam în doi, unul singur nu reușea. O dată, ce ne trece prin minte la arie, să ne batem joc de Daniar. Am așezat sacul în căruța lui, iar deasupra am pus alți saci. Pe urmă, trecînd printr-un sat rusec, Geamilia și cu mine am intrat într-o livadă, am rupt mere și am rîs tot drumul. Geamilia arunca cu mere în Daniar. Apoi, ca de obicei, l-am

lăsat în urmă, stîrnind nori de praf cu căruța noastră. Ne-a ajuns abia dincolo de defileu, la bariera de cale ferată. Bariera era închisă. De aici, am pornit împreună la gară și nu știu cum s-a întîmplat că am uitat cu totul de sacul buclucaș. Ne-am amintit de el tocmai cînd terminam de descărcat. Geamilia m-a înghiontit ștremgărește cu cotul, făcîndu-mi semn din cap să mă uit la Daniar. Acesta stătea în căruță și privea îngrijorat sacul, chibzuind pesemne cum să-l ridice. Apoi, uitîndu-se în jur, a văzut-o pe Geamilia pufnind în rîs și s-a înroșit tot : a înțeles cum stă povestea.

— Trage-ți pantalonii, altfel îi pierzi pe la mijlocul drumului ! i-a strigat Geamilia.

Daniar ne-a aruncat o privire furioasă și, cît ai clipi, a tirît sacul pe fundul căruței, ridicîndu-l apoi pe draghină. După aceea a sărit jos ținînd sacul cu o mîină, l-a luat în spate și a pornit spre podeț. La început ne-am făcut că nu vedem nimic deosebit în asta, iar alții chiar că n-au observat nimic : un om cu un sac în spinare — doar toți mergeau cu saci în spinare. Cînd însă Daniar s-a apropiat de podul de scînduri, Geamilia l-a ajuns din urmă :

— Lasă sacul, am glumit !

— Pleacă ! a spus el răspicat, urcînd pe podeț.

— Ia te uită, îl duce ! a spus Geamilia, dezvinovățindu-se parcă.

Tot mai chicotea încetișor, dar rîsu-i suna nefiresc, ca și cum s-ar fi silit să ridă.

Am observat că Daniar începuse să șchiopăteze mai tare de piciorul rănit. Cum de nu ne gîndisem mai înainte la asta ? Nici acum nu pot să-mi iert gluma neghioabă de atunci, pe care chiar eu, nărodul de mine, o pusesem la cale.

— Întoarce-te ! a strigat Geamilia rîzînd nervos.

Dar Daniar nu se mai putea întoarce, căci în urma sa urcau alți oameni.

Nu mai știu prea bine ce-a urmat. L-am văzut gîrbovindu-se sub povara sacului uriaș, cu capul mult aplecat, mușcîndu-și buzele. Mergea încet, mișcînd cu băgare de seamă piciorul rănit. Fiecare pas îi pricinuia pesemne o durere atît de mare, încît capul îi tresărea, iar el se oprea loculul pentru o clipă. Și cu cît urca mai sus, cu atît se clătina mai tare dintr-o parte într-alta sub povara sacului. De frică și rușine, îmi simțeam gîtlejul uscat. Întepenit de groază, simțeam cu toată ființa mea greutatea pe care o ducea el în spinare și durerea de nesuportat din piciorul rănit. Iată că s-a clătinat iarăși, a scuturat din cap, și în fața ochilor mei totul a început să se învîrtă, să se întunece, pămîntul îmi fugea de sub picioare.

Mi-am revenit abia atunci cînd cineva mi-a strîns mîna atît de puternic, încît îmi trosniră oasele degetelor. Geamilia era de nerecunoscut. Albă ca varul, cu pupilele mărite, cu ochii larg deschiși și cu buzele păstrînd încă tremurul risului de adineauri.

Acum nu numai noi, ci toți cei de față, chiar și responsabilul bazei de recepție, se aflau strînși la marginea podețului. Daniar a mai făcut doi pași, a vrut să-și îndrepte sacul și a început să se lase încet într-un genunchi. Geamilia și-a acoperit fața cu mîinile.

— Aruncă-l, aruncă sacul ! a strigat ea.

Dar Daniar, nu știu de ce, n-o făcea, deși ar fi putut să-l răstoarne de mult de pe scînduri, ca să nu cadă peste cei care veneau în urmă. Auzind vocea Geamiliei, s-a ridicat, și-a îndreptat piciorul, a mai făcut un pas și a început iar să se clătine.

— Aruncă-l odată, afurisitule ! urlă responsabilul bazei.

— Aruncă-l ! strigau oamenii.

Daniar s-a îndreptat însă și de data asta.

— Nu, nu-l va arunca ! a șoptit convins cineva.

Și pare-se că toți, și cei care urcau în urma lui pe scinduri, și cei care priveau de jos, și-au dat seama că nu va lăsa sacul din spate, chiar de-ar fi să cadă cu el cu tot. Se făcuse o liniște de mormint. Numai dincolo de perete, afară, șuiera sacadat o locomotivă.

Daniar, clătînîndu-se buimac, urca spre acoperișul de tablă, încins, și scindurile podețului se îndoiu sub el. Făcea doi pași, se oprea spre a se cumpăni pe podeț, își aduna din nou forțele și suia mai departe. Cei care veneau în urma lui căutau să-și potrivească pasul după el și se opreau la rîndul lor pentru o clipă. Era chinuitor, erau și ei la capătul puterilor, mersul acesta îi istovea și mai mult, dar nimeni nu-i purta pică lui Daniar, nimeni nu-l ocăra. Ca și cum legați cu o frînghie nevăzută, oamenii își purtau povara pe o cărare lunecoasă și abruptă, unde viața unuia depindea de viața celui de alături. În înțelegerea tăcută și legănarea lor monotonă se deslușea un ritm unic, apăsător. Un pas, încă unul, după Daniar, și încă unul. Cu cîtă milă, cu cîtă rugă mută îl privea nevasta de ostaș care venea în urma lui, sleită de puteri, stringînd din dinți. I se împleticeau picioarele de oboseală, dar ea se ruga pentru el.

Rămăsese puțin : cîțiva pași încă, și partea înclinată a podețului va fi rămas în urmă. Dar Daniar se clătîna din nou : piciorul rănit nu-l mai asculta. Părea că se va prăbuși în clipa următoare, dacă nu va arunca sacul.

— Fugi, ajută-l din spate ! mi-a strigat Geamilia, și, pierdută, a întîlns miinile, ca și cum gestul acesta l-ar fi putut ajuta pe Daniar.

M-am repezit în sus. Făcîndu-mi loc printre oameni și saci, am ajuns la el. M-a privit pe sub cot. Vinele i se umflară pe fruntea întunecată, learcă de sudoare, iar ochii injectați de sînge mă străfulgerau minioși. Am vrut să apuc de sac.

— Pleacă ! a strigat el amenințător, cu glas răgușit, și s-a smucit înainte.

Cînd Daniar, gîfîind și șchiopătînd, a coborît în sfîrșit, mîinile îi atîrnau ca moarte de-a lungul corpului. Tăcuți, toți s-au dat la o parte, iar responsabilul bazei nu s-a putut stăpîni și a strigat :

— Ai înnebunit, băiete ? Ce, eu nu sînt om, nu te-aș fi lăsat să răstorni griul jos ? De ce cari astfel de saci ?

— Treaba mea, a răspuns încet Daniar.

A scuipat într-o parte și s-a îndreptat spre căruță. Cît despre noi, nu îndrăzneam să ne ridicăm ochii asupra lui. Ne ardeau obrajii de rușine și ne era și ciudă că Daniar pusese prea mult la inimă gluma noastră prostească.

Toată noaptea am mers tăcuți. Pentru Daniar era ceva firesc. De aceea nu puteam să ne dăm seama dacă era supărat pe noi ori uitase totul. Ne simțeam inima grea, aveam remușcări.

Dimineața, pe cînd încărcam la arie, Geamilia a luat sacul cu pricina, i-a prins cu piciorul marginea și l-a rupt cu un pîriit răsunător

— Ține-ți zdreața ! s-a răstit ea la fata de la cîntar, care o privea mută de uimire, și i-a zvîrlit sacul la picioare. Și spune-i brigadierului să nu ne mai dea saci d-ăștia.

— Dar ce ai ? Ce-i cu tine ?

— Așa mi-a venit mie !

În ziua următoare, Daniar nu și-a manifestat prin nimic supărarea, era calm și tăcut, numai că șchiopăta mai tare ca de obicei, mai ales când ducea sacii. Se vede că în ajun i se iritase rău rana. Aceasta ne amintea mereu vina pe care o aveam față de el. Totuși, dacă ar fi ris sau ar fi glumit, n-ar fi venit mai ușor, și ciondăneala noastră s-ar fi dat uitării.

Geamilia căuta și ea să se poarte, ca și cum nu se întâmplase nimic deosebit. Deși se ținea la fel de mîndră și rîdea, mi-am dat seama că toată ziua următoare n-a fost în apele ei.

Ne întorceam tîrziu de la gară. Daniar mergea înainte. Noaptea era neasemuit de frumoasă. Cine nu cunoaște nopțile de august cu stelele lor îndepărtate și, totuși, apropiate și atît de strălucitoare! Se vede și cea mai mărunță stea. Iată, una dintre ele, cu marginile parcă tivite de promoroacă, toată numai scîlpîre de raze albastre de gheață, privește cu o uimire naivă pămîntul, de acolo, din bolta întunecată. Treceam prin defileu și m-am uitat multă vreme la steaua aceea. Căii mergeau în trap întins spre casă și pietrișul scîrțîia sub roți. Vîntul aducea din stepă mireasma amăruie a pelinului înflorit, aroma abia simțită de șecară coaptă, și toate acestea, îmbinate cu mirosul de catran și cu cel de hamuri pătrunse de sudoare, îți dădeau o ușoară amețală.

De o parte, deasupra drumului, atîrnau stînci învăluite în umbra tufelor de măceș, iar de partea cealaltă, jos, în adînc, ascuns în desișul de lozie și plopî sălbatici, clo-cotea involburatul Kurkureu. Arar, undeva în urmă, se auzea un uruit strident, vestind că peste pod a mai trecut un tren, iar acesta, pierzîndu-se în depărtare, continua să-și afirme prezența îndelungă vreme prin țacănitul răsunător al roților.

Era plăcut să mergi pe răcoare, să privești crupele le-
gănate ale cailor, să ascuți cîntarea nopții de august și
să-i respiri miresmele !

Geamilia mergea în fața mea. Aruncase hățurile, privea
în jur și cînta ceva încetișor. Înțelegeam că tăcerea noastră
o apăsă. Într-o astfel de noapte nu e cu putință să taci,
o astfel de noapte îndeamnă la cîntec.

Și Geamilia a început să cînte. Cînta poate și pentru
că vroia să reînvie spontaneitatea, sinceritatea dinainte
dintre noi și Daniar, pentru că vroia să alunge, poate,
sentimentul că era vinovată față de el. Avea un glas pu-
ternic, vioi, și cînta cîntecele obișnuite ale *ailului*, cam de
felul acestora : „Semn ți-oi face cu basmaua de mătase“,
sau „Dragul meu e dus departe“. Știa multe cîntece și le
zicea simplu, cu suflet, de-ți era mai mare dragul s-o
ascuți. Deodată, s-a oprit din cîntat și i-a strigat lui
Daniar :

— Ei, Daniar, cîntă și tu ceva ! *Gighit* ești tu, sau ce ?

— Cîntă tu, Geamilia, cîntă ! a răspuns sfios Daniar,
strunind caii. Te ascult, sînt numai urechi !

— Da ce crezi, că noi n-avem urechi ? Ian te uită la el !
Nu vrei, nici nu-i nevoie !

Și Geamilia s-a pus din nou pe cîntat.

Cine știe de ce l-o fi rugat să viersuiască ? Poate așa,
fără motiv, sau ca să lege vorbă cu el. Mai curînd ăsta i-a
fost planul, deoarece, după un timp, i-a strigat iar :

— Ia spune, Daniar, ai iubit vreodată ? și a izbucnit
în rîs.

Daniar nu i-a răspuns.

A tăcut și Geamilia.

Izbind cu potcoavele puietrela umede cu sclipiri argintii,
caili au încetînit pasul lîngă un pîrîu care întretăia dru-
mul. După ce am trecut vadul, Daniar a dat bici cailor și

deodată a început să cînte cu o voce stragulată, care parcă sălta la hopuri :

*Munții mei, o, munți înalți,
Pămînt al bunilor și străbunilor mei.*

S-a întrerupt brusc, a tușit, și versurile celelalte le-a cîntat cu un glas profund, puțin răgușit :

*Munții mei, o munți înalți
Leagănul meu...*

S-a oprit din nou, parcă speriat de ceva, și n-a mai continuat. Mi-am închipuit de îndată cum s-a intimidat.

Dar chiar și în această cîntare timidă, întreruptă, era ceva adînc, o emoție puternică, iar vocea o avea frumoasă, aproape să nu-ți vină să crezi că era Daniar.

— Ia te uită ! nu m-am mai putut eu stăpîni.

Iar Geamilia a exclamat chiar :

— Unde mi-ai fost pînă acum ? Ia cîntă, cîntă ca lumea.

În fața noastră se făcuse parcă mai multă lumină : ieșeam din defileu. Dinspre vale se pornise o adiere ușoară. Daniar și-a reluat cîntecul. La început tot sfios, nesigur, apoi treptat vocea-i prinse puteri, umplu defileul — îi răspunse ecoul în stîncile îndepărtate.

M-a uimit mai ales pasiunea, focul melodiei. Nu știam să definesc aceasta, și nici acum nu știu ; mai precis, nu pot să-mi dau seama dacă numai vocea sau ceva mai important și care ținea de însăși inima omului poate să-i transmită și altuia aceeași emoție și să-i răscolească tainițele cele mai adînci ale sufletului ?

De-aș putea reda cît de cît cîntecul lui Daniar ! Cuvintele aproape îi lipseau, dezvăluia fără cuvinte un suflet mare. Nici înainte și nici mai tîrziu nu mi-a fost dat să

aud un cîntec ca acela ! Melodia nu semăna nici cu cele kirghize, nici cu cele kazahe, dar se împleteau într-însa și accentele unora și ale altora. Muzica lui Daniar luase ce era mai bun în melodiile celor două popoare înrudite, contopind totul într-un fel al său, într-un cîntec unic, fără seamăn.

Era un cîntec al munților și al stepelor, aici înălțîndu-se puternic ca munții Kirghiziei, aici așternîndu-se larg în depărtări, aîdoma stepei kazahe.

Ascultam și nu-mi venea să cred : ăsta-i, va să zică, Daniar ? Cine ar fi putut bănuî ?

Treceam acum prin stepă, pe un drum moale, bătătorit, și cîntecul lui Daniar străbătea întinderea, noi și noi melodii cu o uimitoare suplețe veneau să înlocuiască pe cele dinainte. Să zacă oare într-însul atîta bogăție ? Ce s-a petrecut cu el ? Parcă ar fi așteptat anume această zi și acest ceas.

Și deodată am înțeles toate curiozitățile acestui om, întîmpinate cu uimire și luate în zeflema de către cei din jur — firea sa visătoare, tăcută, înclinarea spre singurătate. Am înțeles de ce stătea seri întregi pe cîte un dîmb, de ce rămînea singur peste noapte în preajma riului, de ce asculta cu luare-aminte sunete inaccesibile celorlalți și de ce, uneori, ochii săi ardeau de-o lumină ciudată, iar sprîncenele veșnic încordate zvicneau în sus. Era un om profund îndrăgostit. Dar nu de o altă ființă omenească. Era o altfel de dragoste, o dragoste profundă de viață, de pămînt. Da, purta această dragoste cu el, în cîntecul său, trăia prin ea ! Un om nepăsător n-ar fi putut să cînte așa, oricît de frumoasă i-ar fi fost vocea !

Cînd credeam că s-a stins și ultimul ecou al cîntecului, o nouă revărsare a trezit parcă stepa adormită. Mîngîiată de ce era de fapt al ei, ea asculta recunoscătoare.

În unduiri largi se legăneau grînele albastre în aşteptarea secerişului, şi o vagă presimţire a zorilor se furişa peste cîmp.

Un pîlc de sălcii bătrîne şuşoteau lingă moară, dincolo de rîu se stingeau focurile taberelor de cîmp. Cineva, fără zgomot, sălta ca o umbră pe cal, pe lingă rîu, în direcţia *ailului*, cînd pierind printre livezi, cînd arătîndu-se iar.

Vîntul aducea dintr-acolo aromă de mere, mireasmă dulce-lăptoasă de porumb dat în spic şi o boare caldă de tizic întins la uscat.

Daniar a cîntat mult, cu uitare de sine.

Totul în jur amuţise, noaptea de august îl asculta fermecată. Pîna şi caii mergeau cu pas uşor, de parcă se străduiau să nu alunge vraja ce se aşternuse peste fire.

Deodată, la cea mai înaltă notă, Daniar s-a oprit din cîntat şi, slobozind un chiot, a dat bici cailor.

Am crezut că Geamilia va face întocmai şi m-am pregătit să-i urmez, dar ea nu s-a mişcat. A rămas în continuare cu capul aplecat pe umăr, ascultînd parcă nişte sunete ce mai stăruiau undeva în văzduh. Daniar se îndepărtase, iar noi n-am mai scos un cuvînt pînă în *ail*. Dar, la drept vorbind, îşi mai aveau oare rost cuvintele? Că-i lucru ştiut : nu oricînd şi orice poţi reda prin cuvinte...

Din ziua aceea s-a petrecut parcă o schimbare în viaţa noastră. Eram mereu în aşteptarea a ceva frumos şi mult dorit. De dimineaţă, la arie, încărcam sacii cu grîne în căruţe, îi transportam la gară şi ne grăbeam să plecăm pentru a asculta la întoarcere cîntecele lui Daniar. Vocea lui mi se furişase în suflet, mă urmărea la fiecare pas. Mă însoţea dimineaţa cînd fugeam peste lucerna înrourată să despiedic caii, iar soarele, rîzînd, se rostogolea de după munţi în întîmpinarea mea. Auzeam această voce în freamătul ploii aurii a griului aruncat în vînt de către bă-

trînii vînturători și în cercurile desenate în tării de vreun uliu zburînd singuratic. Tot ce auzeam și vedeam mi se părea că era cîntecul lui Daniar.

Iar seara, cînd ne întorceam prin defileu, de fiecare dată mi se părea că mă găsesc într-o altă lume.

Îl ascultam pe Daniar cu ochii închiși și înainte-mi se perindau tablouri uimitor de cunoscute și îndrăgite din anii copilăriei : ba vedeam plutind deasupra iurtelor, sus, în înaltul cerului, unde trec cocorii în zbor, nori nomazi de primăvară de un gingaș albastru-fumuriu ; ba îmi apăreau gonind, de răsuna pămîntul de tropotul copitelor și de nechezat, herghelii mîinate spre pășunile de vară, și tinerii armăsari cu coama netunsă și cu fulgere de smoală jucîndu-le sălbatic în priviri, alergau nebunește în jurul iepelor ; ba din înaltul unei stînci se prăvălea o cascadă orbindu-te prin albul înspumat al apei involburate ; ba dincolo de rîu, în stepă, soarele se lăsa lin într-o tufă de colilie, urmărit de un călăreț singuratic, gonind ca vîntul departe în zare, pe fișia de foc a orizontului — iată-l, e la doi pași de soare, și se pierde și el în colilie, se topește în lumina amurgului.

Dincolo de rîu se desfășoară larg stepa kazahă. A împins în lături munții noștri și se întinde aspră și însingurată...

Dar în vara aceea de neuitat, cînd a izbucnit războiul, peste necuprinsul ei au scăpărat focuri de tabără, caii de oaste au cernit-o ridicînd colbul fierbinte, curieri au brăzdat-o în lung și în lat. Țin minte cum de pe celălalt mal răsuna vocea guturală, de cioban, a unui kazah călare.

— Pe cai, kirghizi, ne-a călcat glia dușmanul ! și zbura mai departe, învăluit în vârtejurile de praf și unde de pîclă arzătoare.

Stepa i-a ridicat pe toți în picioare, și în vuiet solemn și aspru au pornit din văi și munți cele dintîi regimente de călăreți de pe la noi. În zăngănitul miilor de scări, mii de *gighiți* călări priveau peste stepă ; în față fluturau steaguri roșii, iar în urma colbului stîrnit de copitele cailor se lovea de pămînt plînsul îndurerat și mîndru în același timp, al mamelor și soțiilor. „Să vă ajute stepa, să vă ajute duhul viteazului nostru Manas !“

Acolo unde pornea poporul la război, rămîneau potecile amare...

Și toată această lume de frumusețe pămîntească și de frămîntare o dezvăluia în fața mea Daniar în cîntecul său.

Unde l-o fi învățat, de la cine o fi auzit el toate acestea ?

Îmi dădeam seama că astfel își poate iubi pămîntul natal numai acela care a tinjit după el, care l-a dorit cu dor nostalgic ani îndelungați, numai acela care a suferit pentru dragostea sa.

Ascultîndu-l, îl vedeam aievea băiețel, rătăcind pe drumurile stepei.

Poate atunci s-a zămislit în sufletul său cîntecul despre patrie... Ori poate pe cînd străbătea verstele de foc ale războiului !

Ascultîndu-l pe Daniar, îmi venea să mă lipesc de tîrîină și s-o îmbrățișez ca pe o mamă, numai pentru faptul că un om o poate iubi atît.

Am încercat atunci, pentru prima oară, un sentiment nou, necunoscut, năvalnic, pe care nu-l puteam încă defini, nevoia de a mă exterioriza; simțeam că nu mai pot să văd și să percep lumea numai pentru mine, doream să transmit și altora viziunea mea, gândurile și senzațiile pe care le încercam, să vorbesc oamenilor despre frumusețea pământului nostru natal tot atît de inspirat cum o făcea Daniar. Inima mea se oprea în loc de bucurie și de o teamă nouă în fața necunoscutului. Pe atunci, însă, nu-mi dădeam încă seama că trebuie să iau penelul în mînă.

De cînd mă știu, îmi plăcea să desenez. În copilărie, copiam pozele de prin manuale și colegii spuneau că desenele mele seamănă „leit“ cu cele din cărți. Învățătorii mă lăudau pentru desenele pe care le aduceam la gazeta noastră de perete. Apoi a izbucnit războiul, frații mei au plecat pe front, iar eu m-am lăsat de școală și am început să lucrez la colhoz, ca toți cei de vîrsta mea. Am uitat de pensulă și de culori și nu credeam că-mi voi mai reaminti vreodată de ele. Dar cîntecele lui Daniar mi-au răscolit sufletul.

Umblam ca prin vis; privind lumea cu ochi uimiți, de parcă mă aflam în fața ei pentru întîia oară.

Și cît de mult s-a schimbat deodată Geamilia! Părea că nicicînd n-a existat acea tînără veselă, îndrăzneată, limbută. O tristețe luminoasă de primăvară îi umbrea ochii. Cît ținea drumul se gîdea cu încăpăținare la ceva. Un zîmbet visător, melancolic, îi înflorea ușor pe buze. Se bucura, se gîdea la un lucru frumos, pe care îl știa numai ea. Uneori ridica sacul pe umeri și rămînea așa

nemișcată, cuprinsă de o sfială de neînțeles, ca și cum s-ar fi aflat în fața unui torent vijelios și nu s-ar fi putut hotărî : să înainteze sau ba. De Daniar se ferea, nu-l privea în ochi.

Într-o zi, la arie, Geamilia i-a spus cu o ciudă nepuțincioasă, chinuită :

— Ai face bine să-ți scoți cămașa aceea, să ți-o spăl !

După ce a spălat-o în rîu, a întins-o la uscat și, așezîndu-se alături, a început s-o netezească încet cu palmele, privindu-i în soare umerii roși, clătînd din cap și netezînd-o iar, încet, cu duioșie.

O singură dată a ris Geamilia în acest timp, zgomotos, molipsitor, și ochii i-au lucit ca înainte. Trecuse pe la arie, venind de la lucernă, o ceată zgomotoasă de tinere femei, de fete și *gighiți* — ostași întorși de pe front.

— Ei, voi de colo, doar nu v-ați pus în gînd să mincați numai voi pîinea de grîu ! Ospățați-ne, altfel vă aruncăm în rîu ! și *gighiții* ridicau în glumă furcile.

— Nu ne speriem noi de furcile voastre. Prietenele mele oi găsi eu cu ce să le ospățez, iar voi faceți-vă singuri rost ! le răspunse Geamilia cu glasul sonor.

— Așa ? Atunci vă aruncăm pe toate în apă !

Și pe loc băieții și fetele se încăierară. Rîzînd, țipînd, chiuind, se înghionteau și-și dădeau brînci în apă.

— În apă cu ei, în apă ! rîdea mai tare decît toți Geamilia, care, isteață și iute, reușea să scape de urmăritori.

Dar, lucru ciudat, *gighiții* o vedeau numai pe ea. Toți se străduiau s-o prindă și s-o strîngă în brațe. Iată, trei flăcăi deodată au apucat-o și au ridicat-o deasupra apei.

— Sărută-ne, sau te aruncăm !

— Hai, faceți-i vînt !

Geamilia se zvîrcolea, se apăra și rîdea, ferindu-și capul, și printre rîsete își chema în ajutor prietenele. Dar acestea fugeau încolo și înapoi pe mal să-și scoată băsmăluțele din rîu. În hohotele *gighiților*, Geamilia zbură în apă. Ieși din rîu cu părul ud, despletită, dar și mai frumoasă decît înainte. Rochia de stambă udă i se lipise de trup, scoțîndu-i în relief șoldurile rotunde și puternice, sînii feciorelnici ; dar ea, fără să-i pese de nimic, rîdea legănîndu-se ușor, în timp ce pe fața-i înfierbîntată se scurgeau pîriiașe vesele.

— Sărută-ne ! n-o slăbeau *gighiții*.

Geamilia îi săruta, dar zbura din nou în apă și din nou rîdea, azvîrlindu-și pe spate cu o mișcare scurtă șuvițele de păr umede și grele.

La arie toți rîdeau de cele puse la cale de tineri. Bătrînii vînturători, aruncînd lopețile, își ștergeau lacrimile, și zbîrciturile de pe fețele lor înnegrite străluceau de bucurie și tinerețe reînviată pentru o clipă. Am rîs și eu din toată inima, uitînd de data aceasta zelul cu care o păzeam pe Geamilia de *gighiți*.

Numai Daniar n-a rîs. L-am observat întîmplător și am amuțit. Stătea singur-singur la marginea ariei, cu picioarele depărtate. Am avut impresia că era gata să se smulgă de la locul lui, să alerge și s-o scoată pe Geamilia din mîinile *gighiților*. O privea mereu cu ochii triști și plini de admirație, în care se citeau și bucuria, și durerea. Pentru că și fericirea și durerea lui erau în Geamilia, în frumusețea ei. Cînd *gighiții* o strîngeau la piept, silind-o

să-i sărute pe fiecare, el lăsa capul în jos și făcea o mișcare de plecare, dar nu pleca.

Între timp, Geamilia îl zărise și ea. Brușc și-a curmat risul, și și-a lăsat în jos privirile.

— Am ris destul, acum, ajunge ! i-a potolit ea pe neașteptate pe tinerii dezlănțuiți.

Unul dintre ei a mai încercat s-o îmbrățișeze.

— Dă-mi pace ! l-a îmbrîncit ea și, aruncînd o privire vinovată spre Daniar, a fugit în tufiș, să-și stoarcă rochia.

Pentru mine nu erau încă prea clare raporturile dintre ei și, la drept vorbind, mi-era și teamă să mă gîndesc la acest lucru. Dar nu știu de ce, nu mă simțeam în apele mele cînd Geamilia se întrista, după ce tot ea se ferea de Daniar. Era mai bine să fi ris și să fi glumit ca înainte pe seama lui. Dar în același timp mă cuprindea o bucurie de neînțeles pentru ei cînd ne întorceam noaptea în *ail* și, pe drum, ascultam cîntecele lui Daniar...

Cît treceam prin defileu, Geamilia rămînea în căruță, iar cînd ieșeam în stepă, cobora și mergea pe lîngă căruță. Și eu mergeam pe jos. E mai bine așa, să mergi pe drum și să ascuți, La început, fiecare se ținea pe lîngă căruța lui, dar pas cu pas, fără să observăm, ne apropiam tot mai mult de Daniar.

O forță necunoscută ne atrăgea spre el, voiam să-i privim în întuneric expresia feței și a ochilor ; oare într-adevăr el era acela care cînta, ursuzul, însinguratul Daniar?

Și de fiecare dată observam cum Geamilia, zguduită și mișcată profund, întindea încet mîna spre el. Daniar însă n-o vedea, pentru că privea undeva departe, în înalt, și,

cu ceafa sprijinită în palme, se legăna într-o parte și în alta. Și mina Geamiliei se lăsa fără vlagă pe marginea căruței. Atunci, tresărind, își smucea mîna și încremenea în mijlocul drumului. Rămînea așa multă vreme, tristă, uluită, privea pierdută mult timp în urma lui, apoi pornea iar.

Uneori mi se părea că și eu și Geamilia sîntem copleșiți de același sentiment, neînțeles de nici unul. Poate era un sentiment de mult ascuns în noi și acum îi venise ceasul să se arate la lumină ?

În timpul lucrului, Geamilia mai uita, dar în clipele rare de odihnă pe care le aveam, cînd întîrziem la arie, nu-și afla locul. Își găsea cîte o treabă pe lîngă vînturători, aruncînd în sus, în bătaia vîntului, cîteva lopeți de grîu, apoi, deodată, zvîrlea lopata cît colo și pornea spre una din clăile de paie. Aici se așeza la umbră și, ca să-și alunge uritul singurătății, mă chema :

— Vino încoace, *kicine-bala*, să mai stăm un pic !

Mă așteptam întotdeauna să spună ceva deosebit, să-și destăinuie greul. Dar nu spunea nimic.

Tăcută, îmi lua capul pe genunchi și, iscodind depărtările, își trecea mîna prin părul meu țepos și îmi mîngîia fața, delicat, cu degete fierbinți, tremurătoare. Îi priveam de jos chipul umbrît de dor și de o neliniște tulbure, și parcă în ființa ei mă regăseam pe mine.

Era chinuită de ceva, ceva o frămînta și se pîrguia în sufletul ei, cerînd să iasă la iveală. Și-i era frică de aceasta. Se chinuia cumplit : voia și totodată nu voia să-și mărturisească sieși că e îndrăgostită, tot așa cum eu doream și

nu doream să-l iubească pe Daniar. La urma urmei, era totuși nora părinților mei și soția fratelui meu.

Astfel de gînduri, însă, mă străfulgerau numai pentru o clipă — le alungam numaidecît. Pentru mine era o adevărată desfătare să-i văd buzele întredeschise ca la copii, tremurînde, și ochii încețoșați de lacrimi. Cît de frumoasă era, cîtă viață era pe chipul ei, ce însuflețire luminoasă, și ce patimă i se citea pe față. Pe atunci vedeam toate acestea, dar nu le înțelegeam pe deplin tîlcul. Și acum mă întreb adesea : nu este oare iubirea tot inspirație, ca inspirația pictorului, a poetului ? Privind-o pe Geamilia, îmi venea să alerg în stepă și să strig în gura mare, întrebînd pămîntul și cerul ce să fac, cum să sting această neliniște, această bucurie de neînțeles din mine ? Și, într-o zi, pare-se, am găsit răspunsul.

Ne întorceam ca de obicei de la gară. Se lăsase noaptea. Pe cer roiau stelele, stepa picotea de somn și doar cîntecul lui Daniar, călcînd tăcerea, răsuna și se pierdea în depărtarea umedă, întunecată. Geamilia și cu mine ne țineam aproape de el. Dar nu știu ce se întîmplase cu Daniar de data aceasta. Era atîta însingurare și tristețe duioasă în glasul lui, încît îți simțeai ochii plini de lacrimi, lacrimi de simpatie și compasiune pentru el.

Geamilia mergea cu capul plecat, ținîndu-se de loitra căruței. Iar cînd vocea lui Daniar începu din nou să urce, Geamilia își lăsă capul pe spate, sări din mers și se așeză lîngă el. Ședea ca împietrită, cu mîinile încrucișate pe piept. Mergeam puțin înaintea lor, privindu-i dintr-o parte. Daniar cînta și parcă nu simțea prezența ei. Am văzut-o cum și-a lăsat mîinile fără putere și cum, lipin-

du-se de Daniar, și-a rezemat capul de umărul lui. Vocea acestuia a tresărit pentru o clipă, ca un trăpaș lovit de bici, și a răsunat cu o nouă putere. Cînta despre dragoste !

Eram zguduit. Îmi părea că dintr-o dată stepa a înflorit, și-a scuturat amorțeala, a risipit întunericul, și am văzut în largul ei doi îndrăgostiți. Iar ei nici nu mă observau, de parcă nici nu existam. Mergeam și-i priveam cum, uitînd de tot ce e pe lume, se legănau în ritmul cîntecului. Nu-i recunoșteam. Era același Daniar, cu cămașa deschisă și ponosită, dar ochii lui ardeau parcă în întuneric. Era ea, Geamilia mea, stînd lipită de el, tăcută și sfioasă, cu genele sclipind de lacrimi. Erau oameni noi, fericiți cum n-au mai fost alții. Oare aceasta nu era fericirea ? Toată dragostea sa adîncă pentru pămîntul natal, care trezea în el această muzică inspirată, Daniar i-o dăruia Geamiliei, cînta pentru ea, o cînta pe ea.

M-a cuprins din nou acea tulburare de neînțeles, pe care mi-o aduceau totdeauna cîntecele lui Daniar, și deodată mi-am dat seama limpede ce anume vreau : să-i desenez.

M-au speriat propriile mele gînduri, dar dorința era mai puternică decît teama. Îi voi picta așa cum sînt, fericiți ! Da, întocmai așa cum sînt în clipa aceasta. Voi reuși oare ? Mi se oprea respirația de frică și de bucurie. Mergeam îmbătat de o dulce uitare. Eram și eu fericit, căci nu bănuiam cîte greutăți avea să-mi aducă mai tîrziu această hotărîre îndrăzneată. Îmi spuneam că pămîntul trebuie văzut așa cum îl vede Daniar, că voi povesti în culori cîntecul său, vor fi și la mine munți, stepă, oameni, ierburi, nori, rîuri. „Dar de unde să iau culori ? La școală

n-or să-mi dea : au și ei nevoie de ele." Ca și cum culorile erau totul !

Deodată, cîntecul lui Daniar s-a întrerupt. Geamilia l-a îmbrățișat pătimaș, apoi s-a smucit, s-a dat înapoi, a încremenit pentru o clipă și a sărit iute din căruță. Daniar a tras nehotărît de hățuri, și caii s-au oprit. Geamilia sta cu spatele la el în mijlocul drumului și întorcînd brusc capul spuse, abia reținîndu-și lacrimile :

— Ei, ce te uiți ? După o clipă de tăcere, adăugă aspru : Nu te mai uita la mine, vezi-ți de drum, și se duse la căruța ei. Iară tu, ce te holbezi ? se năpusti ea asupra mea. Așază-te, ia-ți hățurile ! Ah, ce greu mi-e cu voi !

„Ce i-o fi venit, așa, deodată ?“ mă întrebam eu mîinînd caii. Dar era lesne de înțeles : îi venea greu pentru că avea un bărbat legitim care se afla undeva, într-un spital din Saratov.

Eu însă refuzam hotărît să mă gîndesc la ceva. Eram mînios și pe ea, și pe mine, și poate aș fi început s-o urăsc pe Geamilia, dacă aș fi știut că Daniar nu va mai cînta, că niciodată nu voi mai avea prilejul să-i mai aud glasul.

O oboseală de moarte îmi frîngea trupul, doream să ajung cît mai repede și să mă trîntesc în paie. Crupele cailor în trap se mișcau în întuneric, căruța se hurduca nemilos, hățurile îmi scăpau din mîini.

Ajungînd la arie, am scos cu chiu, cu vai hamurile, le-am aruncat sub căruță și m-am prăvălit în prima claie întîlnită în cale. De data aceasta, Daniar a mînat singur caii la păscut.

Dimineața m-am trezit cu lumina bucuriei în suflet. Îi voi picta pe Daniar și Geamilia. Am închis ochii și am văzut imaginea exactă pe care o voi înfățișa. Nu-mi ră-

mînea decît să iau pensula, culorile și să mă apuc de lucru.

Am alergat spre rîu, m-am spălat și apoi am fugit la caii împiedicați. Lucerna rece, înrourată, îmi biciuia picioarele desculțe, îmi înțepa călcîiele crăpate, dar mă simțeam fericit. Fugeam și rețineam din mers ce se petrece în jur. O floare a soarelui, crescută întimplător pe marginea *arîkului*, își îndrepta fața spre soarele care se iveau din spatele munților. Înconjurată de ierburi lacome, ea nu se lăsa înfrîntă. Cu minusculele sale limbi galbene răpea acestora razele dimineții, și le aduna pentru sine, spre a umple coșul îndesat al semințelor. Uite și vadul *arîkului* răscolit de roți. Apa se scurgea în șuvițe subțiri pe urmele lăsate. Uite o insuliță liliachie de izmă parfumată, înaltă pînă la brîu. Alergam pe pămîntul natal, și deasupra mea se întreceau în zbor rîndunelele. Ah, de-aș fi avut culori să redau soarele de dimineață și munții alb-albăstrii, lucerna strălucind de rouă și această floare a soarelui singuratică !

Cînd m-am întors la arie, toată buna mea dispoziție mă părăsi. Am găsit-o pe Geamilia posomorită, trasă la față. Avea cearcăne sub ochi și se vedea că nu dormise toată noaptea. Nu mi-a zîmbit și n-a schimbat cu mine o vorbă. Iar cînd a apărut brigadierul Orozmat, s-a apropiat de el și, fără a-i da binețe, i-a spus :

— Ia-ți căruța, pune în locul meu pe cine vrei, că eu la gară nu mă mai duc !

— Ce-i cu tine, Geamaltai, a dat strechea-n tine ? rosti mirat, cu blîndețe, Orozmat.

— Strechea e sub coada vițelilor ! Și te rog să nu mă mai întrebi nimic ! Am spus : nu vreau să mă mai duc, și pace...

— Vrei, nu vrei, ai să duci grânele și de acu înainte, și Orozmat a lovit cu cîrja în pămînt. Dacă te-a supărat cineva, spune-mi. Iar de nu — nu te mai prosti ! Grânele astea-s pentru front, pentru ostași, e și-al tău acolo !

După care s-a întors brusc și s-a îndepărtat șonticăind cu cîrja lui.

Geamilia s-a fîstîcit, s-a roșit toată și, privind spre Daniar, a oftat încet.

Acesta stătea mai la o parte, cu spatele la ea și strîngea smucît curelele de la hamuri. Auzise toată convorbirea. Geamilia a mai rămas încă puțin, frămîntînd biciul în mînă, apoi a dat cu disperare din mînă și s-a dus la căruța ei.

În ziua aceea ne-am întors mai devreme de cum o făceam în mod obișnuit. Daniar îndemna caii mereu. Geamilia, întunecată, nu scotea o vorbă. Și nu-mi venea să cred că înaintea mea se așterne stepa arsă, posomorită. Doar ieri fusese cu totul alta, de parcă în basme doar auzisem despre ea. Nu-mi ieșea din cap tabloul acela de fericire care îmi răscolise sufletul. Părea că surprinsesem un crîmpei strălucitor al vieții adevărate.

Mi-am imaginat totul pînă în cele mai mici detalii și numai asta a fost de ajuns să mă emoționeze.

Nu m-am liniștit pînă nu mi-am procurat, pe furiș, de la cîntar o foaie de hîrtie albă, groasă. M-am ascuns după căpițe și, cu inima zvîcnind puternic, am așezat foaia

de hîrtie pe o lopată de lemn netedă, pe care am pus mîna pe drum, de la vînturători.

— Allah să te binecuvinteze ! am murmurat eu, ca tata cîndva, cînd m-a urcat prima oară pe cal, și am atins hîrtia cu creionul.

Erau primele încercări stîngace. Dar cînd pe foaie s-a profilat chipul lui Daniar, am uitat de toate. Mi s-a părut deodată că peste albul colii s-a așternut întregul peisaj al stepei din noaptea aceea de august, că aud cîntecul lui Daniar, și că îl văd aievea pe el, cu capul dat pe spate și pieptul dezgolit, cu Geamilia lipită de umărul său. Era cu adevărat primul meu desen original : iată căruța, iată-i pe ei amîndoi, hățurile aruncate în partea dinainte, crupele cailor legănîndu-se în întuneric și, mai departe, stepă, stele îndepărtate.

Eram atît de absorbit de desen, încît nu vedeam pe nimeni în jur ; mi-am venit în fire numai cînd deasupra mea a răsunat un glas :

— Ce, ai surzit ?

Era Geamilia. Mi-am pierdut cumpătul, m-am făcut roșu la față și n-am mai reușit să ascund hîrtia.

— Căruțele stau încărcate, noi te strigăm de o oră și nu dăm de tine... Ce faci aici ? Asta ce mai e ? a întrebat ea și mi-a luat foaia.

— Hm ! Și Geamilia a ridicat supărată din umeri.

Îmi venea să intru în pămînt. Geamilia privi lung-lung desenul și, oprindu-și asupra mea ochii umezi și întristați, spuse deodată încet :

— Dă-mi-l mie, *kicine-bala*... Îl voi păstra ca amintire...

Și, împăturind desenul, îl ascunse în sân.

Am pornit la drum și tot nu mă puteam trezi la realitate.

Totul se petrecuse ca în vis. Nu-mi venea să cred că am desenat ceva asemănător cu ceea ce văzusem. Dar undeva, în adîncul sufletului, își făcea loc o bucurie naivă, chiar un sentiment de mîndrie, iar visurile — unul mai îndrăzneț decît altul, unul mai ispitor decît altul — mă amețeau. Voiam să pictez tablouri fără număr, dar în culori, nu cu creionul.

Nu băgasem de seamă că mergeam foarte repede. Aceasta, pentru că Daniar mîna nebunește caii. Geamilia nu rămînea nici ea în urmă. Privea în lături, zîmbind vinovat și duios. Zîmbeam și eu : înseamnă că ea nu mai e supărată pe noi și, dacă îl va ruga, Daniar va începe să cînte iar.

Am ajuns la gară cu caii în spume, și mai devreme ca de obicei. Daniar s-a apucat din mers încă să care saci. De ce se grăbea, ce se petrecea cu el, era greu de înțeles. Cînd treceau trenurile, se oprea și le petrecea cu o privire lungă, gînditoare. Geamilia privea și ea în aceeași direcție, ca și cum ar fi vrut să-și dea seama la ce gîndește Daniar.

— Vino încoace, potcoava asta se mișcă, ajută-mă s-o scot ! l-a chemat ea.

După ce Daniar smulse potcoava de pe copita strînsă între genunchi și se îndreptă, Geamilia îi vorbea încet, privindu-l în ochi :

— Spune-mi, nu înțelegi nimic ? Sau poate numai eu exist pe lumea asta ?...

Daniar, tăcut, îi ocoli privirea.

— Crezi că mie îmi vine ușor ? a suspinat Geamilia.

Sprîncenele lui Daniar s-au săltat în sus. A privit-o cu dragoste și tristețe și a spus ceva, dar atît de încet, că n-am auzit nimic. Apoi s-a dus repede la căruță, părăind chiar mulțumit de ceva. Mergea și netezea potcoava. Mă uitam la el nedumerit : cu ce au putut să-l liniștească vorbele Geamiliei ? Ce îți poate aduce un om dacă spune cu un suspin adînc : „Crezi că mie îmi vine ușor ?“

Terminasem de descărcat și voiam să plecăm, cînd în curte a intrat un ostaș rănit, slab, cu mantaua mototolită și cu un sac în spate. Cu puțin înainte, se oprise un tren în stație.

— Din *ailul* Kurkureu e cineva aici ? a strigat el, rotindu-și ochii în toate părțile

— Eu sînt din Kurkureu ! am răspuns, gîndindu-mă cine ar putea să fie.

— Al cui ești, frățioare ? m-a întrebat ostașul, făcînd cițiva pași spre mine, dar în clipa aceea a dat cu ochii de Geamilia și i-a zîmbit, bucuros și mirat totodată.

— Kerim ? Tu ești ? ! a exclamat ea.

— Vai, Geamilia, surioară !

Ostașul s-a dus fuga la ea și i-a strîns cu amîndouă miinile palma.

Era un consătean de-al ei.

— Ce bine ! Parcă am știut că te întîlnesc, am venit de-a dreptul aici ! Doar cu cîteva zile în urmă m-am despărțit de Sadik... Am stat împreună la spital... Dacă dă Domnul, peste o lună-două se va înapoia și el... Cînd mi-am luat rămas bun, i-am spus : Scrie-i nevastei, am să-i duc eu scrisoarea... Iat-o... așa cum mi-a dat-o !

Și Kerim îi întinse plicul triumfiular.

Geamilia l-a luat, s-a roșit, apoi s-a făcut palidă, privind cu coada ochiului pe Daniar. El stătea deoparte, singur, lângă căruță, cu picioarele larg depărtate, ca atunci, pe arie, și, cu ochii plini de deznădejde, o privea pe Geamilia.

S-au adunat oameni din toate părțile, ostașul și-a găsit rude și cunoștințe, întrebările curgeau puhoi. Geamilia nici n-a apucat să-i mulțumească pentru scrisoare, când pe lângă ea a trecut huruind căruța lui Daniar, care părasea în goană curtea, sărind peste gropi, stirnind praful drumului.

— A înnebunit sau ce-i cu dînsul?! strigau oamenii în urma lui.

Pe soldat l-au dus undeva, iar Geamilia și cu mine am rămas în mijlocul curții, uitîndu-ne la norii de praf ce se pierdeau involburîndu-se în zare.

— Să plecăm, *gene*! am spus eu.

— Du-te, lasă-mă singură! mi-a răspuns ea cu amărăciune.

Și astfel, pentru prima oară în tot acest timp, ne-am răzlețit unul de altul. Zăpușeala îmi ardea buzele uscate. Pămîntul ars, crăpat, înfierbîntat în timpul zilei, părea că se răcește acum, luînd culoarea căruntă a sării. În această pîclă albicioasă, juca în cumpăna apusului soarele, diform, tremurînd tulbure. Deasupra orizontului cețos se adunau nori suri, cu pete roș-portocalii. Un vînt uscat venea în rafale, lăsînd o pulbere albă pe boturile cailor, agitîndu-le coamele și plecînd mai departe pe dealuri, să scuture măturile de pelin.

„Oare vine ploaia ?“ m-am întrebat eu ?

Ce lipsit de adăpost m-am simțit și ce neliniște m-a cuprins ! Am dat bici cailor, care cereau tot timpul să meargă la pas. Dropii slabe fugeau speriate pe picioarele lor lungi, undeva în vale.

Vîntul purta pe drum frunze uscate de brusture. Noi n-aveam așa ceva, ele sînt aduse din depărtarea kazahă. Soarele pierise. Jur împrejur — țipenie de om. Numai stepa cu oboseala ei de peste zi.

Cînd am ajuns la arie, se lăsase întunericul. Liniște deplină, nici o adiere de vînt. L-am strigat pe Daniar.

— A plecat la rîu, răspunse paznicul. Căldura e mare, și toți s-au împrăștiat pe la casele lor. Dacă nu adie vîntul, n-ai ce face la arie.

Am dus caii la păscut și m-am îndreptat spre rîu — știam că Daniar îndrăgise un loc deasupra rîpei.

L-am găsit acolo : stătea ghemuit, cu capul plecat și asculta geamătul apei la poalele prăpastiei. Aș fi vrut să mă apropiu de el, să-l îmbrățișez, să-i spun un cuvînt bun. Dar ce-i puteam spune ? Am stat puțin în loc și am făcut calea-ntoarsă. Apoi, multă vreme am rămas culcat în paie, privind cerul tulburat de nori și gîndindu-mă : „De ce o fi viața atît de încîlcită și greu de înțeles ?“

Geamilia tot nu se înapoiase. Pe unde o fi întîrziind ?

Deși eram frînt de oboseală, somnul nu se lipea de mine. Fulgere îndepărtate se aprindeau deasupra munților, sfîșiind norii.

Încă nu adormisem cînd s-a întors Daniar. Umbla fără rost pe arie, cercetînd mereu în lungul drumului. Apoi s-a trîntit pe paie, lîngă mine. „O să părăsească *ailul* și o

să plece într-aiurea ! cugetam eu. Dar unde să se ducă, încotro să se îndrepte, singuratic, fără cămin cum e ?“ Ca prin somn am auzit un zgomot de căruță care se apropia. Venea pare-se Geamilia !

Nu țin minte cît am dormit și, deodată, am simțit, chiar lîngă urechile mele, cum au foșnit paiele sub niște pași ușori, de parcă o aripă umedă mi-ar fi atins încetișor umerii. Am deschis ochii. Era Geamilia. Venise de la rîu într-o rochie răcoroasă, stoarsă. S-a oprit, a privit cu grijă în stînga și-n dreapta și s-a așezat lîngă Daniar.

— Daniar, am venit... singură am venit, a șoptit ea.

De jur împrejur era liniște. Un fulger lunecă pierzîndu-se undeva, mut.

— Te-ai supărat ? Te-ai supărat rău ? Da ?

Și din nou liniște. Numai o bucată de pămînt surpată din mal a plescăit încet în apă.

— Sînt oare vinovată ? Nici tu nu ești vinovăt...

În depărtarea munților s-a auzit tunetul. Un fulger a luminat profilul Geamiliei. Ea și-a întors privirile, și în clipa următoare s-a ghemuit la pieptul lui Daniar. Umerii ei tremurau convulsiv în îmbrățișarea mîinilor lui. Așezîndu-se pe paie, s-a culcat lîngă el.

Un vînt fierbinte a prins a goni din stepă, rotind în vârtej mănunchiuri de paie, s-a izbit de iurta de la marginea ariei, zguduind-o din temelii, și s-a rostogolit pe drum în răbufniri scurte, ca un titirez.

În nori s-au aprins dîn nou focuri sinilii, din nou s-a rupt deasupra noastră cu zgomot uscat trăsnetul. M-a străpuns un fior de teamă și bucurie : venea furtuna, ultima furtună de vară !

— Cum ai putut să crezi că te voi uita pentru el ? șoptea fierbinte Geamilia. Nu, nici gând... El nu m-a iubit niciodată. Chiar și salutările mi le trimitea doar la sfârșitul scrisorilor. N-am nevoie de dragostea lui tîrzie... să zică lumea ce-o vrea... Dragul meu, singuraticul meu, nu te voi da niciodată nimănui ! De mult te iubesc. Te-am iubit și te-am așteptat chiar înainte de a te cunoaște, și tu ai venit, ca și cum ai fi știut că te aștept !

Fulgere albastrii, frîgîndu-se unul după altul, se înfingeau sub malul prăpăstios, în rîu.

Începură să cadă, foșnind, pe paieile uscate, piçăturile reci, înclinate, ale ploii.

— Geamilia, draga mea, scumpa mea Geamaltai, o alinta Daniar cu cele mai duioase nume kazahe și kirghize. Întoarce-te, lasă-mă să te privesc în ochi.

Furtuna se dezlănțui.

Pisla ușoară de pe iurtă începu să se zbată ca o pasăre rănită de moarte. Ploaia biciuită de vînt se năpusti în rafale puternice, sărutînd parcă pămîntul. Încrucișîndu-se pe cer, răsunau bubuiturile puternice ale tunetului. Fulgerele înfloreau munții în culorile de primăvară ale lalelelor. Vîntul vuia minios în pădure.

Turna cu găleata, iar eu stăteam culcat, ascuns în paie și simțeam cum îmi bate inima sub podul palmei. Eram fericit și aveam senzația pe care o încerci cînd privești, pentru prima dată după boală, soarele. Și ploaia, și lumina fulgerelor ajungeau la mine, dar eu mă simțeam bine ; și am adormit zîbind, fără să-mi dau seama dacă auzeam șoptele lui Daniar și ale Geamiliei, sau foșnetul paielor sub lovitura ultimelor picături de ploaie.

Toamna se apropia cu pași repezi, în curînd aveau să înceapă ploile. În văzduh se simțea de pe acum mirosul umed, tomnatic, al pelinului și al paielor ude. Dar ce ne aștepta în toamnă ? La aceasta, nu știu de ce, nici nu mă gîndeam.

În toamna aceea, după doi ani de întrerupere, m-am dus din nou la școală. După lecții mergeam deseori la riu și stăteam pe malul abrupt, aproape de locul unde fusese aria, acum pustie și părăsită. Aici, în culori de școlar, am pictat primele mele acuarele. Chiar după noțiunile de atunci îmi dădeam seama că nu-mi reușeau toate încercările.

„Nu sînt bune de nimic culorile ! Dacă aș fi avut culori adevărate !...” Îmi spuneam eu, deși nu-mi imaginaam cum trebuiau să fie acestea.

Abia mult mai tîrziu mi-a fost dat să văd uleiurile adevărate, în tuburi mici, de plumb.

Dar nu era vorba numai de culori ; aveau dreptate pesemne profesorii : ca să știi să pictezi, trebuie să înveți. Eu însă nici în vis nu mă puteam gîndi la studii. Cum era să studiez, cînd mama n-avea nici o veste de la frații mei de pe front și nu m-ar fi lăsat pentru nimic în lume să plec, pe mine, unicul ei fiu, „*ghighitul* și nădejdea celor două familii” ? Nici nu îndrăzneam s-aduc vorba despre asta. Iar toamna era parcă dinadins atît de frumoasă, s-o tot pictezi.

Apa rece a Kurkureului scăzuse, pietrele dezgolite la praguri se acoperiseră de un mușchi verde-închis și portocaliu. Lozia se înălța roșie, cu trunchiurile ei gingașe

și dezgolite, în aerul rece din cauza înghețurilor timpurii, pe cînd plopii își păstrau încă frunzele galbene, compacte. Tăbăcite de fum și bătute de ploi, iurtele herghelegiilor se vedeau negre pe iarba ruginie, iar prin deschizăturile de fum se incolăceau alene șuvițe vineții. Armăsarii vînjoși nechezau strident, iepile cutreierau întinderile, și de-acum pînă la primăvară era greu să le mai ții în herghelii. Vitele, întoarse din munți, umblau în turme pe cîmpuri. Copitele bătătoriseră în lung și în lat cărări pe întreg cuprinsul stepei uscate, ruginii.

Curînd s-au pornit vînturile de stepă, cerul s-a închis și au început ploile reci, prevestitoare de zăpadă.

O dată s-a întîmplat să fie o zi mai bună și am plecat spre rîu, prea îmi lua ochii o tufă roșie de scoruș de munte ce se înălța pe o limbă de nisip. M-am așezat nu departe de vad, printre lozii. Se lăsa amurgul. Deodată, am văzut doi oameni care, judecînd după toate aparențele, trecuseră rîul prin vad. Erau Daniar și Geamilia. Nu-mi puteam lua ochii de pe chipurile lor aspre, îngrijorate. Cu un sac pe umeri, Daniar pășea repede, iar poalele mantalei deschiate loveau turetcile cizmelor lui scîlciate. Geamilia avea pe cap o broboadă albă, împinsă spre ceafă, și purta rochia ei înflorată, cea mai bună, cu care îi plăcea să se gătească de tîrg. Pe deasupra îmbrăcase o scurtă de velur vătuită. Într-o mîină avea o legăturică, iar cu cealaltă se ținea de cureaua sacului lui Daniar. Mergeau schimbînd mereu cîte o vorbă.

Iată-i, au trecut pe potecă prin pășune, printre tufe de colilie, și eu îi priveam din urmă neștiînd ce să fac. Să-i strig ? Dar limba parcă mi se lipise de cerul gurii.

Ultimele raze sîngerii ale soarelui au alunecat peste coamele nouraşilor suri şi repezi, de-a lungul munţilor, şi îndată a început să coboare întunericul. Daniar şi Geamilia, fără să-şi întoarcă măcar capul, se tot îndepărtau mergînd spre halta de cale ferată. De vreo două ori le-am mai zărit capetele prin tufişurile de colilie, apoi au dispărut.

— Geamilia-a-a ! am strigat eu din răsputeri.

— A-a-a ! mi-a răspuns singuratic ecoul.

— Geamilia-a-a ! am strigat încă o dată şi, nemaştiind de mine, am luat-o la goană după ei de-a dreptul prin rîu.

Stropi reci ca de gheaţă îmi biciuiau obrazul, hainele mi se udaseră, dar eu alergam mai departe, fără să mă uit unde calc şi, deodată, împiedicîndu-mă de ceva, m-am prăbuşit din mers la pămînt.

Stăteam culcat fără să ridic capul, şi lacrimile îmi şi-roiau pe faţă. Întunericul parcă mi s-a năruit peste umeri. Vîntul şuiera încet şi trist printre tulpinele mlădioase de colilie.

Repetam numele Geamiliei, înecîndu-mă în hohote de plîns.

Mă despărţeam de oamenii cei mai dragi şi mai apropiaţi. Şi numai acum, culcat pe pămînt, am înţeles deodată că o iubeam pe Geamilia. Da, a fost prima mea dragoste, o dragoste de copil.

Am stat mult timp aşa, cu faţa în miinile ude de lacrimi.

Mă despărţeam nu numai de Geamilia şi Daniar, mă despărţeam de copilărie.

Cînd am ajuns pe întuneric acasă, în curtea noastră era zarvă mare. Se auzea zăngănit de scări, cineva înşeu

cali, iar Osmon, beat, călare pe un cal fără astîmpăr, se grozăvea strigînd cît îl ținea gura :

— De mult trebuia să-l alungăm de aici pe ciînele ăsta de pripas, corcitura asta ! Ne-a făcut tot neamul de rușine, ne-a terfelit cîntea în noroi ! Dacă îl prind, îl omor pe loc. Și să mă judece după aceea ! N-am să îngădui ca orice vagabond să ne fure muierile ! Haide, *gighiți*, sus pe cai ! Nu ne scapă el, îl ajungem la gară !

Am înghețat de frică : unde vor să gonească ? Dar încredințîndu-mă că s-au îndreptat pe drumul cel mare spre gară, și nu spre haltă, m-am furișat pe nesimțite în casă și m-am acoperit peste cap cu șuba tatei, ca nimeni să nu-mi vadă lacrimile.

Cîte discuții și cîte comentarii au urmat în *ail* ! Femeile care mai de care o judecau pe Geamilia.

— Proasta ! A plecat ea dintr-o casă ca asta !... A călcat norocul în picioare...

— Și cu ce-o fi încîntat-o ? Că toată averea lui : manta, ponosită și cizmele găurite !

— Nu tu casă, nu tu vite, un vagabond, doar cu ce e pe el... Nu-i nimic, cînd își va da seama mîndrulița, va fi prea tîrziu.

— Aia e ! Ce, Sadîk nu era un soț bun ? Om gospodar, primul *gighit* în *ail* !

— Dar soacra ? Nu dă Dumnezeu oricui o soacră ca a ei ! Încearcă să găsești o altă *baibice* ca ea ! Și-a făcut-o cu mîna ei, proasta, așa, fără nici un rost !

Eram poate singurul om care n-o condamna pe Geamilia, pe fosta mea *gene*. Las' să aibă Daniar o manta veche și cizme găurite, dar știam eu că sufletește e mai

bogată decît noi toţi. Eram sigur că Geamilia nu va fi nefericită cu el. Numai că mi-era milă de mama. Mi se părea că o dată cu plecarea Geamiliei au părăsit-o şi tăria, şi puterea ei de altădată. Era tristă, trasă la faţă. Şi după cum înţeleg acum, nu se putea nicidecum împăca cu gîndul că viaţa frînge uneori atît de brutal vechile rînduieli.

Un arbore puternic, smuls de furtună, nu se va mai ridica niciodată. Înainte, mama nu ruga pe nimeni să-i bage firul de aţă în ac. N-o lăsa mîndria. Dar iată că o dată, întorcîndu-mă de la şcoală, am găsit-o plîngînd. Îi tremurau mîinile şi nu nimerea urechea acului.

— Bagă-mi aţa în ac, m-a rugat ea oftînd din greu. Se va prăpădi Geamilia... Eh, şi ce gospodină ar fi fost în familie ! A plecat, s-a lepădat de noi. De ce ne-o fi lăsat ? Era rău la noi ?

Îmi venea s-o îmbrăţişez, s-o liniştesc, să-i spun ce fel de om era Daniar, dar n-am îndrăznit. Aş fi jignit-o pentru toată viaţa.

Totuşi participarea mea nevinovată la această istorie n-a rămas o taină...

Puţin după aceea s-a întors Sadik. Suferea, desigur, cu toate că, cherchelit, îi spunea lui Osmon :

— Dacă s-a dus, ducă-se... Va crăpa undeva pe drum. Sînt destule muieri, nu ne plîngem noi. Cu păr de aur să fie o muiere, nu-i vrednică nici de cel mai prăpădit, nici de cel din urmă flăcău..

— Aşa e ! încuviinţă Osmon. Îmi pare rău că nu l-am prins atunci. L-aş fi omorît ! Şi ea trebuia prinsă şi legată

cu cozile de coada calului ! E sigur că au plecat spre ră-sărit, pe plantațiile de bumbac, sau la kazahi. El e doar învățat să umble vagabond... Nu pricep un singur lucru, cum de s-a putut întâmpla una ca asta... Ea, parșiva, le-a potrivit pe toate în felul ăsta... Mamă, mamă, ce i-aș fi...

Auzindu-l cum vorbește, abia mă stăpîneam să nu-i spun : „Nu poți uita cum te-a muștruluit atunci, la cosit. Mișelule !“

Și iată că într-o zi, pe cînd stam acasă și desenam ceva pentru gazeta de perete a școlii, iar mama își făcea de lucru lîngă sobă, Sadîk năvăli ca o furtună în casă. Palid, cu ochii îngustați de minie, se năpusti asupra mea, vîrîndu-mi sub nas o foaie de hîrtie.

— Tu ai desenat asta ?

Am încremenit. Era primul meu desen. Daniar și Geamilia m-au privit o clipă, parcă vii.

— Eu !

— Și ăsta, cine e ? a împuns el hîrtia cu degetul.

— Daniar !

— Trădătorule ! mi-a strigat în față Sadîk.

A rupt în bucățele desenul și a ieșit trîntînd ușa cu zgomot.

După o tăcere lungă, apăsătoare, mama m-a întrebat :

— Ai știut ?

— Da, am știut.

Cu cîtă mustrare și uimire s-a uitat atunci la mine, rezemîndu-se de sobă ! Și cînd i-am spus că îi voi desena din nou, m-a privit cu amărăciune și a clătinat neputincioasă din cap. Iar eu mă uitam la bucățelele de hîrtie

aruncate pe jos și o jignire de neîndurat mă sufoca. Lasă-i să mă socotească trădător. Pe cine am trădat ? Familia, neamul nostru ? Dar n-am trădat adevărul, adevărul vieții, adevărul acestor doi oameni.

Nu puteam povesti nimănui despre aceasta, nici mama nu m-ar fi înțeles.

Vedeam totul ca prin ceață, aveam impresia că bucățelele de hîrtie se învîrtesc, se mișcă pe dușumea, ca vii.

Mi s-a întipărit în minte atît de puternic acea clipă în care Daniar și Geamilia m-au privit din desen, încît deodată mi s-a părut că aud cîntecul lui Daniar din noaptea aceea neuitată de august.

Mi-am amintit apoi cum au plecat din *ail* și, deodată, am simțit o dorință de nestăvilit de a pași pe drum cu hotărîre și curaj, asemeni lor, pe drumul greu, în căutarea fericirii.

— Am să plec la învățătură. Spune-i și tatei. Vreau să mă fac pictor, am vestit-o ferm pe mama.

Eram încredințat că va începe să plîngă și să mă mustre, amintindu-și de frații mei morți în război. Dar, spre mirarea mea, n-a plîns.

A spus doar încet și cu tristețe :

— Du-te... V-au crescut aripile și ați început să zburăți singuri cum vă pricepeți. De unde să știu cît vă veți ridica în înalt ? Poate aveți dreptate ! Du-te ! Pe urmă, cine știe, ai să te răzgîndești. Nu e o meserie să desenezi și să pictezi. Învață și ai să afli. Nu-ți uita însă casa...

Din ziua aceea, Casa Mică s-a despărțit de noi. N-a trecut mult, și am plecat la învățătură.

Asta-i toată povestea.

La Academie, unde am fost trimis după absolvirea școlii de pictură, am prezentat ca lucrare de diplomă tabloul la care visasem de mult.

Nu e greu de ghicit că pînza înfățișa pe Daniar cu Geamilia. Cei doi merg pe drumul stepei, drum de toamnă. Înaintea lor, depărtările nemărginite, luminoase...

N-are a face că tabloul meu nu e desăvîrșit, măiestria nu vine dintr-o dată. Dar mi-e nespus de drag, e prima mea emoție creatoare, conștientă.

Și astăzi am uneori insuccese, sînt și clipe grele, cînd îmi pierd încrederea în mine. Atunci mă simt atras de acest tablou scump, de Daniar și Geamilia. Îi privesc îndelung și de fiecare dată stau de vorbă cu ei.

„Unde sînteți acum, ce drumuri străbateți ? Sînt multe drumuri noi astăzi în stepa noastră, pe întregul Kazahstan, pînă în Altai și Siberia. Mulți oameni destoinici muncesc acolo. Poate și voi v-ați îndreptat spre acele meleaguri.

Te-ai dus, Geamilia mea, prin stepa largă, fără să te uiți înapoi. Poate ai obosit ? Poate ți-ai pierdut încrederea în tine ? Pleacă-ți capul pe umărul lui Daniar ! Să-ți cînte cîntecul său de iubire, cîntecul său despre pămînt, despre viață ! Să se trezească și să joace în toate culorile stepa ! Să-ți amintești de noaptea aceea de august ! Du-te, Geamilia, nu te căi, tu ți-ai aflat greu fericirea, fericirea mult căutată !“

Mă uit la ei și aud vocea lui Daniar. Mă cheamă și pe mine la drum. Înseamnă că e timpul s-o pornesc. Mă voi

duce prin stepă, în *ailul* meu, și voi găsi acolo noi culori, noi lumini.

Fie ca în orice trăsătură a penelului meu să răsunе cîntecul lui Daniar ! Fie ca în orice culoare a mea să bată inima Geamiliei !

CUPRINS

ADIO, FLOARE-GALBENĂ !

în românește de *Iulian Vesper* și *Nicolae*
Stoian 5

GEAMILIA,

în românește de *Ilie Constantin* și *Gheor-*
ghe Ciobanu 219

Redactor responsabil : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

*Dat la cule 25.01.1968. Bun de tipar 18.04.1968.
Apărut 1968. Tiraaj 20.140 ex. broșate. Hîrtie scris
tip II A de 63 g/m². Format 700×1000/32. Coli
ed. 13.07. Coli tipar 9. A. nr. 22.361 C.Z. pentru
bibliotecile mari și mici 47—32=59*

**Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa
Științei”, Piața Științei nr. 1, București — Re-
publica Socialistă România, comanda nr. 80.100**

Volumul cuprinde două din scrierile remarcabilului prozator kirghiz Cinghiz Aitmatov (n. 1928): nuvela de debut **GEAMILIA** - apreciată la vremea sa de Aragon drept una dintre cele mai frumoase povești de dragoste din literatura universală - și ultimul său roman **ADIO, FLOARE-GALBENĂ!** Narățiunea, de autentică tensiune dramatică, reconstituie povestea a două vieți - a unui om și a calului său, buiestrașul Floare-galbenă. Pe fundalul unui scînteietor peisaj exotic, autorul dezvăluie coliziuni tulburătoare și profund umane, afirmîndu-se o dată în plus ca un meditativ, care scrutează lumea cu ochii unui poet oriental, dublat de un lucid și subtil analist.